

Jukka Vehviläinen

RAJATONTA PALVELUA?

– Nuorten osallisuushankkeen arvioinnin väliraportti

© Opetushallitus ja tekijät

Kansi: Satu Salmivalli

Kannen kuva: Fennopress

Graafinen suunnittelu: Layout Studio Oy/Marke Eteläaho

ISBN 952-13-2392-2 (nid.)

ISBN 952-13-2393-0 (pdf)

Hakapaino Oy, Helsinki 2005

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ	5
SAMMANDRAG	7
SUMMARY	9
1 JOHDANTO	11
2 VALTAKUNNALLINEN NUORTEN OSALLISUUSHANKE	14
2.1. Osallisuushanke kehittämishankkeena	14
2.2. Koulutuksellisen syrjäytymisen ehkäisy ja osallisuuden edistäminen	19
2.3. Luottamus ja sosiaalinen pääoma – alustavia keskustelunavauksia valtakunnallisen osallisuushankkeen tarkasteluun	24
3 ARVIOINNIN TOTEUTTAMINEN	29
3.1 Arvioinnin aloittaminen	29
3.2 Tavoiteperusteinen arviointi	32
3.3 Osallisuushankkeen arvioinnin tavoitteet	39
3.3.1 Hankkeen vaikuttavuuden arviointi	39
3.3.2 Kehittämistä tukeva arviointi	42
3.3.3 Tutkijan asema ja roolit	47
3.3.4 Arviointitiedon profiili	49
3.4 Osallisuushankkeiden arviointi vuonna 2004	50
3.4.1 Arvioinnin käytännön toteuttaminen	50
3.4.2 Aineisto	54
3.4.3 Arvioinnin luotettavuus?	57
4 OSALLISUUSHANKKEIDEN TAVOITTEET JA TOIMINTA HANKEPAIKKAKUNNILLA	64
4.1 Valtakunnallisen toimenpideohjelman tavoitteet paikallisten hankkeiden toiminnassa	64
4.2 Toiminta hankepaikkakunnilla vuonna 2003 projektiraporttien mukaan	75
4.2.1 Pohjatyötä ja konkreettisia toimenpiteitä	76
4.2.2 Toiminta hankepaikkakunnilla toimenpideohjelman tavoitteiden mukaan eroteltuna	78
4.2.2.1 Ohjauksen ja paikallisen yhteistyön lisääminen perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa	78
4.2.2.2 Henkilökohtainen opintojen etenemisen seuranta ja perusopetuksen arviointi	80
4.2.2.3 Opintojen keskeyttämisen vähentäminen ammatillisessa koulutuksessa	81

4.2.2.4	Maahanmuuttajanuorten sopeutumisen tukeminen	82
4.2.2.5	Koulun vahvistaminen nuorten elinympäristönä	84
4.2.2.6	Kodin ja koulun yhteistyön lisääminen	86
4.2.2.7	Lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuuksien parantaminen	88
4.2.2.8	Opettajien valmiudet potentiaalisen syrjäytymisen havaitsemiseen	90
4.2.2.9	Nuorten työpajojen aseman vakiinnuttaminen	91
4.2.2.10	Ura- ja rekrytointipalvelut koulutuksesta työelämään siirtymisen vaiheissa	92
4.2.2.11	Lapsi- ja nuorisopolitiikan toteuttaminen yli sektorirajojen	93
4.2.2.12	Projektikehittämisestä perustoimintojen vahvistamiseen	96
4.2.2.13	Ennaltaehkäisyyn ja varhaisen puuttumisen menetelmien tehostaminen	98
4.2.2.14	Nuorisotyön ja nuorisosihteerin toimenkuvan kehittäminen	100
5	KYSELY OHJAUSRYHMIEN JÄSENILLE	103
5.1	Taustatiedot	104
5.2	Paikallisen palvelujärjestelmän tilanne	104
5.3	Nuorten mahdollisuudet ja elinolot	106
5.4	Hankkeen toiminnan arviointi	108
5.4.1	Osallisuushankkeen tuoma lisäarvo	110
5.4.2	Paikallinen tuki ja rajoitteet	120
5.4.3	Missä hanke ei ole edistynyt?	125
5.5	Yhteenvedo	128
6	HANKEKOORDINAATTORIEN NÄKEMYKSET	130
6.1	Hanketoiminnan edellytykset	130
6.2	Osallisuushankkeen vahvuudet	136
6.3	Osallisuushankkeen rakentaminen paikallisena prosessina	138
7	YHTEENVETO JA LOPPUKESKUSTELU	145
7.1	Yhteenvedo	145
7.2	Sitouttamisen problematiikka	149
	LIITTEET	
	LÄHDELUETTELO	172

TIIVISTELMÄ

Jukka Vehviläinen (2005):

Nuorten osallisuushankkeen arviointitutkimus – väliraportti

Tässä väliraportissa esitellään valtakunnallisen Nuorten osallisuushankkeen arviointitutkimuksen toteuttamista ja paikallisten osallisuushankkeiden alustavia tuloksia.

Opetushallituksen koordinoiman Nuorten osallisuushankkeen taustalla on keväällä 2002 kirjoitettu toimenpideohjelma, jossa esitettiin ratkaisuja nuorten osallisuuden edistämiseksi. Toimenpideohjelma syntyi asiantuntijatyöryhmän työskentelyn tuloksena, ja siinä määritellään 14 keskeistä toimenpidesuosituksia. Nämä toimenpide-ehdotukset päätettiin soveltaa käytäntöön valtion ja kuntien yhteistoimintakokeilussa. Yhteistoimintakokeilun kustannukset (vuositasolla noin 2 milj. euroa) päätettiin rahoittaa puoleksi kokeilukunnista ja puoleksi valtion budjetista sisäisinä siirtoina. Yhteistoimintakokeilun kestoksi sovittiin vuodet 2003–2007. Kunnille lähetettiin syksyllä 2002 kutsu hakeutua kehittämishankkeeseen syksyllä 2002. Vuonna 2005 hanketoimintaa toteutetaan 38 kunnan organisoimina paikallisina tai seudullisina hankkeina. Seudullisen yhteistyön myötä hanketoiminnassa on mukana kaikkiaan 70 kuntaa.

Osallisuushankkeen tarkoituksena on kehittää pysyviä käytäntöjä ja toimintamalleja nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja nuorten osallisuuden edistämiseksi. Nuorten parissa työskentelevien ihmisten yhteistyötä pyritään vahvistamaan tehostamalla paikallista ja seudullista yhteistoimintaa sekä ylittämällä eri hallinnonalojen rajat. Paikallista palvelujärjestelmää kehitetään nuorten tarpeita vastaavaksi. Nuorten kannalta keskeisiä palvelujärjestelmän osia ovat esimerkiksi koulutus, nuorisotyö, sosiaali- ja terveystoimi sekä työvoimahallinnon palvelut. Palvelujärjestelmään voidaan lukea myös ns. kolmannen sektorin toimijat, työpajat ja järjestöt. Hankkeen kohderyhmänä ovat erityisesti peruskoulun päättövaiheessa olevat nuoret ja sellaiset nuoret, joilla on vaikeuksia sijoittua jatko-opintoihin ja työelämään.

Osallisuushankkeen arviointi aloitettiin vuoden 2004 alussa. Arvioinnin tavoitteena on selvittää hankkeen vaikuttavuutta ja tavoitteiden saavuttamista. Osallisuushankkeen arvioinnissa tehdään pitkittäistutkimusta, jossa seurataan hankepaikkakuntien elinoloissa ja palvelujärjestelmässä tapahtuneita muutoksia vuosien 2004–2007 aikana. Vaikuttavuuden arvioinnin ohella toteutetaan kehittämistä tukevaa arviointia, jossa korostuu arviointitiedon hyödyntäminen hanketoiminnassa sekä yhteiskunnallisen päätöksenteon tukena.

Tämän väliraportin aineistossa on sekä kvalitatiivista että kvantitatiivista aineistoa. Kvalitatiivinen aineisto koostuu hankepaikkakunnilla tehdyistä haastatteluista (9 han-

kepaikkakunnalla) ja avoimista kyselyistä. Kvantitatiivinen aineisto muodostuu kyselylomakkeista. Arvioinnissa hyödynnettiin myös projektiraportteja ja muuta kirjallista materiaalia.

Vuosien 2003–04 aikana paikalliset hankkeet olivat valinneet toimenpideohjelman 14 tavoitteesta tietyt kohdat omiksi painopistealueikseen. Hankkeet voidaan profiloida näiden painopistealueiden mukaisesti sisällöllisesti samankaltaisiksi hankkeiksi. Keskeiset painopistealueet ovat *koulun kehittäminen yhteisöllisellä ja yhteistyöllisellä työtavalla, toisen asteen opintoihin ohjaaminen ja/tai työmarkkinoille poluttaminen* sekä *elinolojen ja -ympäristöjen kehittäminen nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia parantamalla*. Lisäksi hankkeiden toiminnassa ovat eräänlaisina läpäisevinä teemoina hallinnonrajat ylittävä yhteistyö, palveluiden koordinointi, palvelujärjestelmän kehittäminen (projektitoiminnan sijaan), ennaltaehkäisy ja varhainen puuttuminen.

Valtakunnallisen toimenpideohjelman tavoitteet – koulutuksellisen syrjäytymisen ehkäisy ja nuorten vaikutusmahdollisuuksien lisääminen – ovat kattavasti mukana paikallisten hankkeiden toiminnassa. Toimenpideohjelman 14 tavoitekohdasta suhteellisen vähäiselle huomiolle ovat jääneet työpajatoiminnan vakiinnuttaminen, ura- ja rekrytointipalveluiden kehittäminen sekä maahanmuuttajanuorten kotouttamisen tukeminen. Vuoden 2004 aikana monista hankkeista raportoitiin hankkeen keskeimpien vaikutusten liittyvän yhteistyön tiivistymiseen ja yhteistyöverkostojen luomiseen. Samalla on luotu yhteistä tahtotilaa ja nostettu nuorten osallisuutta esille. Myös nuorisotoimen profiili ja arvostus olivat monessa tapauksessa lisääntyneet hankkeen myötä. Kehittämistoimintaa on suunnattu melko paljon myös peruskouluihin sekä peruskoulun ja toisen asteen väliseen ns. nivelvaiheeseen. Aineiston perusteella suurin osa paikallisista osallisuushankkeista näyttäisi etenevän odotusten mukaisesti. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että muutaman hankkeen kohdalla näin ei ole tapahtunut.

Osallisuushankkeen alkuvuodet ovat olleet käynnistymisen ja toiminnan muotoutumisen aikaa. Monet hankkeet ovat käyneet läpi pitkän prosessin, jonka kuluessa on päädytty paikallisesti olennaisiin asioihin valtakunnallisten raamien sisällä. Vaikuttavuuden kannalta on keskeistä, että osallisuushankkeen oma erityinen rooli – muiden hankkeiden tai perustyön joukossa – on ymmärretty ja hanke tuntuu tärkeältä paikallisen kehittämisen ja oman työn kannalta. Hankkeet tarvitsevat tuekseen eri organisaatioiden ja hallintokuntien johdon sitoutumista hankkeen tavoitteisiin.

Arjen hanketyössä keskeiset toiminnan kontekstit näyttäisivät liittyvän palvelujärjestelmän työntekijöiden professionaalisten asemien ja työnkuvien murrokseen. Osallisuushanke pyrkii uudistamaan ja kehittämään esimerkiksi opettajien, opinto-ohjaajien ja nuorisotyöntekijöiden työnkuvaa. Muutos voi tapahtua organisaatiouudistusten, ohjeistuksen tai säädösten avulla, mutta muutoksen yhtenä osana on myös työntekijöiden ammatillisen identiteetin reflektointi ja työn sisällön subjektiivinen jäsentäminen uudella tavalla. Laajemmalla tasolla hanketoiminnan konteksti muodostuu esimerkiksi kuntien taloudellisesta tilanteesta, palvelujärjestelmän yleisistä kehittämissuunnitelmista ja -yrkimyksistä sekä 2000-luvun alun työelämän rakenteellisista piirteistä.

SAMMANDRAG

Jukka Vehviläinen (2005):

Utvärderingsundersökning av projektet för ungdomars delaktighet – en mellanrapport. I den här mellanrapporten presenteras en utvärderingsundersökning om det riksomfattande projektet för ungdomars delaktighet och preliminära resultat av verksamheten i de lokala projekten.

I bakgrunden för Projektet för ungdomars delaktighet, som koordineras av Utbildningsstyrelsen, finns ett åtgärdsprogram från våren 2002, där man försökte hitta metoder för att öka ungdomars delaktighet. Åtgärdsprogrammet, som har utarbetats av en grupp sakkunniga, innehåller 14 centrala åtgärdsrekommendationer. Dessa åtgärdsrekommendationer beslutade man att omsätta i praktisk verksamhet i ett samarbetsprojekt mellan staten och kommunerna. Kostnaderna för projektet (ca 2 milj. euro per år) skulle finansieras till hälften av försökskommunerna och till hälften genom statsbudgeten, genom inre överföringar. Försöket skulle pågå 2003–2007. Hösten 2002 inbjöds kommunerna att söka till projektet. År 2005 genomförs projektet i form av lokala eller regionala projekt i 38 kommuner. På grund av det regionala samarbetet deltar allt som allt 70 kommuner i projektverksamheten.

Syftet med delaktighetsprojektet är att utveckla bestående rutiner och verksamhetsmodeller som förebygger utslagning och som främjar ungdomars delaktighet. Lokalt och regionalt samarbete effektiveras och tväradministrativt samarbete mellan personer som arbetar med ungdomsfrågor ökas. Delar av servicesystemet som är viktiga med tanke på de unga är bl.a. utbildningen, ungdomsarbetet, social- och hälsovårdsväsendet och arbetskraftsförvaltningens tjänster. Också aktörerna, verkstäderna och organisationerna inom den s.k. tredje sektorn kan inräknas i servicesystemet. Projektets främsta målgrupper är ungdomar i grundskolans slutskede och ungdomar som har svårt att komma in till fortsatta studier eller få arbete.

Utvärderingen av delaktighetsprojektet inleddes i början av år 2004. Syftet är att utreda projektets effekter och uppnåendet av målen. Utvärderingen är en längdsnittsstudie, i vilken man följer upp förändringarna i levnadsförhållanden och servicesystem på projektorterna åren 2004–2007. Vid sidan utvärdering av effekterna genomförs utvärdering som stöder utvecklandet. De här utvärderingsuppgifterna används i projektverksamheten och som stöd för beslutsfattande.

Materialet för denna mellanrapport är både kvalitativt och kvantitativt. Det kvalitativa materialet består av intervjuer på projektorterna (9 orter) och öppna

enkäter. Det kvantitativa materialet består av frågeformulär. Även projektrapporter och annat skriftligt material har utnyttjats i utvärderingen.

Åren 2003–04 hade de lokala projekten valt egna insatsområden bland de 14 punkterna på åtgärdsprogrammet. Enligt dessa insatsområden kan projekten profileras som innehållsligt ganska likartade. De viktigaste insatsområdena var *att utveckla skolan genom arbeta på ett sätt som baserar sig på gemenskap och samarbete, vägledning inför studierna på andra stadiet och/eller arbetsmarknadsorientering samt utvecklande av levnadsförhållandena och levnadsmiljön genom att förbättra ungdomars delaktighet och påverkningsmöjligheter*. Som ett slags gemensamma teman fanns dessutom tväradministrativt samarbete, samordning av tjänster, utvecklande av servicesystemet (i stället för projektverksamhet), förebyggande åtgärder och tidigt ingripande.

Målen för det riksomfattande åtgärdsprogrammet – att förebygga utslagning i utbildningen och att öka ungdomarnas påverkningsmöjligheter – ingår i de lokala projekten. Av de 14 målen i åtgärdsprogrammet har etablering av verkstadsverksamheten, utvecklande av väglednings- och rekryteringstjänsterna och integrering av invandrarungdomar ägnats relativt lite uppmärksamhet. År 2004 rapporterade många projekt att de viktigaste effekterna ansluter sig till ett intensifierat samarbete och bildandet av nya nätverk. Samtidigt har rum för en gemensam vilja skapats och ungdomars delaktighet lyfts fram. Ganska många projekt rapporterade att projektet hade höjt ungdomsverksamhetens profil och ökat dess värdering. En ganska stor del av utvecklingsverksamheten har även inriktats på grundskolorna och övergångsskedet emellan den grundläggande utbildningen och andra stadiet. På basis av materialet förefaller största delen av de lokala delaktighetsprojekten att framskrida enligt förväntningarna. Några få undantag finns dock.

De första åren av delaktighetsprojektet gått åt till att få igång projektet och forma projektverksamheten. Många projekt har gått igenom en lång process, under vilken man har stannat för lokalt betydelsefulla frågor inom de riksomfattande ramarna. Med tanke på effekterna är det viktigt att delaktighetsprojektets egen speciella roll vid sidan av andra projekt eller basarbetet har förståtts och att projektet upplevs som viktigt med tanke på den lokala utvecklingen och det egna arbetet. Att ledningen för olika organisationer och förvaltningsnämnder förbinder sig till målen är ett viktigt stöd.

I vardagens projektarbete förefaller de viktigaste verksamhetskontexterna att ansluta sig till en brytning i yrkesstatusen och arbetsbeskrivningarna för aktörerna inom servicesystemet. Delaktighetsprojektet strävar efter att förnya och utveckla arbetsbeskrivningen för bl.a. lärare, studiehandledare och ungdomsarbetare. Förändringen kan ske med hjälp av organisationsförändringar, anvisningar eller bestämmelser, men reflexion över aktörernas yrkesidentitet och subjektiv analys av arbetets innehåll är en del av förändringen. På ett allmännare plan bildas projektverksamhetens kontext t.ex. av kommunernas ekonomiska ställning, ett allmänt tryck på och strävanden att utveckla servicesystemet och de strukturella drag som var utmärkande för arbetslivet i början av 2000-talet.

SUMMARY

Jukka Vehviläinen (2005):

Evaluation study of the Youth Participation Project – intermediate report

This intermediate report presents details of the implementation of the national Youth Participation Project as well as the initial results of local participation projects.

Coordinated by the National Board of Education, the Youth Participation Project is based on the spring 2002 action programme to advance youth participation. The action programme drawn up by an expert body specifies 14 key recommended actions to be implemented as part of a collaborative experiment between the State and local authorities. The contribution from local authorities participating in the experiment will cover 50% of the annual costs of the collaborative experiment equating to approximately 2 million euros. The other 50% will be funded from the government budget by means of internal transfers. The collaborative experiment running from 2003 to 2007 was initiated in the autumn of 2002 when local authorities were invited to take part in the development project. In 2005, local or regional projects will be implemented in 38 municipalities with activities in a total of 70 municipalities through regional co-operation.

The objective of the Participation Project is to develop permanent practises and models of operation to prevent marginalisation and to advance youth participation. Local and regional co-operation will be intensified and cross-administrative collaboration will be increased between people working with young people. Local service provision will be developed to meet the needs of young people. Key services for young people include education, youth work, social, health care and employment services, for example, as well as services provided by the so-called third sector, such as workshops and organisations. The primary target group of the project is those pupils in the final stages of their compulsory education and young people who have had difficulties in being admitted to educational institutions or in starting a career.

Evaluation of the Participation Project started in early 2004. The objective of the evaluation is to chart the effectiveness and achievement of project objectives. Evaluation of the Participation Project will be carried out as a longitudinal study monitoring development of living conditions and service systems in participating municipalities. In addition to evaluating the effectiveness of the project, evaluations to support development activities will also be carried out focusing on using information gained from the evaluations in project activities and to support societal decision-making.

This intermediate report is based on both qualitative and quantitative data: qualitative data comprises interviews carried out in 9 project municipalities and open surveys, quantitative data comprises survey forms. In addition, project reports and other written materials were also used during the evaluation.

During 2003 and 2004, local projects had selected their priority areas from the 14 objectives of the action programme.

The projects can be profiled according to key focus areas and contents which are: *developing school through communal and co-operative working methods, promoting access to upper secondary education and/or finding pathways to working life and developing living conditions and environments through improving young people's opportunities to participate and influence.* In addition, some themes are basically present in all project activities, such as cross-administrative co-operation, coordination of services, development of services (instead of project activities), advance prevention and early intervention.

The objectives of the national action programme – prevention of marginalisation in education and increasing young people's possibilities to influence – are extensively represented in local projects. Of the 14 objectives of the action programme, only establishing the status of youth workshops, developing career and recruitment services and supporting integration plans for young immigrants are not significantly present in the projects. During 2004, many projects reported closer co-operation and building co-operation networks as their key achievements. A common aim has also been set and youth participation has been promoted. Many projects reported improvements in the profile and appreciation of the youth sector. Many development actions target comprehensive schools and the transitional phase from comprehensive school to secondary education. According to the data, most local participation projects are progressing as anticipated, although this is not the case for some projects.

The early years of the participation project involved a start-up phase when activities took shape. Many projects have been through a lengthy process that has resulted in finding a local focus within a national framework. In order for the project to be effective, it is essential for the Participation Project to find a specific role among other projects and activities and that it is significant for local development and for internal activities. The projects need support from the management of different organisations and branches of administration as well as their commitment to project objectives.

The core contexts of everyday project activities would seem to involve changes in the professional statuses and job descriptions of those employees who provide the services. An objective of the Participation Project is to renew and develop the job descriptions of Teachers, Guidance Counsellors and Youth Workers, for example. Changes can be brought about by organisational change, procedural change or statutes. In addition, change involves reflection of employees' professional identity and new ways of subjectively analysing job dimensions. In a wider perspective, the context of the project activities depends on municipal economy, demands and efforts to develop the service system as well as the structural characteristics of working life in the early 21st century.

1

JOHDANTO

Tässä väliraportissa esitellään valtakunnallisen Nuorten osallisuushankkeen arviointitutkimuksen toteuttamista ja alustavia tuloksia paikallisten osallisuushankkeiden toiminnasta.¹

Valtakunnallisen Nuorten osallisuushankkeen taustat ulottuvat vuoden 2002 maaliskuuhun. Pääministeri Paavo Lipponen kutsui koolle työmarkkinakeskusjärjestöt, Kuntaliiton, kirkon, sosiaali- ja terveysministeriön, työministeriön ja opetusministeriön ministerit ja virkamiehet sekä nuorisotutkimuslaitosten ja nuorisojärjestöjen vastuuhenkilöt keskustelemaan siitä, miten nuorten osallistumista voitaisiin edistää yhteiskunnassa. Koolle kutsutuista muodostetun johtoryhmän tarkoituksena oli tehdä ratkaisuesityksiä nuorten oppimisen edistämisestä, oppimisympäristöjen kehittämisestä sekä oppimista ja työllistymisedellytysten parantamisesta. Huomioon otettaviin asioihin kuului myös maahanmuuttajanuorten tarpeet ja sopeutuminen yhteiskuntaan. (Toimenpideohjelma nuorten osallisuuden edistämiseksi 2002.)

Johtoryhmän puheenjohtajaksi nimettiin työministeri Tarja Filatov. Sihteeriksi kutsuttiin opetusneuvos Tarja Riihimäki opetusministeriöstä ja ylitar kastaja Anneli Tallqvist työministeriöstä. Työryhmässä oli edustus seuraavista asiantuntijaelimistä: opetusministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, työministeriö, valtiovarainministeriö, Kuntaliitto, Kirkkohallitus, Akava / OAJ ry, Palvelutyönantajat, SAK ry, STTK ry, Teollisuuden ja Työntekijöiden Keskusliitto, Sitra, Nuorisotutkimusverkosto ja Nuorisosoasian neuvottelukunta.

Johtoryhmä kokoontui yhteensä viisi kertaa. Johtoryhmän työn tuloksena syntyi toimenpideohjelma (kesäkuussa 2002), jossa esitettyjä toimenpideohdotuksia perusteltiin seuraavilla tavoitteilla: *Vaikka suurin osa nuorista voi hyvin, on keskeiseksi tavoitteeksi asetettava viimeaikoina lisääntyneen ja vuosittain kertaantuvan nuorten syrjäytymistrendin pysäyttäminen ja kääntäminen*

¹ Tämä arviointitutkimus toteutetaan Tampereen yliopiston Työelämän tutkimuskeskuksessa. Osallisuushanketta arvioidaan myös Nuorisotutkimusverkostossa. Verkoston tutkijana toimii Petri Paju.

laskuun. Nuorten osallisuuden edistämistyötä on jatkettava (Toimenpideohjelma nuorten osallisuuden edistämiseksi 2002)²

Toimenpideohjelma on luonteeltaan varsin kattava asiakirja, jossa käydään läpi nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn ja osallisuuden lisäämiseen liittyviä toimenpiteitä sekä esitetään keskeisiä ongelmia. Asiakirja konkretisoituu 14 toimenpidesuositukseksi, jotka on kirjattu alla olevaan taulukkoon:

Toimenpideohjelman varsinaisena lopputulemana voidaan kuitenkin pitää päätöstä aloittaa valtion ja kuntien yhteistoimintakokeilu, jossa johtoryhmän työstämät toimenpide-ehdotukset sovellettaisiin käytäntöön. Yhteistoimintakokeilun kustannukset (vuosittain noin 2 milj. euroa) päätettiin rahoittaa puoleksi kokeilukunnista ja puoleksi valtion budjetista sisäisinä siirtoina. Yhteistoimintakokeilun kestoksi sovittiin vuodet 2003–2007.

VALTAKUNNALLISEN TOIMENPIDEOHJELMAN TAVOITTEET

- 1) Ohjausta ja paikallista yhteistyötä lisäävä väliinpuotoamisen ehkäisemiseksi perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheessa.
- 2) Henkilökohtaista opintojen etenemisen seurantaa tehostettava ja perusopetuksen arviointia kehitettävä.
- 3) Opintojen keskeyttäminen saatava vähenemään ammatillisessa koulutuksessa.
- 4) Maahanmuuttajanuorten kielikoulutus ja kotoutumissuunnitelmat tukemaan nuorten sopeutumista.
- 5) Koulua vahvistettava nuorten elinympäristönä.
- 6) Kodin ja koulun yhteistyötä lisäävä.
- 7) Lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuuksia parannettava.
- 8) Opettajien valmiuksia potentiaalisen syrjäytymisen havaitsemiseen lisäävä.
- 9) Nuorten työpajojen asema vakiinnutettava.
- 10) Työ- ja opetushallinnon yhteistyönä kehitettävä ura- ja rekrytointipalveluja koulutuksesta työelämään siirtymisen vaiheessa.
- 11) Lapsi- ja nuorisopolitiikkaa toteutettava yli sektorirajojen.
- 12) Projektikehittämisestä siirryttävä perustoimintojen vahvistamiseen.
- 13) Ennaltaehkäisyn ja varhaisen puuttumisen menetelmiä ja toimintatapoja kehitettävä.
- 14) Nuorisotyötä ja nuorisosihteerin toimenkuvaa kehitettävä.

² Johtoryhmä rajasi ehdotusta koskevat nuoret peruskoulunsa päättäviin ja jatko-opinto- ja työllistymismahdollisuuksia etsivien nuorten ikäluokkaan tiedostaen kuitenkin sen, että nuorten osallisuuden tai osattomuuden kokemukset perustuvat jo tätä aikaisempaan lapsuudenaikaiseen vaiheeseen.

Kunnille lähetettiin lokakuussa 2002 kutsu hakeutua kehittämishankkeeseen. Opetusministeriöön saapui määräaikaan mennessä 73 hakemusta. Valtionavustusta myönnettiin 39 kunnalle tai seutukunnalle. Avustuksen myöntämisessä otettiin huomioon myös alueelliset seikat siten, että mukaan saatiin erilaisia ja erikokoisia kuntia sekä seutukuntia eri puolilta Suomea. Yhteensä hankkeeseen tuli mukaan 62 kuntaa (Osallisuushankkeen toimintakertomus 2003). Vuonna 2003 opetusministeriö siirsi osallisuushankkeen valtakunnallisen koordinoinnin opetushallitukselle. Suomen nuorisoyhteistyö Allianssi ry osallistuu myös hankkeen koordinointiin. Osallisuushankkeen toteuttamista, seuranta ja arviointia varten perustettiin johtoryhmä maaliskuussa 2003³.

Kehittämishankkeen nimeksi muodostui sittemmin valtakunnallinen Nuorten osallisuushanke. Hankkeen arviointitutkimus aloitettiin vuoden 2004 alussa. Arvioinnissa tarkastellaan hankkeen toiminnalle asetettujen tavoitteiden saavuttamista sekä sitä, miten nuorten elinoloja ja osallisuutta voidaan kehittää. Tässä väliraportissa luodaan alustava katsaus paikallisten hankkeiden toimintaan hankkeen ensimmäisinä vuosina 2003–2004.

Luvussa 2 määritellään osallisuushanketta ja tarkastellaan alustavasti muutamia siihen liittyviä teoreettisia käsitteitä. Luvussa 3 esitellään arviointiasetelma. Luvussa 4 tarkastellaan paikallisten hankkeiden tavoitteita ja toimintaa hankepaikkakunnilla. Luvuissa 5 ja 6 tarkastellaan hankkeen toimintaa hanketoimijoiden näkökulmasta (itsearviointi). Luvussa 7 esitetään yhteenveto ja keskustellaan hankkeen toimintaan liittyvistä teemoista.

³ Johtoryhmän puheenjohtajana on ylijohtaja Heli Kuusi Opetushallituksesta. Johtoryhmässä ovat edustettuina opetusministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, työministeriö, Suomen Kuntaliitto, Suomen nuorisoyhteistyö Allianssi ry ja Opetushallitus.

2

VALTAKUNNALLINEN NUORTEN OSALLISUUSHANKE

2.1

Osallisuushanke kehittämishankkeena

Toimenpideohjelmassa puhutusta yhteistoimintakokeilusta on siis siirrytty valtakunnalliseen Nuorten osallisuushankkeeseen, jota toteutetaan kaikkiaan 38 kunnan organisoimina paikallisina tai seudullisina hankkeina¹. Seudullisen yhteistyön myötä hanketoiminnassa on mukana kaikkiaan 75 kuntaa. Hankepaikkakunnat ja niiden sijoittuminen eri puolille Suomea on kuvattu liitteessä 1.

Hankkeen toiminnasta tehdyssä alkukartoituksessa² (kesällä 2003) osallisuushankkeen tavoitteiksi määriteltiin kunnan perustoimintojen ja strategioiden kehittäminen niin, että kunnat takaavat jatkossa nuorten osallisuuden ja ehkäisevät nuorten syrjäytymistä. Osallisuushankkeen kohdalla on alusta saakka korostettu poikkihallinnollisen ja moniammatillisen työotteen tärkeyttä. Alkukartoituksessa paikallisten hankkeiden yhteistyökumppaneiksi mainitaan koulutoimi, sosiaali- ja terveystoimi, sivistystoimi, nuorisotoimi sekä kulttuuri- ja vapaa-aikatoimi. Muina yhteistyökumppaneina ovat esimerkiksi poliisi, seurakunnat ja alueen nuoriso- ja liikuntajärjestöt. Paikallisessa yhteistyössä on mukana myös järjestöjä, yhdistyksiä ja muita toimijoita. (Nuorten osallisuushankkeen alkukartoitus 2003.)

Paju (2004b) on vertaillut hankepaikkakuntia toisiinsa väestökehityksen, talouden, äänestysaktiivisuuden, koulutustason, nuorisotyöttömyyden ja lasten sosiaalisten ongelmien suhteen. Hankepaikkakunnat ovat kooltaan huomattavan erikokoisia: samassa valtakunnallisessa hankkeessa ovat niin Helsinki kuin 2 200 asukkaan Sahalahtikin. Toisaalta kuntien väestökehityksessäkin on huomattavia eroja, sillä *yhtäällä ollaan enimmäkseen huolissaan palveluiden, toisaalla ihmisten riittävydestä* (emt.). Kuntien välillä on selviä eroja myös

¹ Vuoden 2004 aikana Riihimäen kaupunki jäi pois osallisuushankkeesta.

² Alkukartoituksen teki valtakunnallisen hankkeen projektipäällikkö Elise Hänninen.

muiden tarkasteltujen asioiden suhteen. Nämä elinolojen erot heijastuvat myös esimerkiksi kuntien lapsi- tai nuorisopoliittisiin ohjelmiin, ja kehittämistä suunnataan sinne, missä indikaattoreiden mukaan on ongelmia.

Myös hankkeille tehdyssä alkukartoituksessa todettiin paikallisten hankkeiden edustavan hyvin erilaisia kuntia ja alueita, joilla on paikallisia erityispiirteitä ja tarpeita. Monen hankkeen kohdalla näkyi myös kotiseutuajattelu. Nuorten osallisuushankkeella tavoitellaan myönteisten mielikuvien luomista alueesta ja sen vetovoimaisuuden lisäämistä, minkä on tarkoitus ehkäistä nuorten poismuuttoa. Lasten ja nuorten elinolojen huomioimisen todettiin olevan usein osa laajempaa kunnan ja seutukunnan palvelujen ja hyvinvoinnin kehittämistyötä. (Nuorten osallisuushankkeen alkukartoitus 2003.)

Kuntien toimintaympäristön vaihtelut on luonnollisesti otettava huomioon osallisuushankkeiden toiminnan tarkastelussa. Paikalliset hankkeet toimivat hyvin erilaisissa toimintaympäristöissä, ja tästä syystä niiden toiminta on suuntautunut hieman eri tavalla. Osallisuushankkeen yhtenä leimallisena piirteenä voidaankin pitää paikallisten hankkeiden erilaisuutta.³

Hankkeiden yhteisenä elementtinä on osallisuushankkeen ytimessä oleva paikallinen koordinaattori, jonka tehtävänä on huolehtia paikallisen hanketoiminnan organisoinnista ja suunnitella toimenpide-ehdotusten toteuttamista omassa kunnassaan. Hankekoordinaattorin työn tukena toimivat paikalliset ohjausryhmät, joissa on edustus eri hallintokunnista tai muista nuorten asioita tuntevista tahoista. Niin ikään kaikille hankkeille on asetettu tavoitteeksi paikallisen yhteistyön kehittäminen ja toimintojen koordinointi.⁴

Yhtenäisen määritelmän hakeminen ja hankkeen profiilin kuvaaminen on tarpeellista. Paikallisesti on olemassa runsaasti projekteja ja hankkeita, joiden tavoitteet ovat yhdenmukaiset osallisuushankkeen kanssa. Osallisuushanke

³ Paikallisten hankkeiden omiin hankekuvauksiin ja toimintasuunnitelmiin voi tutustua esimerkiksi Internetissä osoitteessa <http://www.edu.fi/osallisuus>

⁴ Tämän raportin kirjoittaja on yhdessä Petri Pajun kanssa (Paju & Vehviläinen 2001) todennut hieman liiankin optimistisesti, että koordinointi ja hyvin toimivat verkostot voisivat hyvin toimiessaan korvata varsinaisen projektitoiminnan. Olemassa olevan palvelujärjestelmän toiminnan tehostamisella ja koordinoinnilla voitaisiin peittää palveluiden väliin jääviä katvealueita. Tuossa raportissa esitellyssä kehittämishanke-ehdotuksessa esitimme, että katvealueet peitetään koordinaattorilla, jolle määritetty selkeä kokonaisvastuu nuoresta. Tämän ”nuorisoasiamiehen” toimenkuvaan kuuluu myös nuorta ympäröivien peruspalveluiden koordinointi sekä yhteistyö näissä palvelurakenteissa toimivien yhteyshenkilöiden kanssa. Vuonna 2005 vaikuttaa kuitenkin siltä, että projekteista tuskin päästään koskaan lopullisesti eroon – eikä ole tarvekaan, parhaimmillaan kysymys on aidoista kehittämishankkeista. Mielenkiintoista on se, että ainakin pienemmällä paikkakunnilla osallisuushankkeet muistuttavat hyvin pitkälti tuolloin luonnosteltua nuorisoasiamiesmallia.

on rantautunut paikallisen palvelujärjestelmän ja hanketoiminnan kokonaisuuteen, yhdeksi tekijäksi muiden joukossa, muiden rinnalle ja tavoitteiden mukaisesti myös muita kehittämään pyrkien. Nuorten syrjäytymistä pyritään ehkäisemään ja osallisuutta edistämään monen eri toimijan voimin. Tässä toimintaympäristössä tullaan siihen kysymykseen, että mikä erottaa ja nostaa osallisuushankkeen esiin hankkeiden runsaudesta.

Valtakunnallinen osallisuushanke on valtiolähtöinen hanke, jolla pyritään kehittämään kuntien toimintaa. Tällainen näkemys osallisuushankkeesta kuljettaa hanketta pois perinteisestä projektimaisen toiminnan logiikasta. Paju (2004) on omassa arvioinnissaan tulkinnut, että osallisuushanke on yksi esimerkki 2000-luvun alussa alkaneesta poliittisten ohjelmien aikakaudesta. Tälle ohjelma-aikakaudelle on leimallista kevyiden ja koko maassa operoivien pitkäkestoisten hankkeiden tulo paikallisten projektien ja palvelujärjestelmän rinnalle. Ohjelma-ajan logiikan mukaan kunta kehittää toimintaansa perustai hankevaroilla, valtio ”ostaa oikeudet” innovaatioiden käyttöön ja innovaatiot ovat myös muiden kuntien käytettävissä. (Emt.)

Toisaalta vaikuttaa siltä, että vaikka osallisuushanke edustaakin ohjelma-aikakautta ja siinä mielessä uudenlaista logiikkaa 1990-luvun projektikauteen verrattuna, niin hanke saatettiin ainakin alkuvaiheessa ottaa vastaan perinteisen projektiajattelun keinoin. Osallisuushanke on tämän arvioinnin aineistossa toisinaan yhdistetty projekteihin ja lyhytjänteiseen kriisinhallintaan. Vuoden 2004 jälkeen projekti- ja ohjelmatoiminnan keskeinen ero saatetaan kuitenkin olla jo ymmärtää paremmin.

Hanke- ja projektitoiminnan runsauden lisäksi voidaan tarkastella toista kehittämistoimintaan liittyvää havaintoa. Hankkeita ja palvelujärjestelmän toimintaa näyttävät säätelevän yleensäkin tietyt samana toistuvat ratkaisuehdotukset. Ongelmia pyritään ratkaisemaan esimerkiksi moniammatillisilla työryhmillä ja toistuvasti puhutaan siitä, että eri hallintokunnissa toimivien sektoriasiantuntijoiden tulisi tarkastella nuorten elinoloja kokonaisuutena ja laajemminkin kuin oman sektorin alalta. Tämä yhtenäisten ja samana toistuvien käsitysten määrä viittaa siihen, että ratkaisukeinoista ollaan jollakin tasolla yhtä mieltä. Ongelmaksi näyttää paikallistuvan se, kuinka näillä *yleisesti tunnetuilla* hyvillä käytännöillä saadaan aikaan konkreettisia muutoksia ja millaisten olosuhteiden vallitessa.

Paikallisten osallisuushankkeiden ja niiden arvioinnin kannalta voidaan ajatella niin, että osallisuushankkeiden tulisi tuottaa jotakin ”uutta”. Kyseessä on kehittämis- ja kokeiluhanke, jonka arvo määräytyy sen mukaan, missä määrin hanke tuottaa uusia ratkaisukeinoja. Tämä innovatiivinen toiminta voi tarkoittaa esimerkiksi täysin uusien toimintamenetelmien kehittämistä,

käytettyjen ratkaisukeinojen jalostamista tai hyviksi todettujen käytäntöjen levittämistä.⁵

Arvioinnin näkökulmasta valtakunnallisen osallisuushankkeen voi ymmärtää poliittiseksi ja sosiaalisesti toimenpideohjelmaksi, jonka tarkoituksena on tuottaa yhteiskuntapolitiikan kehittämisen kannalta olennaista tietoa (esim. Pawson & Tilley 1997). Tämän ohella kukin paikallinen osallisuushanke ymmärretään kehittyväksi prosessiksi ja interventioksi, jonka avulla pyritään kehittämään paikallisen palvelujärjestelmän toimintaa. Tämä paikallisen ja valtakunnallisen toiminnan analyttinen erottaminen on tärkeää. Osallisuushankkeen toiminnassa tulisi päästä erilaisten *siirtovaikutusten* tuottamiseen, jossa paikallisten hankkeiden kokemukset ja toimenpide-ehdotukset siirtyvät eteenpäin aina valtakunnalliselle tasolle asti.

Paikallisen hanketoiminnan ytimessä ovat hankekoordinaattori ja hankkeen ohjausryhmä. Näiden varsinaisten hanketoimijoiden ohella on tarkasteltava kunnan toimintaa kokonaisuudessaan sekä toisaalta kunnan toimintaympäristöä (elinoloja, taloudellista tilaa, palvelujärjestelmän tilaa yms.). Paikallinen toimintaympäristö muodostaa reunaehdot hanketoiminnalle. Valtakunnallisella tasolla reunaehdot muodostuvat esimerkiksi siitä, kuinka paikallista hanketoimintaa resursoidaan, ohjataan ja arvioidaan.

Paikallisille osallisuushankkeille on annettu tehtäväksi kehittää nuorille suunnattua palvelujärjestelmää. Nuorten kannalta keskeisiä palvelujärjestelmän osia ovat esimerkiksi koulutus, nuorisotyö, sosiaali- ja terveystoimi sekä työvoimahallinnon palvelut. Osallisuushankkeen tarkastelussa palvelujärjestelmään voidaan lukea myös niin sanotut kolmannen sektorin toimijat, työpajat ja järjestöt sekä nuorten ns. vaikuttajaryhmät (esim. parlamentit, valtuustot, oppilaskunnat).⁶

Hanketoiminnan innovatiivisen luonteen korostaminen tarkoittaa sitä, että laajasti ymmärrettynä kysymys on myös yhteiskunnallisen ja kunnal-

⁵ Sama pätee osallisuushankkeen toiminnan arviointiin ja sen pohjalta kirjoitettaviin toimenpidesuosituksiin: ei ole järin innovatiivista todeta, että syrjäytymisen ehkäisy ja osallisuuden lisäämisen kannalta olisi tärkeätä lisätä moniammatillista yhteistyötä. Osallisuushankkeiden toiminnassa ja niiden arvioinnissa tulisi pyrkiä tiedon syventämiseen, olennaista on tarkastella esimerkiksi sitä, mitä vaikeuksia moniammatillisen yhteistyön rakentamisessa voi olla ja millaisilla ehdoilla moniammatillinen yhteistyö todella tuottaa hyviä vaikutuksia. Arvioinnin osalta tämä tarkoittaa generatiivisen kausaliteetin hakemista, jossa tarkastellaan erilaisia sosiaalisia prosesseja ja reunaehtoja vaikutusten taustalla (vrt. Pawson & Tilley 1997).

⁶ Paikalliset hankkeet lähtivät kehittämään tuota palvelujärjestelmää tietyn hallintokunnan organisoimina hankkeina. Pajun (2004c) eri lähteistä yhdistelemän tiedon mukaan hanke sijoittui hallinnollisesti useimmiten nuorisotoimeen (22 hanketta). Koulutoimen hankkeita oli 13 kappaletta ja 4 hanketta sijoittui keskushallintoon.

lisen hyvinvointipolitiikan tekemisestä. Kuten esimerkiksi Julkunen (2001) muistuttaa, hyvinvointipoliittiset muutokset tapahtuvat pienten prosessien ja sarjassa tapahtuvien pienten kertomusten avulla. Ei ole olemassa yhtä mystistä muutoksen tekijää ja käännekohtaa, vaan rakenteelliset, hallinnolliset ja poliittiset muutokset tapahtuvat prosessinomaisesti ja useiden eri toimijoiden yhteistyön sekä myös konfliktien tuloksena. Tärkeässä asemassa ovat Julkusen (emt.) mukaan yhteiskunnan vaikutusvaltaiset toimijat – hyvinvointipolitiikkaa rakennetaan hallituksen, eduskunnan, työmarkkinajärjestöjen, ministeriöiden ja virkamiesten toimien tuloksena.

Pienten prosessien seurauksena yhteiskunnalliset muutokset tapahtuvat usein hiljaa hiipimällä. Muutokset tapahtuvat huomaamatta, ja niiden tekijöitä – eli valtaa – on vaikea paikallistaa (emt.). Tämä muutosprosessin hämärtyminen herättää kysymyksen, miten erilaiset kehittämishankkeet ja kentällä toimivat ihmiset vaikuttavat yhteiskunnallisiin ja paikallisiin muutoksiin. Voisiko näkymätöntä vaikutusvaltaa piileksiä myös esimerkiksi opettajainhuoneissa, nuorisotaloilla, sosiaalitoimistossa tai työvoimaneuvojien virkahuoneissa?

Osallisuushanketta koskeva kysymys on retorinen, sillä hankkeen toiminnassa ei ole mieltä, jos minkäänlaisen vaikutusvallan olemassaoloon ei uskota. Valtakunnallinen osallisuushanke voidaan paikallistaa ja asemoida yhdeksi mahdolliseksi muutoksen tekijäksi. Osallisuushanke kertoo omia pieniä kertomuksiaan yhteiskunnan ja kuntien hyvinvoinnin tilasta. Olennaista on se, missä määrin nuo pienet kertomukset otetaan huomioon erilaisten suurten kertomusten osana.

Arjen kenttätöystä saattaa olla pitkä matka yhteiskunnallisen tai kunnallisen vallan ytimeen. Ratkaisevaa on kuitenkin se, missä määrin paikalliset osallisuushankkeet pystyvät tuottamaan erilaisia siirtovaikutuksia. Tässä mielessä *kentän ääni* on olennainen. Pienistä paikallisista kertomuksista ja yksittäisistä hajaaänistä tulisi muodostaa tarinoita, joiden hyvyyden mittarina on niiden tarkoituksenmukaisuus. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että osallisuushankkeiden kokemusten perusteella kirjoitetaan ja muotoillaan erilaisia toimenpide-ehdotuksia. Arvioinnin yhtenä tarkoituksena onkin tarkastella osallisuushankkeessa kehiteltujen innovaatioiden yhteiskunnallista käyttökelpoisuutta. Tässä mielessä kysymys on pragmaattisesta arvioinnista, jossa korostetaan arvioinnin käytännöllisyyttä ja arviointitiedon hyödyllisyyttä (esim. Jakku-Sihvonen & Heinonen 2001, 34–35).

2.2

Koulutuksellisen syrjäytymisen ehkäisy ja osallisuuden edistäminen

Osallisuushankkeen taustalla olevassa toimenpideohjelmassa yhteiskunnan tehtäväksi määritellään muun muassa seuraava: kodin ja lähiyhteisön rinnalla yhteiskunnan tulee auttaa ja edistää nuorten *osallisuutta*, tukea nuorten opintojen edistymistä ja uravalintaa sekä työelämään sijoittumista (Toimenpideohjelma nuorten osallisuuden edistämiseksi 2002). Termi *osallisuus* viittaa siihen, että 2000-luvun alussa syrjäytymiskäsite oli jo alkanut kärsiä inflaatiota 1990-luvun jatkuvan käytön jälkeen. Toimenpideohjelmassa osallisuuden käsite ymmärretään ilmeisen laajasti, ja se sisältää samat ulottuvuudet kuin perinteinen syrjäytymisen käsite.

Tässä mielessä toimenpideohjelma käyttää osallisuuden käsitettä huomattavan laveasti, jos vertailukohtana käytetään tapaa, jolla osallisuus on ymmärretty esimerkiksi erilaisissa (nuorten) kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksia jäsentävissä tutkimuksissa. Näissä yhteyksissä osallistuminen ja osallisuus liitetään usein aktiivisen kansalaisuuden määritelmiin ja vaikutusvallan tai sen puutteen erilaisiin ilmenemismuotoihin ja seurauksiin (esim. Gretschel 2002).

Paju (2004) on tulkinnut osallisuustermin käytön olevan perusteltua toimenpideohjelmassa, koska *osallisuus on jotain mitä edistää, sen sijaan että taas torjuttaisiin ja ehkäistäisiin jotakin*. Tämän mukaan osallisuudella on siis positiivisempi merkitys kuin leimaavaksi koetulla syrjäytymisen käsitteellä. Osallisuuden yhteydessä puhutaan usein myös *osattomuudesta* ja syrjäytymisen yhteydessä *integraatiosta*. Molempiin käsitteisiin kuuluvat siis niiden vastakohtat eli osattomuutta pitää torjua ja integroitumista edistää.

Käsitteiden määrittelyjen yhteydessä olisi vältettävä sitä, että osallisuushankkeita arvotettaisiin vaikkapa osallisuuden käsitteillä. Osallisuushankkeiden arviointi tarkoittaisi tässä yhteydessä sitä, että tutkimuksessa tarkasteltaisiin hankkeiden kykyä tuottaa osallisuuden *käsitteen mukaista* osallisuutta. Tämä edellyttäisi kuitenkin yhteisesti sovitun osallisuuden käsitteen käyttämistä sekä sitä, että paikalliset hankkeet olisivat tietoisia tuon käsitteen normatiivisesta merkityksestä.

Osallisuuden ja syrjäytymisen käsitteitä on kuitenkin syytä tarkastella siinä määrin, miten ne vaikuttavat paikallisten hankkeiden tulkintoihin ja näkyvät hankkeiden toiminnan laillistamisessa. Käsitteistä syntyneiden mielikuvien vaikutukset ovat ilman muuta olemassa. Pajun (emt.) mukaan osallisuustermi vaikeutti osallisuushankkeen erottamista esimerkiksi sisäministeriön osallisuushankkeesta ja muista paikallisista osallisuushankkeista. Erilaisista

politiikkahankkeista ja esimerkiksi EU:n nuoriso-ohjelmista merkityssisältön-
sä ladannut osallisuuden käsite oli pienessä ristiriidassa toimenpideohjelman
kokonaisvaltaisuuden ja ohjelma-asiakirjassa määritellyn osallisuuden käsit-
teen kanssa.

Voidaan tehdä sellainen tulkinta, että osallisuushankkeen alkuvaiheessa
osallisuuden käsite on useimmiten tiivistynyt koulutuksellisen syrjäytymisen
ehkäisemiseen ja nuorten vaikutusmahdollisuuksien lisäämiseen. Tässä yhtey-
dessä voidaan tehdä lyhyt ja alustava katsaus siihen, missä määrin osallisuus-
hanke tältä osin pureutuu olennaisiin teemoihin.

Koulutusyhteiskunnan kaksi puolta

Tiedotusvälineissä sekä kansainvälisessä julkisuudessa on viime vuosina alettu
puhua suomalaisesta ”ihmeestä”. Tällä ihmeellä viitataan oppimistulosten
kansainväliseen vertailuun perustuviin PISA-tutkimuksiin ([http://ktl.jyu.fi/
pisa/](http://ktl.jyu.fi/pisa/)). PISA-tutkimuksissa arvioidaan, kuinka 15-vuotiaat nuoret hallitsevat
tulevaisuuden yhteiskunnan, työelämän kehityksen ja laadukkaan elämän
kannalta keskeisiä tietoja ja taitoja. Tuorein, vuoden 2004 lopulla julkais-
tu tutkimus osoitti, että suomalaisnuorten osaaminen on OECD-maiden
huippuluokkaa niin matematiikassa, luonnontieteissä, lukutaidossa kuin
ongelmanratkaisutaidoissakin. Suomalaisnuorten matematiikan osaamisessa
korostuu myös tasaisuus. Heikkojen oppilaiden osuus on Suomessa pieni
muihin OECD-maihin verrattuna. Sukupuolierot matematiikan osaamisessa
ovat Suomessa verraten pienet. Myös kodin sosioekonomisen taustan vaikutus
oppimistuloksiin oli selvästi vähäisempi muihin OECD-maihin verrattuna.

PISA-raporttien mukaan suomalainen peruskoulutus luo hyvän ja kohta-
laisen tasa-arvoisen perustan ammatilliselle oppimiselle. Käytännössä kaikki
nuoret saavatkin peruskoulun päästötodistuksen. Arviolta 20–25 prosenttia
peruskoulun päättävistä oppilaista ei ole kuitenkaan saavuttanut keskeisten
oppiaineiden vähimmäistavoitteita.

Osa peruskoulun opiskelijoista ei siis saa peruskoulusta niitä valmiuksia,
joita ammatillinen koulutus tai lukio-opiskelu edellyttäisi. Tämä on yhtenä
syynä siihen, että kaikki nuoret eivät hakeudu jatkokoulutukseen. Esimer-
kiksi vuonna 2000 peruskoulun päättäneistä 66 000 nuoresta 93 prosenttia
opiskeli vuoden 2001 lopussa (Oppilaitostilastot 2003). Osa ei ollut päässyt
haluamaansa koulutukseen, osaa koulutus ei enää kiinnostanutkaan. Valta-
osa toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle jääneistä on niitä peruskoulunsa
suorittaneita, jotka eivät ole peruskouluaikana saavuttaneet koulutuksen
vähimmäistavoitteita.

Yksi keskeinen osallisuushankkeen tavoitteisiin liittyvä koulutuspoliittinen ongelma koskee toisen asteen opintoihin ohjautumista. Opinto-ohjauksen tilaa luotaavassa kokonaisarviointissa todettiin, että ammatillisen koulutuksen juuri aloittaneista opiskelijoista vain runsas kymmenesosa arveli olevansa omalla alallaan, noin kolmasosa oli epävarmoja valinnastaan ja noin puolet sanoi, ettei ollut omalla alallaan (Numminen ym. 2002). Vuonna 2001 opintonsa aloittaneiden lukumäärään (noin 60 000 kpl) suhteutettuna tämä tarkoittaa sitä, että vuosittain noin 30 000 opiskelijaa aloittaa opiskelunsa tietäen olevansa väärässä paikassa väärään aikaan.

Ohjauksen ongelmat selittävät osaltaan jatko-opintojen keskeyttämistä, jota on myös pidetty yhtenä koulutuspoliittisena ongelmana. Opintojen keskeyttäminen on yleisintä toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa. Lukuvuonna 2000–2001 ammatillisen koulutuksen keskeytti 13 prosenttia opiskelijoista. Osa keskeyttäneistä jatkoi opintoja muussa tutkintoon johtavassa koulutuksessa, ja kokonaan koulutuksen keskeyttäneiden osuus oli vajaat 12 prosenttia. Lukiokoulutuksessa kokonaan keskeyttäneiden osuus on 2,5 prosenttia, ammattikorkeakoulutuksessa 7 prosenttia ja yliopistoissa 4 prosenttia. Miehet keskeyttivät opintonsa useammin kuin naiset. (Oppilaitostilastot 2003).⁷

Koulutustasoa korostavasta yhteiskunnallisen ja yksilöllisen hyvinvoinnin näkökulmasta keskeisenä kehittämiskohtena on peruskoulussa heikosti pärjäävien nuorten opintojen tehostaminen, peruskoulun ja toisen asteen ns. nivelvaiheen kehittäminen sekä ammatillisten opintojen keskeyttämisten vähentäminen. Näihin tavoitteisiin paneutuminen on samalla myös nuorten työmarkkinoille sijoittumista tukevaa toimintaa.

Näiltä osin osallisuushankkeen tavoitteet liittyvät läheisesti esimerkiksi koulutustakuuseen, jossa tavoitteena on taata koko ikäluokalle jatko-opiskelupaikka. Koulutustakuun avulla pyritään siihen, että vuonna 2008 mennessä 96 prosenttia peruskoulun päättäneistä sijoittuu samana vuonna ammatilliseen koulutukseen, lukioon tai peruskoulun lisäopetukseen (Koulutus ja tutkimus... 2004). Yhtymäkohtia voidaan nähdä myös työpajatoiminnan vakinaistamissuunnitelmiin (Nuorten työpajatoiminnan vakinaistaminen 2004).

⁷ Vuodesta 1999 alkaen ammatillisen koulutuksen tilastointia uudistettiin siten, että tiedot kerättiin henkilö pohjaisina tiedostoina oppilaitoksista. Tiedot kerätään 20.9. tilanteen mukaisena. Tästä syystä ennen laskentapäivää keskeyttäneet opiskelijat eivät ole tilastoissa mukana, heitä ei ole laskettu edes ammatillisen koulutuksen opiskelijoihin. (20.9. kirjoilla olevat opiskelijat) (Oppilaitostilastot 2003)

Nuoret vaikuttajina ja osallistujina

Nuorten vaikutusmahdollisuuksiin ja kansalaisaktiivisuuteen liittyvää teemaa voidaan aluksi tarkastella kansainväliseen vertailututkimukseen nojaten. Civics-tutkimuksessa selvitettiin peruskoulun päättövaiheessa olevien nuorten yhteiskunnallisia tietoja, taitoja, käsityksiä, asenteita ja toimintaa 28 maan kansainvälisessä vertailussa (Civics – nuori kansalainen 2001, julkaisu pohjautuu tutkimuksen kansainväliseen raporttiin: Torney-Purta & muut 2001).⁸

Tämä vertailututkimus piirtää aika synkän kuvan suomalaisten nuorten yhteiskunnallisista tiedoista ja kansalaistoimintaan liittyvästä aktiivisuudesta. Raportissa todetaan, että peruskoulu ei mainittavasti lisää nuorten osallistumishalua.

Suomalaisessa kansalaisuudessa ainoana vartenotettavana yhteiskunnallisena vaikuttamiskeinona nousee esiin äänestäminen. Äänestäminen osoittautui kuitenkin kansainvälisesti tarkasteltuna vain vähän tärkeäksi suomalaisille nuorille. Suomalaiset nuoret arvioivat myös sosiaaliseen vastuuseen liittyvän kansalaistoiminnan vähemmän tärkeäksi kuin minkään muun tutkimukseen osallistuneen maan nuoret.

Aikaisemmin toteutetuissa tutkimuksissa suomalaisten luottamus yhteiskunnan laitoksiin on ollut keskimääräistä vähäisempää. Suomi on poikkeus siitä säännöstä, jonka mukaan vahvat demokraattiset perinteet liittyvät luottamukseen yhteiskunnallisia instituutioita kohtaan. Tutkimuksen kansainvälisessä raportissa Suomi on saanut asiassa erityishuomiota osakseen (Torney-Purta & muut 2001). 2000-luvulle tultaessa suomalaisten nuorten luottamus näyttää lisääntyneen – tosin Pohjoismaisessa vertailussa suomalaiset nuoret sijoittuvat edelleen häntäpäähän. Luottamuspula kohdistuu ennen kaikkea poliittisiin puolueisiin. Toisaalta suomalaiset nuoret luottavat lakia toimeenpaneviin ja valvoviin virkamiehiin, kuten poliisiin.

Tämä kansainvälinen vertailututkimus sisältää siis aika kriittisiä näkemyksiä peruskoulujen yhteiskunnallisen opetuksen vaikuttavuudesta sekä ennen kaikkea suomalaisten nuorten kansalaisaktiivisuudesta ja sosiaalisesta vastuuntunnosta. Raportissa todetaan myös, että koulussa heikommin menestyneet nuoret pitävät esimerkiksi oppilaskuntaan osallistumista tärkeämpänä kuin koulussa hyvin menestyneet. Tästä tehdyt johtopäätökset ovat yllättäviä: *hyvät*

⁸ Noin 90 000 nuorta eri puolilla maailmaa vastasi 200 tehtävään. 38 tehtävää mittasi tietoja ja taitoja. Loput tehtävistä kohdistuivat nuorten yhteiskunnallisiin käsityksiin, asenteisiin ja toimintaan. Suomessa tutkimus toteutettiin huhtikuussa 1999, jolloin kyselyyn vastasi lähes 6 000 peruskoulun oppilasta sekä 8. että 9. luokalta, 300 opettajaa ja 160 rehtoria.

yhteiskunnalliset tiedot ja taidot eivät näytä liittyvän haluun toimia lähiyhteisön parhaaksi. Samalla yhteisöllinen toiminta ja päätöksenteko saattaa jäädä enenevässä määrin niiden käsiin, joilla ei ole kaivattuja tietoja ja taitoja.

Tulos on yllättävä sen vuoksi, että muut nuorten osallistumiseen ja vaikutusmahdollisuuksiin liittyvien tutkimusten perusteella voitaisiin olettaa muuta. Esimerkiksi Paakkunainen ja Myllyniemi (2004) ovat tarkastelleet nuoria kunnallisten päätöstentekoelementtien ja erilaisten vaikuttajaryhmien jäseninä. Heidän mukaansa *vaikuttajaryhmät keräävät ympärilleen muutenkin aktiivisia ja lähinnä koulua käyviä nuoria, varsinkin ”tyttöenergiaa”* (emt., 108).

Paakkunaisen ja Myllyniemen (emt.) havainto vahvistaa sitä näkemystä, jonka mukaan poliittisesta päätöksenteosta (esim. äänestäminen, nuorisovaltuustot, nuorisoparlamentit) kiinnostuneet ja siihen aktiivisesti osallistuvat nuoret ovat keskimääräistä todennäköisemmin koulussa hyvin menestyviä nuoria. Osallistumisen ja vaikutusmahdollisuuksien ympärillä käydyssä keskustelussa on korostettu sitä, että aktiivisuus tahtoo kasaantua. Esimerkiksi korkea koulutus ja työssäkäynti ennustavat poliittista aktiivisuutta, heikko koulutus ja työttömyys ovat puolestaan yhteydessä poliittiseen vieraantumiseen. Toisaalta suomalaisten nuorten luottamus poliittisia instituutioita kohtaan on varsin vaatimatonta, nuorten luottamuslistan kärjessä olivat sensijaan ainakin 1990-luvun lopulla poliisi, puolustusvoimat ja oikeuslaitos (esim. Nuorisobarometri 2/ 1998).

Nuorison poliittista passivoitumista on pidetty vakavana poliittista järjestelmää uhkaavana kehityskulkuna. Taustalla on nähty laajempia yhteiskunnalliseen ja poliittiseen murrokseen liittyviä tekijöitä. Taloudellisen järjestelmän muutokset ja yleinen epävarmuus esimerkiksi työmarkkinoilla ovat luoneet nuorille tulevaisuuspessimismisiä ja sen myötä pettymystä poliittisiin päätöksentekijöihin sekä uskon puutetta omiin vaikuttamismahdollisuuksiin (esim. Nurmela 1999).

Nuorten vaikutusmahdollisuuksien ja kansalaisaktiivisuuden lisääminen on yksi valtakunnallisen osallisuushankkeen tavoitteista. Jos tätä teemaa tarkastellaan toimenpideohjelmassa määritellyn ensisijaisen kohderyhmän näkökulmasta, niin kysymys on myös siitä, missä määrin mahdollinen aktiivisuuden kasvu ja nuorten vaikutusmahdollisuuksien lisääntyminen tukevat myös koulutuksellisen pärjäämisen lisääntymistä ja nuorten työmarkkinoille sijoittumista.

2.3

Luottamus ja sosiaalinen pääoma – alustavia keskustelunavauksia valtakunnallisen osallisuushankkeen tarkasteluun

Edellä on tarkasteltu asioita, jotka on eri yhteyksissä nostettu esiin yhteiskunnallisina ongelmina. Koulutuspolitiikan ongelmakohtiin, nuorten vähäiseen kansalaisaktiivisuuteen sekä poliittisen järjestelmän uskottavuutta rakentavaan luottamuspulaan on haettu ratkaisuja eri tahoilla. Paikallisten osallisuushankkeiden tulisikin paneutua näihin ongelmakohtiin omassa hanketoiminnassaan. Valtakunnalliselle osallisuushankkeelle voidaan hahmottaa myös muita merkityksiä. Hanketoiminnan logiikan mukaan osallisuushankkeen tulisi kiinnittää huomiota myös ongelmien ennaltaehkäisyyn ja taustalla olevien laajempien kitkatekijöiden paljastamiseen.

Aiemmin on hieman johdateltu siihen, että nuorten osallisuuteen ja syrjäytymiseen liittyviä asioita voidaan tarkastella myös *luottamuksen* käsitteen avulla. Luottamuksen käsite on noussut yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa voimakkaasti esille viime vuosien aikana. Käsitteen hedelmällisyyttä ja käyttökelpoisuutta selittävät yhdenmukaiset tulkinnat modernin yhteiskunnan luonteesta. Ennustettavuuden ja yhteiskunnallisen järjestyksen sijaan puhutaan epävarmuudesta, riskeistä sekä yksilöiden ja yhteiskunnan instituutioiden välisistä hatarista ja refleksiivisistä suhteista. Jo sosiologian klassikoiden tuntema kiinnostus erilaisia ”sosiaalisia kittejä” kohtaan jatkuu uusin käsittein luottamusta käsittelevässä keskustelussa (vrt. Ilmonen & Jokinen 2002).

Lyhyesti voidaan sanoa, että siitä puhe mitä tarvitaan. Luottamuksen tarve syntyy epävarmuudesta. Luottamusta ei tarvita silloin, kun asiat tiedetään varmasti. Epävarmuus ja luottamuksen rakentamisen tarve näkyy esimerkiksi siinä, että erilaisten yhteiskunnallisten instituutioiden (esim. koulu, poliittiset puolueet, kirkko, armeija) on jatkuvasti perusteltava ja legitimoitava oma tarpeellisuutensa (esim. Giddens 1991, 20–23). Taustalla on koko ajan kysymys siitä, missä määrin kansalaiset luottavat koulutukseen työllistymisen takaajana tai vaikkapa poliisin ja oikeuslaitoksen kykyyn kohdella kansalaisia yhdenmukaisesti. Epävarmuuden lisääntyessä tämä taustalla ollut kysymys tulee konkreettisemmin esille: on aivan mielekästä tehdä esimerkiksi kyselyitä, joissa luottamusta tivataan suorasukaisesti kunkin instituution kohdalla erikseen (esim. Nuorisobarometri 1998).

Luottamuksen ja epävarmuuden toinen puoli on yksilöllistyminen. Luottamuksen rakentaminen tulee tarpeelliseksi nimenomaan lisääntyneen yksilöllisyyden ja valintojen vapautumisen vuoksi. Moderneja ihmisiä on luonnehdittu reflektioijiksi, jotka käyvät koko ajan neuvotteluja sen suhteen, millaiset riskit

ja mahdollisuudet kätkeytyvät erilaisiin valintoihin. Keskeisimmät neuvottelut käydään erilaisissa siirtymävaiheissa. Esimerkiksi koulutus yhteiskunnallisena instituutiona menettää sitä enemmän legitimitiittiään, mitä useampi nuori pohtii koulutusvalintojaan refleksiivisellä kyseenalaistamisella (”miksi minun pitäisi”)⁹. Tämä kuulostaa vapaudelta, ja luottamuksen tarve onkin yleisesti liitetty erilaisista pakoista ja säännöistä vapautumiseen. Mitä enemmän perinteet, lait, tavat ja velvollisuudet ohjaavat ihmisiä, sitä vähemmän tarvitaan luottamusta sosiaalisissa suhteissa. Sama pätee myös ihmisten keskinäiseen luottamukseen: luottamuksen tarve on suurimmillaan silloin, kun toisen käyttäytymistä ei pysty ennustamaan. (Ilmonen & Jokinen 2002.)

Edellä esitetty tulkinta on karrikoiva ja historiallisesti epäsensitiivi – kuten sosiologian suuret kertomukset yleensäkin. Ihmisten käyttäytyminen ei ollut luonnonlakien omaisesti ennustettavissa esimoderneissa yhteiskunnissakaan. Luottamuksen ja epävarmuuden sosiaalishistoria on kuitenkin yleensä kirjoitettu siten, että talousrakenteen muuttuminen, kapitalisoituminen ja kaupungistuminen synnyttivät tarpeen luottamuksen rakentamiselle (emt.).¹⁰

Luottamuksen kohdalla voidaan erottaa *annettu* ja *ansaittu* luottamus. Harrén (1999) mukaan annettu luottamus kohdistuu ihmiseen, jo ennen kuin ihmistä on tavattukaan. Häneen luotetaan, koska hän edustaa tiettyä yhteiskunnallista instituutiota, esimerkiksi tiettyä ammattikuntaa. Ansaittu luottamus syntyy vasta vuorovaikutuksen myötä, ja siinä on kysymys henkilöön kohdistuvasta luottamisesta. Nimensä mukaisesti ansaittu luottamus on jotakin sellaista, joka täytyy ansaita.

Annetun ja ansaitun luottamuksen erottaminen tuo joitakin keskustelun-avauksia osallisuushankkeen jatkotarkasteluun. Ensinnäkin vaikuttaa siltä, että osallisuushankkeella pyritään kehittämään niiden nuorten elinoloja, joilla saattaa olla keskimääräistä heikompi luottamus erilaisiin yhteiskunnallisiin instituutioihin. Esimerkiksi nuorisobarometrien mukaan työttömien ja heikosti koulutettujen nuorten joukossa luottamus on vähäisempää kuin muiden

⁹ Kyky reflektoida omaa elämänsä ja valintojaan on nostettu myös nuoren kansalaiskuuntoisuuden tuntomerkiksi. Esimerkiksi Virtanen (1996) on käyttänyt - tarkemmin sanottuna kääntänyt ulkomaisesta keskustelusta – termiä *refleksiivisyysluseri*, jolla hän on kuvannut vaikeimmin työllistettäviä moniongelmaisia nuoria.

¹⁰ Luottamuksen keskeisyyden tunnistaa nykyisin erityisen selvästi sellaisten instituutioiden kohdalla, jossa asiakasta houkutellaan tekemään jokin valinta monien vaihtoehtojen joukosta. Esimerkiksi lääkärin ammattikunta edustaa tyyppillistä professiota, jossa asiantuntijoiden auktoriteetti uhkaa rapautua asiantuntijoiden ja vaihtoehtoisten tulkintojen runsauden vuoksi. Erilaisiin vaivoihin tulee ristiriitaisia neuvoja, ja tällöin on kysymys siitä, kehen lääkäriin potilas luottaa ja minkä koulukunnan lääketiede saa yhden asiakkaan puolelleen (vrt. Giddens 1991).

nuorten keskuudessa (esim. Nuorisobarometri 1998). Toisaalta on havaittu, että koulutuksen ulkopuolella olevat nuoret suhtautuvat ikään kuin rakenteellisella epäluulolla esimerkiksi työvoimaviranomaisiin, kouluihin ja sosiaaliviranomaisiin. Nuorten epäluottamuksessa on kysymys nimenomaan annetun luottamuksen puutteesta. Epäluulo kohdistuu näissä ammateissa toimiviin ihmisiin yleensä, ei niinkään tiettyyn henkilöön. Poikkeukset muodostuvat sitten *yllättävän* hyviksi kokemuksiksi. (Vehviläinen 1999.)

Projekti- ja hanketoiminnan kannalta on huomattava, että syrjäytymistä ehkäisevissä projekteissa on pystytty lisäämään nuorten luottamusta. Toisaalta vaikuttaa siltä, että tämä luottamus perustuu ansaittuun luottamukseen. Projektien hyvä vaikuttavuus perustuu yksilölliseen ja henkilökohtaiseen työhön, jolloin työntekijöiden persoonalliset ominaisuudet ovat tärkeä tekijä luottamuksen synnyn taustalla. Tämä luottamus voi rakentaa myös uudenlaista luottamusta yhteiskunnallisiin instituutioihin, mutta varmana sitä ei voi pitää. (Vehviläinen 1999.)

Luottamuksessa on kysymys myös siitä, missä määrin nuoriin luotetaan. Esimerkiksi koulutuksen ulkopuolella oleviin ja työttömiin nuoriin suhtaudutaan usein eräänlaisella *annetun epäluottamuksen* asenteella. Nuorta pidetään epäluotettavana, koska hän edustaa tiettyä marginaaliseksi määriteltä nuorisoryhmää. Projektitoiminnassa on usein pyritty siihen, että nuori voi tehdä itsensä tutuksi esimerkiksi työnantajille. Nuori saa tilaisuuden osoittaa kykynsä, jolloin mahdolliset aikaisemmat epäluulot ja kielteiset ennakkotyypittelyt muuttuvat *ansaituksi luottamukseksi*. Tässä mielessä esimerkiksi ammatillisen koulutuksen työelämämuotoisuuden lisääminen on toiminut teoriaopinnoissa heikosti pärjänneiden ja tietyllä tavalla leimautuneiden nuorten kohdalla uuden heihin kohdistuvan luottamuksen rakentajana (Vehviläinen 2005).

Luottamuksen käsitteen näkökulmasta tarkasteltuna perinteisten projektien hyvät vaikutukset liittyvät siis ansaitun luottamuksen rakentamiseen. Nuorelle osoitetaan, että vaikka yhteiskuntaan ja sen eri edustajiin (opettajat, työvoimaviranomaiset, sosiaalityöntekijät, poliisit) ei yleisellä tasolla luotettaisikaan, niin ainakin yksilöihin luottaminen on mahdollista. Toisaalta projektit ovat murtaneet annetun epäluottamuksen pahaa kehää, ja projektien yhteistyökumppaneille, esimerkiksi työnantajille ja opettajille, on osoitettu, että tämä nimenomainen nuori on luottamuksen arvoinen.

Jos osallisuushanketta pidetään kehittämishankkeena, erottautuminen projektilogiikasta voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että hankkeen toiminta ei kohdistu yksittäisten nuorten kohtaamiseen ja ansaitun luottamuksen rakentamiseen. Hanketoiminnassa pyritään myös annetun luottamuksen lisäämiseen. Yhteiskunnan ja nuorten välillä olevia kitkatekijöitä murretaan lisäämällä

nuorten luottamusta erilaisiin yhteiskunnallisiin instituutioihin. Tarvetta saat-
taa olla myös *nuoriin kohdistuvan luottamuksen* rakentamiselle. Nämä molem-
mat luottamussuhteen eri puolet näkyvät valtakunnallisen osallisuushankkeen
tavoitteissa, ja ne ovat luettavissa myös paikallisten hankkeiden toiminnassa.

Viime kädessä kysymys on kuitenkin myös siitä, että annettu luottamus on
myös perusteltua: missä määrin palvelujärjestelmä on luottamuksen arvoinen
ja missä määrin nuoret ovat luottamuksen arvoisia? Luottamuksen puute voi
siis olla myös täysin aiheellista. Kuten esimerkiksi Ilmonen ja Jokinen (2002)
korostavat, luottamuksella voi olla myös kielteisiä vaikutuksia. Tämä huomio
on tärkeä, koska se korostaa luottamuksen merkitystä ikään kuin kaksisuun-
taisena sosiaalisena peilinä. Luottamuksen ongelmia ei tulisikaan paikallistaa
pelkästään yksilöiden vajeeksi, vaan instituutioiden tulisi pyrkiä tarkastele-
maan kriittisesti myös omaa luotettavuusongelmaansa.

Kysymys ei sinänsä ole pelkästään luottamuksesta vaan myös siitä, mihin
luottamus tai sen puute on yhteydessä. Tutkimuksissa on todettu, että luot-
tamus liittyy taloudelliseen hyvinvointiin. Myös sosiaalinen yhtenäisyys, de-
mokraattisen päätöksenteon arvostaminen, muihin luottaminen ja itsensä ko-
keminen luotetuksi liittyvät yhteen. Esimerkiksi Inglehartin (1999) mukaan
taloudelliseen hyvinvointiin perustuva subjektiivinen hyvinvointi vahvistaa
luottamuskulttuuria, joka puolestaan vakiinnuttaa demokratian edellytyksiä.

Luottamuksen hyötynä on yleensä pidetty sitä, että luottamus lisää ja
ylläpitää yhteiskunnallista ja paikallista integraatiota. Toisaalta luottamus
vaikuttaa resurssien lisääntymiseen. Luottamuksen käsite on usein liitetty so-
siaalisen pääoman tarkasteluun. Sosiaalinen pääoma voidaan tulkita monella
tavalla, mutta käsitteellä on yleensä viitattu voimavarojen ja yksilöllisten sekä
yhteisöllisten resurssien lisääntymiseen. Esimerkiksi Bourdieu (1998) käyttää
sosiaalisen pääoman käsitettä eritellessään yksilöiden ja ryhmien sijoittumis-
ta yhteiskunnan sosiaalisilla kentillä. Sosiaalinen pääoma – yhdessä muiden
pääoman lajien kanssa – on yksilöiden tai ryhmän resurssi, jonka avulla on
mahdollista saada sosiaalista arvostusta ja menestystä. Koettu luottamus ja
varsinkin luotetuksi tuleminen ilmentävät sosiaalista arvostusta ja sosiaalisten
verkostojen luomia voimavaroja.

Hyvinvoinnin, luottamuksen, sosiaalisen pääoman, integraation ja osal-
lisuuden kaltaisten käsitteiden tuominen osallisuushanketta koskevaan
keskusteluun on myös hieman ongelmallista. Nämä tekijät liittyvät usein
yhteen, sillä taloudellisesti hyvinvoivilla alueilla ollaan yleensä luottavaisia ja
demokraattinen osallistuminen on arvossaan. Erilaisten syy-seuraus suhteiden
rakentaminen on kuitenkin vaikeaa, viime kädessä on vaikea sanoa, lisääkö
esimerkiksi hyvinvointi luottamusta vai luottamus hyvinvointia. Käsitteet ja

teoriakeskustelu eivät toisin sanoen anna kovin selkeitä ohjeita siihen, mistä suunnasta nuorten elinolojen kehittämistä kannattaisi lähteä edistämään. Toisaalta tämä mahdollistaa sen, että hyvinkin erilaisista lähtökohdista voidaan saavuttaa samankaltaisia tuloksia ja seurauksia.

3

ARVIOINNIN TOTEUTTAMINEN

3.1

Arvioinnin aloittaminen

Valtakunnallisen Nuorten osallisuushankkeen arviointitutkimus käynnistyi suunnitteluvaiheella loppusyksystä 2003. Varsinainen tutkimustyö aloitettiin vuoden 2004 alusta. Tässä vaiheessa allekirjoittaneen suhde osallisuushankkeeseen oli kaksivaiheinen. Taustalla oli työskentely työministeri Filatovin johtamassa asiantuntijaryhmässä, jossa luotiin puitteet ja tavoitteet silloin *kokeiluhankkeeksi* kutsutulle osallisuushankkeelle. Työryhmä luovutti mietintönsä pääministeri Lipposelle kesäkuussa 2002. Kyseinen mietintö on sittemmin kulkenut osallisuushankejulkisuudessa nimellä *valtakunnallinen toimienpideohjelma*. Mietinnön luovuttamisen jälkeen osallisuushanke hautautui omalta osaltani muiden asioiden alle. Paluu hankkeen pariin tapahtui sitten Tampereella 7.–8.10.2003 järjestetyssä valtakunnallisessa seminaarissa, ja tässä vaiheessa varsinaiset hankkeet olivat siis jo käynnistäneet toimintansa.

Loppuvuodesta 2003 tehtiin arviointisuunnitelmat ja määriteltiin keskeisimmät tutkimuslinjaukset. Osallisuushanketta lähestyttiin ohjelma-arvioinnin näkökulmasta ja tavoiteperusteisuutta korostaen. Tästä näkökulmasta hankkeita arvioidaan ja arvioidaan sen perusteella, kuinka hyvin ne täyttävät niille asetetut tavoitteet. Ensimmäinen ja ongelmallinen kysymys on se, mistä tutkija hakee ja löytää nuo tavoitteet ja arvot arvioinnin perusteeksi. Arvioinnin ohjekirjoista poimittiin mukaan kaksi keskeistä prinssiippiä: tavoitteiden määrittelyn tulisi perustua mahdollisimman monen näkökulman huomioon ottamiseen ja toisaalta tutkijan oman riippumattomuuden ja objektiivisuuden säilyttäminen on tärkeää (Pawson & Tilley 1997; Vedung 1997).

Nämä kaksi periaatetta korostuivat kahdesta syystä. Ensinnäkin nämä asiat ovat tärkeitä arvioinnissa ylipäänsä. Toiseksi osallisuushankkeesta syksyllä 2003 tehdyt havainnot loivat sellaisen vaikutelman, että hankkeen toimijoilla ei kaikilta osin ollut yhtenäisiä näkemyksiä hankkeen arvoista, tavoitteista ja toivotuista seuraamuksista. *Osallisuus* ymmärrettiin hieman eri tavoin. Toi-

saalla olivat näkemykset, joissa korostettiin nuorten vaikutusmahdollisuuksien lisäämistä. Tätä teemaa käsiteltiin puhumalla paljon esimerkiksi nuorten parlamentteista, nuorisovaltuustoista ja demokratian pelisääntöjen opettelusta. Tavoitteena oli aktivoida nuoria osallistumaan yhteiskunnalliseen ja paikalliseen päätöksentekoon. Hankkeen tavoitteiksi mainittiin muun muassa nuorten äänestysprosentin nostaminen. Toisaalla olivat sitten näkemykset, joissa painotettiin hankkeen merkitystä koulutuksellisen syrjäytymisen ehkäisijänä. Näissä puheenvuoroissa käsiteltiin koulutuksen kehittämistä sekä nuorten jatko-opintoihin ja työelämään sijoittumista.

Näiden havaintojen pohjalta tuntui perustellulta lähteä rakentamaan arviointisuunnitelmaa alkuperäisen toimenpideohjelman tavoitteiden mukaisesti. Toimenpideohjelma tuntui tarjoavan puolueettoman perustan arvioinnin raamittamiselle. Toimenpideohjelman tavoitteita rakennettiin aikoinaan suhteellisen moniäänisellä kokoonpanolla; työryhmässä oli edustus eri ministeriöistä ja muista nuorten elinolojen asiantuntijaryhmistä. Toisaalta toimenpideohjelmassa olivat edustettuina myös ne tavoitteet, jotka tuntuivat muodostavan eräänlaiset rintamalinjat syksyllä 2003, eli nuorten vaikutusmahdollisuuksien lisääminen ja koulutuksellisen syrjäytymisen ehkäiseminen. Toimenpideohjelman tavoitteet olivat siis edelleen kiinni hanketoiminnan nykytilanteessa ja ajankohtaisissa ajatuksissa.

Tällä *paluu lähtökohtiin* -ajatuksella pyrittiin välttämään eräitä ohjelma-arvioinnin ongelmakohtia. Arvottaminen, tavoitteiden määrittely ja arviointi ei saisi ohjautua minkään tietyn intressiryhmän etujen mukaan. Arvottaminen ei myöskään saisi perustua tutkijan subjektiivisesti luomiin *omiin* tavoitteisiin ja normeihin. Tämä riippumattomuuden ja objektiivisuuden haaste pakottaa hakemaan arvioinnin ohjausmekanismeja poliittisesti korrekteista ja ammatillisesti hyväksyttävistä suunnista.

Arviointioppaiden mukaan (Pawson & Tilley 1997; Vedung 1997) tutkijan tulisi valita sellainen asema ja tausta omalle työlleen, että arviointi ohjautuu tutkimuksen ja arvioinnin omien normien ja periaatteiden mukaisesti. Osallisuushankkeen arviointia suunniteltaessa jouduttiin kiinnittämään huomiota tutkijan oman ammatillisen aseman paikantamiseen. Tutkimusotteen tulisi olla puolueetonta ja tasapuolista, eli kaikkia pyritään kuuntelemaan, mutta ketään ei saisi totella. Kärjistäen kysymys oli siitä, että tutkijan ongelma (ketä kuunnella) ratkaistiin siten, että kuunneltiin toimenpideohjelmaa.

Tietenkin on mahdollista, että arvioinnin tavoitteet ja arvottamisen perusteet olisi haettu eri osapuolia kuuntelemalla. Arviointikriteereitä olisi muodostettu esimerkiksi hankkeiden omien suunnitelmien ja hankkeen toteuttajien (rahoittajien, johtoryhmän) näkemyksiä kirjaamalla. Näistä asioista

olisi kuitenkin pitänyt suhteellisen nopeasti luoda sellainen tavoite ja kriteerikonaisuus, jonka kaikki osapuolet voisivat hyväksyä. Koska tarkoituksena oli arvioida hankekokonaisuutta eikä yksittäisiä hankkeita, esimerkiksi hankkeiden omien tavoitteiden ottaminen arviointikriteereiksi olisi merkinnyt sitä, että kaikkiaan 39 erilaisen hankkeen tavoitteista olisi voitu luoda yhtenäinen kriteeristö. Käytännössä tämä olisi toki onnistunut, mutta työvaihe olisi ollut suhteellisen työläs ja aikaa vievä.

Yksi keskeinen valintaperuste suunnitteluvaiheessa oli se, että toimenpideohjelma tulkittiin aika päteväksi tavoiteasiakirjaksi. Ohjelman 14 tavoitekohtaa ovat kattavia ja niissä käsitellään keskeisiä kohtia suomalaisten nuorten ja heidän yhteiskunnallisen osallistumisensa kitkatekijöissä. Ohjelma-asiakirja ei ollut etäänäytynyt liikaa hanketoiminnan realiteeteista, ja se antoi tilaa myös paikalliselle soveltamiselle. Toimenpideohjelma ei ollut mikään tiukasti normittava kriteeristö.

Valtakunnallisen toimenpideohjelman pariin kääntyminen ei kuitenkaan merkinnyt selän kääntämistä paikallisille tavoitteille ja arvoille. *Paluu lähtökohtiin* -ajatus ei myöskään sulkenut pois nykyhetken olosuhteita ja tavoitteenasetteluja. Arviointi suunniteltiin asianosaismallin mukaisesti siten, että arvioinnin kohteille ja valtakunnallisille toimijoille varattiin mahdollisuus esittää omat näkemyksensä toiminnan tavoitteista ja mielekkäistä arviointikriteereistä.¹ Toimenpideohjelma toimi ikään kuin raamina, jonka lisäksi ja jonka sijaan varattiin tilaa myös muille tavoitteille. Käytännössä tämä merkitsi sitä, että hankkeen tavoitteet jätettiin osin elävään tilaan; kriteerien ja tavoitteiden realistisuutta ja niiden täsmällistä muotoilua arvioitiin tutkimusprosessin edetessä.

Arvioinnin kannalta tällä oli myös tärkeä kontrollimerkitys: arviointitavoitteiden mielekkyyttä ja realistisuutta arvioidaan jatkuvasti kohteesta tulevan palautteen ja käydyn vuoropuhelun perusteella. Tässä mielessä myös arviointi on arvioinnin kohteena: tarkemmin sanottuna kysymys on meta-arvioinnista, jossa tarkastelun kohteena voi olla myös itse tavoitteiden asettamisprosessi.

Tavoitteiden tarkistaminen tutkimuksen edetessä ei tietenkään tarkoita yksi yhteen sitä, että tavoitteita vaihdettaisiin jatkuvasti. Enemmänkin kysymys on siitä, että eri tavoitteita priorisoidaan ja tarkennetaan kunkin tavoitteen kohdalla tavoiteltavaa toimintaa (eli tuloksellisuuden kriteereitä). Ensimmäisen arviointivuoden aikana on yhä selvemmin hahmottunut kuva osallisuushankkeista kehittämistoiminnan käynnistäjinä ja innovaattoreina: hankkeita ei mielletä ongelmien ratkaisijoina vaan vaikuttavuutta tulee arvioida muutosten aikaansaamisen näkökulmasta.

¹ Arviointisuunnitelmaa ja – tutkimusta on käsitelty osallisuushankkeen valtakunnallisessa johtoryhmässä vuosina 2003–2004.

Arviointikriteerien tarkistaminen ja asianosaisten näkemysten huomiointi vie arviointia realistisen arvioinnin suuntaan, jossa korostetaan hanketoiminnan olosuhteiden ja kontekstin ymmärtämistä. Realistinen arviointi laajentaa tavoiteperusteisen arvioinnin näkökulmaa, koska siinä analysoidaan ja tulkitaan tulosten ohella myös tuloksiin johtaneita prosesseja ja mekanismeja. Huomion kohteena ovat myös ne olosuhteet, jotka ovat huonojen tulosten ja huonon vaikuttavuuden taustalla.

Tämä arviointitulottavuus on tietyllä tavalla uskollinen klassisille sosiologisille periaatteille, joiden mukaan yhteiskunta koostuu rakenteellisista ja institutionaalisista ”pakoista”. Hankkeet ja ennen kaikkea niissä toimivat ihmiset törmäivät erilaisiin rakenteisiin ja näiden rakenteiden analysointi hanketoiminnan tukena tai rajoitteena on välttämätöntä. Vaikuttavuutta tarkastellaan generatiivisena kausaliiteettina (jos... niin). Hyvät vaikutukset voidaan saavuttaa tiettyjen olosuhteiden vallitessa (vrt. Pawson & Tilley 1997; Holmila 2000).

Tämän tutkimushankkeen kohdalla ja sen arviointikielenkäytössä noista rakenteista ja instituutioista puhuttiin ja puhutaan edelleen hanketoiminnan *reunaehtoina*. Arvioinnin kohteille korostettiin toistuvasti sitä, että heillä on vastavuoroisesti mahdollisuus arvioida oman toimintansa reunaehtoja. Realistinen arviointi nostaa esiin vertailuasetelman yhtenä menetelmällisenä työkaluna. Hyvien tulosten ja vaikuttavuuksien taustalla on oletettavasti yhtenäisiä reunaehtoja, jotka tulevat selkeimmin esiin, kun tarkastellaan ääripäitä – siis tietyssä asiassa onnistuneita ja epäonnistuneita hankkeita. (vrt. Pawson & Tilley 1997.)

3.2

Tavoiteperusteinen arviointi

.....

Osallisuushankkeen arvioinnissa sovelletaan tavoiteperusteista arviointia. Tässä arviointitavassa toiminnan laatua ja tuloksia verrataan etukäteen sovittuihin tavoitteisiin. Tavoitteet määritellään selvästi ja määrittely perustuu osallisuushankkeen alkuperäisiin tavoitteisiin. Tavoitteet ja niihin liittyvät kriteerit ovat yhtenäistävä perusta, johon erilaisten hankkeiden toteutumista ja tuloksia voidaan verrata.

Tavoiteperusteisella arvioinnilla on perinteisesti arvioitu erilaisia toimenpideohjelmia. Sen ongelmakohtana on pidetty sitä, kenellä viime kädessä on oikeus päättää tavoitteista ja miten eritasoisia tavoitteita priorisoidaan (Jakku-Sihvonen & Heinonen 2001, 50). Esimerkiksi koulutuksen arvioinnissa on-

gelmana on pidetty sitä, että eri intressiryhmillä ja asianosaisilla on erilaisia näkemyksiä siitä, mihin esimerkiksi koulutuksella tulisi pyrkiä ja millaisten kriteerien perusteella arvioidaan koulutuksen laatua.

Arvioinnissa on aina kysymys toiminnan arvottamisesta hyvään tai huonoon. Tässäkin arvioinnissa painotetaan ohjelma-arvioinneissa yleisesti käytettyä tapaa, jossa tarkastellaan toimenpideohjelman onnistumista sekä vaikuttavuutta. Vaikuttavuuden – eli ohjelman onnistuneisuuden tai huonouden – arviointi on kuitenkin sidoksissa siihen, mitä pidetään ohjelman tavoitteena. Tämä kuulostaa tietenkin itsestään selvältä, mutta huomiota on kiinnitettävä toiminnan arvottamiseen ja tavoitteiden asetteluun. Samat tulokset ja sama vaikuttavuus voidaan tulkita joko onnistumiseksi tai epäonnistumiseksi sen mukaan, mitä pidetään hankkeen tavoitteena.

Hyvä esimerkki tästä on suomalaisten työpajojen arviointiperinne. Työpajojen keskeiseksi tavoitteeksi on esimerkiksi ESR-ohjelma-asiakirjoissa määritelty nuorten työllistäminen. Tämän tavoitteen kannalta työpajojen vaikuttavuus voidaan määritellä hyväksi, mikäli pajat onnistuvat työllistämään tietyn määrän nuoria. Vaikuttavuus ja onnistuminen voidaan kuitenkin kyseenalaistaa, mikäli korostetaan työpajojen roolia ja merkitystä elämänhallintaa parantavina toimenpiteinä. Tästä näkökulmasta aiemmasta hyvästä vaikuttavuudesta tuleekin ongelmallinen: työllistymisen tavoitteiden täyttyminen saattaa olla merkki siitä, että työpajat ovat valinneet kohderyhmäkseen kaikkein helpoimmin työllistettäviä nuoria, joilla ei olekaan elämänhallinnan ongelmia. Tavoitteiden suuntaan kumartuminen on merkinnyt selän kääntämistä kohderyhmälle (vrt. Kuoppala & Virtanen 2000; Virtanen 1998).

Työpajaesimerkki havainnollistaa sitä, että ennen tavoitteiden ja kriteerien muodostamista on otettava vielä yksi askel taaksepäin. Ensin on mietittävä toiminnan merkitystä, tarkoitusta ja funktiota. Mikä määrittää osallisuushankkeen rooliksi ja tarkoitukseksi? Tällä tasolla kysymys on myös arvojen valinnoista. Osallisuushankkeen arvioinnissa tavoitteet valittiin alkuperäisestä toimenpideohjelmasta. Tätä ennen oli kuitenkin jo päädytty *arvottamaan* nuo kriteerit tarkoituksenmukaisiksi.

Arviointiprosessin kulku voidaankin esittää seuraavanlaisena yksinkertaistettuna tapahtumaketjuna.

Kuva 3.1 Arvioinnin kulku

Tuolla tavalla esitettyä arvioinnin logiikka on hyvin yksinkertainen. Jakku-Sihvonen & Heinonen (2001, 27) muotoilevat asian siten, että arvioija ei oikeastaan arvioi mitään, mikäli hän ei päädy erilaisista arvoista johtamiensa kriteerien ja standardien perusteella arvottaviin johtopäätöksiin kohteen arvosta, hyödystä ja merkityksestä.

Ensimmäisellä tasolla kysymys on siis arvoista. Viime kädessä kysymys on valinnoista, joissa otetaan kantaa toiminnan peruslähtökohtiin ja isoihin asioihin. Tällaisia teemoja ovat esimerkiksi oikeudenmukaisuus, tasa-arvoisuus ja toiminnan ensisijaisen kohderyhmän (hyödynsaajat) määrittely. Asiakastyytyväisyyden näkökulmasta kysymys on siitä, kenen tarpeita toiminnan tulisi ensisijaisesti palvella (esim. Vedung 1997).

Nuorten osallisuushankkeen kohdalla arvoja koskeva yksimielisyys lienee melko suurta. Nuorten elinolojen ja hyvinvoinnin parantaminen nimenomaan nuorten tarpeiden näkökulmasta näyttää olevan metatavoite, jonka kaikki allekirjoittavat. Periaatteessa on mahdollista, että osallisuushankkeen tavoitteita voidaan tulkita vaikkapa työelämän ja talouden (valtio- tai kuntatalous) näkökulmasta, eli arvoina olisivat esimerkiksi taloudellinen kannattavuus ja säästöjen aikaansaaminen. Nämäkään tavoitteet eivät välttämättä ole ristiriidassa nuorten elinolojen kehittämisen kannalta – kysymys saattaa olla kuitenkin esimerkiksi erilaisesta aikajänteestä, jolla elinoloja pyritään kehittämään.

Olennaista on se, että arvot ja tavoitteet on pidettävä esillä yhteisessä keskustelussa. Mikäli arvioinnin kohteilla on erilainen näkemys toiminnan arvoista ja tavoitteista kuin arvioijalla, toiminnan tuloksia ei voi arvioida hyvän ja huonon toiminnan ulottuvuudella. Paremminkin kysymys on siitä, että

hankkeelle on annettu erilainen merkitys ja funktio. Arvioinnin periaatteissa on korostettukin sitä, että arvioinnin kohteiden on saatava hyvissä ajoin tietoa niistä tavoitteista, joilla heitä arvioidaan.

Kysymys arvoista on arvioinnin kannalta hieman ongelmallinen. Arvot perustuvat usein vaikeasti määriteltäviin kannanottoihin, joissa ollaan tekemisissä myös eettisten periaatteiden ja moraalin kanssa. Tietyllä tavalla kysymys on siitä, että arvoasioista ei makuasioiden tapaan sovi kiistellä. Toiset arvottavat esimerkiksi tasa-arvoisuutta, toiset korostavat kaikkein heikoimman kohderyhmän huomioon ottamista. Toiset korostavat utilitarismin periaatteiden mukaan mahdollisimman monen saamaa (vähäistäkin) hyötyä, toiset painottavat maksimaalista hyötyä vähemmistölle. Arvioinnin kannalta ongelmallista on myös se, että arvoja on usein vaikea eksplikoida – sama vaikeus koskee niin arvioinnin kohteita kuin tutkijaakin.

Osallisuushankkeen arvioinnissa yksi arvovalinta liittyy hankkeen kohderyhmään. Alkuperäisessä työryhmässä ja toimenpideohjelmassa hankkeen keskeiseksi rooliksi määriteltiin koulutuksellisen syrjäytymisen ehkäiseminen. Vaikka syrjäytyminen on käsitteenä vanhanaikainen, sen merkitykset ovat yleisesti tiedossa. Tämä näkökulma täsmentää aiemmin esitettyä hyödynsääjien määritelmää; hankkeen tulisi hyödyttää ennen kaikkea niiden nuorten asemaa, joilla on vaikeuksia koulunkäynnissä ja koulutukseen sijoittumisessa. Tämä kohderyhmän määrittely ei tietenkään sulje pois muiden nuorten saamaa hyötyä. Koulutuksellisesti heikoimmassa asemassa olevien nuorten elinolot kohentuvat todennäköisesti myös silloin, kun kehitetään kaikkien nuorten elinoloja.

Etukäteen asetettuihin tavoitteisiin perustuvassa arvioinnissa on omat ongelmansa. Tiukasti tavoiteperusteisessa arvioinnissa voi jäädä huomioimatta esimerkiksi sellaiset myönteiset vaikutukset, joita ei ole määritelty etukäteen tavoitteiksi. Esimerkiksi Raivolan (2000, 73) mukaan tämä voi johtaa siihen, että arvioija sulkeutuu käsitteelliseen häkkiin, joka saa hänet löytämään sen mitä etsiikin. Toinen näkökulma on se, että pysyttäytyminen edeltä määrättyissä tavoitteissa estää näkemästä vaihtoehtoisia tavoitteita ja on esteenä ennalta-asetettujen tavoitteiden kriittiselle tarkastelulle.

Arvioinnissa tuleekin tehdä samanaikaisesti myös meta-arviointia, jossa tarkastellaan arviointikriteerien mielekkyyttä ja ollaan avoimia uusille arviointikriteereille. Kriteeriperusteisen arvioinnin vaihtoehtona on usein esitetty avoimeen kysymyksenasetteluun perustuvaa arviointia, jossa toimintaa arvioidaan vailla ennako-odotuksia. Tässä tutkimuksessa näitä arviointitapoja ei nähdä erillisinä vaan toisiaan täydentävinä.

Näiden ongelmien ehkäisemiseksi tässä arvioinnissa päädyttiin siihen, että hankkeen tavoitteiden ja käytettävien kriteerien muotoilua tehtiin yhteistyössä hankkeen toimijoiden kanssa. Tällaista tavoite- ja kriteerikeskustelua käytiin arvioinnin alkuvaiheessa hankkeen valtakunnallisten koordinaattorien ja tutkijoiden kesken. Keskusteluun otettiin mukaan myös hankkeiden toteuttajat, joilta kysyttiin tavoitteiden mielekkyyttä ja toteuttamisen mahdollisuuksia omassa hankkeessa. Jos tälle arviointiasetelmalle haluaa hakea vertailukohtaa arviointitutkimuksen perinteistä, asetelmassa yhdistyy kriteeriperusteinen arviointi ja tavoitteista riippumaton arviointi (ks. Raivola 2000, 73).

Arviointiasetelmassa sovelletaan asianomistajamallia. Tällä mallilla tarkoitetaan tilannetta, jossa tutkijan olisi tiedostettava oman arviointinsa kohteena olevat toimijatahot ja pyrittävä ottamaan kaikkien intressit, odotukset ja vaatimukset huomioon. Kaikkia osapuolia olisi kuultava joko suoraan tai edustuksellisesti. Raivolan käyttämän (ks. 2000, 79) analogian mukaan tutkijan rooli muuttuu asianomistajamallissa tuomarista neuvottelijaksi: tuomion lukemisen (arvon määrittämisen) sijasta tutkija toimii sovittelijana tuomalla esiin erilaisia oikeutettuja vaatimuksia ja näkökulmia toisten osapuolten arvioitavaksi. Kuten neuvotteluissa yleensäkin, asianosaisilla on mahdollisuus tutustua toistensa näkemyksiin ja esittää niille erilaisia vasta-argumentteja. Asianosaismallia on pidetty erityisen hyvänä nimenomaan osallisuushankkeen kaltaisten toimenpideohjelmien arvioinneissa (Patton 1997).

Tavoiteperusteisen arvioinnin kulkua on usein kuvattu eri vaiheisiin jakautuvana prosessina. Esimerkiksi koulutuksen tuloksellisuuden arviointimallissa (1998, 22) nämä vaiheet ovat seuraavat:

ARVIOINNIN VAIHEET

Arvioinnin perustan luominen: analysoidaan arvioitavan toiminnan tavoitteet

Arviointikohteiden määrittäminen tavoiteanalyysin perusteella

Arviointikriteerien ja indikaattorien määrittäminen

Arviointiaineiston hankinta

Arviointiaineiston käsittely ja tulkinta

Arvioivien johtopäätösten tekeminen ja raportointi

Kriteerien ja indikaattorien määrittäminen tuo mukanaan myös mittaamisen ja standardeihin vertaamisen. Erilaisen toiminnan vaikuttavuutta voidaan mitata standardien avulla. Arvioinnin standardeilla tarkoitetaan arvioitavalle kohteelle ennalta määriteltyjä tavoitearvoja, ominaisuuksia ja periaatteita. Standardit kertovat sen, miten hyvin tai huonosti kunkin kriteerin suhteen onnistuttiin (Koulutuksen tuloksellisuuden arviointimalli 1998).

Osallisuushankkeen arvioinnissa on otettava huomioon useita asioita. Ensinnäkin edellä esitetty prosessi ja ketju ei edennyt klassisen yksiviivaisesti. Tavoitteiden ja kriteerien määrittelyä tehtiin vuoden 2004 aikana yhtä aikaa aineiston keräämisen kanssa: aineisto ja hankkeesta tehdyt tulkinnat vaikuttivat kriteerien valintaan. Tämä ei ole ongelmallista – periaate sopii asianosaismallin ja realistisen arvioinnin logiikkaan. Täsmällisin ja yksityiskohtaisin arviointikriteeristö muodostettiin loppuvuonna 2004 tehtyyn kyselyyn. Näiden kriteerien muodostamisessa käytettiin toimenpideohjelmaa sekä kuvauksia hankkeiden omista tavoitteista ja tuloksista. Kyseessä oli siis kooste, jossa huomioitiin alkuperäiset tavoitteet sekä hanketoiminnan todelliset olosuhteet.

Toinen osallisuushankkeen arvioinnille erityinen seikka on se, että hankkeen vaikuttavuuden arviointiin ja tulosten *mittaamiseen* ei ole käytettävissä mitään standardiarvoa. Osallisuushankkeen tavoitteet liikkuvat enimmäkseen sellaisilla sosiaalisen toiminnan alueilla, joille ei ole rakennettu mitään laatustandardeja tai numeroiksi muutettuja tavoitearvoja. Esimerkiksi poikkihallinnollisen yhteistyön kehittäminen on tavoite, jolle on hyvin vaikea rakentaa mitään standardia. Vaikeus ei sinällään ole este, mutta myös standardien mielekkyys voidaan kyseenalaistaa.

Uhkana on se, että standardeilla saadaan numerollisesti näyttävää vaikuttavuuden arviointia, mutta taustalla on mielivaltaisuutta ja epätasällisyyttä. Vaikka esimerkiksi työpaja-arvioinneissa paljon käytettyä määrällistä vaikuttavuutta voidaan mitata (tietty prosenttimäärä koulutuksessa tai työssä 6 kuukautta työpajajakson jälkeen) systemaattisella arvioinnilla, ongelmat liittyvät siihen, millä sosiaalisen päättelyn periaatteella tuo nimenomainen prosenttiarvo on valittu standardiarvoksi. Hyvissä arvioinneissa tämä standardiarvojen rajallisuus huomioidaan, vaikka niitä käytettäisiinkin (esim. Kuoppala & Virtanen 2000; Virtanen 1998).

Yhtenä mahdollisena ongelmana on myös se, että tavoitteet ja standardit ohjaavat rajoittavasti toimintaa. Tämä ongelma saattaa tulla eteen, mikäli tavoitteet ja kriteerit on määritelty liian tiukasti ja hyvän vaikuttavuuden saavuttamisella koetaan olevan ratkaiseva merkitys esimerkiksi toiminnan jatkorahoituksen saamiseen. Virtasta (1998) mukaillen voidaan sanoa, että vaikuttavuusodotusten liian tunnollinen noudattaminen saattaa jopa hei-

kentää hankkeiden ja projektien nettovaikuttavuutta. Tyypillinen esimerkki lienee nuori, joka on valittu työpajalle, vaikka hän työllistyisi ilman pajaakin. Osallisuushankkeessa tämä voisi näkyä siten, että hankkeet keskittyvät sellaiseen toimintaan, josta saadaan *varmasti* näkyvää ja tavoitteiden mukaista tulosta. Tällaisessa tuloksenteon tavoittelussa unohdetaan kehittämistoiminnan logiikka, jossa korostetaan innovatiivisuutta, muutosten hitautta ja riskin ottokykyä (vrt. Kuoppala & Virtanen 2000b, 88).

Toinen huomioitava seikka on se, että osallisuushankkeelle ei ole olemassa selkeitä vertailukohtia ja täsmällisiä ennakkotapauksia. Jos kyseessä on yhden koordinaattorin työpanoksellaan luomat vaikutukset, mitä tällaisella toiminnalla on *tarkkaan ottaen* mahdollista saada aikaan. Kuinka *paljon* paikallisen yhteistyön tulisi kehittyä, jotta hanke olisi onnistunut? Tai kuinka *paljon* hankkeen tulisi lisätä yhteishakuun osallistuneiden nuorten prosenttimäärää paikkakunnalla vuosien 2004–2007 aikana? Arvioinnin alkuvaiheessa tällaiseen arvottamiseen ei ollut mahdollisuutta.²

Tässä on yksi syy siihen, miksi osallisuushankkeen arviointikriteerit olivat ja ovat edelleen tietyllä tavalla liikkeessä. Vaikuttavuuden arvioinnissa on pakko hyödyntää hankkeiden kokemuksia. Arvioinnin edetessä noita kriteereitä voidaan tämentää esimerkiksi vertaisarvioinnin avulla. Osa hankkeista oletettavasti todistaa omalla toiminnallaan ne muutoksen ja vaikuttavuuden standardit, joista muodostuu sitten tavoitearvoja myös muille hankkeille.

Tässä alaluvussa on selvitetty osallisuushankkeen vaikuttavuuden arvioinnin edellytyksiä ja taustaehjoja. Jotta vaikuttavuutta olisi mielekästä arvioida, ensin on muotoiltava ne arvot ja tavoitteet, joista muodostetuilla kriteereillä vaikuttavuutta mitataan. Seuraavassa alaluvussa täsmennetään osallisuushankkeiden arvioinnin tavoitteita – kysymys on muustakin kuin vaikuttavuuden mittaamisesta.

² Toimenpideohjelman tavoitteet ovat myös osin päällekkäisiä. 14 toimenpidesuosituksista liikkuvat erilaisilla abstraktiotasoilla ja tavoitteet liittyvät usein yhteen. Esimerkiksi *koulun vahvistaminen nuorten elinympäristönä* on ylätavoite, johon voidaan katsoa kuuluvan myös seuraavat tavoitteet: *kodin ja koulun yhteistyötä on lisättävä, opettajien valmiuksia potentiaalisen syrjäytymisen havaitsemiseen on lisättävä ja opintojen keskeyttäminen on saatava vähenemään ammatillisessa koulutuksessa*. Tavoitteiden välille voi löytyä yhteyksiä myös hanketoiminnan kuluessa.

3.3

Osallisuushankkeen arvioinnin tavoitteet

Osallisuushanketta koskevan arviointitutkimuksen tavoitteena on selvittää hankkeen vaikuttavuutta ja hankkeelle asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Osallisuushankkeen yleisenä tavoitteena voidaan pitää sitä, että sen avulla kyetään rakentamaan pysyviä käytäntöjä nuorten koulutukseen sijoittumisen tukemiseksi sekä koulutuksellisen syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Tämän lisäksi hankkeen tulisi lisätä nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia. Yleisenä tavoitteena voidaan pitää myös poikkihallinnollisuuden ja verkostomuotoisen yhteistyön syntymistä. Vaikka hanke käynnistyy projektimaisena toimintana, vuoden 2007 loppuun mennessä hankepaikkakunnilla tulisi näkyä merkkejä paikallisten perustoimintojen vahvistumisesta ja käytäntöjen tehostumisesta.

Vaikuttavuuden arvioinnin ohella arviointitutkimuksella on myös muita tarkoituksia, jotka perustuvat erilaisiin tiedonintresseihin. Arvioinnin avulla myös tuetaan hankkeiden toimintaa – arviointi ei ole tästä näkökulmasta kontrollia eikä seurantaa. Arviointi ei ole pelkästään hanke- tai projektiarviointia, vaan siinä arvioidaan laajemmin elinolojen ja palvelujärjestelmän kehittämistä.

Kaksi perusulottuvuutta ovat siis *vaikuttavuuden* arviointi ja *kehittämistä tukeva* arviointi. Nämäkin perusulottuvuudet menevät osin ristiin, mutta analyttisesti ja menetelmällisesti ne voidaan pitää erillään.

3.3.1

Hankkeen vaikuttavuuden arviointi

Tässä arvioinnissa selvitetään osallisuushankkeen vaikuttavuutta ohjelma-arvioinnin perinteisten teemojen mukaan ottaen huomioon aiemmin esitetyt vaikuttavuuden arvioinnin edellytykset ja taustaehdot (vrt. Fischer 1997; Vedung 1997). Keskeisiä tutkimuskysymyksiä ovat: Täyttääkö osallisuushanke sille asetetut tavoitteet? Kuinka hankkeen saavuttamat tulokset (vaikuttavuus) voidaan erottaa muista vaikuttavista tekijöistä? Voiko hankkeella olla yllättäviä ja jopa kielteisiä vaikutuksia?

Ohjelma-arvioinneissa vaikuttavuutta on usein verrattu kustannuksiin. Hankkeen tuloksia ja tuotoksia on arvioitu niiden vaatimien taloudellisten panosten perusteella. Mikäli toiminnasta saatava hyöty on suurempi kuin rahalliset kustannukset, hankkeen voi arvioida toimineen tuloksellisesti (esim. Vedung 1997). Tässä arvioinnissa tämänkaltainen kustannus-hyöty-analyysi

on marginaalisessa asemassa. Kustannus-hyöty-analyysejä tehdään kuitenkin yksittäisten käytäntöjen (best practise) arvioinnissa. Kustannukset ja osallisuushankkeen toiminnan taloudellisuuden arviointi (esimerkiksi resurssien määrä, niiden kohdentuminen ja resurssien käytön tehokkuus) jäävät myös tämän arvioinnin ulkopuolelle.³

Vaikuttavuuden arvioinnissa on syytä päästä nettovaikutusten arviointiin. Tähän liittyvä ensimmäinen haaste on seuraava: jos hankkeelle asetetut tavoitteet näyttävät täyttyvän, kuinka voidaan varmistaa, että hyvä tulos on seurausta nimenomaan osallisuushankkeen toiminnasta? Tämä haaste merkitsee sitä, että osallisuushankkeen toiminta on pystyttävä ”eristämään” muusta kehittämistoiminnasta ja paikallisista tekijöistä, jotka voisivat selittää muutosta. Ongelma on klassinen kausaalisia syy-seuraussuhteita hakevissa tutkimuksissa: selittävien muuttujien (hankkeiden) merkitystä täsmennetään eliminoimalla erilaisten väliin tulevien muuttujien vaikutus.

Osallisuushankkeen kohdalla kysymys on esimerkiksi siitä, kuinka osallisuushankkeen luomat vaikutukset pystytään erottamaan muiden hankkeiden toiminnasta. Paikallisesti on olemassa runsaasti hankkeita, joiden tavoitteet ovat osin samat kuin osallisuushankkeella. Eri yhteyksissä on puhuttu hankkeiden ketjukolarista (esim. Paju 2004), jossa samaan suuntaan menevät hankkeet törmäävät toisiinsa.

Esimerkiksi EU-rahoitteisten ohjelmien ja projektien arviointikielienkäytössä nettovaikuttavuutta täsmennetään erottelemalla havaitut muutokset eri luokkiin (Kuoppala & Virtanen 2000, 4). Hankkeen nettovaikuttavuutta alentavat ensinnäkin *deadweight*-vaikutukset. Nämä ovat tuloksia, jotka olisivat todentuneet ilman hankettakin. Esimerkiksi työpaja-arvioinneissa yleinen kysymys koskee sitä, olisivatko pajan käyneet nuoret työllistyneet ilman pajaakin. *Displacement*- ja *substituutio*-vaikutuksilla viitataan siihen, että myönteiset tulokset ja vaikuttavuus ovat voineet tapahtua muiden osapuolten kustannuksella. Esimerkiksi osallisuushankkeen tuoma hyöty tietyille nuorille voi tapahtua muiden nuorten kustannuksella. Ilmiö ja epäily ovat tuttuja esimerkiksi työllistämistukikeskustelussa.

Tämä vaikutuksen eristämiseen liittyvä ongelma on yleinen arvioinnissa, ja melko yhtä mieltä ollaan myös siitä, miten osuvuutta voidaan varmistaa. Yleisimmin käytetty keino on tutkimusasetelman monipuolisuuden varmistaminen: arviointikohdetta on tarkasteltava useasta eri näkökulmasta. Moniäänisyyteen kuuluu erilaisten tutkimusmenetelmien ja aineistojen hyödyntäminen. Lisäksi kannattaa kerätä mahdollisimman kattavasti eri asianosaisten näkemyksiä (esim. Kuoppala & Virtanen 2000).

³ Tämä rajaus perustuu työnjakoon, josta on puhuttu valtakunnallisten koordinaattoreiden ja hankkeen toisen tutkijan kanssa.

Paikalliset avainhenkilöt vaikuttavuuden arvioijina

Hankkeen vaikuttavuuden arvioinnissa toteutetaan sekä itsearviointia että ulkoista arviointia. Itsearviointi tarkoittaa hankekoordinaattoreiden ja muiden hanketoimijoiden tekemää arviota omasta toiminnastaan. Ulkoinen arviointi tarkoittaa osallisuushankkeen ulkopuolisten henkilöiden tekemää arviointia.

Osallisuushankkeen arvioinnissa tehdään pitkäaikaisesta tutkimuksesta, jossa arvioidaan ja seurataan hankepaikkakuntien elinoloissa ja palvelujärjestelmässä tapahtuneita muutoksia vuosien 2004–2007 aikana. Tässä käytetään kahta eri aineistoa: paikallisille avainhenkilöille tehtyjä kyselyjä ja tilastoindikaattoreita. Tilastoindikaattoreiden osalta katso liite 2.

Paikallisilla avainhenkilöillä tarkoitetaan nuorten osallisuuden ja elinolojen kannalta keskeisiä henkilöitä, jotka ovat samalla osallisuushankkeiden yhteistyökumppaneita tai toiminnan kohteita. Osallisuushankkeen toiminnan kohteita ovat sellaiset henkilöt tai tahot, joiden toimintaan hanke pyrkii vaikuttamaan. Yhteistyökumppaneita ja toiminnan kohteita ovat esimerkiksi kunnan johdon edustajat, poliittiset päättäjät, peruskoulujen henkilökunta, toisen asteen oppilaitosten henkilökunta, ns. nivelvaiheen asiantuntijat (esim. opinto-ohjaajat), työvoimahallinnon edustajat, sosiaali- ja terveystoimen edustajat, kolmannen sektorin ja järjestöjen edustajat sekä työpajatoiminnan asiantuntijat. Myös vanhemmat ja nuoret itse voidaan lukea keskeiseksi kohde-ryhmäksi.

Paikallisille avainhenkilöille lähetetään kyselylomakkeet vuosittain. Kyselylomakkeet koostuvat kysymyksistä, jotka mittaavat elinolojen, osallisuuden ja palvelujärjestelmän tilaa sekä osallisuushankkeen toimintaa. Asioiden tilaa mittaavat kysymykset voivat pysyä samoina vuodesta toiseen. Osallisuushankkeen toimintaa arvioivat kysymykset mietitään joka vuosi erikseen hanketoiminnasta saatujen kokemusten perusteella eli sen mukaan, mitä hankkeilta voidaan realistisesti odottaa.

Suuret arviointi- ja aineistonkeruukierrokset tehdään vuosien 2004–2007 loppupuolella. Tällöin arvioidaan elinolojen, osallisuuden ja paikallisen palvelujärjestelmän tilannetta niissä asioissa, joihin osallisuushankkeella pyritään vaikuttamaan. Kun samat kysymykset toistetaan vuosittain, saadaan tietoa myös muutoksista.

Paikallisten asiantuntijoiden arviot muutoksista tai elinolojen muuttumattomuudesta antavat samalla johtolankoja hankkeen vaikuttavuuden arviointiin: mikäli myönteisiä muutoksia on tapahtunut, kysymys saattaa olla osallisuushankkeen vaikutuksesta. Tätä mahdollista vaikutusta kontrolloidaan

muulla aineistolla, ja erilaiset väliin tulevat muuttujat heikentävät pelkän kyselyaineiston luotettavuutta hankkeen vaikuttavuuden arvioinnissa.

Koska osallisuushankepaikkakunnille esitetään periaatteessa samat kysymykset joka vuosi, vaikuttavuutta voidaan näin mitata. Toisaalta vuosikohtaiset tavoitteet edellyttävät sitä, että aineistoa kerätään joka vuosi vuosikohtaisilla kysymyksillä. Näillä menetelmillä arvioidaan hankekokonaisuutta, ei niinkään yksittäisiä hankkeita. Yksittäisten hankkeiden toimintaa on kuitenkin helppo tarkastella samalla aineistolla ja esimerkiksi avoimien kysymysten avulla.

3.3.2

Kehittämistä tukeva arviointi

Arvioinnin yleisimmistä lähestymistavoista tehdyssä jäsennyksessä (ks. Jakku-Sihvonen & Heinonen 2001, 34–35) eri arviointitavat on luokiteltu viiteen luokkaan: eksperimentaalinen, teoria-perusteinen, tulkinnallinen, pragmatistinen ja kriittinen. Erottelut on tehty arvioitavaa kohdetta koskevien käsitysten, tietoteorian, arvottamisen, arviointitiedon käytön ja tarkoituksen sekä arviointikäytännöissä olevien erojen perusteella. Mikään arviointitutkimus tuskin edustaa tyylipuhtaasti ainoastaan yhtä luokkaa, ja tässäkin tutkimuksessa ovat edustettuina kaikki lähestymistavat.

Osallisuushanketta koskevien käsitysten perusteella tässä arviointitutkimuksessa sovelletaan eksperimentaalisen-pragmaattista lähestymistapaa. Osallisuushanke ymmärretään kehittyväksi prosessiksi ja interventioiksi, jonka avulla pyritään kehittämään paikallisen palvelujärjestelmän toimintaa. Vaikuttavuuden arvioinnin ohella tässä tarkastelutavassa korostuu arviointitiedon hyödyntäminen niin hanketoiminnassa kuin yhteiskunnallisessa päätöksenteossakin.

Koska osallisuushanke ymmärretään enemmänkin prosessina kuin projektina, sen arvioinnissa noudatetaan jatkuvan arvioinnin periaatetta. Tarkennettuna kysymys on diagnostisesta, formatiivisesta ja summatiivisesta arvioinnista (Jakku-Sihvonen & Heinonen 2001, 22–23). Tämä jäsenitys nostaa esiin myös arviointitiedon erilaiset käyttötavat: tietoa voidaan hyödyntää hanketoiminnan aikana kehittämisen tukena, ja hankkeen loputtua tiedolla on vaikuttavuutta arvioiva funktio.

Vuonna 2004 arvioinnissa lähdettiin liikkeelle hankkeiden ja hankepaikkakuntien *diagnostisesta* arvioinnista eli hanketoiminnan lähtötilanteen kartoittamisesta. Tietoa kerättiin hankepaikkakuntien elinoloista ja hanketoiminnan edellytyksistä. Oletuksena oli, että hankepaikkakuntien kesken on eroja esimerkiksi sen suhteen, millä tavalla yhteistyötä on aikaisemmin tehty, miten

palvelujärjestelmä toimii ja millaiset nuorten elinolot ovat kokonaisuudessaan. Yhtenä diagnostisen arvioinnin osatekijänä oli myös kysely, jossa kysyttiin hankkeeseen osallistuvien käsityksiä siitä, miten tärkeänä valtakunnallisen toimenpideohjelman tavoitteet nähtiin omassa toiminnassa.

Formatiivista arviointia tehdään jatkuvasti hankkeen toiminnan aikana. Tämä arviointitieto tuottaa tietoa siitä, miten hyvin hankkeet toimivat esitettyjen tavoitteiden mukaan. Kaavamaisesti esitettynä tämä voisi tarkoittaa hankkeiden *edistymistä*, mutta kysymys on myös siitä, että jatkuvasti tuleva palautetieto myös muuttaa ja pitää arviointikriteereitä ikään kuin juoksevassa tilassa. Formatiiivisessa arvioinnissa hankkeeseen osallistuvien ja tutkijan vuoropuhelu eli keskinäinen kehittäminen on erityisen merkittävää. Hankekertomukset ja tutkimusaineisto toimivat myös arvioinnin kontrollimekanismina.

Summatiivista arviointia tehdään sitten hanketoiminnan loppuessa vuonna 2007. Tässä arvioinnissa kootaan yhteen hankkeen toiminnan tulokset, tavoitteiden saavuttaminen ja hankkeen ulkoinen vaikuttavuus. Summatiivista arviointia on kutsuttu hieman juhlallisesti myös ohjelman tai hankkeen lopullisen arvon määrittämiseksi (Jakku-Sihvonen & Heinonen 2001, 23). Tässä siis tarkastellaan sitä, mitä osallisuushankkeilla loppujen lopuksi saatiin aikaan, ja osittain sitä, oliko hanketoiminnan käynnistäminen kannattavaa.

Kehittämistä tukevassa arvioinnissa on syytä vielä miettiä sitä, mitä tarkkaan ottaen kehitetään. Osallisuushankkeen toimintaa leimaa tietty ainutkertaisuus: hanke ei nivelly samanlaiselle jatkumolle kuin esimerkiksi Esr-rahoitteiset työpajaprojektit ohjelmakausinaan. Työpajatoiminnan jatkuvuuden takia arviointi oli järkevää kytkeä projektitoiminnasta oppimiseen siten, että käynnissä olevista projekteista saatu tieto palvelee tulevien projektien laadunparantamista (esim. Virtanen 1998).

Osallisuushankkeen toiminnan arviointi *tulevien* hankkeiden toiminnan kehittämisen vuoksi on mielekästä, jos vastaavia hankkeita vielä perustetaan. Tällä hetkellä tällaisesta jatkumosta ei ole mitään tietoa. Tietenkin voidaan ajatella, että osallisuushankkeen arviointi palvelisi hanke- tai projektitoiminnan kehittämistä ylipäänsä. Esimerkiksi samat projektinhallinnan ja suunnittelun ongelmat koskevat kaikkia hankkeita – teemasta ja tavoitteista huolimatta. Tässä arvioinnissa kehittämisen tukeminen painottuu kuitenkin *nykyisten* hankkeiden toiminnan tukemiseen. Lisäksi voidaan tarkastella osallisuushankkeen toiminnan rakennetta ja arvioida esimerkiksi koordinaatiotoiminnan paikallisia mahdollisuuksia. Tiedosta on hyötyä niille kunnille, jotka päättävät yrittää vastaavanlaista koordinointia omalla paikkakunnallaan.

Osallisuushankkeen toiminnan arviointi voidaan kytkeä myös laajempaan yhteiskuntapoliittiseen tarkasteluun. Voidaan kysyä esimerkiksi sitä, onko

hankemuotoinen toiminta ylipäänsä järkevä tapa pyrkiä kehittämään nuorten osallisuutta. Voitaisiinko vastaavat hyödyt saavuttaa paremmin ja tehokkaammin muilla menetelmillä (Fischer 1997)? Tällainen kriittinen arviointi koskee laajempaa kokonaisuutta, ja parhaimmillaan sitä voidaan käyttää hyväksi yhteiskuntapolitiikkaa koskevissa kehityskeskusteluissa.

Osittain tämän laajemman näkökulman vuoksi osallisuushankkeille on korostettu myös epäonnistumisten merkitystä. Hankkeita rohkaistaan riskinottoon ja yrittämiseen, sillä innovaatiot ja luovuus eivät saa tukehtua liian tiukkojen tulosvaatimusten vuoksi (ks. myös Kuoppala & Virtanen 2000b, 88). Epäonnistumisilla on tärkeä merkitys myös siksi, että erilaiset umpikujat ja vaikeudet paljastavat tärkeitä asioita kehittämisen taustaehdoista. Mikäli jokin menetelmä tai työtapana ei tuota tulosta, se osoittaa tämän menetelmän käyttökkelvottomuuden ja samalla saadaan mahdollisesti viitteitä siitä, mikä tai millainen menetelmä olisi parempi. Paradoksaalisesti ja kärjistäen voidaan sanoa, että osallisuushanke voi siis osoittaa hyödyllisyyttään myös omalla hyödyttömyydellään.

Benchmarking-arviointi

Osallisuushankkeen arvioinnissa käytetään myös benchmarking-arviointia. Benchmarking-arviointi on toiminnan kehittämisen apuväline, jota on Suomessa käytetty esimerkiksi valtionhallinnon organisaatioiden kehittämisessä (Jakku-Sihvonen & Heinonen 2001). Karjalaisen (2002) mukaan benchmarkingille on ominaista pragmaattisuuden erityinen konkreettisuus: arvioinnin tuottaman hyödyn tulisi näkyä arvioinnin kohteiden omassa työssä.

Benchmarking on oman toiminnan itsearviointia, ja sellaisenaan läsnä ihmisten toiminnassa ylipäänsäkin. Organisaatioiden ja hankkeiden kohdalla benchmarking tapahtuu suunnitelmallisesti ja ohjatusti. Benchmarkingia voidaan myös ohjata tiettyihin teemoihin (tuloksellisuus, tehokkuus, vaikuttavuus).

Karjalaisen (2002) mukaan suomen kielessä ei ole pätevää vastinetta benchmarkingin käsitteelle. Eri yhteyksissä on puhuttu muun muassa vertailusta, vertailevasta arvioinnista, parhaiden käytänteiden etsimisestä, esikuva-arvioinnista ja parastamisesta. Benchmarkingin käsitteellä on alun perin viitattu jonkin yleisen mittapuun asettamiseen, johon muut mitat suhteutetaan. Kyseessä voi olla erityinen laatustandardi tai -luokitus, johon omaa toimintaa suhteutetaan.

Benchmarkingia käytetään melko yleisesti parhaiden käytäntöjen etsimiseen ja soveltamiseen. Tavoitteena on löytää toisista organisaatioista sovellus-

kelpoisia ratkaisuja oman organisaation ongelmiin. Karjalainen (emt.) kuvaa arvioinnin vaiheita asteikkona, jossa itsearviointin avulla löydetään omat kehitystarpeet ja sitten etsitään vertailukumppani, jossa kyseinen asia tehdään paremmin. Lopuksi keskitytään oppimiseen, eli toisen menestystarinasta haetaan elementtejä oman organisaation toimintaan. Erään määritelmän mukaan (Tuominen 1997)

” *Benchmarking on oivallus olla tarpeeksi nöyryä havaitakseen, että joku muu on parempi jossakin ja olla tarpeeksi viisas oppiakseen kuinka saavuttaa sama taso ja jopa ylittää se.* ”

Tähän määritelmään voisi lisätä nöyryyden ja viisauden lisäksi itsevarmuuden – benchmarking edellyttää kykyä esittää omat vahvuudet muille turhia kurssailematta.

Varsinkin yritysmaailmassa benchmarkingia on markkinoitu kilpailukyvyn parantajana: omien ja toisten suoritteiden vertailu tähtää omien vahvuuksien parantamiseen ja toisten ohittamiseen. Benchmarkingin kohdalla on kuitenkin korostettu myös menetelmän yhteistyötä kehittäviä hyötyjä. Puhutaan erityisestä yhteistyöhakuisesta benchmarking-arvioinnista, jolloin arvioinnin tärkeimpänä tavoitteena on kartoittaa ja luoda perustaa yhteisille hankkeille (Karjalainen 2002).

Hyvät käytännöt – ideasta levitykseen

Hankkeen vaikuttavuuden arvioinnin ohella tässä arviointitutkimuksessa korostetaan *tiedon tuottamista*. Tietoa tuottavassa näkökulmassa hankkeiden arviointi jää vähäisemmälle huomiolle. Tavoitteena on kerätä tietoa osallisuushankkeista saaduista kokemuksista; onnistumisia ja epäonnistumisia ei tarkastella hankkeen (menestyksen) mittarina, vaan olennaista on se, mitä kokemukset paljastavat nuorten osallisuuden kehittämismahdollisuuksista.

Projekti- ja hanketoiminnan yhteydessä on usein puhuttu ns. hyvistä käytännöistä. Näillä tarkoitetaan projektitoiminnassa kehitettyjä innovaatioita ja malleja, jotka tuovat lisäarvoa perinteiseen toimintaan. Projektitoiminnan yhtenä ongelmana on kuitenkin se, että hyvät käytännöt ovat usein riippuvaisia projekteista, esimerkiksi projektin rahoituksen ja toiminnan lisäresurssien loppuminen osoittaa käytäntöjen toimimattomuuden.

Osallisuushankkeen(kin) arvioinnin peruslähtökohtana voidaan pitää sitä, pystytäänkö hankkeilla luomaan sellaisia hyviä käytäntöjä, jotka toimivat myös hankkeiden ulkopuolella ja hankekauden jälkeen. Pystytäänkö perinteisi-

siä järjestelmiä kehittävillä innovatiivisilla hankkeilla luomaan uusia perinteitä ja pysyvyyttä?

Hyvien käytäntöjen voi ajatella syntyvän prosessinomaisesti. Alkuvaiheessa suunnitellaan, ideoidaan ja keksitään uusia käytäntöjä. Näiden käytäntöjen hyvyys riippuu kuitenkin siitä, missä määrin ne ovat toteutettavissa ja mikä niiden lisäarvo on.

Taulukossa 3.1. kuvaillaan hyvien käytäntöjen syntymistä prosessina. Erottelu on vain analyttinen, sillä käytäntöjen vakiinnuttamismahdollisuuksia tulisi tarkastella jo suunnitteluvaiheessa. Toisaalta kehittämishankkeille tulisi sallia myös luova ideointi ja eräänlaisten jatkuvien aivoriihien pitäminen.

Taulukko 3.1 Hyvien käytäntöjen syntyminen prosessina

HYVIEN KÄYTÄNTÖJEN PROSESSOINTI

Suunnittelu- ja mallinnusvaihe osallisuushankkeessa (lupa ideoida).

Käytännön testaaminen hankkeen ulkopuolella (realismi ja toteutettavuuden arviointi).

Käytännön vaikuttavuuden arviointi (kannattaako).

Käytännön vakiinnuttaminen ja levittäminen valtakunnallisesti.

Resurssien käytön ja kustannus-hyöty-analyysin yhdistäminen käytäntöjen arviointiin tarkoittaa sitä, että käytäntöjen lisäarvoa voidaan tarkastella suhteessa niiden vaatimiin lisäresursseihin. Periaatteessa käytäntöjen tulisi olla sellaisia, että ne eivät lisää resurssien tarvetta. Mikäli lisäresursseja tarvitaan, myös käytännön tuoman lisäarvon tulisi olla huomattavan suuri.

Arviointitutkimuksen yhtenä tarkoituksena on käytäntöjen toteutettavuuden ja vaikuttavuuden arviointi. Tämän perusteella voidaan antaa perusteltuja toimenpidesuosituksia julkaistaviin tutkimusraportteihin.

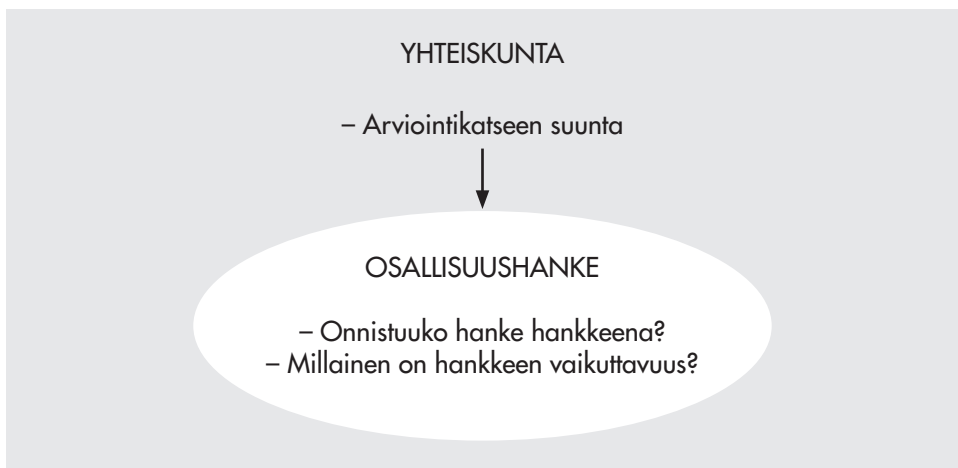
3.3.3

Tutkijan asema ja roolit

Arviointitutkimuksessa tehdään johonkin kriteeriin perustuen päätelmiä arvioidavan kohteen arvosta ja merkittävyydestä. Vähintäänkin piilevästi esitetty hyvyys voi kuitenkin tarkoittaa kahta eri asiaa. Ensinnäkin voidaan puhua toiminnan sisäisestä laadusta. Jos osallisuushankkeita tarkastellaan hanketoiminnan omien kriteerien perusteella, silloin voidaan tarkastella esimerkiksi hankkeen hyvää ja onnistunutta toteutusta. Voidaan pohtia esimerkiksi hankkeen organisoitumistapaa, hankkeen ohjausmekanismeja, kustannustehokkuutta ja hanketoiminnan suunnitelmallisuutta. Tämän sisäisen tarkastelun ohella hankkeita voidaan arvottaa niiden ulkoisen arvon suhteen. Tällöin on kysymys siitä, että hankkeiden merkittävyyttä ja arvoa mitataan niiden kyvyllä aikaansaada muutoksia omassa toimintaympäristössään. Tämä sisäinen ja ulkoinen tarkastelu on hyvä pitää analyttisesti erillään (vrt. Raivola 1995).

Tässä tutkimuksessa korostetaan osallisuushankkeen ulkoisen arvon tarkastelua. Olennaista on kuitenkin se, että ulkoisen ja sisäisen laadun tarkastelu tuottaa molemmissa tapauksissa asetelman, jossa tutkija arvioi ja tarkastelee hanketta *ulkoapäin*. Tätä asemaa ja arviointikatseen suuntaa havainnollistetaan kuvassa 3.2.

Toisaalta tutkijan asema paikallistuu myös kehittämistyön *kentälle*. Jotta osallisuushanke toimisi nimensä mukaisesti kehittämishankkeena, sen välityksellä täytyy tulla syötteitä ja feedbackia palveluiden kehittämiseksi. Kehittämishankkeen toiminnan tulisi tuottaa tietoa esimerkiksi palveluiden tarpeesta,

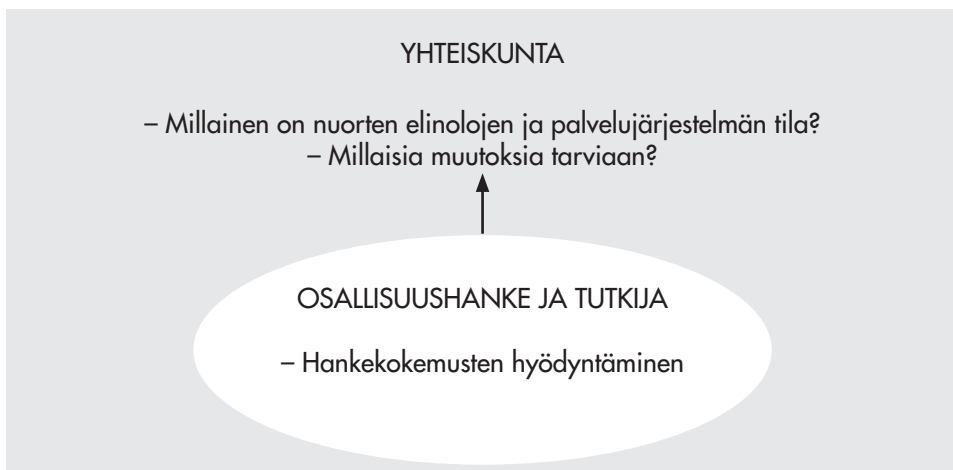

Kuva 3.2 Tutkija hankkeen ulkopuolisena arvioijana

palvelujärjestelmän nykytilasta ja erilaisista uusista palvelujen tuottamismalleista. Tutkija toimii tässä kehittämistyössä syötteiden tuottajana ja tiedon käsittelijänä, eli hän on osa hanketoimintaa: arviointi suuntautuu hankkeesta ulospäin. Arvioinnissa tarkastellaan hankkeiden toimintaympäristöä (reuna-ehdoja) ja palvelujärjestelmää. Palvelujärjestelmän arviointi liittyy osaksi palvelujärjestelmän kehittämistä. Tätä asemaa havainnollistetaan kuvassa 3.3.

Arvioinnilla ja tutkijalla on vähintäänkin kaksi erilaista roolia. Paakkunainen (1999; 2003) on ruotsalaiseen arviointitutkimukseen nojautuen jäsentänyt ja eksplikoanut arviointitutkijan erilaisia rooleja. Arviointitutkijan rooli saattaa vaihdella yhteiskunnan kontrollijärjestelmää edustavan ”voudin” roolista ymmärtävän ”äidin” ja kehittämistyöhön saattelevan ”enkelin” roolista kaikkietävään ”tietäjän” rooliin. Nämä erottelut ovat kärjistettyjä, mutta tässäkin tekeillä olevassa arvioinnissa on kyllä tunnistettu esimerkiksi hankkeiden *ymmärtäjän* ja niiden *kontrolloijan* rooleista muodostuva kaksijakoisuus.

Kaikkietävän tietäjän roolilla Paakkunainen viittaa tutkimukseen ladattuihin odotuksiin, joissa tutkimustiedolle postuloidaan muita tiedonlajeja korkeampi status. Tässä yhteydessä on syytä korostaa sitä arviointitapaa, jossa tutkimustiedon nähdään edustavan vain yhtä ja erityistä tiedon profilia. Osallisuushankkeen arvioinnissa pyritään noudattamaan sellaista periaatetta, jonka mukaan hanketta koskevat johtopäätökset ja tieto perustuvat mahdollisimman pitkälti pelkästään aineistosta saatuun tietoon. Arviointitutkimuksen erityispiirteet luovat ja määrittelevät tutkimustiedolle oman paikkansa muiden hanketta koskevien tiedonprofiilien joukossa.

Kuva 3.3 Tutkija osana hanketoimintaa

3.3.4

Arviointitiedon profiili

Arviointitiedon erottaa muusta tiedosta se, että tieto on kerätty arviointitutkimuksen periaatteiden ja sääntöjen mukaisesti. Arviointia ja arviointitiedon luotettavuutta kontrolloidaan siksi, että arvioinnissa on aina kysymys myös vallan käytöstä. Arvioinnin tuloksilla on merkitystä erilaisten hankkeiden rahoitukseen, arvioinnin perusteella hankkeita luokitellaan vähintäänkin implisiittisesti hyviin ja huonoihin, lisäksi arvioinnin perusteella voidaan kirjoittaa erilaisia toimenpidesuosituksia yhteiskunnallisen toiminnan kehittämistä varten. Tästä syystä arvioinnin periaatteet ja yleisimminkin arvioinnin ohjeistaminen ja standardisointi toimivat arvioijan vallan kontrolloijana. Lisäksi arvioinnin periaatteiden noudattaminen mahdollistaa tutkijan puolueettoman ja neutraalin roolin, joka on erityisen tärkeää erilaisten intressiristiriitojen kohdalla (Jakku-Sihvonen & Heinonen 2001, 98–99).

Tässä arviointitutkimuksessa nojaututaan samoihin periaatteisiin, joita suositellaan noudatettavaksi esimerkiksi koulutuksen arvioinnissa (ks. emt.; Koulutuksen arviointistrategia 1997). Arvioinnin tulisi olla rakenteeltaan avoin järjestelmä. Avoimuus on arvioinnissa läpäisevä vaatimus, joka liittyy arviointitehtävän määrittelyyn, arvioinnin läpiviemiseen sekä tulosten julkistamiseen.

Avoimuuteen liittyy se, että arvioinnin kohteiden on saatava ajoissa tietoa arvioinnin tarkoituksesta, ajoituksesta ja seurauksista. Arvioinnin kohteilla on lisäksi mahdollisuus esittää omat näkemyksensä arvioinnista ja sen tuloksista. Lisäksi arvioinnissa on otettava huomioon paikalliset tavoitteet, tulkinnat ja odotukset.

Arviointitiedon osalta avoimuus tarkoittaa sitä, että käytettävät tiedon lähteet, kokoamistapa ja analyysimenetelmät dokumentoidaan ja perustellaan. Tietoa tulisi tuottaa systemaattisesti ja tarkoituksenmukaisesti eri tutkimusparadigmoja ja -metodiikkoja noudattaen. Tavoitteena on, että arviointitieto on luotettavaa ja vertailukelpoista, moniarvoista, oikea-aikaista, monipuolisesti koottua, taloudellista (eli vain välttämättömin on koottu), laadullista ja määrällistä sekä perustelluin menetelmin käsiteltyä. Arvioinnin keskeisten tulosten julkaisemista suositellaan yleisesti.

3.4

Osallisuushankkeiden arviointi vuonna 2004

Tässä alaluvussa kuvataan ensin arvioinnin käytännön toteuttamista prosessimaisena kuvauksena. Esitys on tiivis kuvaus, joka keskittyy pääpiirteisiin.

Sitten kuvataan ja täsmennetään käytettyä aineistoa.

3.4.1

Arvioinnin käytännön toteuttaminen

Arviointitutkimus aloitettiin vuoden 2004 alussa. Tässä vaiheessa tärkein tavoite oli päästä jonkinlaiseen yleisnäkemykseen osallisuushankkeiden toiminnasta. Osallisuushankkeen arviointi käynnistettiin alkukartoituksella, jossa selvitettiin hankkeen toimintaa suhteessa alkuperäisiin tavoitteisiin. Tämän ohella kartoitettiin olosuhteisiin ja toimintaedellytyksiin liittyviä eroja. Paikallisiin hankkeisiin osallistuville varattiin tilaisuus selittää ja perustella omat toimintatavat ja suunnitelmansa. Tämän Internet-kyselyllä tehdyn alkukartoituksen yhtenä tarkoituksena oli siis selvittää suunniteltujen arviointitavoitteiden mielekkyyttä.

Samaa kartoitusta jatkettiin osallisuushankkeissa tehdyissä haastatteluissa, joita ryhdyttiin tekemään kevään 2004 aikana. Keskeinen tarkoitus haastatteluille oli hanketoimintaan tutustuminen ja olennaisten arviointikysymysten paikallistaminen. Haastatteluiden avulla pyrittiin löytämään sellaisia teemoja ja oletuksia, joiden arviointia olisi syytä jatkaa esimerkiksi kysymyslomakkeilla. Paikallisia kokemuksia pyrittiin siis *valtakunnallistamaan*. Metodologisesti tämä liittyy sellaiseen perinteeseen, jossa laadullisen aineiston mahdollistamasta paikallisesta selittämisestä siirrytään tulosten yleistettävyyden tarkasteluun. Operationaalisenä menetelmänä tässä on kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen aineiston vuorottelu, jossa haastattelutiedon yleistettävyyttä testataan kyselylomakkeilla (esim. Alasuutari 1994).

Yksittäisten hankkeiden haastattelujen ensisijainen tarkoitus oli hakea yleistettävyyttä yksittäisille hankekokemuksille. Haastattelujen hyödyntäminen kyselyjen rakentamisessa on yksi osa tätä valtakunnallistamista, mutta sama näkemys jäseni myös haastattelujen analyysia. Hankekoordinaattorien kertomuksia esimerkiksi hanketoiminnan onnistumisista ja kitkatekijöistä törmäytettiin muiden hankkeiden kokemuksiin. Haastatteluja analysoitaessa seuloittiinkin esiin sellaisia teemoja ja kokemuksia, jotka vaikuttivat olevan jollakin tavalla tyypillisiä – teemat saattoivat esiintyä hieman erilaisissa konk-

reettisissä muodoissa, mutta olivat yhtä kaikki tunnistettavissa saman kokemuksen osaksi.

Touko-kesäkuussa hankkeiden arviointia laajennettiin ottamalla mukaan ohjausryhmien jäsenet. Tässä vaiheessa tehtiin Internet-kysely ohjausryhmille. Tämä kysely noudatti diagnostisen ja formatiivisen arvioinnin periaatteita. Diagnostisella arvioinnilla kartoitettiin paikallisen palvelujärjestelmän ja nuorten elinolojen tilaa. Formatiivisella arvioinnilla arvioitiin hankkeen edistymistä hankkeelle asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Yhtenä keskeisenä teemanäkökulmana oli toiminnan poikkeahallinnollisuuden toteutuminen ja hankkeen ohjautuminen. Tavoitteena oli kartoittaa ohjausryhmien näkemyksiä esimerkiksi siitä, onko hanke kohdistunut olennaisiin asioihin ja onko eri asianosaisten näkemykset otettu huomioon hanketoiminnassa.

Kevään kuluessa alustavat näkemykset hanketoiminnasta alkoivat hahmottua. Yhteisissä keskusteluissa valtakunnallisten koordinaattoreiden ja tutkijoiden kanssa alkoi korostua sellainen linjaus, jossa hankkeiden toimintaa päätettiin teemoittaa muutamaa keskeiseen painopistealueeseen. Valtakunnallisen toimenpideohjelman tavoitteet näkyivät hankkeiden toiminnassa, mutta paikalliset hankkeet olivat valinneet toimenpideohjelman 14 tavoitteesta tietyt tavoitteet omiksi painopistealueikseen. Hankkeet olivat profiloituneet eri tavalla, ja nyt oli paikallistettava muutamia keskeisiä teemoja, jotka jakaisivat hankkeet sisällöllisesti samanlaisiksi hankkeiksi.

Nämä hankkeiden painopistealueet muotoiltiin hankkeiden omasta toiminnastaan antamien tietojen perusteella. Seuraavassa taulukossa (taulukko 3.2.) kunkin teeman alle on listattu sellaisia toimenpideohjelmien tavoitteita, joita on käytetty painopistealueiden muodostamisessa. Nämä tavoitteet korreloivat keskenään. Jaottelu on suuntaa-antava, ja teemat sekä tavoitteet ovat osin päällekkäisiä.

Taulukko 3.2 Paikallisten hankkeiden painopistealueet

HANKKEIDEN PAINOPISTEALUEET JA NIIHIN LIITTYVÄT TOIMENPIDEOHJELMAN TAVOITTEET

Koulun kehittäminen yhteisöllisellä ja yhteistyöllisellä työtavalla

Opintojen etenemisen seuranta ja perusopetuksen arviointi
Kodin ja koulun yhteistyö
Opettajien valmiudet
Ennaltaehkäisy ja varhainen puuttuminen

Toisen asteen opintoihin ohjaaminen ja/tai työmarkkinoille poluttaminen

Ohjaus ja paikallinen yhteistyö nivelvaiheessa
Opintojen keskeyttämisten vähentäminen
Ura- ja rekrytointipalvelut
Nuorten työpajat

Elinolojen ja -ympäristöjen kehittäminen nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia parantamalla

Vaikutusmahdollisuuksien parantaminen
Koulun vahvistaminen nuorten elinympäristönä
Nuorisotyön kehittäminen

Lisäksi hankkeiden toiminnassa ovat eräänlaisina läpäisevinä teemoina poik-kihallinnollinen yhteistyö, palveluiden koordinointi, palvelujärjestelmän kehittäminen (projektitoiminnan sijaan), ennaltaehkäisy ja varhainen puuttuminen. Myös maahanmuuttajanuorten sopeutumisen tukemiseen tulisi kiinnittää huomiota.

Tämän teemoittelun osuvuuden varmistamiseksi tehtiin kysely hankekoordinaattoreille. Heiltä pyydettiin kommentteja teemoista ja oman hankkeen (sillä hetkellä) keskeisimmän painopistealueen nimeämistä. Tässä yhteydessä käynnistettiin myös benchmarking-arviointi. Hankkeeseen osallistuneet nimesivät sellaisia käytäntöjä, joissa kokivat onnistuneensa ja joissa he voisivat toimia muille paikkakunnille hyvinä esimerkkeinä tai mallien antajina. Vastaa-vasti he nimesivät myös niitä asioita, joissa he kokivat tarvitsevansa tukea, ohjausta ja malliesimerkkejä muilta hankkeilta tai valtakunnallisilta toimijoilta.

Teemoittelun ideana oli saattaa samojen asioiden kanssa työskentelevät yhteistyöhön keskinäisen kehittämisen merkeissä. Toisaalta teemoittelun ja yhteistyön toivottiin myös vähentävän päällekkäistä työtä. Monella paikkakunnalla oli tehty samanlaisia asioita ja ideoitu uusia käytäntöjä. Tarkoituksena oli, että käytäntöjä voidaan myös kopioida.

Ulkoisen arvioinnin valmistelu

Osallisuushankkeen alkuvaiheen arviointi jäsenyi hyvin paljolti hankkeiden tekemän itsearvioinnin varaan. Ohjausryhmän jäsenet ja hankekoordinaattorit muodostavat hanketoiminnan ytimen. Tämän itsearvioinnin ohella hanke-toimijat tekivät ulkoista arviointia hankkeen toimintaedellytyksistä. Arviointi saattoi koskea esimerkiksi paikallisia reunaehtoja tai valtakunnallisen tason toimintaa (esim. koordinaatiota, ohjausta, valtakunnallisia seminaareja, resursointia).

Loppuvuodesta 2004 arvioinnissa alettiin valmistella hankkeen ulkoista arviointia. Tarkoituksena oli rakentaa arviointiasetelma, jossa näkemyksiä kysyttäisiin paikallisilta avainhenkilöiltä. Siinä määrin kuin nämä avainhenkilöt ovat eri henkilöitä kuin osallisuushankkeen toimijat, kysymys on ulkoisesta arvioinnista. Tämä valmistelu liittyi hankkeen vaikuttavuuden arviointiin, jossa seurataan hankepaikkakuntien elinoloissa ja palvelujärjestelmässä tapahtuneita muutoksia vuosien 2004–2007 aikana.

Vuoden 2004 aikana tätä osuutta valmisteltiin paikallisten avainhenkilöiden määrittelemisellä ja yhteystietojen keräämisellä. Yhteystiedot saatiin hankekoordinaattoreiden välityksellä. Kysymyslomakkeiden teemat luotiin hankkeiden toiminnan painopistealueiden perusteella. Kohderyhmän laajuuden vuoksi osa lomakkeen kysymyksistä on suunnattu tietyn alan asiantuntijoille ja osa on kaikille yhteisiä. Taulukossa 3.3. havainnollistetaan tutkimusasetelmaa ja kyselyjen sisältöä.

Taulukko 3.3 Paikallisille avainhenkilöille tehtävät kyselyt

KYSELYT PAIKALLISILLE AVAINHENKILÖILLE VUOSINA 2004–2007

Kohderyhminä: koulun kehittämisen, jatko-opintoihin ohjaamisen ja työmarkkinoille poluttamisen, elinolojen ja nuorten vaikutusmahdollisuuksien paikalliset asiantuntijat.

Painopistealueita korostavat kysymykset kunkin teeman asiantuntijoille: millainen on tilanne koulun kehittämisen suhteen, millainen on tilanne toisen asteen opintoihin ohjaamisen, tutkintojen suorittamisen ja työllistymisen suhteen, millainen on tilanne nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien suhteen.

Kaikille yhteiset kysymykset: mikä on tilanne poikkihallinnollisen yhteistyön ja elinolojen kokonaisuuden suhteen. Osallisuushankkeen toiminnan arviointi (mietitään joka vuosi erikseen).

Avoimet kysymykset: Mietitään joka vuosi erikseen.

Osallisuushankkeen arvioinnin täsmällisin ja yksityiskohtaisin arviointikriteeristö muodostettiin tähän loppuvuonna 2004 rakennettuun kyselylomakkeeseen. Näiden kriteerien muodostamisessa käytettiin toimenpideohjelmaa sekä hankkeiden kuvauksia omista tavoitteistaan ja tuloksistaan. Kyseessä oli siis kooste, jossa huomioitiin sekä valtakunnallisen hankkeen alkuperäiset tavoitteet että hanketoiminnan todelliset olosuhteet.

3.4.2

Aineisto

Yksi arviointiin liittyvä asia on käytettävästä aineistosta päättäminen. Tämän tutkimuksen aineisto koostuu sekä kvalitatiivisesta että kvantitatiivisesta aineistosta. Kvalitatiivinen aineisto koostuu hankepaikkakunnilla tehtävistä haastatteluista ja avoimista kyselyistä. Kvantitatiivinen aineisto koostuu kyselylomakkeista sekä tilastoidukaattoreista (ks. liite 2). Arvioinnissa hyödynnetään myös projektiraportteja ja muuta kirjallista materiaalia. Kyselyt tehdään Internet-kyselyinä, joiden avulla niin kvantitatiivisen kuin kvalitatiivisen aineiston keruu on erittäin nopeaa ja vaivatonta. Internet-kyselyt sopivat erityisen hyvin tutkimuksiin, jossa suositetaan prosessimaista aineiston keruuta. Kyselyyn osallistuville lähetetään kyselystä kertova sähköpostiviesti, jossa on linkki kyselyn Internet-sivulle.

Kyselylomakkeet

Ensimmäinen helmikuussa 2004 tehty kysely koski siis osallisuushankkeiden tavoitteiden kartoittamista. Tässä kyselyssä hankkeille esiteltiin arviointitutkimus ja kerrottiin arvioinnin perustuvan toimenpideohjelman 14 kohdan tavoitteeseen. Hankkeita pyydettiin kertomaan kunkin tavoitteen tärkeys omassa toiminnassa vuosien 2003–2007 aikana ja vielä tarkennettuna ensimmäisen kahden toimintavuoden aikana. Tämän ohella hankkeilla oli tilaisuus kertoa omin sanoin hankkeensa tavoitteista ja toiminnan mahdollisista eroista suhteessa toimenpideohjelmaan. Tätä kyselyä käsitellään tarkemmin luvussa 4.⁴ Kyselyyn osallistuivat kaikki 39 osallisuushanketta.

Toinen kysely tehtiin touko-kesäkuussa 2004. Tämä kysely suunnattiin hankkeiden ohjausryhmien jäsenille. Vastajien osoitteet saatiin hankekoordinaattoreilta. Ohjausryhmien jäseniä pyydettiin arvioimaan oman kuntansa

⁴ Tämä kysely on kokonaisuudessaan nähtävissä osoitteessa <http://www.uta.fi/%7ettjuve/osallisuus.html>

elinoloja ja hankkeen toimintaedellytyksiä. Tämän lähtötasokartoituksen ohella ohjausryhmien jäsenet arvioivat hankkeen etenemistä ja kertoivat omin sanoin hankkeen vaikuttavuudesta. Kysely lähetettiin kaikkiaan 347 vastaajalle, vastauksia kertyi yhden karhukierroksen jälkeen 194 kappaletta. Vastausprosenttia (56 %) voi pitää hyvänä. Vastauksia tuli lähes kaikista hankkeista, tosin vastausaktiivisuudessa on melko paljon vaihtelua ja kahden paikkakunnan edustus puuttuu kokonaan (Lappeenranta ja Kaskinen). Lisäksi joiltakin paikkakunnilta (Pudasjärvi ja Elimäki) on vain yksi vastaaja. Tätä kyselyä käsitellään tarkemmin luvussa 5.⁵

Elokuussa 2004 tehtiin kysely hankekoordinaattoreille. Tämän kyselyn tarkoituksena oli pohjustaa syyskuussa 2004 pidettyä osallisuushankeseminaaria, jossa hankkeet aloittivat työskentelyn teemapohjaisissa työryhmissä. Lomakkeessa esiteltiin mahdollisia teemoja, joista pyydettiin hankkeiden mielipiteitä. Lisäksi lomakkeessa oli benchmarking-arviointiin kuuluva osuus, jossa tiedusteltiin käsityksiä oman hankkeen vahvuuksista ja heikkouksista. Benchmarking-kyselyä käsitellään tarkemmin luvussa 6. Tähän kyselyyn vastasivat kaikki muut hankkeet, paitsi Lammi, Varkaus, Askola, Lahti, Kotka, Hämeenlinna ja Lohja. Lammin kohdalla vastaamattomuuden syynä oli hankekoordinaattorin vaihtuminen.⁶

Marras-joulukuussa tehtiin sitten kysely hankepaikkakuntien paikallisille avainhenkilöille. Tämä kysely kartoitti siis tilannetta vuoden 2004 syksyllä – kysely toistetaan vuosittain. Avainhenkilöiden sähköpostiosoitteet saatiin hankekoordinaattoreilta. Hankekoordinaattorit keräsivät nimiä esimerkiksi ohjausryhmien tai muiden yhteistyötahojensa avulla. Näin kyselyyn saatiin myös niitä vastaajia, jotka eivät olleet tekemisissä osallisuushankkeen kanssa.

Tässä kyselylomakkeessa kysyttiin avainhenkilöiden näkemyksiä paikallisen palvelujärjestelmän tilasta ja nuorten elinoloista. Elinolot rajattiin sellaisiin teemoihin, jotka liittyvät läheisesti osallisuushankkeen tavoitteisiin. Tämä kysely lähetettiin kaikkiaan 1 366 henkilölle. Koska kyseessä oli pitkittäistutkimus, vastaajia pyydettiin kertomaan, mikäli he eivät halua jatkossa olla mukana tutkimuksessa tai eivät katso kuuluvansa oikeaan kohderyhmään. 29 henkilöä jäi pois tässä vaiheessa. 82 lomaketta ei mennyt perille virheellisten tai vanhentuneiden osoitteiden takia (tällaiseksi lomakkeeksi kirjattiin, jos kaksi lähetyksertaa tuottivat kaksi palautumista). Kaikkiaan 1 255 henkilöä siis sai

⁵ Ohjausryhmille suunnattu kysely on kokonaisuudessaan nähtävissä osoitteessa <http://www.uta.fi/%7ettjuve/osallisuusb.html>

⁶ Teema- ja benchmarking-kysely on kokonaisuudessaan nähtävissä osoitteessa <http://www.uta.fi/%7ettjuve/osallisuusteemat.html>

lomakkeen. Lomakkeita palautui yhden karhukierroksen jälkeen 637. Vastausprosentti oli 50,7. Tämän kyselyn tuloksia ei käsitellä tässä raportissa.⁷

Haastattelut

Vuoden 2004 aikana tehtiin myös haastatteluja kaikkiaan 9 hankepaikkakunnalla. Nämä paikkakunnat olivat Helsinki, Hämeenlinna, Joensuu, Kuopio, Sahalahti, Tampere, Toijala, Vammala ja Vantaa. Kaikilta paikkakunnilla haastateltiin hankekoordinaattoreita. Muutamalla paikkakunnalla (Helsinki, Joensuu, Toijala) haastatteluihin osallistui myös muita hanketoiminnassa mukana olevia henkilöitä. Kaikkiaan haastatteluihin osallistui 15 henkilöä. Haastattelut kestivät noin 1–2 tuntia. Ne nauhoitettiin ja purettiin myöhemmin muistiinpanoiksi.

Haastattelurunko on esitetty liitteessä 3. Haastatteluissa käsiteltiin muun muassa hankkeen tavoitteita, suunnitelmia sekä toimintaedellytyksiä. Eräs keskeinen teema oli hankkeen ohjautuminen eli millä mekanismeilla hanke oli ohjautunut ja ohjautui edelleen tavoitteiden mukaisesti. Toimintaedellytyksissä kartoitettiin hanketoiminnan rajoitteita ja tukea. Yhtenä teemana oli myös paikallisen yhteistyön rakentamisen ja koordinoinnin käytännöt sekä mahdollisuudet. Koska valtaosa haastatteluista tehtiin alkuvuodesta, kysymykset käsitelivät myös paikallisia näkemyksiä arvioinnin tavoitteista ja vaikuttavuuden mittaamisen vaihtoehtoista.

Projektiraportit

Osallisuushankkeet toimittivat vuoden 2003 toiminnastaan raportin Opetushallitukselle kevään 2004 aikana. Näitä raportteja käytettiin arvioinnin apuna. Projektiraporteissa osallisuushankkeita pyydettiin kertomaan omasta toiminnastaan toimenpideohjelman 14 kohdan mukaan teemoiteltuna.

Hankkeet raportoivat yleisesti siitä toiminnasta, jota paikkakunnalla muutenkin tehdään. Tästä syystä hankeraporttien luotettavuus vaikuttavuuden arvioinnissa on kyseenalainen. Raporttien merkitys on siinä, että ne kuvailevat ja määrittelevät toimintaa hankepaikkakunnilla. Lisäksi raporteista saa tietoa esimerkiksi hankkeiden yhteistyökumppaneista ja organisoitumistavasta. Raporttien luoma kuva paikallisesta hanketoiminnasta on esitetty luvussa 4.

⁷ Avainhenkilöille suunnattu kysely on kokonaisuudessaan nähtävissä osoitteessa <http://www.uta.fi/%7ettjuve/osallisuus2004.html>

Muu aineisto

Muuna aineistona on käytetty esimerkiksi hankkeen valtakunnallisen koordinaattorin tekemää hankkeiden alkukartoitusta ja muita hankkeeseen liittyviä raportteja sekä asiakirjoja. Osallisuushankkeesta on luonnollisesti kertynyt tietoa myös erilaisissa epävirallisissa yhteyksissä. Hankkeet ovat koostaneet runsaasti erilaista kirjallista materiaalia (esitteet yms.). Tietoa löytyy myös Internetistä. Vuoden 2004 aikana järjestettiin myös 4 valtakunnallista seminaaria, jossa oli tilaisuus keskustella hankkeiden edustajien kanssa. Vuoden 2004 osalta hankkeita koskeva tieto perustuu osin myös tähän jäsentymättömään aineistoon.

3.4.3

Arvioinnin luotettavuus?

Arvioinnin tulosten ja johtopäätösten tulisi perustua mahdollisimman luotettavaan arviointitietoon. Tämän tiedon rakentamisessa ja sen luotettavuuden arvioinnissa on kiinnitettävä huomioita kaikkiin arvioinnin vaiheisiin. Ensinnäkin voidaan tarkastella arvioinnin tavoitteiden ja kriteerien muodostamista: onko kriteerit muodostettu oikein ja arvioinnin periaatteiden mukaisesti. Toiseksi voidaan tarkastella arvioijan asemaa ja roolia: missä määrin objektiivisuus ja riippumattomuus toteutuvat. Kolmas keskeinen teema liittyy käytettyyn aineistoon. Aineiston tulisi olla *oikeaa* ja se tulisi myös käsitellä *oikein*. Viimeinen etappi muodostuu aineiston ja tulosten raportoinnista: johtopäätösten tulisi perustua arviointiaineiston johdonmukaiseen käsittelyyn ja kaikki olennaiset tulokset tulisi raportoida. (vrt. Jakku-Sihvonen & Heinonen 2001.)

Arviointitiedon luotettavuuden kannalta aineiston validiteetti on olennaista. Aineiston validiteetti tarkoittaa sitä, että aineistolla voidaan kuvata sitä mitä pitääkin. Esimerkiksi osallisuushankkeen aineiston validiteetti on sidoksissa siihen, missä määrin aineistolla ja sen käsittelyllä onnistutaan tavoittamaan osallisuushankkeen tavoitteiden täyttyminen ja nettovaikuttavuus. Arviointi on osattava kohdistaa oikeaan kohderyhmään ja oikealla tavalla. Sisäisen validiteetin kannalta merkittävää on aineiston operationalisoinnin onnistuminen eri tasoilla. Esimerkiksi osallisuushankkeen tavoitteet tulee purkaa käsitteisiin ja kysymyksiin niin haastatteluissa kuin kyselylomakkeissakin. Aineiston sisäinen validiteetti ja reliabiliteetti kuvaavat sitä, kuinka luotettavan prosessin avulla tutkimustulokset on saatu. Aineiston sisäisessä tarkastelussa kiinnitetään huomiota myös erilaisiin mittauksista heikentäviin tekijöihin (esimerkiksi

tutkijan vaikutus, mittausvirheet, satunnaisten tekijöiden merkitys). Keskeistä on siis aineiston muodostamisen luotettavuus sekä aineiston käsittely tieteellisten tutkimusmetodien mukaisesti.

Hieman paradoksaalisesti arvioinnin luotettavuutta lisää arviointitiedon statuksen heikentäminen. Arviointi ei ole totuus arvioinnin kohteesta, vaan paremminkin arvioinnin oman logiikan ja arviointitiedon profiilin tuottama kuvaus. Arviointitiedolla on omat vahvuutensa ja myös rajoitteensa. Arviointitiedon ”totuutta” tulee tarkastella arvioinnin omien periaatteiden perusteella. Tämä totuuden koherenssiteorian mukainen näkemys sisältää kaksi ulottuvuutta. Ensinnäkin voidaan arvioida käytetyn aineiston sisäistä validiteettia eli sitä, kuinka loogisesti ja pätevästi tulokset on johdettu aineistosta. Toisaalta tulee arvioida aineiston ulkoista validiteettia eli sitä, kuinka loogisesti ja pätevästi aineisto on rakennettu kuvaamaan arvioinnin kohdetta.

Arvioinnin luotettavuutta lisää myös arviointiprosessin julkistaminen. Tutkijan on mahdollisimman tarkoin kuvattava oma arviointinsa. Tämä mahdollistaa sen, että eri asianosaiset (arvioinnin kohteet, toiset tutkijat, arvioinnin tilaajat jne.) voivat tarkastella tehtyjen ratkaisujen tarkoituksenmukaisuutta. Tässä mielessä arviointi on dialogista: omia ratkaisuja ja tulkintoja koetellaan muiden tulkintoja vasten. Tämä sama dialogisuus kannattaa ulottaa myös tutkimustulosten ja johtopäätösten tarkasteluun. Omat johtopäätökset ja vaikkapa haastatteluista tehdyt tulkinnat voidaan vallan hyvin testata esimerkiksi arvioinnin kohteilla. Dialogisuus ja jatkuva siirtyminen subjektiivisista tulkinnoista objektiivisiin, yleistettäviin, väittämiin ovat arvioinnissa tärkeitä.

Moniäänisyyttä ja dialogisuutta on korostettu arviointioppaisissa luotettavuuden kontrolloijana (esim. Patton 1997). Tämä ilmenee jo siinä, että arvioinnissa on tasapuolisesti ja oikeudenmukaisesti kuunneltu kaikkia osapuolia. Asianosaisia tulisi kuunnella arviointihankkeen suunnittelussa ja tavoitteiden asettelussa. Toteuttamisvaiheessa kuuntelu tarkoittaa sitä, että aineistoa kerätään tasapuolisesti eri osapuolilta. Viime kädessä kuuntelu ja dialogisuus toteutuvat myös tulosten esittämisessä: arviointi on raportoitava siten, että asianosaiset voivat kommentoida johtopäätösten luotettavuutta ja merkitystä.

Arvioinnin metodologiseksi periaatteeksi on alkanut vakiintua moniäänisyyden arvoa noudattava triangulaation periaate (esim. Virtanen 1998; Kuoppala & Virtanen 2000). Luotettavuutta lisää se, että aineistoa kerätään usealta taholta. Lisäksi on hyvä käyttää sekä kvalitatiivista että kvantitatiivista aineistoa ja erilaisia tutkimusmenetelmiä. Lähtökohtana on se, että eri aineistotyypit täydentävät toisiaan ja luovat yhdessä kokonaisvaltaisemman kuvan tarkasteltavasta kohteesta. Arviointitutkimuksen itsestäänselvyiksi on se, että esimerkiksi osallisuushankkeen kaltaisen sosiaalisen kehittämistoiminnan vai-

kutuksia ei pysty selvittämään pelkästään kvantitatiivisella aineistolla (tilastot, kyselylomakkeet).

Myös arvioinnin johtopäätöksille ja niiden perusteella tehdyille kehittämisehdotuksille on luotu omat luotettavuuskriteerinsä (esim. Jakku-Sihvonen & Heinonen 2001, 130). Johtopäätösten tulisi perustua kohteen monipuoliseen tarkasteluun sekä eksplisiittisesti ilmaistuihin arvoihin, tavoitteisiin ja intresseihin. Aineiston ja aineistoanalyysin validiteetti pitäisi pystyä osoittamaan. Johtopäätösten tulisi olla objektiivisia, ja raportoinnin tulisi sisältää vahvuuksien, heikkouksien, hyödyn ja haittojen puntarointia.

Edellä on esitetty yleisiä arvioinnin luotettavuuteen liittyviä asioita. Seuraavaksi voidaan kuvata joitakin nimenomaan osallisuushankkeen arvioinnissa esiin tulleita asioita.

Luotettavuus osallisuushankkeen arvioinnissa

Totuuden ja retoriikan dilemma

Yksi hanke- ja projektiarvioinnin luotettavuuteen liittyvä asia on kysymys laadullisen aineiston totuudellisuudesta. Käytännössä kysymys on siitä, vastaako esimerkiksi projektiraporteissa, kysymyslomakkeiden avovastauksissa ja haastatteluissa kerrottu tieto totuutta. Varsinkin hanke- ja projektiarvioinneissa – joissa arvioinnin tulosten uskotaan vaikuttavan esimerkiksi jatkorahoitukseen – arvioinnin kohteet saattavat värittää vastauksiaan myönteiseen suuntaan. Totuudellisuuden ongelmaa on kuitenkin tarkasteltava laajemmin kuin pelkästään *tarkoituksenmukaisen* ja *toden* puheen erona.

Laadullisen aineiston totuudellisuuden arviointi liittyy kaikkeen tutkimukseen.⁸ Tutkimusmenetelmien perusoppikirjoissa on jo kauan korostettu sitä, että tutkija ei saisi pitää informanttien puhetta tutkimustuloksena (esim. Mäkelä 1990). Tulkintojen tulisi perustua muuhunkin kuin esimerkiksi

⁸ Arviointien kohdalla kysymys totuudellisuudesta ja jonkin ”todellisen” saavuttamisen ongelmista on hieman erilainen kuin esimerkiksi poliittisesti neutraaleissa kulttuuritutkimuksissa. Esimerkiksi Kortteinen (1991) kuvaa erästä laadullisen tutkimuksen ongelmaa tutkiessaan työn kulttuurisia merkityksiä, eli kuinka tavoittaa totuus, kun vastaajat ovat ilmeisen kykenemättömiä kuvaamaan merkityksiä sanallisesti ja aineistoon tallentuvassa muodossa? Tähän mykkään hiljaisuuteen on tarjottu lääkkeeksi syvätutkimusta, jossa päästään kulttuurisesti tarpeeksi lähelle informantteja, jaetaan samat merkitykset ja ymmärretään jotakin olennaista ja aitoa. Arviointien kohdalla totuudellisuuden ongelma ei näyttäydy niinkään ”hiljaisuuden” avaamisena vaan enemmänkin puheen sosiaalisen taustan avaamisena: kaikki puhe tuottaa ja legitimoii sosiaalista todellisuutta. Kun puhetta ja tietoa tarkastellaan tällaisesta legitimaation ja vallan näkökulmasta, on kiinnitettävä huomiota sekä puheen taustoihin (kuka puhuu) että puheen mahdollisiin tarkoituksiin (miksi puhuu).

haastateltavien näkemysten mekaaniseen kirjaamiseen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että haastateltavien puheita tulisi tarkastella lähtökohtaisesti virheellisinä. Totuuden kriittinen tarkastelu ei saisi johtaa näkemykseen, jossa vastaajia epäillään esimerkiksi pelkän retoriikan käyttäjiksi. Näin tarkasteltuna esimerkiksi haastateltavien puheiden totuusarvo kielletään täysin ja puheen nähdään ilmentävän esimerkiksi rahoituksen hankkimisen kannalta välttämättömyyttä retoriikkaa. (vrt. Paakkunainen 1999.)

Tutkijan dilemma syntyy siis siitä, että kuinka tasapainoilla sellaisen aineiston kanssa, jonka käsittelyssä on riski luiskahtaa *epäilyn* tai *naiivin uskomuksen* karikoihin. Molemmista tapauksissa kysymys on pahimmillaan siitä, että tulkinat ja sitä myöten aineiston luotettavuus alkaa ohjautua väärään suuntaan. Jos tutkija pitää vastauksia pelkkänä retoriikkana, tutkimus saattaa ohjautua esimerkiksi omien ennakkoluulojen ja odotusten mukaisesti. Jos tutkija taas uskoo naiivisti aineistoonsa, niin tutkimusta viedään väärään suuntaan arvioinnin kohteiden toimesta. Kuten esimerkiksi Paakkunainen huomauttaa (1999), arvioinnin kohteet voivat käyttää arviointia myös omien tarkoituksien ajamiseen.

Luotettavuuden kannalta ongelma on siis siinä, että tutkija voi olla vieävissä: omat ennakkoluulot tai arvioinnin kohteet saattavat ohjailla tutkijaa eri suuntiin. Osallisuushankkeen arvioinnissa tunnistettiin tämä dilemma. Käytännössä epäilykset retoriikasta heräävät esimerkiksi silloin, kun vastaukset alkavat olla liian *ilmeisiä*. Toisaalta epäilykset heräävät myös silloin, kun aineisto kertoo jotakin *yllättävää*. Epäilyn lisäksi tunnistettiin uhka naiivin uskomuksen mahdollisuudesta. Erilaiset ongelmat hanketoiminnan toteuttamisessa olisi houkuttelevaa hyväksyä *ymmärtävän tutkijan* näkökulmasta (vrt. Paakkunainen 1999).

Kysymys on siis siitä, miten aineiston käsittely ankkuroidaan ja raamitetaan näiden ohjausmekanismien paineessa. Ensimmäinen ja tärkein luotettavuutta parantava seikka on se, että omat ajatukset ja ennakkoluulot tunnistetaan ja niitä tarkastellaan kriittisesti ja etäisyyttä ottaen. Aina on varattava mahdollisuus sille, että retoriikaksi tulkittu onkin totta tai totena pidetty paljastuu retoriikaksi. Toisaalta aineistoa ja vastaajia tulisi käsitellä mahdollisimman tasapuolisesti ja tulkintojen tulisi mahdollisimman pitkälti perustua vain aineistoon eikä oletuksiin joidenkin vastaajien kätkeytyistä motiiveista tai ilmeisistä tarkoituksista. Kolmas seikka on se, että aineiston raportoinnissa erotellaan mahdollisimman selkeästi erilaiset tulkinnanvaraiset kohdat. Tutkijan omat näkemykset erotetaan vastaajien näkemyksistä. Tällä tavalla tutkija voi tavaltaan kirjoittaa itsensä ulos tulosten raportoinnista.

Arvioinnin luotettavuutta lisää arvioinnin monipuolisuus. Tässä arvioinnissa tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että osallisuushankkeen arviointi suunniteltiin sekä itsearviointin että ulkoisen arvioinnin varaan. Hankkeiden (koordinaattoreiden ja ohjausryhmien) projektiraporteissa, haastatteluissa tai kysymyslomakkeissa antamat kertomukset eivät yksistään riitä. Tästä syystä hankearviointissa päädyttiin keräämään tietoa paikallisilta avainhenkilöiltä.

Yhtenä luotettavuuden ongelmana oli kuitenkin se, että paikallisten avainhenkilöiden yhteystiedot kerättiin hankekoordinaattorien välityksellä. Periaatteessa on mahdollista, että koordinaattorit olisivat saattaneet nimetä sellaisia henkilöitä, joiden he tiesivät varmasti suhtautuvan myönteisesti hankkeeseen. Tätä valikoitumiseen ja vinoutumiseen liittyvää ongelmaa mietittiin aineistonkeruuta suunniteltaessa, mutta kaikki vaihtoehtoiset tavat osoittautuivat vielä enemmän ongelmallisiksi.

Käytännössä tällainen aineiston muodostaminen tuskin uhkaa kyselyn luotettavuutta. Ensinnäkin tämä tulkinta edellyttäisi melko kyynistä näkemystä hankekoordinaattoreiden työmoraalista. Toisaalta tätä uhkaa madallettiin sillä, että hankkeille oli kerrottu arvioinnin periaatteista ja tarkoituksesta. Tulosten tekoon ja hyvään vaikuttavuuteen tähtäävää suoritusstressiä oli pyritty vähentämään korostamalla hankkeen merkitystä kehittäjänä ja innovaattorina. Hankkeille kerrottiin arvioinnin koskevan hankekokonaisuutta, ei niinkään yksittäisiä hankkeita. Lisäksi korostettiin arvioinnin luottamuksellisuutta: tulosten raportoinnissa noudatetaan sellaista periaatetta, että hanke mainitaan nimeltä vain, jos kyseessä on myönteinen tai neutraali merkitys. Aineiston luotettavuutta arvioitiin myös yhteyshenkilöiden lukumäärän perusteella: mitä useampi henkilö oli nimetty, sitä luotettavampana aineistoa saattoi pitää. Luotettavuutta tarkastellaan myös vastausten perusteella, ja epäilystä aiheuttavat asiat voivat tulla esiin esimerkiksi avoimissa vastauksissa.

Retoriikan ja totuuden dilemman tarkastelussa viitattiin siihen mahdollisuuteen, että hankkeesta annetaan liioitellun myönteinen kuva. Ulkoisen arvioinnin osalta on huomattava, että vastaukset voivat olla myös tarkoituksellisen negatiivisia. Periaatteessa on mahdollista, että joku vastaaja haluaa saattaa osallisuushankkeen kielteiseen valoon. Nämä uhkakuvat pidettiin mielessä, ja yksi vastausten lukutapa onkin se, missä määrin näkemykset alkavat heijastaa jollakin tavalla värittyynyttä ja tarkoitushakuista intressiä.

Internet-kyselyt aineistona

Myös Internet-kyselyn luotettavuutta pohdittiin. Tällaiset kyselyt ovat melko moderni tiedonkeruutapa, eikä niiden luotettavuutta ole juurikaan tarkasteltu

arvioinnin näkökulmasta. Internet-kyselyt tehtiin tässä tutkimuksessa siten, että vastaajat saivat henkilökohtaisen sähköpostiviestin, jossa oli linkki kyselysivustolle. Tällaisessa Internet-kyselyssä voidaan kontrolloida otosta, ja siinä mielessä menetelmä on huomattavasti luotettavampi kuin tyypillinen Internet-kysely, jossa kaikki halukkaat voivat käydä vastailemassa tietyllä sivulla olevaan kyselyyn. Menetelmän luotettavuutta lisääisi vielä sellainen tekniikka, jossa kullekin vastaajalle olisi oma linkkinsä. Tämä estäisi sen, ettei kyselyä voitaisi levittää eteenpäin ketjukirjeenä.

Käytännössä Internet-kyselyn luotettavuuden ongelmana on se, että vastauksia voi tulla liikaa. Perinteisiin kyselylomaketutkimuksiin verrattuna ongelma on siis kaksinkertainen, koska on kerättävä hyvä palautusprosentti ja samalla varmistettava, että vastauksia ei ole liian paljon. Vastauksia voi tulla liikaa kahdesta syystä. Ketjukirjeilmiön ohella uhkana on se, että sama vastaaja vastaa monta kertaa. Tähän voi olla syynä tekninen ongelma tai tietoinen tarkoitus. Luotettavuutta lisää se, että molempia tekijöitä pystytään eliminoimaan jälkikäteen. Kyselyn tuloksiin tallentuu tietokoneen ip-numero ja kellonaika: mikäli samasta osoitteesta tulee useita vastauksia, nämä pystytään ottamaan erilleen. Aineistoa voidaan tarvittaessa tarkastella hyvinkin yksityiskohtaisesti, mikäli aihetta epäilyksiin on.

Internet-kyselyn heikkoutena on se, ettei voida sanoa, kuinka moni vastaaja jättää vastaamatta erilaisten teknisten ongelmien vuoksi. Muutama vastaaja raportoi ongelmista (lomake ei aukea tms.) sähköpostin välityksellä. Jatkossa olisi syytä korostaa jo vastaajille lähtevässä saatekirjeessä, että palaute on tärkeää. Internet-kyselyjen edustavuutta kontrolloidaan kuten perinteisiä postikyselyjä, eli palautusprosentti kuvaa kyselyn onnistuneisuutta.

Internet-kyselyt ovat erittäin nopea tapa kerätä tietoa. Lomakkeeseen ei voi vastata teknisesti väärin, esimerkiksi useat vastaukset samaan kysymykseen tai vaikeasti tulkittavat merkinnät jossakin skaalojen välissä eivät häiritse tulosten tulkintaa. Myöskään aineiston tallennusvaiheessa ei tapahdu virheitä, koska tulokset siirtyvät suoraan tilasto-ohjelmaan (SPSS). Lisäksi monet vastaajat pitävät Internet-kyselyitä helppoina ja vaivattomina. Toki kyselyiden käyttö on sidoksissa kohderyhmään, ja tottumus tietokoneen käyttöön on ehdoton edellytys. Internet-kyselyiden avoimiin vastauksiin kertyy kuitenkin huomattavasti enemmän tekstiä kuin perinteisissä postikyselyissä. Tässä mielessä Internet-kyselyistä saadaan kvalitatiivista aineistoa aivan eri mittakaavassa kuin perinteisissä postikyselyissä.

Tulosten yleistettävyys

Osallisuushankkeen arvioinnissa tarkastellaan hankekokonaisuutta, ei niinkään yksittäisiä hankkeita. 39 yksittäisen hankkeen kokemukset ja tulokset tulisi yleistää kuvaamaan koko hankekokonaisuutta. Osaltaan tämä on pelkästään metodologinen kysymys - aineisto käsitellään sellaisella yleisyytasolla, että yksilölliset hankekokemukset voidaan sijoittaa osaksi jotakin laajempaa kattokäsitettä. Poikkeamat ja ristiriitaisuudet käsitellään erikseen omana kohtanaan. Tämä tekniikka on peruslähtökohta kaiken laadullisen aineiston käsittelyssä (esim. Alasuutari 1994).

Yleistettävyyden kannalta olisi tärkeää, että aineisto kuvaa mahdollisimman kattavasti hanketoimintaa. Ideaalitulanteena – mahdottomana sinänsä – voidaan pitää sitä, että kaikki hankkeet olisivat samalla volyymilla mukana tutkimuksessa. Kaikilta hankepaikkakunnilta olisi sama määrä avainhenkilöitä vastaamassa kyselyihin, kaikki hankekoordinaattorit raportoisivat kokemuksestaan samalla määrällä tekstiä ja kaikissa hankkeissa tehtäisiin yhtä paljon haastatteluja. Tässä arvioinnissa on huomattava, että esimerkiksi avainhenkilöitä nimettiin eri määrä eri paikkakunnilta ja esimerkiksi kyselyiden palautusprosentteissa on vaihtelua eri hankkeiden välillä. Lisäksi kolme hanketta ei tätä raporttia kirjoitettaessa ollut nimennyt paikallisia avainhenkilöitä ulkoista arviointia varten.

OSALLISUUSHANKKEIDEN TAVOITTEET JA TOIMINTA HANKEPAIKKAKUNNILLA

4.1

Valtakunnallisen toimenpideohjelman tavoitteet paikallisten hankkeiden toiminnassa

Arviointitutkimus aloitettiin perehtymällä paikallisten hankkeiden omiin toimintasuunnitelmiin, -kertomuksiin ja tavoitteisiin. Tarkoituksena oli päästä selville siitä, missä määrin toimenpideohjelman tavoitteiden mukainen arviointi vastaisi hankkeiden omia käsityksiä. Millaisen merkityksen paikalliset hankkeet itse antavat omalle toiminnalleen ja tavoitteilleen? Tässä mielessä tämä kartoitus toimi myös arvioinnin kontrolloijana: miksi rakentaa arviointiasetelma toimenpideohjelman varaan, jos arvioitavan toiminnan luonteen näkökulmasta tavoitteet liittyvät johonkin muuhun? (Vrt. Kuoppala & Virtanen 2000, 59.)

Alkukartoitus

Osallisuushankkeiden toimintaan perehdyttiin aluksi hankkeiden projekti-raporttien (kuvaus toiminnasta vuonna 2003) sekä valtakunnallisen koordinaattorin tekemän alkukartoituksen perusteella. Tässä alkukartoituksessa hankkeilta kysyttiin muun muassa paikallisen hankkeen keskeisiä painotuksia, toiminta-ajatuksia ja -muotoja, konkreettisia tavoitteita ja kohderyhmää. Lisäksi hankkeilta kysyttiin yhteistyökumppaneista (muut kunnat, paikalliset tahot) sekä tiedusteltiin hankkeen tuoman lisä-arvon sisältöä.

Tässä alkuvaiheen aineistossa näkyy varsin selvästi osallisuushankkeen tavoitteiden laajuus ja hankkeiden kirjavuus. Vaikka tavoite on metatasolla sama (nuorten osallisuuden edistäminen), tämän tavoitteen eteen tehdään työtä hyvin monella eri tavalla. Monella paikkakunnalla toimintaa on lähdetty kehittämään eräänlaisen ongelma-analyysin avulla. Osallisuushanke nähdään keinona ja mahdollisuutena, ja sitä on sovellettu paikalliseen toimintaympäristöön hakien sille mielekästä roolia.

Tämä havainto tukee myöhemmin vahvistunutta käsitystä, jonka mukaan hankkeiden alkuvaihe oli paikan ja tavoitteiden hakemisen aikaa. Monessa hankkeessa alkuvaiheen suunnitelmista ja linjauksista lähdettiin hakemaan uutta merkitystä joko konkretisoimalla, rajaamalla tai laajentamalla toimintaa. Tätä kuvastaa myös se, että alussa hankkeiden suunnitelmat olivat usein melko abstrakteja ja kaiken kattavia tai vaihtoehtoisesti näkökulma oli kapea ja projektimainen.

Hankkeiden vuonna 2003 esittämät alkuvaiheen tavoitteet ja toimintamallit luokiteltiin seuraavasti. Ensinnäkin monessa hankkeessa tehtiin *selvitystyötä ja kartoittamista*. Tämä tarkoitti esimerkiksi elinoloselvitysten tekemistä, palvelutarvekartoitusta, projektien ja hankkeiden kartoittamista ja osallisuushankkeen toiminnan rajaamista. Toisena teemana erottui *yhteistyön kehittäminen*. Tähän liittyen korostettiin tiedottamista, eri yhteistyötahojen roolien täsmentämistä sekä käsitysten yhteensovittamista. Kolmantena linjauksena voidaan pitää erilaisten *mallien* tai *strategioiden* luomista. Nämä mallit saattoivat koskea esimerkiksi varhaista puuttumista, seurantajärjestelmän luomista perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheeseen sekä palveluihin ohjaamisen järjestelmää. Tähän teemaan liittyivät myös laajat hyvinvointiohjelmat tai -strategiat, joissa määriteltäisiin yleiset linjaukset nuorten palvelujärjestelmän rakenteesta. Neljäntenä toiminta- ja tavoitetyyppinä erottuivat *nuoriin kohdistuvat käytännön toimenpiteet*. Nämä olivat hyvin konkreettisia kuvauksia erilaisista toiminnoista. Suunniteltiin esimerkiksi haastatteluja nuorten keskuudessa, oppaiden ja nettipalveluiden rakentamista sekä lisäluokkia.

Alkuvaiheen kartoituksessa havaittiin, että hankkeiden keskuudessa oli mitä ilmeisimmin erilaisia käsityksiä hanketoiminnan luonteesta ja tavoitteista. Osaltaan kysymys oli siitä, tulisiko osallisuushankkeen olla projekti, hanke vai jotakin muuta. 1990-luvulta saakka jatkunut projektimaisen toiminnan perinne oli jättänyt monella paikkakunnalla projektivaihteen päälle. Tämä näkyi hyvin konkreettisissa tavoitekuvauksissa ja myös omissa tulosodotuksissa. Projektikehyksessä osallisuushankkeen kohderyhmäksi saatettiin määrittää tietty yksittäisten nuorten ryhmä, jolle tarjottaisiin (projekti)palveluja. Toisaalta hankepaikkakunnat olivat ymmärtäneet myös osallisuushankkeen perusajatuksen, että kyseessä on laaja-alainen kehittämishanke, jonka aikavolyymi on suhteellisen pitkä ainakin projektiperinteeseen verrattuna. Tästä syystä monet hankkeet olivat lähteneet rakentamaan työtä pitkäjänteisesti, ja lyhytkestoisen projektihenkäyksen sijaan uskallettiin lähteä kartoittamaan, selvittämään ja pohjustamaan hanketoiminnan merkitystä ja profilia. Varsinkin näin jälkikäteen arvioituna, eli vuoden 2005 alussa, tätä suunnitelmallisuutta ja pohjustamista voi pitää hyvänä linjauksena.

Tämä suunnitelmallisuuden ja projektimaisen toiminnan erottelu ei suinkaan tarkoita sitä, että hankkeet olisivat jakautuneet selkeästi kahteen leiriin. Enemminkin kysymys oli siitä, että monella paikkakunnalla hankemuotoista kehittämistyötä ja konkreettista projektityötä tehtiin samaan aikaan.

Arviointiaselman ja toimenpideohjelman tavoitteisiin perustuvan arvioinnin mielekkyyden kannalta hankkeiden alkukartoitus ei ollut esteenä, mutta ei varsinaisesti myöskään tukena. Toimenpideohjelman tavoitteet olivat kyllä luettavissa hankkeiden tavoitteista, mutta mitenkään yksi yhteen niitä ei ollut kopioitu. Tärkeimmät havainnot koskivat ensinnäkin sitä, että hankkeiden toimintaa ei ollut lyöty lukkoon. Osallisuushankkeiden profiili, merkitys ja paikalliset tavoitteet olivat yhä edelleen käymistilassa. Tarkennettuna kysymys oli siitä, että tavoitteet oli useimmiten muotoiltu niin yleisesti, että niiden sisällä tuli olemaan pelivaraa jatkossa. Toinen tärkeä havainto korosti aikajänteen merkitystä. Hankkeen pitkäkestoisuus mahdollisti sen, että erilaisia toimenpiteitä ja tavoitteita voitiin sijoittaa eri vaiheisiin. Hankkeiden tavoitteet esimerkiksi vuodelle 2005 poikkesivat vuosien 2006–2007 tavoitteista. Tämä sinänsä itsestään selvä asia vaikeutti yhtenäisen tulkinnan tekemistä hanke-toiminnasta. Hankkeet saattoivat olla samanlaisia *tavoitteiden* osalta, mutta erosivat siinä, *missä vaiheessa* tuota tavoitetta lähdetäisiin toteuttamaan.

Kysely toimenpideohjelman tavoitteiden tärkeydestä ja oman hanketoiminnan erityisyydestä

Hankkeiden omia käsityksiä toimenpideohjelman tavoitteista lähdettiin seuraavaksi kartoittamaan Internet-kyselyllä. Helmikuussa 2004 hankekoordinaattoreilta kysyttiin toimenpideohjelmassa esitettyjen 14 tavoitteen ja painopistealueen tärkeyttä oman hankkeen näkökulmasta ja kokonaisajanjaksoa (2003–2007) tarkastellen. Tämän kyselyn tulokset esitetään taulukossa 4.1.

Taulukko 4.1 Osallisuushankkeiden näkemykset toimenpideohjelman tavoitteiden tärkeydestä

Toimenpideohjelman tavoitteet	Lkm*	Erittäin tärkeä (kpl)	Keskiarvo**
projektikehittämisestä perustoimintojen vahvistamiseen	38	31	1.2
lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuuksien parantaminen	38	30	1.3
sektorirajat ylittävä lapsi- ja nuorisopolitiikka	38	29	1.4
ennaltaehkäisy ja varhaisen puuttumisen menetelmät	37	24	1.4
koulun vahvistaminen nuorten elinympäristönä	37	17	1.6
nivelvaiheen kehittäminen	37	23	1.7
keskeyttämisten vähentäminen ammatillisessa koulutuksessa	37	16	2.0
kodin ja koulun yhteistyön lisääminen	36	11	2.1
nuorisotyön ja nuorisosihteerin toimenkuvan kehittäminen	37	13	2.1
opettajien valmiudet	37	12	2.2
opintojen etenemisen seuranta ja perusopetuksen arviointi	36	7	2.4
ura- ja rekrytointipalvelut	37	7	2.6
työpajatoiminnan vakiinnuttaminen	37	9	2.7
maahanmuuttajanuorten kotouttaminen	35	3	3.0
* kuvaa kysymykseen vastanneiden hankkeiden lukumäärää			
** laskettu kysymykseen kantaa ottaneista			
(1=erittäin tärkeä, 2=melko tärkeä, 3=ei kovin tärkeä, 4= ei lainkaan)			

Taulukosta nähdään, että yleisimmin jaettuina tavoitteina pidetään perustoimintojen vahvistamiseen pyrkimistä, lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuuksien parantamista ja sektorirajat ylittävän lapsi- ja nuorisopolitiikan rakentamista. Vähiten kannatusta saavat maahanmuuttajanuorten kotouttamisen tukeminen, työpajatoiminnan vakiinnuttaminen sekä ura- ja rekrytointipalveluiden kehittäminen. Taulukossa 4.2. tärkeysasteikko on käännetty nurinpäin, ja taulukko kuvastaa sitä, kuinka monessa hankkeessa näitä tavoitteita ei pidetä kovin tai ei lainkaan tärkeinä.

Taulukko 4.2 Osallisuushankkeiden näkemykset vähiten tärkeitä toimenpideohjelman tavoitteista

Toimenpideohjelman tavoitteet	Lkm*	Ei tärkeä (lkm)**
maahanmuuttajanuorten kotouttaminen	38	23
ura- ja rekrytointipalvelut	37	18
työpajatoiminnan vakiinnuttaminen	37	18
opintojen etenemisen seuranta ja perusopetuksen arviointi	36	15
keskeyttämisten vähentäminen ammatillisessa koulutuksessa	37	12
opettajien valmiudet	37	12
kodin ja koulun yhteistyön lisääminen	36	10
nuorisotyön ja nuorisosihteerin toimenkuvan kehittäminen	37	10
nivelvaiheen kehittäminen	37	8
sektorirajat ylittävä lapsi- ja nuorisopolitiikka	38	3
lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuuksien parantaminen	38	3
koulun vahvistaminen nuorten elinympäristönä	38	2
projektikehittämisestä perustoimintojen vahvistamiseen	38	1
ennaltaehkäisyn ja varhaisen puuttumisen menetelmät	37	1
* kuvaa kysymykseen vastanneiden hankkeiden lukumäärää		
** ei kovin tärkeä tai ei lainkaan tärkeä		

Tämä taulukko kuvastaa hyvin sitä, kuinka kattavasti tärkeimmät tavoitteet jäsentävät hankekokonaisuutta. 5 kattavinta tavoitetta ovat sellaisia, että vain 1–5 hanketta ei pidä niitä tärkeinä. Toisaalta maahanmuuttajanuorten kotouttamisen tukeminen, ura- ja rekrytointipalveluiden kehittäminen ja työpajatoiminnan vakiinnuttaminen ovat tavoitteita, joita 18–23 hanketta ei pidä tärkeänä.

Tässä kyselyssä kartoitettiin myös hankkeiden näkemyksiä siitä, missä määrin kutakin tavoitetta ja osa-aluetta tulisi painottaa hankkeen alkuarvioinnissa syksyllä 2004. Taustalla oli siis ajatus kehittämistyön jaksottumisesta ja rytmittymisestä ajallisesti eri vuosille. Tämä kysymys ei tuonut kuitenkaan merkittävästi lisäarvoa tavoitteiden yleistä tärkeyttä mittaavaan kysymykseen. Hankkeet vastasivat suunnilleen samoilla jakaumilla, eli tärkeitä tavoitteita haluttiin painottaa alkuarvioinnissa ja vähemmän tärkeitä ei.

Seuraavaksi kysyttiin sitten hankkeiden näkemyksiä oman toiminnan tavoitteista ja oman hankkeen erityisyydestä suhteessa valtakunnalliseen toi-

menpideohjelmaan. Tähän kysymykseen hankkeet saattoivat vastata omin sanoin. Kysymyksen tarkka sanamuoto oli seuraava:

Miltä osin oman hankkeen tavoitteet ovat erilaisia kuin nuo 14 painopistealuetta? Mikä tavoite ei kuulu joukkoon – miksi? Millä perusteella (olosuhteet, edellytykset, paikalliset erityistarpeet yms.) omat tavoitteenne ja painopistealueenne on valittu?

Tähän avoimeen kysymykseen tuli vastauksia kaikkiaan 32 hankkeesta. Vastauksissa esiteltiin usein omaa toimintaa ja sen vastaavuutta toimenpideohjelman tavoitteisiin. Seuraavissa sitaateissa on joitakin esimerkkejä siitä, miksi tavoitteet eivät kaikilta osin ole samoja kuin valtakunnallisessa ohjelmassa:

” Maahanmuuttajanuoret eivät kuulu hankkeemme piiriin lainkaan, koska kunnassamme ei ole yhtään maahanmuuttajaa.

Koulun ja kodin yhteistyö on kunnassamme tälläkin hetkellä jo todella hyvää. Vanhemmille järjestetään vanhempainiltoja, henkilökohtaisia tapaamisia opettajien ja rehtorin kanssa sekä kaikissa isoissa ja tärkeissä asioissa otetaan yhteyttä välittömästi kotiin. Myös oppilashuolto toimii tarvittaessa yhteistyössä vanhempien kanssa.

Nuorten työpajatoiminta kuuluu kaupungissamme keskushallinnon alle ja siellä on menossa omat kehittämishankkeet edm asian suhteen.

Työpajat: meillä on toiminut jo jonkin aikaa työpaja, jonka toimintaa kehitetään jatkuvasti. Esimerkiksi nyt työpaja ja työvoimatoimisto ovat pilottikuntana luomassa yhteistä palvelukeskusta. Yhteistyö kumppani ovat toki minulle, mutta valtaosin keskitytään ura- ja rekrytointipalveluiden kehittämiseen.

Hankkeessa ei varsinaisesti ole tavoitteena osio ”opintojen keskeyttämisen vähentäminen ammatillisessa koulutuksessa”, tämä siksi että meillä on käynnissä erillinen hanke joka keskittyy nimenomaan tähän työhön. Yhteistyötä tämän toisen hankkeen kanssa toki tehdään.

Maahanmuuttajat: Saamieni tietojen mukaan kunnassa asuu yhteensä noin 100 ”ulkomaalaista” ja heillä on tällä hetkellä pari kouluikäistä lasta. Työvoimatoimisto on kohtuullisesti huomioinut maahanmuuttajien aseman nykyisen lainsäädännön hengessä. En ainakaan toistaiseksi ole ”tehnyt” asialle mitään.

Hankeessamme ei tehdä asioita päällekkäin (esim. koulupudokkaiden tukemiseen ja vähentämiseen, ohjaukseen ja vanhemmuuden tukemiseen yms. liittyviä ja keskittyviä hankkeita paikkakunnalla jo nyt, useitakin). Tästä syystä moni valtakunnallisesti keskeinen painopiste jätetty paikallisessa hankkeessa ”pois”. – ”Pieni on kaunista” = ei suunnitella mitään sellaista mitä ei ole mahdollisuuksia toteuttaa – Kantavana ideana hankkeessamme prosessiluontoisuus =emme voi kovinkaan tarkasti määritellä sitä, mitä painotuksia tavoitteidemme sisällä on esim. vuonna 2006 (ennakoiva dialogi). ...Haluamme keskittyä asioihin, ei tehdä ”vähän kaikkea” – Emme halua liittää yhteistyökumppaneiden tai verkoston ”saavutuksia” tms. hankkeeseemme suoraan.

Nämä hankkeiden tulkinnat liittyvät siihen, että osallisuushanketta ei koeta tarpeelliseksi näiden tavoitteiden ajamisen vuoksi. Toiminnan kohdetta – ongelmaa, kehittämistarvetta – ei ole olemassa tai sitten kyseisen asian tulkitaan olevan muiden toimijoiden vastuulla. Hankkeet mainitsevat vastauksissaan resursseihin ja hankkeen strategiaan liittyviä asioita, eli hankkeessa tehdään sitä, mitä pidetään mahdollisena ja tarkoituksenmukaisena. Tavoitteet rajataan tämän hankkeen hallinnan mukaisesti. Vastaukset kertovat myös hankekoordinaattorien työaikaressurssien ilmeisistä eroista, sillä koordinaattori saattaa tehdä työtään vain osa-aikaisesti muiden töiden ohella:

” Se, miten muut tavoitteet tulee jatkossa huomioitua, esim. maahanmuuttajanuorten kotouttamisasiat, riippuu nykyisten painopistealueiksi nostettujen asioiden etenemisestä. Nykyisellä vauhdilla ja resursseilla taitaa aika loppua kesken. Aina voi tietysti tapahtua jotain yllättävää, mikä muuttaa hankkeen nykyisen tavoitteiden priorisointijärjestyksen.

Meillä ei ole palkattu hanketta varten erillistä projektihmistä vaan hoidan sen oman työn ja muiden töiden ohella.

Osallisuushankkeen toimintaa ja vastuualueita määritellään siis usein suhteessa muihin toimijoihin ja tulkintaan asioiden hoitumisesta ilman osallisuushankettakin. Tällaisenaan puhetapa ei kuitenkaan kerro mitään osallisuushankkeen yhteistyösuhteista näihin muihin hankkeisiin. Tarkoittaako reviirien ja vastuurajojen tunnistaminen ja kunnioittaminen etäisyyttä vai yhteistyötä? Joissakin vastauksissa osallisuushanke nähdään hankkeena, jonka rooliin ja toimintatapaan kuuluu muiden hankkeiden koordinointi ja koko toiminnan kehittäminen:

” Kunnassa on ollut (ja on edelleen)käynnissä useita erilaisia hankkeita, kokeiluja ja toimintaa, jotka istuvat osallisuushankkeen teemoihin. Näiden eri toimintojen väliltä puuttuu kuitenkin todellinen yhteistyö sekä valmistelussa että käytännön toteutuksessa. Nuorisopolitiikan ketjukolarin tarkoituksena on koordinoida näiden eri toimijoiden resurssit, kontaktit ja tekemisen into yhteiseen, harkittuun ja tehokkaaseen työskentelyyn. Käytännössä tällaisen työskentelytavan opetteluun ja yhteistyön aikaansaamiseksi tarvitaan myös uusia hankkeita, joiden suunnitteluun ja toteutukseen eri toimijat voivat osallistua tasavertaisina kumppaneina.

Yksi tärkeimpiä moniammatillisen yhteistyön tehtäviä on seudun oma ”nivelvaiheen malli”, jonka perusteella tulevaisuuden valintoja ja työn toteutusvaihtoehtoja on mahdollista tehdä. Alun kokemusten jälkeen tuntuu siltä, että nivelvaiheessa tarvitaan ennenkaikkea koordinaatiota eli tarvitaan taho, joka kokoaa toimijoita yhteen, välittää tietoa ja luo puitteet yhteiselle kehittämistyölle. Osallisuushankkeelle rooli sopii hyvin, sillä alueellamme on runsaasti toimintoja ja projekteja, joiden tehostetun yhteistyön avulla työn vaikuttavuutta on mahdollista parantaa. = koordinaatiotehtävä.

Seuraavassa sitaatissa ilmenee ensimmäisen kerran myöhemminkin esiin tuleva teema: hankkeen tavoitteiden muotoutumiseen ja koko toimintaan vaikuttaa se, minkä hallintokunnan organisoimasta hankkeesta on kyse:

” Nuorisotoimen kehittäminen ...: Tunnustan nyt heti, että toimipaikkani ollessa koulun puolella ja täydellinen kokemattomuuteni nuorisotoimen työkentästä ovat pitäneet tämän tavoitteen vielä avoimena. Eniten heidän kanssaan tietenkin teen työtä ja näen samalla resurssitilannetta, mutta mitään strategiaa ei olla edes hahmoteltu.

Osallisuushanke saatetaan usein mieltää koko kunnan hankkeeksi, mutta kunnan sisäisessä todellisuudessa hanke usein myös luokitellaan ”omaksi” tai ”toisten” hankkeeksi. Usein oman hallintokunnan intressit tai vaikkapa koordinaattorin oma ammatillinen profiili ohjaavat hanketoimintaa:

” Nykyisten tavoitteiden perustelut löytyvät sen taustaryhmän kokoonpanosta, joka paikallista hanketta on ollut suunnittelemassa ja viemässä eteenpäin. ”Kuka härillä ajaa, se häristä puhuu.”...Koulut on ollut aktiivisina mukana alusta lähtien ja nuorisotoimi seurannut lähinnä katseella.

Meidän kunnan osallisuushanke toimii kunnassamme nuorisotyön puolella. Työtä tehdään nuorisotoimesta käsin ja sitä työtä kehittäen. Nuorisotyön ja koulun yhteistyötä mietitään, koska emme saaneet sinne toista työntekijää. Projektissa mietimme mitä lähdemme nyt tekemään ettei tule vain raavittua asioita sieltä täältä.

Lähinnä koordinaattorin oma koulutus ja intressi on ollut tähän (tavoitteiden asetteluun, JV) vaikuttamassa.

Tällaisia ohjausprosesseja voi pitää lähtökohtaisesti hieman kapeina. Jatkon kannalta on olennaista se, missä määrin osallisuushanke laajenee ottamaan huomioon myös muiden hallintokuntien tarpeet ja näkemykset. Ja kääntäen, missä määrin muut hallintokunnat kokevat tarpeelliseksi osallistua ”toisten” hankkeisiin.

Hankkeen omistuspohjan lisäksi paikalliset hankekoordinaattorit raportoivat myös muista ohjausmekanismeista:

” Alueellamme on erilaisia toimintaympäristöjä, on kaupunki ja maaseutua, silläkin on vaikutusta projektimme valintoihin.

Hankkeen painopiste ja toiminta-alueet valittiin keväällä-syksyllä 2003 sen mukaan, mitkä nousivat keskusteluissa niin nuorten, aikuisten kuin eri alojen asiantuntijoiden välillä suurimmiksi puutteiksi/ kiireellisimmiksi/ haasteellisimmiksi asioiksi kunnassa.

Tavoitteet ja painopistealueet ovat valittu siten, että ne tukevat ja vahvistavat meillä ennestään tehtyä työtä. Hankkeella on haluttu keskittyä erityisesti ennalta-ehkäisevän työn kehittämiseen ja perustyön vahvistamiseen, uusia nuorisotyön menetelmiä ja ”apukeinoja” kehittämällä.

Hankkeen taustalla on kaupungin strategia, jossa yhtenä painopisteenä on lasten ja nuorten kasvuun ja kehityksen tukeminen...Hankkeemme on sateenvarjo, minikä alla on paljon toimintoja. Edellä kysytyistä useimmat osiot ovat kaupungissa jo perustoimintaa ja niiden toimintojen vahvistamiseen hankkeemme pyrkii vaikuttamaan.

Vastaukset ilmentävät liittymisen ja sitoutumisen tavoittelua. Osallisuushanke pyrkii ankkuroitumaan johonkin paikallisesti tärkeään asiaan. Tämä asia voi olla kokemus tärkeistä tavoitteista ja ongelmista tai vaikkapa paikallisesti laaja

kehitysstrategia. Edelliset sitaatit kertovat kuitenkin myös kahdesta erilaisesta tavasta määrittellä osallisuushankkeen roolia. Ensinnäkin hanke voidaan käynnistää ja suunnitella projektilogiikan perusteella; tässä tavassa paikallistetaan akuutit ongelmat ja osallisuushanke ohjataan näiden kiireellisten asioiden hoitajaksi. Hanke voidaan liittää myös laajempaan kehitystyöhön, jossa keskitytään hoitamaan ennaltaehkäisevästi osallisuuteen ja elinoloihin *yleisesti* liittyviä asioita. Tämä erottelu ei ehkä tarkoita vastakkainasettelua, mutta ajatuksen tasolla nämä linjaukset kannattaa pitää erillään.

Lopuksi voidaan vielä tarkastella sellaisia vastauksia, joissa ehdotetaan arviointiasetelman ja hankkeelle asetettujen tavoitteiden laajentamista. Nämä ehdotukset voivat olla konkreettisia toivomuksia, tai sitten uudet tavoitteet on mahdollista lukea niistä kuvauksista, joissa täsmennetään paikallisen hankkeen tarkoitusta ja merkitystä:

” Alueellinen yhteistyö on hyvin keskeistä hankkeessamme. Tavoitteena on osin alueellisten nuorisopalvelujen kehittäminen ja pyrkimys vaikuttaa vahvasti kaikkeen siihen, mikä edesauttaa nuoria palaamaan alueelle opiskelujen jälkeen. Lapsuudessa ja nuoruudessa syntyneet mielikuvat alueesta eli kaikkalainen osallisuus ja myönteiset, monipuoliset kokemukset kouluikäisestä elämästä edesauttavat pyrkimystämme. Yhteistyö elinkeinoelämän ja työvoimahallinnon välillä on olennaista vaikuttaessa yleensä työpaikkojen syntyyn ja toisaalta koulutusmahdollisuuksien suuntaamiseen alueen elinkeinoelämän tarpeiden mukaan. Myös nuorten yrittäjyyden edistäminen tulee nousemaan näkyväksi osaksi hankettamme. Tämänkin lähtökohdat syntyvät kodeissa, peruskoulussa ja siellä tehtävässä elinkeinoelämään tutustuttamistyössä.

Tässä kyselyssä on hyvin vähälle jätetty seutukunnallisuus, joka tulisi mielestäni nähdä niin rikkautena kuin haasteenakin. Toivoisinkin, että seutukunnallisuudesta tai seutukuntiin kohdistuva kysely tulisi myös meidän käyttöön ja avuksi alkukartoitukseen, sillä seutukunnat eivät ole vertailukelpoiset keskenään.

Tässä olisi hyvä näkyä myös lukio – eli siis arviotaisiin toisen asteen opintojen kulkua sekä ammatillisen että lukiokoulutuksen osalta. Tätä on hyvä totetuttaa opetushallituksen käynnistämän ohjauksen kehittämishankkeen kanssa.

Kysymyksen 2 kohtaan ”Opintojen keskeyttämisten vähentäminen ammatillisessa koulutuksessa” olisi vielä hyvä lisätä ”...ja lukioissa”. Oman paikkakuntamme tapaan saattaa myös muualla olla ongelmana lukion ilman eri syytä keskeyttäneiden turhan iso määrä.

Lopuksi tiivistetysti muutamia ajatuksia arviointitutkimustyön suunnittelun tueksi: Miten on otettu huomioon: Koulutus- ja kehittämissyhteistyö mukaanlukien seuranta ja arviointi (paikallisten oppilaitosten kanssa) Yhteistyö projektiin liittyvien muiden hankkeiden ja toimijoiden kanssa onko tuotettu osallisuusteemaista aineistoa/oppimateriaalia? nuorten vuorovaikutus päättäjien kanssa onko kunnalla/seudulla oma nuorisostrategia? teematapahtumat ja aloitekoulutukset, onko niitä? kansainvälisyys ja kv- yhteistyö? yrittäjyyskasvatus ja sen tukeminen?

Seutukunnallisuuden huomiointi ja alueellinen kehittäminen ovat korostuneet myös muussa aineistossa kuin tässä alkuvaiheen kyselyssä. Kunnan sisäisen yhteistyön kehittämisen ohella osallisuushankkeet luovat uusia toimintamuotoja myös kuntien väliseen yhteistyöhön. Varsinkin haja-asutusalueella osallisuushankkeelle on usein asetettu tavoitteeksi nuorten ”kiinnittäminen” omaan paikkakuntaan. Osallisuus kytketään nuorten ja paikkakunnan yhteiseen tulevaisuuteen, ja elinkeinoelämän ylläpitäminen ja nuorten työelämään sijoittuminen niveltävät luontevasti yhteiseksi tavoitteeksi.

Lukiolaisten mahdollisten ongelmien huomiointi on myös tärkeä havainto. Lukion ja ammatillisen koulutuksen välillä saattaa vallita eräänlainen annettuun luottamukseen (ks. luku 2.3.) liittyvä harha. Mikäli nuori on lukiossa, hänen elämänhallintansa oletetaan olevan kunnossa. On kuitenkin pidettävä mielessä, että myös lukioissa opiskelevilla saattaa olla monenlaisia ongelmia ja lukiolaiset ovat ohjauksen tarpeessa siinä kuin ammatillisissa oppilaitoksissa olevatkin.

Tämän aineiston perusteella hankkeiden toiminta oli vuoden 2004 alussa ohjautunut toimenpideohjelman yleisten tavoitteiden mukaisesti. Joitakin tarkennuksia oli kuitenkin syytä tehdä. Ensinnäkin hyvin monet hankkeet mainitsivat keskittyneensä ja profiloituneensa tiettyyn teemaan tai painopistealueeseen. Kaikkien 14 kohdan tavoitteiden huomiointi tulkittiin liian vaativaksi työksi suhteessa hankeresursseihin. Tämä havainto sai tukea myös haastatteluista, sillä ainakin osa hankkeista koki arvioinnin tavoitteet liian vaativina.

Osaltaan kysymys oli tulkinta- tai viestintävirheistä. Toimenpideohjelman tavoitteilla oli ja on tarkoitus arvioida koko hankekokonaisuutta, ei yksittäisiä hankkeita. Tämä näkemys, havainnot hankkeiden toiminnasta ja keskustelut valtakunnallisten toteuttajien kanssa ohjasivatkin arviointia siihen suuntaan, jossa korostettiin omien painopistealueiden merkitystä. Kaikkien hankkeiden ei tarvitse työskennellä kaikkien tavoitekohtien mukaisesti.

Toisaalta toimenpideohjelman tavoitteita ja hankkeiden tuloksellisuutta ei voi arvioida yksioikoisesti tavoitteiden täyttymisen kannalta. Tavoitteet koskevat toiminnan kehittämistä ja muutosten aikaansaamista, ja näille kriteereille on vaikea määrittää mitään standardia, milloin tulos saavutetaan. Toimenpideohjelman 14 tavoitteesta ainoastaan *työpajatoiminnan vakiinnuttaminen* on selkeä normi, eli päätepiteenä on toiminnan vakiinnuttaminen. Tämäkin on tulkinnanvaraista, mutta muut toimenpideohjelman tavoitteet ovat tätäkin tulkinnanvaraisempia. Esimerkiksi *perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheen kehittäminen* on tavoite, jolle on vaikea määrittää tällaista päätepiteä. Milloin nivelvaihe hoidetaan paikallisesti niin tehokkaasti, että kehittämiselle ei ole mitään tarvetta? Osallisuushankkeille korostettiin jatkossa tätä kehittämistyön logiikkaa: asiat eivät tule valmiiksi ja arvioinnissa tarkastellaan pieniä siirtymiä ja hankkeen tuomaa lisäpanosta muuhun toimintaan.

Alkuvaiheen aineiston perustella hankkeiden paikallisten erityisyyksien, olosuhteiden ja muiden reunaehtojen huomiointi on perusteltua. Nämä tekijät rakentavat ja ohjaavat monin tavoin hankkeiden toimintaa. Valtakunnallisen toimenpideohjelman merkitys säilyy kuitenkin tavoitteiden raamina ja tulkintakehyksenä. Valtakunnallisella ohjelmalla on sinänsä mielenkiintoinen merkitys myös hankkeiden oman toiminnan määrittelyyn. Ohjelma toimii tulkintakehyksenä, johon suhteutetaan oman hankkeen tavoitteita: miten ja miksi omat tavoitteet ovat erilaisia? Tällaisenaan valtakunnallinen ohjelma saattaa toimia myös reflektion ja oman toiminnan kehittämisen apuvälineenä.

4.2

Toiminta hankepaikkakunnilla vuonna 2003 projektiraporttien mukaan

.....

Osallisuushankkeet toimittivat vuoden 2003 toiminnastaan raportin Opetushallitukselle kevään 2004 aikana. Näitä raporteja käytettiin arvioinnin apuna. Projektiraporteissa osallisuushankkeita pyydettiin kertomaan omasta toiminnastaan toimenpideohjelman 14 kohdan mukaisesti.

Hankkeet raportoivat toimenpideohjelman tavoitteiden mukaista toimintaa niin, että usein on vaikea havaita sitä, mikä on osallisuushankkeen oma rooli kyseisessä asiassa. Hankkeet raportoivat usein sitä toimintaa, jota paikkakunnalla muutenkin tehdään. Hankkeet tiedottavat esimerkiksi muista paikallisista hankkeista ja toiminnasta, joka on saattanut alkaa jo ennen osallisuushanketta. Tästä syystä hankeraportteja ei voi käyttää hankkeiden vaikutavuuden arvioinnissa.

Hankkeiden raportointia osallisuushankkeen ”ulkopuolisesta” toiminnasta voidaan tarkastella ainakin kahdella tavalla. Ensinnäkin tämä voi viitata sellaisiin hankekokemuksiin, joissa tulosodotusten paineiden vuoksi raportoidaan kaikki mahdollinen paikallinen toiminta. Toiseksi kysymys voi olla siitä, että osallisuushanke kytkeytyy tai on suunnitellut kytkeytyvänsä näihin kuvattuihin toimintoihin. Tässä tilanteessa osallisuushankkeen ja ulkopuolisen toiminnan erottelu voi olla mahdotonta hankkeelle itselleenkin. Esimerkiksi muita hankkeita koskevissa raportoinneissa on usein jo mukana yhteistyön oireet: osallisuushanke raportoi tekevänsä yhteistyötä nimettyjen hankkeiden kanssa.

4.2.1

Pohjatyötä ja konkreettisia toimenpiteitä

Raportit paljastavat, että hankkeiden toiminta on monitasoista. Ensimmäisen vuoden aikana on tehty eräänlaista valmistelevaa pohjatyötä ja toisaalta hyvinkin konkreettisia toimenpiteitä. Tämä merkitsee todennäköisesti sitä, että eritasoista toimintaa tehdään yhtä aikaa, mutta toisaalta on mahdollista, että eri hankkeet ovat aloittaneet työnsä eri tavalla.

Valmistelevalle pohjatyölle tarkoitetaan esimerkiksi tiedon keräämistä, kehittämistarpeiden arviointia, elinolojen ja hyvinvoinnin kartoittamista sekä suunnittelua. Valmistelevaan työhön kuuluu myös palvelutarveanalyysi, jossa kartoitetaan nuorille tarjottavat palvelut ja hankkeet sekä nuorten odotukset ja tarpeet. Tätä palvelutarveanalyysia voidaan tehdä tutkimusten, arviointien ja asiantuntijoiden avulla tai nuoria kuulemalla.

Joidenkin hankkeiden vastauksista saa sellaisen vaikutelman, että toiminta on aloitettu konkreettisilla toimenpiteillä. Paikkakunnalla on jokin valmis malli tai menetelmä, johon hanke on kytkeytynyt.

Tiedon kerääminen on siis yksi osa valmistelevaa työtä. Tietoa voidaan kerätä nuorten elinoloista, mutta merkittävää on myös tiedon kerääminen esimerkiksi vallitsevista asenteista, odotuksista ja yhteistyötarpeista. Tämä tarkoittaa eräänlaista maaperän kartoittamista, jonka jälkeen toimintaa voidaan konkretisoida. Seuraavassa lyhyitä kuvauksia muutaman hankkeen toiminnasta, jossa esiintyy pohjatyötä ja valmistelua:

Vuoden 2003 osalta hankkeen myötä on koottu yhteen jo tehtyjä / tekeillä olevia toimia ja viety asioista tietoa taboille, mikä on osaltaan vähentänyt päällekkäisyyksiä ja tehostanut yhteistyötä. (Vaasa)

Jyväskylässä koottiin projektiin kaikki tahot, jotka liittyvät peruskoulun ja toisen asteen nivelvaiheeseen. Projektin ensimmäisessä vaiheessa käytiin läpi kierros, jossa eri toimijat arvioivat nivelvaiheen kehittämistarpeita yhteistyön näkökulmasta. Tämä vaihe kesti lokakuun 2003 loppuun. Marraskuun 2003 aikana eri toimijat muodostivat yhteistyöryhmiä, jotka rupesivat suunnittelemaan ja ideoimaan yhteistoimintamalleja. Perustettuja ryhmiä olivat mm. peruskoulun työryhmä, nivelvaiheentyöryhmä, Jyväskylän ammattiopiston työryhmä, työllisyyspalvelujen työryhmä, nuorisotyö koulussa työryhmä ja tutkimustyöryhmä. Kaikki ryhmät pohtivat omasta näkökulmastaan millaisia toimintamalleja olisi tärkeä nivelvaiheessa toteuttaa. (Jyväskylä)

Koska toiminta vaatii onnistuakseen ns. hedelmällisen maaperän, on ollut pakko lähteä liikkeelle asenteiden ja ennakko-odotusten selvittämisestä ja informaation jakamisesta ennen konkreettisten toimintojen ja mallien luomista. (Vammala)

Rovaseudulla toteutetaan useita nuorten osallisuuden edistämiseen tähtäviä projekteja. Kuten perustyöllä on myös projekteilla koordinaation tarve, jotta päällekkäiseltä työltä ja yksin puurtamiselta vältyttäisiin. Osallisuushanke otti koordinaattorin roolin ja päätti koota toimijoita yhteen, työstämään Rovaseudun nivelvaiheen mallia ja keskustelemaan projektien sisällöstä ja toimenpiteistä. Osallisuushanke on kunnille ja muille toimijoille lisäresurssi, se antaa tukensa perustyölle, niin suunnittelussa kuin käytännön toimissakin. (Rovaniemi)

Pohjustavan työn tarpeellisuus näkyy erityisen selvästi poikkihallinnollisuuden ja toiminnan koordinoinnin tehostamisessa. Tämä merkitsee samalla sitä, että muutokset ja vaikuttavuus tapahtuvat varsin hitaasti. Ensiksi on päästävä perille eri osapuolten näkemyksistä, tunnettava toisen sektorin tai hallintokunnan tavat, kartoitettava yhteisiä tavoitteita erityisten intressien ohella ja rakennettava luottamusta erilaisten ammattikuntien välille. Useat hankkeet mainitsevat yhteistyön rakentamisen olevan vaikea tavoite, vaikka edistymistä on kuitenkin raporttien perusteella tapahtunut.

Hankkeilta pyydettiin raportissa vastauksia myös seuraavanlaiseen kysymykseen: *mitkä ovat mielestänne olennaisimmat tulokset, joita juuri Nuorten osallisuushanke on saanut aikaan?* Tämä kysymys siis ohjeistaa vastaamaan mahdollisimman rajatusti osallisuushankkeen vaikutuksista. Tähän kysymykseen tulleet vastaukset antavat samalla yhden johtolangan siihen, miksi toimenpideohjelman 14 kohdan tavoitteissa kuvataan melko paljon osallisuushankkeen ”ulkopuolista” toimintaa. Ensimmäisen vuoden aikana olennaisimmat hanketulokset ovat hyvin usein liittyneet nimenomaan valmistele-

vaan ja pohjustavaan työhön sekä hankkeen omien tavoitteiden muotoiluun. Monessa hankkeessa kysymys on siitä, että ensimmäisen vuoden aikana on vasta haettu omia painopistealueita joko toimenpideohjelman mukaisesti tai muiden ohjausmekanismien avulla.

Leimallisin piirre – yhdellä sanalla kuvattuna – on hitaus. Mutta tämä ei välttämättä ole huono asia. Projektiraporttien ulkopuolisenkin aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että hanketoiminnalle on eduksi huolellinen valmistelu ja keskittyminen paikallisesti perusteltuihin painopistealueisiin. Koska paikalliset tavoitteet muotoillaan yhteistyössä, prosessi ei tapahdu aivan hetkessä.

Ensimmäisen vuoden aikana monet hankkeet raportoivat suurimman hyödyn olleen yhteistyön tiivistymisessä ja yhteistyöverkostojen luomisessa. Samalla on luotu yhteistä tahtotilaa ja nostettu nuorten osallisuutta esille. Melko monet hankkeet raportoivat myös nuorisotoimen profiilin ja arvostuksen lisääntyneen hankkeen myötä. Hieman ongelmallisena voidaan pitää niiden hankkeiden toimintaa, jossa hanketoiminta on keskittynyt perinteisen projektimallin mukaisesti lähinnä yksittäisten nuorten osallistamiseen tai tukemiseen. Osallisuushankkeen ensisijaisena kohteena voidaan kuitenkin pitää paikallista palvelujärjestelmää, ei niinkään yksittäisiä nuoria. Kysymyksiä herättävät myös ne hankekuvaukset, joissa suurimmaksi hyödyksi mainitaan se, että hankkeen avulla kuntaan on saatu palkattua uusi nuorisotyöntekijä.

Seuraavaksi osallisuushankkeiden ja hankepaikkakuntien toimintaa kuvataan toimenpideohjelman 14 kohdan mukaan eroteltuna.

4.2.2

Toiminta hankepaikkakunnilla toimenpideohjelman tavoitteiden mukaan eroteltuna

4.2.2.1

Ohjauksen ja paikallisen yhteistyön lisääminen perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa

Tähän tavoitteisiin liittyvissä asioissa erottuvat ensinnäkin ne vastaukset, joissa kuvataan yhteistyötä hyvin yleisellä tasolla. Näiden yleisten mainintojen ohella voidaan poimia kuitenkin joitakin yhteisiä malleja tai käytäntöjä, joita on eri variaatioin sovellettu eri paikkakunnilla.

Monella paikkakunnalla on tehty tai mietitty tuki- ja seurantajärjestelmän luomista peruskoulusta toiselle asteelle siirtymisen tueksi. Seuranta voidaan

toteuttaa erilaisten tilastojen ja lomakkeiden avulla. Kysymys on siitä, että paikkakunnalla on tarkka tieto jatko-opintoihin siirtyvien nuorten lukumäärästä, mutta myös jatko-opintojen ulkopuolelle jääneiden lukumäärästä. Vastaava järjestelmä voidaan periaatteessa rakentaa myös työvoimatoimistojen ja oppilaitosten välillä, jolloin jo kauan koulutuksen ulkopuolella olleiden nuorten opintoihin sijoittumista on mahdollista seurata.

Tilastoitu seuranta tuottaa tietoa paikallisesta nivelvaiheen siirtymästä. Tällaisenaan se kuvaa paikallista tilannetta ja toimii samalla eräänlaisena ongelma-indikaattorina. Jatko-opintoihin sijoittumisen lukumäärässä tapahtuvat muutokset kertovat aina jotakin.

Tuki- ja seurantajärjestelmää voidaan rakentaa myös yksittäisen nuoren tueksi. Tällöin on kysymys siitä, että tieto peruskoulun päättävän nuoren asioista kulkee toiseen oppilaitokseen, jolloin mahdolliset tukitoimet voidaan kohdistaa oikein ja ajoissa.

Hankepaikkakunnilla on rakennettu myös uusia nuorisotyön ja koulun välisiä yhteistyömuotoja, joissa pyritään edistämään *yhteisiksi* tunnistettujen asiakkaiden tilannetta. Nivelvaiheen käytäntöihin hanketoiminnan alkuvaiheessa kuuluivat myös työryhmätoiminta, osallisuushankkeiden yhteistyö muiden paikallisten hankkeiden kanssa sekä nivelvaiheeseen liittyvien kehittämistarpeiden arviointi. Mielenkiintoisilta vaikuttavat myös erilaiset messut tai tapahtumat, joissa nuorten uravalintoihin liittyviä teemoja pyritään käsittelemään ei-virastomaisissa olosuhteissa.

Nivelvaiheeseen liittyvää toimintaa kuvataan seuraavissa sitaateissa:

” Aloitettiin moniammatillisen yhteistyömuodon, ns. Nivelkorjaamo -toimintamallin organisointi, kartoitettiin mukaan kutsuttavia toimijatahoja ja valmisteltiin toiminnan alkuun Tulevaisuusverstasmallin avulla toteutettava työpaja. (Rovaniemi)

Nivelvaiheen tuki- ja seurantajärjestelmä -työryhmän kokoaminen (mukana Porin kaupungin sos.toimi, nuorisotoimi, srk, Porin Tekniikkaopiston henkilökuntaa, muuta projektihenkilöstöä). Työryhmän tavoitteena rakentaa toimintamalli ns. ”haavisysteemi” – koulupudokkuuden ehkäisemiseksi nivelvaiheessa. (Pori)

Joustava lisäluokka – uudenlaista suuntaa omaan elämään. Koulutoimen, sosiaalitoimen, nuorisopalveluiden ja Monitoimikeskuksen (nuorten työpaja) yhteistyöllä toteutettu peruskoulun lisäopetus, johon joustavasti liitettiin työorientoituneille tarkoitettu opetus. Toiminta käynnistyi hankkeen ensimmäisessä vaiheessa. (Lempäälä)

Yhteyksiä paikallisiin yläasteisiin on otettu tulevaisuuspäivän järjestämiseksi nivelvaiheeseen putoamisen riskissä oleville oppilaille tulevaisuuden suunnitelmien ja yhteishaun valintojen selkeyttämiseksi. Tulevaisuuspäivätapahtumat järjestettiin helmikuussa 2004. Niissä oli mukana yhteensä 30 nuorta. Tulevaisuuspäivätapahtumia kehitetään edelleen ja uudet tapahtumat järjestetään syksyllä 2004. (Turku)

Alueellinen ja paikallinen yhteistyö koulupudokas-työryhmän kautta. Yhteistapaamisissa on kartoitettu alueen koulujen tilannetta ja suunniteltu yhteisiä toimintamalleja vahvistamaan eri viranomaisten välistä yhteistyötä keskinäiseen vuorovaikutukseen sekä suhteissa oppilaisiin ja koteihin. 2004 luodaan yhteinen siirtolomake perusasteille. (Vammala)

4.2.2.2

Henkilökohtainen opintojen etenemisen seuranta ja perusopetuksen arviointi

Tämä teema ei vuonna 2003 ollut erityisen tärkeä osallisuushankkeiden toiminnassa. Melko monet vastaajat viittaavat siihen, että paikkakunnalla joko on tai on tulossa tähän asiaan keskittyviä hankkeita, jolloin osallisuushankkeen roolina on tehdä yhteistyötä näiden hankkeiden kanssa tai ylipäänsä pysyä ajan tasalla paikkakunnan tilanteesta.

Keskeisimpiä tähän teemaan liittyviä toimintamalleja ovat koulua ja opiskelua koskevien arviointien lisääntyminen. Arviointi voi koskea vaikkapa koulun arvopohjaa, mutta yleisimmin kuitenkin esimerkiksi opetussuunnitelmia. Arviointiin osallistuvat opiskelijat, kodit, koulutuksen järjestäjät ja poliittiset päättäjät. Itsearviointia pyritään ainakin joillakin paikkakunnilla lisäämään myös opetussuunnitelmien perusteissa.

Koulun arvioinnin ohella myös opiskelijoiden arviointi ja testaaminen voidaan lukea kuuluvaksi tähän teemaan. Joillakin paikkakunnilla tähän yksittäisen opiskelijan seuraamiseen pyritään vaikuttamaan erilaisilla rakenteellisilla tekijöillä (uudenlaiset oppilashuoltomallit, oppilasryhmien pienentäminen), mutta seuranta voi perustua myös/lisäksi erilaisiin testeihin.

Mielenkiintoisena yksityiskohtana voidaan pitää myös erään paikkakunnan käytäntöä, jossa rehtori haastattelee oppilaita muutaman kerran lukuvuoden aikana. Tämä voi laveasti ymmärrettynä olla yksi esimerkki ”huolen harmaan vyöhykkeen” toimenpiteistä. Näin opiskelijoille annetaan signaali, että heidän opinnoistaan ollaan kiinnostuneita yhä useammalla taholla eikä kiinnostukseen tarvita mitään kovin dramaattisia ongelmia. Huolenpito lisääntyy,

muuttuu vähemmän leimaavaksi ja painottuu enemmän ennaltaehkäisyyn suuntaan.

Seuraavissa sitaateissa kuvataan tähän teemaan liittyvää toimintaa:

” *Oppilaiden henkilökohtaista hyvinvointia lisätty ja syrjäytymistä ehkäisty vaikkeinnuttamalla peruskoulun 4. Luokkalaisille ALLU testit (ALLU = standardoitu luetunymmärtämisen testistö).*

Kolmella koululla käynnistetty Läksyjenluku-paja toiminta vuoden 2003 aikana. Syrjäytymisen ehkäisyyn ja varhaisen havaitsemisen tehostamiseksi on erityisopettajien ja oppilashuoltohenkilöstön työn painopistettä aikaistettu varhaiskasvatukseen ja perusopetuksen 1-4 vuosiluokkiin sekä otettu käyttöön ns. ”huolenharmaa vyöhyke”. Keski-Pohjanmaan koulutusyhtymän kanssa käynnistetty oppilaanohjauksen alueellinen kehittämishanke. Uudet opetussuunnitelmat sisältävät yhteistä seudullista ainesta, jossa on mm. arvioinnin periaatteet. (Kokkola)

Oppilaan arviointiryhmän suunnitelmat on työstetty. Koulujen arvot ovat hyväksyttävänä. koulujen arvopohjasta tehtiin kysely koteihin. Rehtori käy 4 – 6 kertaa lukuvuoden aikana henkilökohtaiset keskustelut ylä-asteen ja lukion oppilaiden kanssa. (Vuolijoki)

Taivalkoski: 2003 keväällä perusopetuksen arviointiin liittyvä kysely koteihin ja henkilöstölle. Koulut suorittavat keväisin vuosisuunnitelman arvioinnin, joka lähetetään tiedoksi lautakunnalle. Vaikutus seuraavan vuoden suunnitelmaan. Perusopetuksen ops:n valmistelu käynnistettiin ja valmistauduttiin kunnan yhteisen oppilashallinto-ohjelman käyttöönottoon. (Kuusamo)

4.2.2.3

Opintojen keskeyttämisen vähentäminen ammatillisessa koulutuksessa

Tämän teeman kohdalla erottuvat ensinnäkin ne vastaukset, joissa hankkeet kuvaavat tekevänsä yhteistyötä ammatillisten oppilaitosten omien projektien kanssa. Hankekoordinaattori saattaa olla näiden projektien ohjausryhmissä tai oppilaitosten oppilashuoltoryhmissä. Astetta konkreettisempia käytäntöjä ovat esimerkiksi säännöllinen yhteydenpito oppilaitoksiin tai erityisen yhdyshenkilön nimeäminen. Ainakin muutamalla paikkakunnalla on viritelty yhteistyötä paikallisten työpajojen ja ammatillisten oppilaitosten kanssa.

Kaiken kaikkiaan tämän teeman kohdalla näkyy osallisuushankkeiden toiminnan yleinen linja: yhteistyötä tehdään asiaan erikoistuneiden hankkeiden

ja toimijoiden kanssa, toisaalta osallisuushanke osallistuu uusien toimintamallien suunnitteluun ja rakentamiseen.

Seuraavassa tähän teemaan liittyviä vastauksia:

” Nimetty yhdyshenkilö nivelvaiheen pudokkaiden selvittämiseksi sekä toimimiseen linkkinä toisen asteen kouluihin yms. tahoihin. Keskeyttäneiden oppilaiden eteenpäin saattaminen on tärkeä osa toimintaa.

Muu toiminta: eri toimijoiden yhteistyö Monitoimikeskuksen kanssa. (Lempäälä)

Osallistuttu ammattioppilaitoksen oppilaskunnan, opettajien ja kuraattoreiden yhteistyöpalaveriin, joissa on pohdittu keskeyttämisten syitä ja kehitetty toimintamalleja pudokkaiden saamiseksi kiinni mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. (Raahe).

Tähän kohtaan on ennen kaikkea ammattiopiston työryhmä suunnitellut toimintamalleja. Työryhmä on pohtinut mm. puuttumisen malleja, ongelmien varhaista tunnistamista ja joustavampia ja monipuolisempia vaihtoehtoja keskeyttämisen tai koulutuksen lopettamisen sijasta. Yhtenä suunniteltuna toimintamallina on, että opiskelijat menisivät keskeyttämisen sijaan työtoimintaan tai vastaavaan. Tässä kehitetään ammattiopiston ja työvoimapalvelujen yhteistyökuvioita. (Jyväskylä)

Kangasalan ammattioppilaitoksella on päätetty ettei heiltä tule enää keskeyttäjiä, mikä on sinänsä mahdoton toteuttaa. Hankkeen myötä sahalahtelaiden tilannetta tarkkaillaan kuitenkin jatkuvasti ja jos oireita alkaa näkyä nuori kutsutaan heti keskustelemaan asiasta ja aletaan kartoittaa vaihtoehtoja. Hankkeen alussa koordinaattori ottikin heti yhteyttä kaikkiin niihin ammatillisiin oppilaitoksiin, joissa nuoriamme on ja yhteydenpito on ollut kiitettävää. Jokaisesta oppilaitoksesta on otettu yhteyttä jos tilanne on sitä vaatinut ja koordinaattori on soitellut kouluihin säännöllisin väliajoin kuullakseen kuulumiset. (Sahalahti)

4.2.2.4

Maahanmuuttajanuorten sopeutumisen tukeminen

Maahanmuuttajanuorten kotouttamisen tukeminen ei ollut vuonna 2003 erityisen tärkeä teema hankkeiden toiminnassa. Yleisinä perusteluina esitetään, että paikkakunnalla ei ole maahanmuuttajia tai maahanmuuttajien asiat hoituvat muiden kanavien ja kotouttamisohjelmien kautta. Hankkeiden

vastauksista voi kuitenkin päätellä, että tiedon lisääntymistä voi pitää yhtenä hankkeen tuomana lisäarvona. Vaikka maahanmuuttajien asiat eivät ole juuri nyt ajankohtaisia omassa hankkeessa, koordinaattorit ovat kuitenkin keränneet tietoa siitä, miten vastaavat asiat on yleensä järjestetty. Tietoa voidaan kerätä ja hyödyntää vastaisen varalle, jos maahanmuuttajien kotouttamistarve tulee ajankohtaiseksi.

Seuraavissa sitaateissa kuvataan muutaman paikkakunnan käytäntöjä maahanmuuttajien kotouttamisen tukemisessa. Joillakin paikkakunnilla myös osallisuushanke on ottanut roolia tässä teemassa:

” Turun ammatti-instituutissa toimii maahanmuuttajien valmistava koulutus, jossa aloituspaikkoja ollaan saatu lisättyä 60:een opiskelijapaikkaan. Lisäksi instituutissa käytetään kielikoejärjestelmää, joka on tarkoitettu ei suomea äidinkielenään puhuville opiskelijoille. Ennen opiskelujen aloittamista nuori ottaa osaa kielikokeeseen. Jos hän läpäisee kokeen, hän pääsee hakemalleen linjalle, mutta jos ei, pääsee hän vuodeksi valmistavalle linjalle, jossa kielitaito pääsee karttumaan. Lisäksi ammatti-instituuttiin suunnitellaan maahanmuuttajaopon virkaa.

Turun kaupungissa järjestetään valmistavaa opetusta peruskouluikäisille vasta maahan muuttaneille oppilaille, joiden kielitaito ei riitä perusopetuksessa opiskelamiseen. Valmistavan opetuksen tavoitteena on antaa näille oppilaille valmiudet perusopetukseen siirtymistä varten. Valmistavaa opetusta annetaan keskitetysti muutamissa kouluissa.

Suomi toisena kielenä-opetusta annetaan perusopetuksessa maahanmuuttajataustaisille vieraskielisille oppilaille. Tavoitteena on antaa järjestelmällistä suomen kielen opetusta kielen eri osa-alueilla ja auttaa oppilaita saavuttamaan sellainen kielitaito, jotta hän pystyy seuraamaan opetusta ja ymmärtämään oppiaineiden keskeisiä sisältöjä sekä toimimaan suomalaisessa yhteiskunnassa.

Maahanmuuttajaoppilaille, jotka täyttävät maahanmuuttajatukiopetuksen kriteerit, on oma tukiopetustiimi, jota koulut käyttävät oppilaiden tarpeen mukaan. (Turku)

Tampereella toimii sekä yleissivistävän että ammatillisen koulutuksen maahanmuuttajakoordinaattorit. Valmistavaa ja valmentavaa koulutusta järjestetään sekä yleissivistävässä koulutuksessa että ammatillisessa koulutuksessa.

Marraskuussa alkoi Early Warning ESR-projekti, jonka tavoitteena on etsiä ja kehittää varhaisen puuttumisen malleja pakolaisnuorten häiriökäyttäytymisen ehkäisemiseksi. (Tampere)

Maahanmuuttajien kanssa tehtävää yhteistyötä on tehostettu. Koordinaattori on ohjannut maahanmuuttajia harrastuksiin ja informoinut heitä toimenkuvastaan. Yhteydenottoja on tullut runsaasti, lapset ja nuoret ovat ohjautuneet tehokkaasti harrastuksiin eri seuroihin. Myös seuroihin ollaan oltu yhteydessä ja vastaanotto on ollut hyvä. Nokialla on kehitetty myös koko kuntaa koskevaa maahanmuuttajamallia, mikä huomioi erityisesti lapsia ja nuoria. (Nokia)

4.2.2.5

Koulun vahvistaminen nuorten elinympäristönä

Projektiraporttien perusteella tämä teema on ollut yksi hankkeiden painopistealueista. Koulun vahvistamista tehdään monella paikkakunnalla nuorten osallisuutta lisäämällä. Toisaalta tämän teeman sisällä on toteutettu toimintaa, joka kuvastaa koulun rakenteiden ja oppimisen sisällön muutosyrityksiä. Kouluihin on pyritty luomaan uudenlaista yhteisöllisyyttä, ja viihtymistä on haettu esimerkiksi opiskelijaryhmillä ja erilaisilla leireillä. Samaan yhteisöllisyyteen viittaavat myös käytännöt, joissa pyritään luomaan entistä turvallisempia ja tasa-arvoisempia kouluja ja niiden ympäristöjä. Tähän kuuluvat esimerkiksi koulukiusaamisen estäminen, koulutilojen fyysisten rakenteiden kunnostaminen sekä koulumatkojen turvallisuudesta huolehtiminen.

Oppilaitosten ja koulupäivien sisällöllisen kehittämisen ohella kannattaa huomioida, että monella paikkakunnalla vastuuta nuorten koulunkäynnistä halutaan laajentaa. Aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestäminen, esimerkiksi nuorisotoimen tuella, tai erilaiset läksyjenlukuklubit saattavat kertoa eräänlaisesta pedagogisen asenteen ja toiminnan leviämisestä. Näin ymmärrettynä koulu kattaa yhä enemmän koko elämän, tai ainakin koulun ja vapaa-ajan perinteiset rajat hämärtyvät.

Keskeisiä kouluympäristöjen kehittämiseen liittyviä käytäntöjä ovat nuorten vaikutusmahdollisuuksien lisääminen ja tutor toiminnan tehostaminen. Osallisuushankkeiden vastauksista voi lukea, kuinka oppilaskunta- ja tutor toimintaa on käynnistetty, tehostettu, kartoitettu tai laajennettu. Osallisuuden kannalta on huomattava, kuinka kouluissa pyritään kaikkien oppilaiden aktivointiin. Vaikuttamista ei ole eristetty parlamentteihin, oppilaskuntiin tai valtuustoihin, vaan osallistuminen ja sen harjoittelu alkaa luokkahuoneissa, laajenee koko kouluun ja siitä eteenpäin. Kaikilla on mahdollisuus vaikuttaa, ja vaikuttamisen ja osallistumisen idea muuttuu kantavaksi asenteeksi ja saa sitten erilaisia konkreettisia ilmenemismuotoja.

Seuraavissa sitaateissa kuvataan näihin teemoihin liittyvää toimintaa:

” 7. luokkalaisille on pidetty syksyllä ryhmäytymispäivät. Se on toteutettu yhdessä kunnan, seurakunnan ja Nuortenpalvelun kanssa. Koulu on tukenut toimintaa vahvasti.

Koulun kautta on myös aloitettu Nuorten Ääni toiminta. (Nuorten Ääni on vapaamuotoinen ryhmä, jossa nuorilla on mahdollisuus olla osallisena päätöksenteossa. Nuorten Ääni on yksi nuorten osallisuusbankkeen painopistealueista.) Koulu on antanut aikaa Nuorten Äänen markkinointiin ja aloittamiseen kouluajan puitteissa. (Taipalsaari)

Aivovalta-projekti kiersi 11 yläastetta Lahdessa. Tiedotuskampanja nimenomaan opettajille ja rehtoreille oppilaskuntatoiminnan kehittämistä ja oppilaiden osallisuuden lisäämisestä, sekä koulun ja nuorisotoimen yhteistyöstä.

Aivovalta-projektia toteutettiin 2003 Salinkallion yläasteella. Luokat osallistui-
vat ideoimalla koulun hankkeita ja oppilaskunta valitsi parhaat ehdotukset – osa toteutettiin koulun omassa projektissa. Samalla oppilaat laativat myös ehdotuksia kärkihankkeiksi Lahden lasten ja nuorten hyvinvoinninparantamiseksi Isolle Aivovaltuustolle. Oppilaat osallistui-
vat luokkatyöskentelyssä, sekä nuorisotoimen järjestämässä Lahti – Games vaikuttamis-
pelissä. (Lahti)

Hesan Nuorten Ääni -kampanjan keskiössä on oppilaskuntatoiminnan kehittäminen osaksi koulun demokraattista toimintakulttuuria. Oppilaskuntakoulutukset aloitettiin syksyllä 2003. Oppilaskuntakoulutukset tapahtuivat alueellisissa Lähiryhmissä, jotka koostuivat alueen ylä- ja ala-asteen kouluista ja nuorisotaloista. Lähiryhmät perustuvat alueellisuuteen ja lähikoulu -ajatteluun sekä yhtenäisen peruskoulun näkökulmaan. (Helsinki)

Vaasan koulujen riskikartoituksen 1999 -julkaisun pohjalta on koulua elinympäristönä edelleen parannettu lähtien fyysisestä ympäristöstä ja eri toiminnoista aina henkiseen kuormittumisen vähentämiseen. Vuonna 2003 huomiota on erityisesti kiinnitetty koulualueiden liikenneturvallisuuteen ja koulujen sisäilman parantamissuunnitelman toteuttamiseen. Sisäilman parantamissuunnitelmassa nimenomaan osallistutetaan myös oppilaat toimiin, joilla mm. helpotetaan sii-
voajien työtä. Turvallisuuteen ja oppilaiden osallistamiseen liittyviä asioita on painotettu myös uusien opettajien perehdytyskoulutuksessa, joka järjestettiin ope-
tustoimen koulutusjärjestelmän ”Pedagogisen tarjottimen” koulutustarjonnassa. MLL:n ja koulujen yhteistyön myötä tukioppilastoiminta on kehittynyt niin hy-
väksi, että tukioppilaksi halukkaita on monin verroin enemmän kuin mitä heitä voidaan ottaa. Oppilaskuntatoiminnan taso vaihtelee vielä kouluittain. (Vaasa)

Nuorten osallisuushankkeen nuorisovaltuuston perustaminen hoidettiin yhdessä oppilaskuntien kanssa, ja näin saatiin nuorten keskuuteen tietoa vaikuttamismahdollisuuksista omiin asioihin. Lieksan nuorisovaltuustolaiset olivat mukana tiedotustilaisuuksissa, konkreettisina esimerkkeinä. (Nurmes)

4.2.2.6

Kodin ja koulun yhteistyön lisääminen

Osallisuushankkeiden vastausten perusteella yhteistyön lisäämisen ohella on pyritty poistamaan yhteistyön esteitä sekä luomaan uusia yhteydenpitokanavia. Vastauksia voi lähteä purkamaan siitä, mitä kodin ja koulun yhteistyö *ei* nykyään ole. Mitä ilmeisimmin yhteistyön ei enää haluta olevan sitä, että koulu on yhteydessä koteihin pelkästään erilaisten ongelmatilanteiden vuoksi. Nämä tulkitaan herkästi kotien kasvatuskyvyn loukkaamiseksi.

Uusissa yhteistyömuodoissa korostuu ensinnäkin vanhempien vertaistuki. Monella paikkakunnalla pyritään kokoamaan ja organisoimaan joko vanhempien omia ryhmiä tai sitten ”koko kylä kasvattaa” -ajatuksen mukaisia moniammatillisia ryhmiä. Ajatusmallina tuntuu olevan yhteinen kasvatustuu, ei niinkään yhdensuuntainen valistus ja tiedottaminen. Ainakin muutamalla paikkakunnalla vanhemmat on pyritty ottamaan mukaan koulun kehittämiseen. Esimerkiksi vanhemmilla on tilaisuus arvioida opetusta ja vanhempainyhdistykset voivat laatia ohjeistuksia koulujen opetussuunnitelmiin.

Erään hankkeen havainto toisen asteen oppilaitosten vähäisestä yhteistyöstä kotien kanssa saattaa päteä laajemminkin, peruskoulujen ja kotien yhteistyöllä on todennäköisesti pitemmät perinteet.

Myös tämän teeman kohdalla on toisinaan vaikea erottaa sitä, mikä oikeastaan on osallisuushankkeen toimintaa ja aikaansaannosta. Esimerkiksi vuonna 2002–2003 tehty Kodin kansio ei voi olla osallisuushankkeen aikaansaannosta. Toisaalta tästä vanhasta kansioista tiedottaminen ja sen levittäminen ovat aivan järkevää hanketoimintaa.

Seuraavissa sitaateissa kuvataan hankepaikkakuntien toimintaa kodin ja koulun yhteistyön parissa:

” *Topakka -ryhmän toiminnan kehittäminen: Topakka -ryhmä on moniammatillinen ja eri sektoreista koottu työtiimi joka tarkoituksena on saada ”koko kylä kasvattaa” -ajatusta Lapinlahdella. Ryhmien on jaettu eri ikäkausiiin, joihin kutsutaan sen ikäisten lasten ja nuorten vanhempia tekemään vertaistukiryhmää kasvatuksensa tueksi ja kehittämään lapsi- ja nuorisotyötä Lapinlahdella. (Lapinlahti)*

Perusasteen ja kotien yhteistyö toimii vähintäänkin tyydyttävällä tasolla. Sen sijaan toisen asteen ja kotien yhteistyö ei toimi tai toiminta on vähäistä, ehkä yksi vanhempainilta lukukaudessa. Tähän tullaan jatkossa kiinnittämään huomiota niin, että myös oppilaskunnat ovat mukana toteuttamassa yhteistyötä. Työ pyritään aloittamaan lukuvuonna 2004–2005. (Kotka)

*Perusopetuksessa kodin ja koulun välistä arviointia ja luottamuksellista yhteistyötä jatketaan esiopetuksessa luodulta pohjalta ja sen tulee olla säännöllistä. Koulu-
jen omissa opetussuunnitelmissa on tarkemmat suunnitelmat yhteistyömuodoista ja -menetelmistä.*

Turun koulutoimen puolella vanhemmuutta tuetaan yhteisten tapaamisten ja vanhempainiltojen yhteydessä. Perheitä tuetaan tarvittaessa oppilaiden koulunkäyntiä koskevilla kysymyksissä moniammatillisella yhteistyöllä.

Monet koulut pitävät yllä kodin ja koulun yhteistyötä mm. järjestämällä huoltajien ja opettajan välistä arviointi- ja kehityskeskusteluja. (Turku)

Peruskouluissa järjestetään koulutuslautakunnan päätöksen mukaisesti vähintään kerran lukuvuodessa arviointikeskustelut yhdessä oppilaan, hänen huoltajiensa ja luokanvalvojan kanssa.

Kaupungin opetussuunnitelmassa kodin ja koulun yhteistyö korostuu uudistettavien perusteiden mukaisesti. (Tampere)

Hankkeen kautta on selvitetty vanhempienyhdistysten toiminta ja aktiivisuutta. Kokkolan seutukunnan alueella vanhempienyhdistykset toimivat kouluissa järjestämällä mm. kerhotoimintaa ja tarjoamalla oman erityisosaamisensa lasten ja nuorten käyttöön.

Perusopetuksen opetussuunnitelmaan vanhempainyhdistykset laativat yhdessä ohjeistuksen kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön. (Kokkola)

Ulkopuolisen konsultin kanssa suunniteltiin ja ”Pedagogisen tarjottimen” kautta järjestettiin opettajille koulutuksia vanhempien kohtaamisesta ja yhteistyöstä. Opettajia konkreettisesti opastettiin ja rohkaistiin vanhempien ryhmäyttämisiin ja ryhmitöihin vanhempainilloissa.

Turvallisuuden edistämiseksi ja vanhemmuuden tukemiseksi pilotoitiin Gerbyn alueella v. 2002–2003 Kodin kansi, jossa ammattiauttajille ja -kasvattajille sekä vanhemmille annetaan tietoa ja konkreettisia keinoja turvallisuuden edistämiseksi ja kasvatustyön tueksi. Kansio annettiin myös kaikkiin kouluihin tukemaan kodin ja koulun yhteistyötä. (Vaasa)

Yhteistyö paikallisen Vanhempainkoulu-bankeen kanssa, jonka tavoitteena kehittää vanhempainilloista työkaluja nuorten hyvinvoinnin toteamiseen/parantamiseen. (Vammala)

4.2.2.7

Lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuuksien parantaminen

Hankeraporttien perusteella tämä teema on ollut yksi keskeisimpiä hankkeiden alkuvaiheen toiminnassa. Tähän teemaan liittyvät olennaisesti jo kohdassa 6 (koulun vahvistaminen nuorten elinympäristönä) mainitut koulujen kehittämiseen liittyvät toiminnot.

Monella hankepaikkakunnalla vaikutusmahdollisuuksia on lisätty nuori-sovaluustotoimintaa kehittämällä. Yleisiä ovat myös erilaiset epäviralliset vaikutuskanavat (toimikunnat, jaostot, tulevaisuusverstaat), joissa nuoret voivat vaikuttaa omaan elinympäristöönsä liittyviin asioihin. Tavoitteena on pyrkiä nuorten ja päättäjien väliseen vuoropuheluun: vaikuttaminen elinoloihin on yksi asia, vaikuttaminen aikuisiin päättäjiin on toinen tavoite.

Hyvin usein nuorten vaikutushalukkuutta pyritään herättelemään nuoria kiinnostavilla asioilla. Nuoret osallistuvat oman nuorisotilansa suunnitteluun, ovat aktiivisesti perustamassa nuorisokahviloita ja opettelevat kunnallispolitiikan kiemuroita saadakseen oman skeittipaikan. Kysymys on nimenomaan omaan elämään vaikuttamisesta, seuraava askel on sitten vaikuttaminen koko paikkakunnan asioihin ja siitä hieman yleisemmällä tasolla.

Seuraavissa sitaateissa kuvataan joidenkin hankepaikkakuntien toimintaa nuorten vaikutusmahdollisuuksien lisäämisestä:

” Nuorten toimintakeskuksen käynnistyksessä on käytetty osallistavia menetelmiä ja opinnäytetyön myötä nuorten osallisuuden lisäämiseksi on muodostettu nuorten toimintaryhmiä: Nuorten toimikunta (kaikille avoin tilaisuus), joka päättää koordinaattorin ohjauksessa yhdessä ohjaajien kanssa yleisistä toimintaa koskevista asioista sekä tekee toimintaa koskevia aloitteita, Nuorten toimikunnan apuna toimii nuoriso-ohjaajan johdolla Nuorten jaosto, joka valmistelee toimikunnalle tulevia asioita (esim. kahvion nuorisohinnat, aukioloajat, hankinnat, tapahtumat jne. Lisäksi toimii ohjaajien johdolla useita harrastuskohtaisia tiimejä, jotka vastaavat oman alueensa asioista. (Toijala)

Nuorisovaltuusto esitys tehty kunnanhallitukselle. Nuorisovaltuusto on puuttunut Lapinlahdeta. Nuorten osallisuutta lisätty ja nuorisovaltuusto aloite tehty marraskuussa. (Lapinlahti)

*Nuorisokahvila nuorten omana toteutuksena – kykyä ja intoa löytyy
Nuorisokahvilan hankesuunnittelu (tilat, toiminta, talous) annettiin nuorisovaltuuston tehtäväksi. Tuetaan nuoria itse organisoimaan ja järjestämään asioita – ottamaan vastuuta kahvilan toiminnasta. Hankkeeseen ohjataan laajemmaltikin nuoria.*

Tuloksia: Nuorisokahvila Enter avattiin Moisioon 10.12.2003. Nuorisovaltuusto toteutti ja suunnitteli mm. seuraavat asiat. kahvilan yleisilme, ideakilpailu nimestä ja toiminnoista (jonka jälkeen nuorisovaltuusto teki omat päätöksensä), avoin esittelytilaisuus kaikille nuorille etukäteen, graffitikilpailu, aukioloajoista päättäminen, työntekijöiden valinta, kalustohankinnat kunnan kunnostukseen myöntämän määrärahan turvin, kahvilaan liittyvien sopimusten valmistelu ja montaa muuta monituista... Onnistumisen tunteet ovat luoneet uskoa omiin mahdollisuuksiin vaikuttaa asioihin. (Lempäälä)

Syksyllä 2003 pidettiin Avoimet Foorumit neljällä eri alueella ja niiden teemana oli ”Viinakäräjät”. Avoimet Foorumit ovat nuorten ja päättäjien vuoropuhelun areenoita. Foorumeissa nuorilla on enemmistö- ja aikaetu: nuoria on määrällisesti enemmän (100/10) ja puheenvuorot ovat nuorilla pidempiä. Päättäjäpaneelissa olivat mukana kaupungin johtavia virkamiehiä ja poliitikkoja. Avoimiin Foorumeihin osallistui n. 350 nuorta pääosin yläasteilta ja lukioista, lisäksi nuorten ryhmiä oli myös viideltä nuorisotalolta ja kahden projektin kautta. Kantakaupungin ja koillisen Foorumeissa oli yli 100 nuorta ja idän ja lännen foorumeissa 50–60 nuorta. Nuorista 67 % oli tyttöjä. Avoimiin Foorumeihin valmistauduttiin etukäteen kouluilla ja nuorisotaloilla keskustelemalla nuorten päihteidenkäyttöön liittyvistä asioista.

Avoimissa Foorumeissa aamupäivän aikana nuoret äänestivät alkoholikäyttöön liittyvistä kysymyksistä sekä pohtivat ryhmissä nuorten alkoholinkäyttöä ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Iltapäivällä nuoret ja päättäjät kohtasivat päättäjäpaneelissa, jossa nuoret ottivat kantaa sekä tekivät ehdotuksia ja kysymyksiä päättäjille. Kaikkien Foorumeiden keskeiset esille nousseet teemat ja ehdotukset koottiin ja annettiin jatkokäsittelyyn nuorisotoimeen, opetusvirastoon, vanhempainyhdistyksille ja Klaari-Helsingille. (Helsinki)

Case ”Skeittihallin” kautta osoitettiin nuorille oman aktiivisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuuksista. Ryhmä nuoria Kokkolassa oli vailla skeittailuun tar-

vittavaa tilaa. Osallisuushanke Kokkolan liikunta- ja nuorisotyön kanssa osoitti nuorille skeittiharrastajille miten kunnallinen päätöksenteko toimii ja miten voi päästä haluttuun lopputulokseen. Skeittiryhmä on järjestäytynyt rekisteröidyksi yhdistykseksi ja hoitaneet itsenäisesti harrastustilaa sekä oppineet erilaiset käytännön byrokratian liittyvät toimet. Rahoitusta nuorten harrastustoiminnan tukemiseksi on kunnallisten rahoituskanavien lisäksi myöntänyt Kokkolan nuorisovaltuusto. Kynnys lähestyä päättäjiä on madaltunut mahdollisimman matalaksi ja poikkihallinnollinen yhteistyö on tullut entistä näkyvämmäksi. Tapaus osoittautui ”lyhyeksi ja tehokkaaksi oppimääräksi” kunnallishallinnosta nuorisojoukolle, joka ei perinteisesti ole ensimmäisenä lähestymässä virkamiehiä ja poliittisia päätöksentekijöitä. (Kokkola)

Nuorten parlamentin kautta on kaikilla perusasteen ja toisen asteen oppilaitoksilla ollut mahdollisuus vaikuttaa oman kouluympäristönsä viihtyvyyteen esim. hankkimalla pelivälineitä. Kunnan budjettiin on varattu määräraha parlamentin toimintaa varten.

Nuoret ovat tehneet aloitteita: skeitti -parkki, bändi-tilat, Syötekuljetukset. (Pudasjärvi)

4.2.2.8

Opettajien valmiudet potentiaalisen syrjäytymisen havaitsemiseen

Tämä teema ei vaikuta mitenkään keskeiseltä hankkeiden toiminnassa. Osallisuushankkeet raportoivat pääasiassa erilaisista yhteistyön muodoista ja opettajien saamasta koulutuksesta. Koulutuksen ohella opettajien näkökulmia pyritään avartamaan lisäämällä nuorisotyöntekijöiden roolia oppilashuolto-ryhmissä. Näin nuorisotyöntekijät voivat tuoda yhteiseen keskusteluun oman tulkintansa nuoresta.

Tähän teemaan liittyviä vastauksia esitetään seuraavissa sitaateissa:

” Hankekoordinaattori avusti vuoden lopulla Varhaisen puuttumisen hankehakemuksen tekemistä, jotta seudulle saataisiin teemaan keskittyvä oma hanke. Tiedossa on, että varhainen puuttuminen lasten, nuorten ja perheiden psykososiaalisiin pulmatilanteisiin nostaa usein esiin verkostoitumisen tarpeen. Siinä työssä myös osallisuushanke on jatkossa mukana. Kyseessä on Sosiaali- ja terveysministeriön koordinoima Varhaisen puuttumisen (Varpu) -hanke 2001–2004, joka kehittää varhaista puuttumista ja siihen liittyvää yhteistoimintaa kaikissa lapsia, nuoria ja perheitä kohtaavissa palveluissa. (Rovaniemi)

Tuomalla esille nuorten arkitodellisuutta opettajille mm. vapaa-aikatoimen ja koulutoimen yhteistyötä kehittämällä, kutsumalla nuorisotyöntekijä oppilashuoltotyöryhmään. (Pori)

Yleissivistävä koulutus järjesti opettajille koulutusta mm. varhaisen puuttumisen mallista ”Pilvestä paisteeseen”, lasten- ja nuorten mielenterveys- ja psykiatristen palveluiden edistämiprojektista, luki -vaikeuksien havaitsemisesta ja erilaisista oppijoista sekä kouluterveystutkimuksen tuloksista. Lisäksi ammatillisen koulutuksen opettajilla on ollut mahdollisuus perehtyä erityisopetukseen 3 opintoviikon koulutuksessa. (Tampere)

4.2.2.9

Nuorten työpajojen aseman vakiinnuttaminen

Tämäkään teema ei vaikuta kovin keskeiseltä hankkeiden alkuvaiheen toiminnassa. Hankkeet raportoivat melko yleisesti oman paikkakuntansa tilanteesta työpajatoiminnassa. Osallisuushankkeessa on keskusteltu työpajatoiminnan tulevaisuudesta ja tehty päänavauksia pajatoiminnan vakinaistamisesta. Aina-kin muutamilla paikkakunnilla on pyritty lisäämään ammatillisten oppilaitosten ja työpajojen välistä yhteistyötä.

Seuraavissa sitaateissa kuvataan tähän teemaan tulleita vastauksia:

” Siivet kantamaan hankkeen koordinaattori on tuonut työpajatoiminnan aloittamisen esiin useissa julkisissa tilaisuuksissa sekä lehdissä. Toiminnan aloittaminen ei kuitenkaan ole kannattavaa pelkästään Sahalahdella ja asiaa joudutaan lykkäämään kuntaliitokseen. Tavoitteena on, että toiminta tullaan aloittamaan jonkin muotoisena hankkeen aikana. (Sahalahti)

Nuorten työpajojen asemaa on vahvistettu sitä kautta, että toisen asteen valmistava koulutus ja nuorten työpajat ovat aloittaneet yhteistyön epävarmojen/huonosti motivoituneiden opiskelijoiden auttamiseksi. Tätä yhteistyötä tullaan lisäämään asteittain siten, että työpajajaksoja voidaan hyväksilukea ammatillisessa koulutuksessa. (Kotka)

Alueellinen startti- ja keittiötyöpajasuunnitelma on tehty yhteistyössä alueella toimivien Raision työpajojen sekä Raina-säätiön Kriinhaus(kasvihuonetyöpajan) sekä muiden nuorten pisteiden kanssa. Nuorten ohjautumista työpajoihin on kehitetty alueellisen tiedotuksen ja työryhmien avulla. (Naantali)

Melko hyvin jo toimivia Jupiter-säätiön työvalmennuskeskusta ja Bestis ry:n työpajaa on kuultu ja pohdittu alustavasti, miten toisaalta ehkäistä pajapaikkojen lisätarvetta ja toisaalta vastata siihen. Nykyisten toimintojen jatkuvuus on joka tapauksessa turvattava, mitä on myös alustavasti pohdittu v. 2003. (Vaasa)

4.2.2.10

Ura- ja rekryointipalvelut koulutuksesta työelämään siirtymisen vaiheissa

Tämäkään toimenpideohjelman kohta ei ole ollut kovin merkityksellinen osallisuushankkeiden toiminnassa. Hankkeiden toiminta näyttäisi liittyvän lähinnä erilaisiin yhteistyömuotoihin, tilanteen kartoittamiseen ja uusien mallien suunnitteluun. Merkillepantavaa on kuitenkin se, että ainakin yhdessä hankkeessa (Jyväskylä) tätä teemaa pidetään erittäin keskeisenä.

Seuraavissa sitaateissa kuvataan tähän teemaan tulleita vastauksia:

” Nuorisotoimen nuorten tuki- ja ohjauspalvelun Ohjaamon suunnittelu. Toiminta alkaa kesällä 2004.

Urapalveluja Turussa tarjoavat jo ennestään työllistymispalveluyksikkö, yhteis- palvelupiste sekä työvoimatoimiston nuorten tiimi.

Turun ammatti-instituutissa työ- ja urapalvelujen kehittämiseksi ja tehostamiseksi on meneillään TAILINJA-hanke vuosina 2003-2005. Tarkoituksena on luoda järjestelmä, jolla opiskelijoiden rekryointi hoidetaan systemaattisesti ja keskitetysti, jonka yhtenä keskeisenä osana on virtuaalinen rekryointikanava uralinja.fi sekä opiskelijoiden että työnantajien käyttöön. (Turku)

Helmikuussa 2003 koottiin alueen työvoimatoimiston edustajia, yrittäjien edustajia, 4H:n edustajia ja kesätyötukien maksatuksen organisoijia Kuusamoon keskustelemaan nuorten kesätyöasioista ja niihin liittyvistä käytännöistä alueen kunnissa. Taivalkosken 4H ja Sallan kunta kokosivat palautetta työnantajilta kesätyön tekijöistä kesältä 2003.

Urareki-hanke/Kalevi Hirvonen- Syksyllä 2003 oli yhteinen koulutus- ja tiedotustilaisuus Urarekihankkeen kanssa Kuusamossa. Tilaisuudessa oli osallistujina opoja, opettajia ja rehtoreita alueen kunnista.

Osallistuttiin Työssäoppiminen ja näytöt-hankkeen järjestämään koulutustilaisuuteen Taivalkoskella.

Kuusamossa Torangin koululla kokeiltiin myös ns.kesä-TET:iä. (Kuusamo)

Tämä osa-alue on hyvin tärkeä Jyväskylän hankkeessa. Tätä aluetta mietitään hyvin monella tabolla. Yhtenä toimintamallina on mietitty nivelkoordinaattoria, joka nivelvaiheessa ohjaisi nuoria tiiviisti työelämän ja eri oppilaitosten välillä. Hän tukisi nuoren siirtymistä koulutuksesta työelämään ja päinvastoin. (Jyväskylä)

4.2.2.11

Lapsi- ja nuorisopolitiikan toteuttaminen yli sektorirajojen

Tätä teemaa voidaan pitää osallisuushankkeiden toiminnassa eräänlaisena läpäisevänä periaatteena, joka on taustalla monen konkreettisen tavoitteen toteuttamisessa. Sektorirajojen rikkomista ja poikki hallinnollisuutta voikin pitää hanketoiminnan kannalta yhtäläillä välineenä kuin tavoitteena. Teeman tärkeys ja moniulotteisuus näkyvät myös hankkeiden vastauksissa, joissa korostuu monitasoinen yhteistyö.

Ensinnä voidaan mainita laajat paikalliset tai seudulliset elinolo-ohjelmat tai erilaiset nuorisostrategiat. Näissä ohjelmissa linjataan yleisellä tasolla nuoriin ja nuorten hyvinvointiin liittyviä asioita. Ohjelmiin ja strategioihin saattaa liittyä myös nuorten elinolojen systemaattinen seuranta ja tiedon tuottaminen. Seuranta ja tiedon tuottaminen palvelee sitä, että nuorten elinolojen kehittämiseksi voidaan tehdä perusteltuja esityksiä ja suunnitelmia. Tieto saattaa tässä tapauksessa olla valtaa, mikäli tiedon tuottamiseen voidaan liittää asioiden perustelu ja tarpeellisten toimenpiteiden legitimointi. Erilaiset strategiat ovat normatiivisia asiakirjoja, joilla pyritään perustelemaan ja oikeuttamaan tietynlaisia asioita. Jatkossa onkin syytä tarkastella sitä, mitä strategioilla pyritään legitimoimaan ja millaisella (poikkihallinnollisella) yhteistyöllä noita poikkihallinnollisuuteen ohjaavia asiakirjoja on muotoiltu.

Poikkihallinnollisuuden minimivaatimuksena voidaan pitää sitä, että osallisuushankkeen ohjausryhmässä on edustajia useista eri hallintokunnista. Valtaosassa hankkeita näin onkin tapahtunut.

Hankkeet raportoivat – elinolo-ohjelmien ja strategioiden ohella – myös monentasoisesta kenttätoiminnasta. Paikallisesti on olemassa ja muodostettu moniammatillisia työryhmiä, järjestetty yhteisiä tilaisuuksia ja muotoiltu yhteen tiettyyn teemaan (esim. päihheet) keskittyviä strategioita. Käytännössä poikkihallinnollisuus ja yhteistyö toteutuvatkin hyvin paljolti arjen tasolla. Laajat ohjelmat voivat linjata toiminnan yleisiä tavoitteita, mutta tavoitteiden toteuttaminen ja periaateohjelmien pölyttymisen estäminen on paljolti myös eri työtehtävissä toimivien henkilöiden vastuulla.

Vielä kannattaa mainita se, että yhteistyön laajentaminen näyttäisi synnyttävän näkökulmien laajentumista ja uusien merkitysten syntymistä. Yhteistyö ja uudet näkemykset myös paljastavat aiemmin piilossa olleita asioita. Ensimmäisenä on tietysti nostettu esiin nuoret ja heidän ongelmansa. Toisaalta yhteistyö nostaa esiin uudenlaisia tulkintoja ja ajatustapoja nuorten ongelmien syistä ja ratkaisukeinoista (esimerkiksi nuorisotyöntekijöiden ja opettajien keskustelut, joissa nuorten elämää kuvataan eri puolilta). Ainakin hankereporttien perusteella yhteistyön laajeneminen ja näkökulmien muuttuminen 'nostaa' esiin myös nuorisotoimen ja nuorisovaltuustot, joiden kuulemisen mainitaan lisääntyneen joissakin raporteissa.

Seuraavissa sitaateissa kuvataan tähän teemaan tulleita vastauksia:

” Ohjausryhmässä on mukana jäseniä eri hallintokunnista. Ohjausryhmän kokoonpano on havaittu toimivaksi. Saman pöydän ääressä on yhdistyksen, seurakunnan, kunnan ja sen eri hallintoelimien jäseniä ja näin saamme monipuolisen näkemyksen ja voimme vähentää päällekkäistä työtä. (Taipalsaari)

Teema kulkee kantavana läpi koko projektin, suunnittelusta arviointiin. Konkreettisesti asiaa vietiin eteenpäin vuonna 2003 mukana olevien kuntien sähköisen asioinnin ja nuorisotiedotuksen kehittämistyössä. Esitettiin nuoret -teeman läpileikkaavaa otetta kaikissa www -sisältöjä suunnittelevissa tiimeissä ja nuorten asioiden nostamista ylös omana teemanaan, ei vain osana vapaa-aikaa. Teeman käsittely otettiin huomioon osallisuushankeen ohjausryhmää koottaessa ja yhteistyötahoja kartoitettaessa. Osallisuushanke osallistui seudullisen sähköisen asioinnin kehittämistyöhön.

Seudun nuorisostrategian valmistelu päätettiin toteuttaa yhdessä alueen muiden toimijoiden kanssa. (Rovaniemi)

Lahdessa vuonna 2003 Kaupunginjohtaja Tarmo Pipatti päätti asettaa lasten ja nuorten hyvinvoinninseurantatyöryhmän jonka tehtävänä on koordinoida, seurata ja arvioida lasten ja nuorten hyvinvointiin liittyviä kehitysalueita, kehittämistarpeita ja kärkihankkeita sekä luoda kaupunkiin ns. hyvinvointimittaristo, jonka avulla seurataan ja arvioidaan lasten ja nuorten hyvinvoinnin kehittymistä pitkäjänteisesti.

Lisäksi työryhmän tulee tuottaa lasten ja nuorten hyvinvointiin liittyvää tietoa kaupunginhallituksen, kaupunginvaltuuston ja vuotuisten strategiaseminaarien yms. käyttöön sekä tehdä tarpeellisia esityksiä ja kehittämissuunnitelmia. Seurantatyöryhmän tule olla yhteydessä eri hallintokuntiin, ns. kolmannen sektorin toimijoihin, valtion virastoihin ja laitoksiin sekä seudun muihin kuntiin ja

pyrkiä toimillaan tehostamaan eri tahojen välistä yhteistyötä lasten ja nuorten hyvinvointiin liittyvissä asioissa. (Lahti)

Nupon keko-hankkeen toteuttamisessa on toteutettu yhteistyömallia, jota käytettiin jo hanketta valmistellessa. Toteutuksen yhteydessä yhteistyötä on pystytty jopa syventämään.

Eri toimijoiden kesken on syntynyt luottamista ja arvostusta, joka tukee jatkotyökentelyä oleellisella tavalla. Sektorirajojen ylittäminen on helppoa, koska toimijat ovat kyllin varmoja itsestään ja omasta panoksestaan työhön arvostaakseen toistensa taitoja. (Lempäälä)

Yhteistyö koulujen, sosiaali- ja terveystoimen, työvoimahallinnon sekä seurakunnan kanssa mm. osallistamalla Mun Juttu -hankkeen ohjausryhmään, jossa on em. tahojen edustus mukana. Samoin koordinaattori on osallistunut syrjäytymistä ehkäisevän työryhmän toimintaa. Tässä on mukana edellisten lisäksi kunnan kulttuuri- ja vapaa-aika toimi sekä poliisi.

Nuorten parlamentin -toiminta; mukaan saatu eri hallintokunnat ja päättäjät. (Pudasjärvi)

Turussa on luotu sosiaalikeskuksen koordinoimana lasten ja nuorten hyvinvointipoliittinen ohjelma 2001–2005. Hyvinvointipoliittisen ohjelman oheismateriaaleina ovat mm. nuorten ja lasten budjetti, lasten ja nuorten palvelujärjestelmä sekä ympäristösuunnittelu lasten ja nuorten näkökulmasta. Ohjelman toteutusvaihe on tällä hetkellä käynnissä. Lasten ja nuorten hyvinvointi-indikaattorit, joilla lasten ja nuorten hyvinvoinnin kehitystä seurataan, on hyväksytty. Sosiaalikeskus on yhteistyössä ympäristö- ja kaavoitusviraston kanssa kehittämässä arviointia lapsiin ja nuoriin kohdistuvista ympäristövaikutuksista. Samalla pohditaan myös lasten ja nuorten mahdollisuutta osallistua suunnitteluun ja arviointiin.

Raportti hyvinvointipoliittisen ohjelman toteutumisesta tulee keväällä 2004. Ohjelman toteutusta valvoo ja koordinoi kaupungissa lasten ja nuorten hyvinvointipoliittinen johtoryhmä, jossa ovat mukana palvelusektorin hallintokunnat ja kaavoitus- ja ympäristövirasto.

Monihallintokunnallisena yhteistyönä on Turussa koottu myös perhetyön kehittämisen raportti sekä päihdehuollon kehittämissuunnitelma. (Turku)

Kaupunginvaltuusto asetti kaupungin strategiseksi painopisteeksi vuonna 2003 lasten ja nuorten kasvun tukemisen. Tähän liittyen lapsiasiamies aloitti vakinaisessa toimessa työnsä vuoden 2003 alussa. Hänen tehtävänä on osaltaan edis-

tää lapsi- ja nuorisopolitiikkaa yli sektorirajojen ja vastata mm. lapsipoliittisesta ohjelmatyöstä. (Tampere)

Tätä työtä on tehty lasten ja nuorten hyvinvointityöryhmän kanssa. Työryhmän selonteon toimenpiteiden toteuttaminen ja seuranta. Nuorisotoimi huomattu uudella tavalla yhteistyötahona. Meihin otetaan yhteyttä ja pyydetään yhteistyöhön mukaan. (Lappeenranta)

Koordinaattori oli toteuttamassa verkostopäivää Nokialla. Paikalla oli kaikki Nokialla nuorten parissa työskentelevät tahot. Osallistujia oli yhteensä n. 60. Osallisuushankkeen suunnitelmia esiteltiin toimijoille. Seuraavan verkostopäivän suunnittelu syksyä varten on menossa.

Lasten- ja nuorten hyvinvointiselvityksen seurantatyöryhmän jäsenille esiteltiin osallisuushanketta ja sen tavoitteita. (Nokia)

Koordinaattori on osallistunut Kuopion kaupungin Lapsi- ja nuorisopoliittinen hyvinvointiryhmän työskentelyyn. (Kuopio)

Asenteet muuttuneet selvästi myönteisemmiksi poikkihallinnolliselle yhteistyölle. Käytännön elämässä se näkyy useimpina kutsuina nuorisovaltuutetuille eri päätöksentekoinstanssien kokouksiin tai yhteistyöpalavereihin.

Lasten- ja nuorten hyvinvointipoliittisen selvityksen päivittäminen vaatii myös näkökulman avaamista muille hallintokunnille, kun raporttia yhteisistunnossa tarkastellaan => jokaisen täytyy pystyä omat tavoitteet ja keinot konkretisoimaan muiden hallintokuntien edustajille. (Vammala)

4.2.2.12

Projektikehittämisestä perustoimintojen vahvistamiseen

Perustoimintojen vahvistaminen projektitoiminnan sijasta on osallisuushankkeiden tavoite, mutta alkuvuosien aikana käytäntöjen vakiinnuttamista ei luonnollisestikaan ole juuri tapahtunut. Monet hankkeet viittaavatkin asian olevan yleisenä tavoitteena, joka on otettu huomioon hanketoiminnan suunnittelussa. Toisaalta monet hankkeet tuovat esiin aikaisempien hankkeiden kokemuksia, jotka osoittavat käytäntöjen vakiinnuttamisen olevan mahdollista.

Ainakin muutamat hankekoordinaattorit mainitsevat tässä yhteydessä tekevänsä nimensä mukaisesti koordinointityötä; työ on hyvin pitkälti myös toisten työhön puuttumista. Koordinaattori ja osallisuushanke voi pyrkiä

tekemään itsensä tarpeettomaksi – toisilla paikkakunnilla toiminta on tosin suunniteltu koordinaattorin toimenkuvan vakinaistamisen varaan.

Seuraavissa sitaateissa kuvataan tähän teemaan tulleita vastauksia:

” Kuten aikaisemmissa vastauksissa on tullut esille, Rovaseudulla toteutetaan useita nuorten osallisuuden edistämiseen tähtäviä projekteja. Kuten perustyoilla on myös projekteilla koordinaation tarve, jotta päällekkäiseltä työltä ja yksin puurtamiselta vältyttäisiin. Osallisuushanke otti koordinaattorin roolin ja päätti koota toimijoita yhteen, työstämään Rovaseudun nivelvaiheen mallia ja keskustelemaan projektien sisällöistä ja toimenpiteistä. Osallisuushanke on kunnille ja muille toimijoille lisäresurssi, se antaa tukensa perustyölle, niin suunnittelussa kuin käytännön toimissakin. Hanke auttaa myös levittämään hyviä käytäntöjä eteenpäin, esimerkkinä Rovaseudun nuorisotiedotusmallin levittäminen koko Lappiin. Koko Lapin osalta kehittämistoimintaa organisoii Lapin Lääninhallitus. (Rovaniemi)

Toiminta tähtää koko ajan tähän suuntaan.. Työntekijät, ohjausryhmä, yhteistyökumppanit ym. ovat aktiivisia toimijoita huolehtien toimenpiteiden käytäntöön soveltamisesta parhaalla mahdollisella tavalla ja hakemalla tarttumapintoja yhteisille toimille. Koko toiminta tähtää hankkeen toimenpiteiden vakiinnuttamiseksi osaksi perustoimintoja. (Lempäälä)

Nuorisotoimen sisällä pajatoiminnasta on tullut osa vakiintunutta toimintaa, näin on tapahtumassa myös iltapäivätoiminnan ja tiedotuspisteen kohdalla. Projektina alkanut KOHO-toiminta on ollut osa vakiintunutta palveluverkostoa jo pitkään.

Turun ammatti-instituutissa TAIDUUNI-hankkeen päätyttyä 2003 peruskoulujen kanssa tehtävästä uraohjausmallista on tullut osa pysyvää toimintaa, jota suunnitellaan laajennettavaksi uuden VaSkooli-hankkeen myötä koskemaan kaikkia Turun yläasteita. Ammatti-instituutin projektityöskentelyä ohjaa periaate siitä, että aloitettavalle projektille tulee olla selkeä tarve ja lisäksi sen on oltava siirrettävissä osaksi normaalitoimintaa. (Turku)

Edellisen paikallisen osallisuushankkeen myötä on jäänyt toimintatapoja ja ”työkaluja”, joiden avulla nuoret voivat viedä omia ideoitaan eteenpäin. Osallistuminen on muuttunut osallisuudeksi. Nykyisen hankkeen myötä on päästy seutukunta tasolle.

Opettajilla on käytössä työkaluja, joiden avulla on mahdollisuus toimia lasten ja nuorten parissa syrjäytymistä ehkäisten.

Koulussa työskentelevien tukihenkilöiden toimenkuva on täsmentynyt. Hanke on mukana hyvin sektorienvälisessä yhteistyössä, joka mahdollistaa hankkeen tavoitteiden leviämisen laajemmalle ja päivittäiseen perustoimintaan. Yhteisten toimintojen ja päämäärien kehittäminen on mahdollistunut. (Kokkola)

Tämä painopiste ajoittuu paremminkin vasta osallisuushankkeen loppuvuosille. Kuitenkin jo v. 2003 aloitettiin osallisuushankkeen tavoitteiden istuttaminen kunnan ja näin myös koulujen uusin opetussuunnitelmiin. (Vaasa)

Jokaisen uuden toimintamuodon tai mallin suunnittelussa on lähdetty työnjaon suunnittelusta, jotta toiminta ei liiaksi rakennu pelkästään koordinaattorin varaan. Yksittäiset tapahtumat ovat asia erikseen. (Vammala)

Siivet kantamaan hankkeen toimenpiteet tullaan vakiinnuttamaan hankkeen aikana osaksi kunnan nuorisotoimintaa. (Sahalahti)

4.2.2.13

Ennaltaehkäisy ja varhaisen puuttumisen menetelmien tehostaminen

Tämän teeman sisällä hankepaikkakunnilla on toteutettu perinteisiä menetelmiä: koulutusta, valistusta ja tukea perheille. Ennaltaehkäisyä varten on myös järjestetty katutyötä, erilaisia leirejä sekä perustettu työryhmiä.

Tässäkin teemassa nousee esiin yhteisöllisyyden ja sopimuksellisuuden lisääminen. Tavoitteena on rakentaa yhdenmukaista ajattelu- ja toimintatapaa, jossa eri osapuolet (vanhemmat, viranomaiset jne.) lupautuvat tai sitoutuvat toimimaan tietyllä tavalla. Tällaista yhteisöllisyyttä voidaan rakentaa epävirallisesti, mutta merkillepantavia ovat erilaiset *sitouttavat paperit*, joilla pyritään vahvistamaan yhteisöllisyyttä. Arkielämässä, esimerkiksi opetuksessa ja lasten kasvatuksessa, sitouttavia papereita voidaan verrata laajoihin nuoriso- ja elinolostrategioihin.

Seuraavissa sitaateissa on kuvattu tähän teemaan liittyviä vastauksia:

” Järjestetty Varpu (=varhainen puuttuminen) -koulutus ammattilaisverkostolle osana seutukunnallista huumeprojektia.

Aloitettu elämänhallintatiimissä paikallisen varpu-mallin valmistelu. (Toijala)

Perusasteella on käytössä verkostosopimus joka pyrkii ehkäisemään ennakolta nuorten joutumista vaikeuksiin:

”On tärkeätä, että me vastuullisina kasvattajina olemme selvillä siitä, mitä nuoremme tekevät koulu- ja vapaa-aikanaan. Useat silmät näkevät enemmän kuin kaksi ja sen vuoksi olemme laatineet tämän sopimuksen, joka tulee voimaan sinä päivänä kun minä tai joku muu:

- ▶ tietää että minun lapseni tai joku nuori luokasta
- ▶ käyttää alkoholia
- ▶ kokeilee huumeita
- ▶ imppaa
- ▶ pinnaa koulusta
- ▶ käyttää anabolisia steroideja
- ▶ näpistelee tai on muuten rikollisilla teillä

Vanhempana olen valmis ottamaan yhteyttä hänen vanhempiinsa ja haluan, että samalla tavoin myös muut vanhemmat ottavat yhteyttä minuun. Saman sopimuksen toivon myös toteutuvan koulun henkilökunnan kanssa. Tämä yhteissopimus saatetaan tiedoksi myös nuorillemme niin koulussa kuin kotonakin.”

Perusasteella on käytössä toimintaohje kiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi joka käsittää ohjeet ennaltaehkäisyyn, sitouttamiseen ja koulutason toimenpiteisiin kiusaamistapauksissa. (Kotka)

Yhteistyötä ja toimintatapoja kouluterveydenhoitajan, psykiatrian erikoissairaanhoidajan sekä koulun kanssa on kehitetty niin että yhdessä koettujen/todettujen nuorten ja lasten keskuudessa tapahtuvien ei toivottuihin toimintoihin on puututtu yhdessä viranomaisverkostona.

Oppilastyöryhmän ennakoiva työote. Opettajien Tuntosarvikoulutus. (Vuolijoki)

Koulujen kanssa yhteistyössä on toteutettu Uskalla sano ei päihteille ja väkivallalle leiri, jonka lisätavoitteena on 7. luokan oppilaiden ryhmäyttäminen. Oppilaita tulee 7. luokalle 14 eri koulusta, joten tällainen leiri koulun alkaessa on tarpeen. Mukana leirillä on luokanvalvoja nuoristotyöntekijä – ja -ohjaaja, seurakunnan erit.nuoristotyöntekijä, terveydenhoitaja, oppilaanohjaaja, tukioppilaita, oppilaskunta ja poliisi. 2 päivän leiriin liittyy vanhempainilta. (Pudasjärvi)

Koulu osallistumisareenana – hanke lisää mm. koulun yhteisöllisyyttä ja siten vaikuttaa ehkäisevästi lasten ja nuorten syrjäytymiseen. Vertaissovitteleva opettaa lapsille ja nuorille sovittelun taitoja 20 ala- ja yläasteella. Koulun ja nuorisotoimen osallisuushankkeiden kautta syntyy lapsille ja nuorille osallisuuden kokemuksia ja voimaantumisen tunnetta (empowerment). (Helsinki)

Suunnitelmaa nuortenpalveluiden yhteistoimintayksikön perustamiseksi on jatkettu sosiaali- ja terveystoimessa. Nuorten yksikössä toimisivat Tampereen nykyinen nuorisoneuvola ja nuorisopsykiatrinen työryhmä. Lisäksi yksiköstä saisi nuorisotoimen, päihdetyön, sosiaalityön ja ammatinvalinnanohjauksen palveluita. Tavoitteena olisi tehdä terveystarkastukset kaikille niille peruskoulun päättäneille nuorille, jotka eivät ole jatko-opiskelussa peruskoulun jälkeen. (Tampere)

Hankkeen kautta on osallistuttu Vanhempainpolku- koulutukseen vuonna 2003. Lauritsalan alueen yhteishanke, jossa on tavoitteena tukea perheitä ennakkoon siten, ettei tarvitsisi turvautua lastensuojelullisiin toimenpiteisiin. Vanhempainpolku- hankkeessa on mukana alueen neuvola, päiväkotit, koulu, nuorisotoimi, sosiaalitoimi ja kolmas sektori. (Lappeenranta)

4.2.2.14

Nuorisotyön ja nuorisosishteerin toimenkuvan kehittäminen

Nuorisotyön kehittäminen on ollut monessa hankkeessa keskeinen tavoite. Osa hankepaikkakunnista mainitsee alkuvaiheen toiminnan olleen perusnuorisotyön vakiinnuttamista. Tämän lisäksi hankkeet mainitsevat lisänneensä nuorisotoimen sisäistä yhteistyötä esimerkiksi seutukunnallisesti. Lisäksi on uudelleenorganisoitu nuorisopalvelujen toimintaa, laadittu toimenkuvamääritelmiä ja lisätty nuorisotyön laadun arviointia.

Osassa hankeraportteja annetaan merkkejä siitä, että nuorisotyötä kehitetään paikallisesti laaja-alaisempaan ja moniammatillisempaan suuntaan. Hankkeet puhuvat kouluyhteistyön selkiennyttämisestä, nuorisotyöntekijöiden roolista oppilashuoltoryhmissä ja uusista yhteistyömuodoista sosiaalitoimen kanssa. Näissä toiminnoissa nuorisotyön kehittäminen ei siis ole ristiriidassa osallisuushankkeen laajempien tavoitteiden kanssa, vaan nuorisotyön kehittäminen liittyy osaksi yhteistyön kehittymistä.

Monessa hankkeessa on pyritty lisäämään nuorten vaikutusvaltaa suunnittelussa ja päätöksenteossa. Vaikutusvallan lisääminen tarkoittaa sitä, että aikuiset (päättäjät) lisäävät nuorten kuulemista ja toisaalta sitä, että nuoret itse osallistuvat suunnitteluun ja päätöksentekoon. Nuorten *kuuleminen* on nuorisotyön ihanteiden mukainen ajattelu- ja toimintatapa. Merkilläpentävää on se, että osallisuushankepaikkakunnilla tätä arvoa ei rajata vain nuorisotoimen alalle, vaan nuorten näkökantoja pyritään huomioimaan entistä enemmän esimerkiksi koulujen kehittämisessä. Nuoret otetaan mukaan vaikuttamaan

oman hyvinvointinsa ehtoihin monella eri alueella. Tässä on samalla linkki nuorisotyön kehittämisen, lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuuksien lisäämisen ja koulujen kehittämisen välillä. Nuorisotoimi on tullut kouluihin nuorisotyöntekijöiden mukana, mutta yhtälailla myös nuorisotyömäisenä (tai sen ihanteen mukaisena) ajattelutapana.

Seuraavissa sitaateissa kuvataan tähän teemaan liittyviä vastauksia:

” *Kehittämistyö painottui koko nuorisopalvelujen toiminnan uudelleen organisointiin uuden nuorisotilan myötä.*

Työntekijöiden rekrytointi, työtehtävien organisointi, työntekijäin perehdyttäminen, toimenkuvien laatiminen, työn laadun arvioinnin kehittäminen. (Toijala)

Tavoitteena on, että osallisuushanke antaa myös omilla toimillaan ja valinnoillaan esimerkkejä nuorisotyöntekijöiden toimenkuvan kehittämiseksi. Konkreettista nuorisotyön kehittämistä ovat olleet nuoriin liittyvien kehittämishankkeiden valmistelut. (Rovaniemi)

Vahvennettu seutukunnallista yhteistyötä työntekijöiden kesken. Pohdittu yhdessä mm. toimenkuvia, nuorisotyön perustehtäviä ja toimintapoja.

Osallisuushankkeessa vapaa-aikatoimen työntekijät työryhmässä (4 tapaamista, 21 osallistujaa). (Iisalmi)

On pyritty kehittämään nuorisotyötä yli hallinnon- ja sektorirajojen ja näkemään nuori työn kohteena, riippumatta siitä minkä hallinnonalaan hän kuuluu. (Tornio)

Uusien toimintatapojen kautta kehitetään nuorisotyötä ja nuorisotyöntekijöiden tehtäväkenttää.

Lauritsalan alueen nuorisotyöntekijöiden työkenttää on muutettu enemmän kouluyhteistyön suuntaan.

Hankekoordinaattori tekee yhteistyötä eri toimijoiden kanssa. Tuleeko olemaan pysyvä käytäntö hankkeen päättyttyä nuorisotoimen hallinnon sisällä? (Lappeenranta)

Naantalın nuorisosihteeri toimii aluekoordinaattorina. Alueellisia nuorisotyöntekijöiden ja nuorisotyöstä vastaavien kokouksia on pidetty kuukausittain. Nuorisotoimintoja on suunniteltu yhteistyökokouksissa sekä JetS-työryhmissä: 1) Osallistuminen 2) Elämänhallinta 3) Kiinnittyminen 4) Tiedottaminen

kenttä. Nuorisotoimen toiminta-alue on laajentunut viiden kunnan alueelle ja myös uusia toimintoja on kehitetty. (Naantali)

Koordinoiva työote on vahvistumassa. Selkeitä yhteistyömuotoja ja uusia työkäytäntöjä koulu- ja sosiaalitoimen kanssa on löytynyt konkreettisesti. (Nurmes)

Nuorisotyöntekijän asiantuntemus / erityisosaaminen on saatu näkyviin eri yhteyksissä.

Nuorisotyön koordinaattori on kutsuttu erilaisiin yhteistyökuvioihin sekä eri työryhmiin.

Esim. Iltapäivätoiminnan koordinaattori

Varhaiskasvatussuunnitelman työryhmän jäsen

Asiantuntijavierailu LATU työryhmässä (laatua ja tukea erityisopetukseen). (Elimäki)

Projektiraportit luovat oman kuvansa hankepaikkakuntien toiminnasta ja osallisuushankkeen toimintaympäristöstä. Tässä luvussa käsitellyt raportit kuvasivat hankkeiden alkuvaiheen toimintaa – pääasiassa vuotta 2003. Arvioinnin kannalta raporttien puutteena voidaan pitää sitä, että osallisuushankkeen toimintaa on vaikea erottaa muusta toiminnasta. Seuraavassa luvussa hankepaikkakuntien tilannetta ja osallisuushankkeiden toimintaa tarkastellaan hankkeiden ohjausryhmien jäsenten näkökulmasta.

5

KYSELY OHJAUSRYHMIEN JÄSENILLE

Keväällä 2004 toteutettiin hankkeiden ohjausryhmien jäsenille tarkoitettu laajahko kysely. Vastaajien sähköpostiosoitteet saatiin hankepaikkakuntien koordinaattoreilta. Kysely toteutettiin Internet-kyselyynä, ja vastaajille lähetettiin sähköpostiviesti, jossa oli linkki kyselyyn. Tässä kyselyssä ohjausryhmien jäseniä pyydettiin arvioimaan oman kuntansa elinoloja ja hankkeen toimintaedellytyksiä. Tämän lähtötasokartoituksen ohella ohjausryhmien jäsenet arvioivat hankkeen etenemistä ja kertoivat omin sanoin näkemyksiään hankkeen tuomasta lisäarvosta ja vaikuttavuudesta.

Kysely lähetettiin kaikkiaan 347 vastaajalle, ja vastauksia kertyi 194 kappaletta. Vastausprosenttia (56 %) voi pitää hyvänä. Liitteessä 4 kuvataan lähetys- ja palautustietoja hankepaikkakunnittain eroteltuna. Vastauksia on tullut lähes kaikista hankkeista, tosin vastausaktiivisuudessa on melko paljon vaihtelua ja kahden paikkakunnan edustus puuttuu kokonaan (Lappeenranta ja Kasinen). Lisäksi joiltakin paikkakunnilta (Pudasjärvi ja Elimäki) on vain yksi vastaaja.¹ Ohjausryhmien jäsenten vastausaktiivisuutta selittää todennäköisesti se, kuinka hyvin hanketoiminnasta ollaan perillä ja kuinka omaksi (kiinnostavaksi) asiaksi osallisuushanke koetaan. Voidaan arvella, että jos hankkeella on suuri vastausprosentti, ohjausryhmä on kiinnostunut osallistumaan myös varsinaiseen hanketoimintaan.

¹ Tätä raporttia kirjoitettaessa ei ole tiedossa, kuinka monelle henkilölle kyselylomake meni Hämeenlinnan ja Vuolijoen kunnissa. Näiltä paikkakunnilta ei saatu osoitetietoja, mutta vastaajien joukossa oli kuitenkin kyseisten paikkakuntien edustajia. Kyselyn on ilmeisesti välittänyt eteenpäin hankkeen koordinaattori. Kaskisten kunta ei osallistunut kyselyyn lainkaan, koska osoitetietoja ei saatu pyynnöistä huolimatta. Kyselyaikana Kaskisissa vaihtui koordinaattori. Liitteen 4 tietoihin saattaa sisältyä myös virhemahdollisuus joidenkin hankkeiden osalta. Vastaajat luokiteltiin hankepaikkakunnittain heidän oman ilmoituksensa perusteella. Periaatteessa on mahdollista, että tietyn paikkakunnan ilmoittanut henkilö onkin toisen paikkakunnan hankkeen ohjausryhmässä. Tämä on mahdollista lähemmäs olevilla hankepaikkakunnilla. Tätä asiaa tarkastettiin sähköpostiosoitteiden avulla.

5.1

Taustatiedot

Vastaajilta kysyttiin, mitä sektoria tai toimialaa hän edustaa hankkeen ohjausryhmässä. Runsas neljännes vastanneista (27 %) oli nuorisotoimen edustajia. Tähän ryhmään kuului esimerkiksi kunnan ja seurakunnan nuorisotyöntekijöitä sekä nuorisotyön johtajia. Myös nuorisovaltuustojen edustajat sekä nuorisotyön alaan kuuluvien yritysten ja järjestöjen edustajat koodattiin tähän luokkaan.

Viidennes vastaajista edusti peruskoulua ja joka kymmenes ammatillista koulutusta. Tähän ryhmään kuului oppilaitosten johtoa, oppilashuoltohenkilöstöä ja opettajia. Koulutustoimen edustajiksi voidaan laskea myös ne 7 prosenttia vastanneista, jotka mainitsivat edustavansa kunnan sivistystointa, lukiota tai jotain tarkemmin määrittelemätöntä koulutusta. Kaikkiaan koulutus- ja sivistystoimen edustajia oli siis runsas kolmannes aineistosta (37 %).

Sosiaali- ja terveystoimen edustajia oli 15 prosenttia vastanneista, ja työvoimahallinnon alaan kuului noin joka kymmenes vastaaja. Keskushallinnon edustajia oli 7 prosenttia. Aineistossa oli muutamia vastaajia myös tarkemmin määrittelemättömästä kulttuuritoimesta, lisäksi joukossa oli työelämän edustajia sekä joitakin poliiseja.

5.2

Paikallisen palvelujärjestelmän tilanne

Kyselyn eräänä ideana oli kartoittaa vastaajien näkemyksiä oman paikkakunnan palvelujärjestelmän tilanteesta. Osallisuushankkeiden toiminta alkaa erilaisista lähtötilanteista, ja toiset hankkeet pääsevät liikkeelle paremmista olosuhteista kuin toiset. Tämän hankepaikkakuntien lähtötasoa kartoittavan kysymyksen tarkka sanamuoto on esitetty alla olevassa taulukossa.

Nuorten osallisuushanke pyrkii kehittämään paikallista palvelujärjestelmää nuorten tarpeita vastaavaksi. Nuorten kannalta keskeisiä palvelujärjestelmän osia ovat esimerkiksi koulutus, nuorisotyö, sosiaali- ja terveystoimi sekä työvoimahallinnon palvelut. Palvelujärjestelmään voidaan lukea myös ns. kolmannen sektorin toimijat, työpajat ja järjestöt.

Palveluiden kehittämistyötä tehdään paikallisesti erilaisista lähtökohdista. Millaiseksi arvioit nykyisen tilanteen omalla paikkakunnallasi seuraavien asioiden suhteen? Tarkastele asiaa oman alasi tai sektorisi näkökulmasta, mutta pyri ottamaan huomioon myös kokonaistilanne.

Taulukossa 5.1 kuvataan tämän kysymyksen jakaumia. Taulukon prosenttiosuudet ja keskiarvot on laskettu kysymykseen kantaa ottaneista (ei osaa sanoa -vastaukset on jätetty ulkopuolelle). Keskiarvosaraketta luetaan siten, että mitä pienempi luku, sitä enemmän vastaukset ovat painottuneet erittäin hyvä- tai melko hyvä -luokkiin.

Taulukko 5.1 Hankepaikkakuntien tilanne ohjausryhmien jäsenten mielestä (N=194)

PAIKKAKUNNAN LÄHTÖTASO	N	Erittäin tai melko hyvä (%)*	Keskiarvo**
Valmiudet poikkihallinnolliseen yhteistyöhön	183	83%	1.9
Nuoria tukeva asenneilmapiiri	190	87%	1.9
Toimivat moniammatilliset työryhmät	182	82%	2.0
Uudistushenkisyys	189	78%	2.1
Palveluiden vastaavuus nuorten tarpeisiin	189	78%	2.2
Nuorten hyvinvointistrategia tai -suunnitelma	160	74%	2.2
”Ns. kolmannen sektorin toiminta”	186	68%	2.2
Palveluiden joustavuus ja nopea reagointikyky	187	64%	2.3
Yhteistyö kotien kanssa	174	60%	2.4
Henkilöstön voimavarat	189	58%	2.5
Nuorten huomioiminen poliittisessa päätöksenteossa	178	46%	2.6
Taloudelliset resurssit	187	36%	2.7
* kysymykseen kantaa ottaneista			
**1=erittäin hyvä, 2=melko hyvä, 3=melko huono, 4=erittäin huono			

Taulukosta nähdään, että hankepaikkakunnilla on melko yleisesti hyvät valmiudet osallisuushankkeen edellyttämälle poikkihallinnolliselle yhteistyölle ja kehittämistyölle. Ohjausryhmän edustajien mielestä paikkakunnilla on nuoria tukeva asenneilmapiiri, toimivia moniammatillisia työryhmiä ja uudistushenkisyyttä.

Kaikkien heikoin tilanne on taloudellisten resurssien suhteen. Myös nuorten huomioiminen poliittisessa päätöksenteossa on puutteellista suurimman osan mielestä.

Ei osaa sanoa -vastausten prosenttiosuudet jäävät yleensä melko pieniksi (2–7 %). Kuitenkin hyvinvointistrategian tai -suunnitelman olemassaolo on hämärän peitossa kuudennekselle vastanneista (16 %), eikä 9 prosenttia vastanneista osaa sanoa mitään kotien kanssa sujuvan yhteistyön toimivuudesta.

Taustamuuttujien mukaiset erot

Paikallisen palvelujärjestelmän tilaa kartoitettavia vastauksia voidaan tarkastella esimerkiksi paikkakunnan ja vastaajan toimialan mukaan eroteltuna.² Paikkakunnittain tarkasteltuna vaikuttaa ilmeiseltä, että kuntien ja kaupunkien asiantuntijoiden näkemyksissä on eroja. Esimerkiksi osallisuushankkeen kannalta olennainen *valmius poikkihallinnolliseen yhteistyöhön* eroaa selvästi eri paikkakunnilla. Eräällä paikkakunnalla suurin osa vastaajista (5/8) pitää valmiutta joko melko tai erittäin huonona, kun taas toisilla paikkakunnilla kaikki vastaajat pitävät valmiutta erittäin hyvänä. Paikkakuntakohtaisia eroja ei tässä yhteydessä tarkastella sen lähemmin. Olennaista on se, että erot ovat olemassa ja niillä on oma merkityksensä hankkeiden toimintaa arvioitaessa.

5.3

Nuorten mahdollisuudet ja elinolot

.....

Paikallista lähtötasoa kartoitettiin myös kysymyksellä, jossa vastaajia pyydettiin arvioimaan oman paikkakunnan tilannetta nuorille tarjottavien mahdollisuuksien ja elinolojen kokonaisuuden kannalta. Kysymyksen tarkka sanamuoto oli seuraava:

Arvioi seuraavaksi oman paikkakuntasi tilannetta nuorille tarjottavien mahdollisuuksien suhteen? Millaiset elinolot ja mahdollisuudet paikkakunnan nuorilla on seuraaviin asioihin?

² Paikkakunta- ja sektorikohtaisiin eroihin tulee suhtautua suurella varauksella. Aineiston pienuus vaikeuttaa tulkintoja. Joiltakin osin on vaikea sanoa, onko kysymys paikkakunta- vai sektorikohtaisista eroista. Paikkakunnat eroavat toisistaan myös sen suhteen, missä määrin eri sektorit ovat edustettuina ohjausryhmissä. Johtopäätösten tekeminen edellyttäisi sitä, että esimerkiksi eri toimialojen edustajien näkemyksiä tarkasteltaisiin vakioimalla paikkakuntakohtaiset erot.

Taulukosta 5.2 nähdään, että lähes kaikki vastaajat arvelevat paikkakuntansa nuorilla olevan vähintään melko hyvät mahdollisuudet hyvään lukio- ja perusopetukseen. Koulutukselliset mahdollisuudet ovat kuitenkin hieman heikommät ammatillisen koulutuksen suhteen. Niin ikään valtaosa katsoo nuorilla olevan mahdollisuudet osallistua hyvään seura- ja järjestötoimintaan.

Taulukko 5.2 Nuorten elinot ja mahdollisuudet ohjausryhmien jäsenten mielestä (N=194)

NUORTEN ELINOLOT	N	Erittäin tai melko hyvät (%)*	Keskiarvo**
Mahdollisuus hyvään lukio-opetukseen	188	98%	1.6
Mahdollisuus hyvään perusopetukseen	189	97%	1.6
Mahdollisuus hyvään seura- ja järjestötoimintaan	186	90%	1.9
Mahdollisuus turvalliseen elämään	182	97%	1.9
Mahdollisuus hyvään ammatilliseen koulutukseen	184	83%	2.0
Nuorten elinot kokonaisuudessaan	189	93%	2.0
Mahdollisuus hyvään ammatinvalinnanohjaukseen	172	78%	2.1
Mahdollisuus hyviin nuorisotoimen palveluihin	187	79%	2.1
Mahdollisuus hyvään tuki- ja lisäopetukseen	178	75%	2.1
Mahdollisuus hyviin sosiaali- ja terveyspalveluihin	192	79%	2.1
Mahdollisuus hyviin työvoimapalveluihin	179	77%	2.2
Mahdollisuus tulla kuulluksi ja vaikuttaa	182	57%	2.4
Nuorten työllistymismahdollisuudet	185	22%	2.9
* kysymyksen kantaa ottaneista			
** (1=erittäin hyvät, 2=melko hyvät, 3=melko huonot, 4=erittäin huonot)			

Suurin osa vastaajista (93 %) arvelee paikallisten nuorten elinolojen olevan kokonaisuudessaan vähintään melko hyvällä mallilla. Tämän kysymyksen sijainti taulukossa (suuri prosenttiluku) selittyy sillä, että elinoloihin ollaan pääsääntöisesti *melko* tyytyväisiä. Huomattavan harva mainitsee olevansa erittäin tyytyväinen. Vertailun vuoksi mainittakoon, että esimerkiksi kysymys nuorten mahdollisuuksista ammatilliseen koulutukseen herättää enemmän jyrkkiä näkemyksiä puolesta ja vastaan: runsas neljännes (28 %) arvelee mahdollisuuksien olevan erittäin hyvät ja vastaavasti 6 prosenttia pitää mahdollisuuksia erittäin huonoina.

Kaikkein heikoin tilanne näyttää olevan nuorten työllistymismahdollisuuksien suhteen. Ainoastaan viidennes vastanneista pitää mahdollisuuksia edes melko hyvinä. Suurin osa (62 %) vastanneista arvelee mahdollisuuksien olevan melko huonot. Myös nuorten kuuleminen ja vaikutusmahdollisuudet ovat melko monen mielestä järjestetty heikosti.

Taustamuuttujien mukainen tarkastelu

Paikkakuntakohtaiset erot näkyvät myös nuorten elinolojen arvioinnissa. Mitään kovin merkittäviä eroja ei kuitenkaan tämän aineiston perusteella pysty paljastamaan. Esimerkiksi *elinolot kokonaisuudessaan* arvioidaan kaikilla paikkakunnilla suunnilleen samantasoisiksi. Vastaajien toimialalla tai hallintokunnalla näyttäisi olevan merkitystä koulutusmahdollisuuksien hyvyttä arvioitaessa. Yleinen linja näyttäisi olevan se, että koulupuolen omat edustajat arvioivat koulutus- ja ammatinvalintamahdollisuuksien laadun paremmaksi kuin muiden sektorien edustajat.

5.4

Hankkeen toiminnan arviointi

Ohjausryhmien jäsenet arvioivat hankkeen toimintaa sekä kvantitatiivisella kysymyspatterilla että kolmella avoimella kysymyksellä. Kvantitatiivisen kysymyksen tarkka sanamuoto oli seuraava:

Arvioi nuorten osallisuushankkeen toimintaa hankkeen käynnistymisestä tähän hetkeen saakka. Kuinka hyvin hanke on mielestäsi edistynyt seuraavissa asioissa?

Taulukossa 5.3 kuvataan tähän kysymykseen tulleiden vastausten jakaumia. Taulukkoon on liitetty myös ei osaa sanoa -vastausten osuudet, koska näitä on joissakin kohdissa huomattava määrä.

Taulukko 5.3 Osallisuushankkeen edistyminen ohjausryhmien jäsenten mielestä (N=194)

HANKKEEN TOIMINNAN ARVIOINTI	N	Erittäin tai melko hyvin (%)*	Ei osaa sanoa	Keski-arvo**
Omien näkemysteni huomioiminen	174	91%	9%	1.8
Oikea kohdistuminen	184	91%	4%	1.9
Hankesuunnitelmien realistisuus	184	86%	4%	1.9
Toiminta nuorisotyön kehittämisen tukena	175	87%	9%	2.0
Yhteistyö tavoitteiden määrittelyssä	182	81%	6%	2.0
Toiminta poikkihallinnollisen yhteistyön kehittäjänä	183	80%	5%	2.0
Hankkeen toiminta kokonaisuudessaan	180	89%	6%	2.0
Johtohenkilöiden sitoutuminen	175	79%	8%	2.0
Toiminta vaikutusmahdollisuuksien lisääjänä	169	77%	10%	2.1
Paikallisen toiminnan koordinoijana	174	75%	9%	2.1
Toiminta nivelvaiheen tukena	160	72%	16%	2.2
Toiminta peruskoulujen kehittämisen tukena	151	72%	21%	2.2
Toiminta sosiaalitoimen kehittämisen tukena	150	61%	21%	2.4
Toiminta ammatillisen koulutuksen kehittämisen tukena	146	58%	22%	2.4
Toiminta työvoimahallinnon palveluiden kehittämisen tukena	146	51%	23%	2.5
* kysymykseen kantaa ottaneista ** (1=erittäin hyvin, 2=melko hyvin, 3=melko huonosti, 4=erittäin huonosti)				

Valtaosa hankkeiden ohjausryhmien jäsenistä arvioi hankkeen edistyneen vähintään melko hyvin, kun tarkastellaan hankkeen toimintaa kokonaisuutena. Taulukko paljastaa kuitenkin myös huomattavia eroja. Osallisuushankkeiden arvioidaan onnistuneen erityisen hyvin ohjausryhmän jäsenten näkemysten huomioimisessa sekä toiminnan kohdistamisessa.

Myös hankesuunnitelmien realistisuus, hankkeen toiminta nuorisotyön kehittämisen tukena sekä poikkihallinnollisen yhteistyön kehittäminen ovat onnistuneet valtaosan mielestä.

Hieman huonommin osallisuushankkeen arvellaan tukeneen työvoimahallinnon palveluiden, ammatillisen koulutuksen ja sosiaalitoimen kehittämistä.

Taustamuuttujien mukainen tarkastelu

Paikkakuntakohtaiset erot ovat olemassa. Joillakin paikkakunnilla ohjausryhmän jäsenet ovat yksimielisen tyytyväisiä, toisilla paikkakunnilla ollaan epätietoisia hankkeen edistymisestä ja muutamat ohjausryhmät vaikuttavat lähes kokonaisuudessaan tyytymättömiltä. Paikkakuntakohtaisia eroja ei tarkastella sen lähemmin. Merkillepantavaa on kuitenkin se, että hankkeen edistymisen arviointi näyttäisi olevan joiltakin osin yhteydessä paikallisen lähtötason arviointiin. Esimerkiksi hankkeen edistyminen *poikkihallinnollisen yhteistyön kehittäjänä* arvioidaan suhteellisen huonoksi niillä paikkakunnilla, joilla tulkitaan olevan jo lähtökohtaisesti heikot valmiudet poikkihallinnolliseen yhteistyöhön.

Vastaajien toimialan ja hallintosektorin mukaiset erot eivät ole merkittäviä. Yleisesti ottaen eri sektorien edustajat ovat taipuvaisia arvioimaan hankkeen vaikutuksen oman sektorin toimintaan hieman myönteisemmin kuin muut. Tämä johtunee siitä, että oman sektorin alalla muutokset havaitaan herkemmin ja pienetkin kehittämisaskeleet huomataan. Selkein poikkeus on hankkeen toiminta *työvoimahallinnon palveluiden kehittämisen tukena*, johon työvoimahallinnon edustajat ovat vastanneet yhdenmukaisesti muiden kanssa.

Nuorisotoimen keskeinen rooli näkyy siinä, että tämän alan edustajat ottavat herkemmin kantaa hankkeen etenemiseen. Sosiaali- ja terveystoimen sekä työvoimahallinnon jossakin määrin heikko rooli näkyy siinä, että hankkeen vaikutuksista ei useinkaan osata sanoa mitään. Epätietoisuus tai kantaa ottamattomuus saattaa ilmentää sitä, että hanketoimintaa ei ole täysin sisäistetty.

5.4.1

Osallisuushankkeen tuoma lisäarvo

Ohjausryhmien jäsenille lähetetyssä kyselyssä oli kolme avointa kysymystä, joissa vastaajia pyydettiin kertomaan omin sanoin osallisuushankkeen toiminnasta ja toimintaedellytyksistä. Ensimmäinen kysymys koski osallisuushankkeen tuomaa lisäarvoa. Kysymyksen tarkka sanamuoto oli seuraava:

Missä asioissa ja miksi olet tyytyväinen nuorten osallisuushankkeen toimintaan? Mitä lisäarvoa hanke on tuonut paikalliseen toimintaan?

Tähän kysymykseen tulleita vastauksia tarkasteltaessa on otettava huomioon, että osallisuushanke ei aloita nuorten osallisuuden edistämistä ”tyhjästä”.

Hankepaikkakunnilla on ollut jo ennen osallisuushankettakin poikkihallinnollista yhteistyötä, moniammatillisia työryhmiä ja erilaisia hankkeita. Osallisuushankkeen lisäarvo näkyy tässä lähtötilanteessa. Toisinaan tämä paikkakunnan muu toiminta haittaa osallisuushankkeen toiminnan arviointia. Koska samansuuntaista toimintaa on paljon, osallisuushankkeen merkitystä on vaikea erottaa tästä kokonaisuudesta. Tämä näkyy seuraavista vastauksista:

” Hankkeen toteutumista vielä tässä vaiheessa vaikea arvioida. Kaupungissamme muuten on jo ennestään paljon hyviä toimintoja, jotka toimivat hankkeen kanssa samassa suunnassa.

Vielä on vaikeaa arvioida hankkeen osuutta nuoria koskevien asioiden kehittämiseen kaupungissa. Jo ennen osallisuushanketta on tehty paljon yhteistyötä, ja alueella on paljon erilaisia aiheeseen liittyviä hankkeita.

Poikkihallinnollisen yhteistyön hidas edistyminen

Yleisimmin tämä paikallinen lähtötaso näkyy kuitenkin siinä tavassa, jolla arvioidaan muutosta. Osallisuushanke on nostanut paikallisen yhteistyön ja toiminnan ”uudelle asteelle”: yhteistyö on lisääntynyt, systematisoitunut, täsmäntynyt ja jäntevöitynyt. Tässä puhettavassa näkyy siis se, että osallisuushanke ei ole varsinaisesti luonut tai rakentanut mitään uutta. Paremminkin kysymys on siitä, että olemassa olevia toimintamalleja ja verkostoja on lähdetty kehittämään edelleen. Tähän teemaan liittyviä kommentteja esitetään seuraavassa:

” Hanke on jäntevöittänyt nuoriso- ja koulupuolen yhteistyötä.

Hanke on tuonut entistä tiiviimmin eri tahoja mukaan nuorten palvelujärjestelmän rakentamiseen.

Alussa ollaan mutta nyt jo nähtävissä lisääntyvää yhteistyötä eri toimijoiden kanssa.

Yhteistyö koulutoimeen ja yksittäisten opettajien kanssa on tiivistynyt esim. työpajat-koulut-nuorisotoimi (osa siitä).

Hankkeen avulla yhteistyö on parantunut huomattavasti eri hallinnonalojen kesken.

Verkostoituminen (eri toimijoiden yhteistyö) on virinnyt (aikaisempi yhteistyö ja keskustelu nuorisoa koskettavista asioista ollut hajanaista ja epäsäännöllistä jos sitä on ollut lainkaan).

Paikallinen perinne ja olemassa olevat toimintamallit näyttäisivät laittavan suuntaavan hankkeet hieman erilaisille lähtöviivoille. Osallisuushankkeella saattaa olla paremmat mahdollisuudet toimia, mikäli paikkakunnalla on jo valmiiksi hyvät yhteistyökäytännöt.

Ohjausryhmien jäsenten vastauksia analysoitaessa huomaa kuitenkin sen, että osallisuushanke on monella tavalla puuttunut paikalliseen tilanteeseen. Esimerkiksi yhteistyökäytännöt ja perinteet eivät ole pelkästään toimintaa sääteleviä rakenteita – ikään kuin maaperää, josta hanke aloittaa – vaan hankkeen myötä on myös uudistettu entisiä käytäntöjä. Yksi tähän liittyvä teema on jonkinlaisia päänavauksia ja herättelyjä korostavat puheet. Osallisuushankkeen vaikuttavuus näkyy esimerkiksi siinä, että paikkakunnalla on keskusteltu nuorten ongelmista ja nykyisen palvelujärjestelmän soveltuvuudesta. Tämä itseymmärrys ja sen muutos tapahtunee varsin hitaasti. Hankkeen lisäarvo näkyy pieninä muutoksina, ja kommentteista voi toisinaan lukea myös kyynisiä näkemyksiä hankkeen edistymisen hitaudesta:

” Vahvaa arvokeskustelua yleisesti, toimintamallien kyseenalaistamista, ym. tervetullutta ”myllerrystä.

Onpahan tietoisuuden piiri laajentunut.

Kokoa eri tahot pohtimaan nuorten tulevaisuutta ja tätä päivää. Missä mennään, mitä voidaan kukin tahoillamme tehdä.

Osallisuushanke seutukunnallisena tuo painoarvoa ja niitä uusia tuulia sekä katsantokantoja, pölyyttää vanhoja partoja ajattelemaan. Lisäarvo on seutukunnallisuus ja laajempi foorumi, toimijoina kaikki sektorit ja toimialat. Luo mallia myös oman kunnan jäärille.

Keskustelun herättäminen – ideointi – asioiden esille nostaminen.

Kentän kartoittaminen

Keskustelun aloittaminen johtunee siitä, että osallisuushankkeet ovat yleensä keränneet yhteen nuorten osallisuuden ja elinolojen kannalta olennaisia tahoja ja paikallisia avainhenkilöitä. Uusien näkökulmien hakemiseen saattaa liittyä myös erilaisten tavoitteiden rakentaminen, ja keskustelu onkin usein eräänlaisista palvelujärjestelmän itsearviointia, jossa mietitään *meidän* tapaa toimia ja ajatella.

Monessa hankkeessa tätä palvelujärjestelmän arviointia tehdään tietoisesti. Osallisuushankkeen toiminta on aloitettu nykyisen tilanteen kartoittamisella ja tämän arvioinnin jälkeen on muodostettu sitten osallisuushankkeen tavoitteet. Aineiston perusteella tätä kentän kartoittamista voi pitää hyvänä käytäntönä. Suunnitelmat ja tavoitteet pystytään luomaan mielekkäiksi, jolloin kaikkien osapuolien sitoutuminen on todennäköistä.

Kentän kartoittamisen avulla voidaan tarkastella yhteistyön mahdollisuuksia ja olennaisia kehittämiskohtia. Toisinaan tämä itsearviointi tuo tietoa myös yhteistyön esteistä ja kitkatekijöistä:

” *Osallisuushanke on keskittynyt nimenomaan torniolaisten nuorten kanssa tehtävän toiminnan ja työn painopisteisiin ja ottaa huomioon paikalliset erityispiirteet, olemassa olevan toiminnan kehittämisen näkökulmat ja uudet kehittämistarpeet. Toiminnan käynnistyessä meillä olikin tietyn tyyppinen tarveanalyysin paikka, jotta keskeiset aiheet löytyivät -seudullisen yhteistyön lisääntyminen, paikallisten oppilaitosten kanssa tehtävän yhteistyön monipuolistuminen.*

Hanke on myös osoittanut kentän kuoppakohtia ja yhteistyön parantamisen paikkoja sekä eri instituutioiden muutosjähmeyden.

Tämä kentän kartoittaminen on usein myös paikallisen toiminnan koordinoimista tai ainakin sen aloittamista. Tavoitteena on selvittää esimerkiksi sitä, millaisia osallisuuteen liittyviä hankkeita paikkakunnalla on, miten hankkeiden välinen yhteistyö voisi olla mahdollista ja kuinka välttyään päällekkäiseltä työltä. Muiden hankkeiden tarkastelu tukee samalla osallisuushankkeen roolin muodostumista. Osallisuushanke löytää oman paikkansa hankekentällä, jolloin osallisuushankkeen erityinen tehtävä alkaa selkiytyä. Seutukunnallisissa hankkeissa koordinoimista voi koskea eri kuntien toimintoja:

” Erityisen hyvä asia on ollut hankkeen rooli projektien ja eri toimijoiden yhteisaattajana. Lähtökohdana on ollut kartoittaa niitä toimintoja, joita jo nivelvaiheen ongelmien ratkaisemiseksi ja osallisuuden edistämiseksi tehdään ja kehittää toimintaa tältä pohjalta, voimavaroja yhdistäen.

Paikallisella tasolla jäsentänyt kaikkia erilaisia hajanaisia hankkeita yhteistöimintaan ja koonnut eri sektoreita jotta päällekkäisyyksiltä välttyttäisiin.

Tehty työ on hallitumpaa. Hankkeessa mukana kolme kuntaa, joten samoja asioita ei tehdä joka kunnassa vaan on pystytty yhdistämään voimavaroja ja tuomaan enemmän esiin tapahtumia, joihin voi osallistua muutkin kuin omakuntalaiset.

Toimijoiden sitouttaminen

Seuraavaksi tarkastellaan yhteistyön onnistumisen ehtoja. Ohjausryhmien jäsenten vastauksetkin viittaavat siihen, että poikkihallinnollisen yhteistyön rakentaminen ja toimintojen koordinointi on suhteellisen vaikeaa. Aineistosta voidaan kuitenkin poimia muutama asia, joilla näyttäisi olevan vaikutusta yhteistyön luomiseen ja eri toimijoiden sitouttamiseen.

Monella hankepaikkakunnilla eri toimijoiden sitoutuminen alkaa yksinkertaisesti siitä, että hankkeen tavoitteet ymmärretään myös osana omaa työtä ja toimenkuvaa. Esimerkiksi palvelujärjestelmän kartoituksella voidaan löytää yhteiset kehittämiskohteet, jotka kaikki kokevat mielekkäiksi. Usein kysymys on kokonaisuuden hahmottamisesta, ja yhteistyön myötä aletaan nähdä asioita muiden toimijoiden ja nuorten elämäntilanteen kokonaisuuden näkökulmasta:

” Eri osapuolet tulevat paremmin tietoisiksi toimistaan nuorten parissa, nähdään kokonaisuus ei ainoastaan mitä itse tekee.

Sosiaalityön kannalta on tärkeää, että nuorille löytyy mielekkäitä ja järkeviä elämänvalintoja tukevia vaihtoehtoisia koulutus- ja työratkaisuja. Hankkeen hyöty on se, että voidaan tarkastella asioista monipuolisemmin esim. koulun kannalta o-toleranssi päihdeongelmissa voi olla järjevää, mutta toisaalta voi katkaista nuoren ainoan oljenkorren saada elämänsä mielekkyyttä jne.

Yhteistyöverkoston kokoaminen ja eri toimijoiden sitoutuminen on hyvä alku hanketoiminnalle. Tässä vaiheessa vaikuttaa siltä, että se on myös välttämätön vaihe hanketoiminnan jatkolle. Ohjausryhmien vastausten perusteella voidaan

sanoa, että tähän vaiheeseen pääsyä edesauttaa myös hankekoordinaattorin persoonalliset ominaisuudet. Hankekoordinaattorin toivotaan yleisesti olevan avoin, yhteistyöhaluinen ja -kykyinen persoona. Kehittämistoiminta vaatii innovaattoreita.

Yhteistyön onnistuminen edellyttää myös ymmärrystä toisen ammattikunnan työtä kohtaan. Oman ammatin ja hallintokunnan työskentelytavan, ammatit-identiteetin, resurssien ja työtapojen lisäksi tulisi tuntea toisten sektoreiden tavat. Tämä toisten tunteminen yleensä paranee yhteistyön myötä, mikäli alkuvaiheen kynnykset ylitetään:

” Tärkeintä oman työni osalta on se, että eri sektorit saadaan toimimaan yhdessä saman asian parissa ja opitaan tuntemaan toisemme, jolloin on helpompi lähestyä toisiamme jatkossakin.

Yritetään yhdessä hakea vastauksia henkilökohtaisesti nuorten ihmisen tukemiseen nivelvaiheessa. Eri sektorit ovat oppineet paremmin tuntemaan toistensa työkenttiä ja ammattiosaamisia = syntynyt lisää luottamusta toisia kohtaan. Kun asioista puhutaan oikeilla nimillä, niin säästytään päällekkäisyyksiltä ja voimavarojen tuhlaamiselta.

Hyville hankkeille näyttäisi olevan tyypillistä se, että toiminnan suunnittelussa on alusta asti otettu huomioon eri osapuolten näkemykset ja yhteisiä tavoitteita ja painopistealueita on haettu yhdessä. Toisaalta toimijat sitoutuvat heikosti, mikäli heitä ei ole kuunneltu suunnitelmia ja tavoitteita luotaessa. Erityisen huonolta vaikuttaa kaikissa vaiheissa sellainen toiminta, jossa suunnitellaan toimintaa jonkin sektorin reviirille, mutta kyseistä tahoja itseään ei kuunnella:

” Hanke on ”putkahtanut” hankeavaruudesta ilman, että hankesuunnitteluvaiheessa ne, joiden odotetaan hankkeeseen sitoutuvan olisivat olleet hankevalmistelussa mukana. Näin ollen ainakin sosiaalitoimen rooli hankkeessa on lievästi sanoen epäselvä. Ja vähän näyttää siltä, että niin on muidenkin toimialojen.

Onnistuneissa osallisuushankkeissa hankkeen tavoitteet ja omat intressit on onnistuttu ”kääntämään” sellaiselle kielelle, jossa myös ulkopuoliset ymmärtävät toiminnan mielekkyyden. Seuraava esimerkki on Joensuun seutukunnallisesta hankkeesta, jossa nuorisotyön profilia ja osallisuushankkeen roolia on pyritty vahvistamaan elinolojen kartoituksella. Tässä kartoituksessa ja sen raportoinnissa on osoitettu, kuinka hyvin toimiva nuorisotyö ja vahvat elinolot

koituvat pitkällä aikavälillä koko seutukunnan ja kaikkien hallintokuntien hyödyksi:

” Hanke on nostanut paikallisen nuorisotyön profilia juuri oikeassa vaiheessa, jossa kuntien resurssoinnit alkavat olla lopussa ja nuorisotyötä ei ole enää nähty vaikuttajana nuorten elinoloihin ja paikkakunnalla viihtymiseen. Hanke on realisoinut tilannetta erilaisilla tutkimusosioilla ja välittänyt tietoa myös alueen päättäjille sekä onnistunut sitomaan seudulliset toimijat keskenään. Poikkihallinnollisesti on tehty uusia pelinavauksia nuorten elinolojen alueella, joka on omalta osaltaan nostanut profilointia.

Elinolojen kartoitus ja näkemysten raportointi voivat tietysti parhaimmillaan parantaa ymmärrystä. Yhteistä sitoutumista ja toiminnan mielekkyyttä voidaan edistää niin, että asiat esitetään kyseisen hallintokunnan ajatustavan mukaan ja hallintokunnan omalla kielellä. Karrikoiden voidaan sanoa, että tässä käännösmallissa puhuja tai kirjoittaja tulkitsee vastaanottajan arvoja ja intressejä. Jos vastaanottajan tulkitaan ymmärtävän vain rahan arvoa, silloin esimerkiksi nuorten syrjäytymisen ehkäisyn mielekkyyttä perustellaan kustannuslaskelmilla (kuinka paljon yksi syrjäytynyt nuori maksaa...).

Monessa hankkeessa tuota ymmärrystä ja eräänlaista ahaa-elämystä lähdetään kuitenkin rakentamaan keskinäisen yhteistyön avulla. Tässä yhteistyömallissa toisten toimijoiden arvoja ja näkökulmia ei siis tulkita etukäteen, vaan asioista keskustellaan yhdessä. Käännös- ja yhteistyömalli ovat tietenkin analyyttisiä ja karkeita erotteluita, mutta kuvaavat kuitenkin sitouttamisen ja eri osapuolten kiinnostuksen herättämisen erilaisia tapoja. Seuraavat kaksi sitaattia kuvaavat Jyväskylän hankkeen toimintaa. Tässä hankkeessa toimintaa on valmisteltu määrittelemällä tavoitteita yhdessä eri toimijoiden kanssa:

” Hankkeessa on korostunut voimakas poikkihallinnollinen ja verkostoitunut toiminta, joka muutenkin on Jyväskylässä vahvaa. Mukana on laajasti asiaan liittyvät tahot. Olennaista on myös se että hankkeen aikataulu on melko realistinen. Ei heti vaikka mitä – periaatteella toteutettu. Vaan liikkeelle on lähdetty kartoituksen, suunnittelun, tutkimuksen kautta kuitenkin on saatu hahmotettua osittain valmiiksi konkreettisia toimenpiteitä.

Osallisuushankkeessa on melko nopeasti pystytty fokusoimaan se asioiden kokonaisuus, johon hankkeella halutaan vaikuttaa. Mukana olevat tahot ovat sitoutuneet työskentelyyn. Nyt keskustellaan jo toimenpiteistä, eli konkreettisia tuloksia hankkeesta alkaa olla näkyvissä.

Hankekoordinaattorille voi olla eduksi erilaisten pienten ”työrukkasryhmien” muodostaminen. Tavoitteet ja suunnitelmat pysyvät realistisina, mikäli työryhmissä on edustajia eri hallintokunnista. Kunkin sektorin ja ammattialan edustaja toimii tavallaan oman alansa asiantuntijana, joka pystyy jo etukäteen arvioimaan toimintatapojen ja tavoitteiden läpimenon omalla sektorillaan. Näin päätökset ja esitykset pystytään valmistelemaan hyvin ja ne voidaan esittää sujuvasti laajemmille yhteistyöryhmille. Ohjausryhmien vastauksissa tulee toisinaan esiin turhautuminen keskeneräisesti valmisteltuihin asioihin:

” Hankkeessa ei ole ollut ns. työryhmää, joka olisi työstänyt asioita. Ohjausryhmän jäsenet sen verran korkean tason ”herroja”, jotta sitoutuminen pitkäjänteiseen työhön ei näy. Näkyy vain ohjausryhmän kokouksissa vilkkaana keskusteluna, mutta siihen se jäänyt.

Hankkeen kohderyhmän ja toimintatavan valinta

Osallisuushankkeiden toimintaa voi jäsentää myös sen mukaan, onko toiminta kohdistunut nuoriin vai nuorten parissa työskenteleviin aikuisiin. Osa hankkeista on ymmärtänyt osallisuushankkeen luonteen perinteisen projektimaiseksi, ja kohteeksi on valittu joukko nuoria, joille tarjotaan tiettyjä toimenpiteitä. Monet hankkeista näyttäisivät kuitenkin valinneen sen tien, jossa hankkeen kohteena on selkeästi nuoriin kohdistuva palvelujärjestelmä kokonaisuudessaan. Nuorten elinolojen parantamiseen pyritään tässä mallissa siis välillisesti. Valtaosassa hankkeita nämä kaksi perustapaa eli nuorten yksilöllinen kohtelu ja palvelujärjestelmään vaikuttaminen esiintyvät tietenkin yhä aikaa ja toiminta kohdistetaan sekä nuoriin että aikuisiin.

Tämä hankkeiden kaksijakoisuus näkyy selvästi esimerkiksi nuorten vaikutusmahdollisuuksien lisäämisen tähtäävässä toiminnassa. Monessa hankkeessa pyritään lisäämään nuorten aktiivisuutta ja osallistumista esimerkiksi nuorisovaltuusto ja -parlamenttitoimintaan. Tätä laajempi näkökulma on niissä hankkeissa, joissa osallisuuden edistäminen ja nuorten mielipiteiden huomioiminen liitetään kaikkiin keskeisiin toimintoihin. Tavoitteena on edistää sellaista ajattelutapaa, jossa nuoret otetaan aktiivisesti huomioon toimintoja suunniteltaessa ja nuorten elinympäristöjä rakennettaessa. Nämä vaikutusmahdollisuuksien lisäämisen kaksi ulottuvuutta näkyvät seuraavissa sitaateissa:

” Osallisuushanke on tuonut esiin paremmin nuorten äänen ja koordinaattori on tuonut nuorten asiaa esiin myös niiden tahojen kanssa, jotka eivät ennen ole huomioineet toiminassaan tietoisesti nuorten näkökantaa asioihin.

Nuorten osallisuus on aktivoinut valtavan määrän Raahen ja lähikuntien nuoria toimimaan ja vaikuttamaan. Nuorten aktiivisuus, positiivisuus ja näkyvyys sekä ennen kaikkea vaikuttaminen näkyy ja kuuluu Raahessa. ”Pienikin on otettava huomioon”. Nuorisotyö on vahvasti ja erittäin näkyvästi vaikuttamassa ja osallistamassa.

Luulen että sen avulla nuorten ääni ja heidänkin kiinnostus heitä koskeviin asioihin saadaan nyt myös kunnalliseen päätöksentekoon. Näin ollen myös itse nuorten opiskelijoiden sekä opettajien välille saadaan muodostettua kontakteja, jolloin nuori pystyy myös vaikuttamaan oppimiseensa sekä sen ympäristöön.

Nuorten ja lasten asiat ovat kohonneet tärkeiksi asioiksi ja lisäksi heidän osallisuutensa on lisääntynyt aina perustasolta kaupunginvaltuuston tasolle.

Nuorten vaikutusmahdollisuuksien parantuminen ilmenee melko monessa vastauksessa hankkeen tuomana lisäarvona. Osassa hankkeita nuorten näkökulman huomioiminen liittyy aiemmin mainittuun palvelujärjestelmän arviointiin. Nuoriin kohdistuvia palveluita ja palvelutarpeita voidaan arvioida myös nuoria kuulemalla eikä pelkästään auttamis- ja asiantuntijaverkoston itsearviointilla.

Monet ohjausryhmän jäsenet korostavat myös nuorisotyön kehittymistä. Toisinaan kysymys on *perus*nuorisotyön kehittämisestä, mutta vastaukset viittaavat myös nuorisotyön laajentumiseen. Osallisuushanke on mahdollistanut uudenlaisen nuorisotyön, jossa samalla myös ylitetään perinteiset sektorirajat. Esimerkiksi sellaisilla hankepaikkakunnilla, joissa hankekoordinaattori toimii yksittäisten nuorten tukijana, koordinaattorin toimenkuva muistuttaa eräänlaista nuorisoasiamiestä. Kokonaisvaltaisia palveluita tarjotaan matalan kynnyksen takaa ja yhdeltä luukulta. Tämänkaltainen malli onnistunee parhaiten pienillä paikkakunnilla:

” Hanke on tuonut uuden yhteistyökumppanin, nuorisotyöntekijä-koordinaattorin, kuntaan. Pienessä kunnassa yhteistyö eri sektoreiden kanssa on tärkeää, koska työntekijöitä ja taloudellisia resurssejakin on vähän. Hanke on lisäksi luonut ”matalan kynnyksen” paikan nuorille. Nuorten on helpompi ottaa yhteyttä nuorisotyöntekijään kuin esim. sosiaalitoimeen. Koordinaattori on nuorten

käytettävissä päivittäin. Kun taas sosiaalitoimistoon, työvoimatoimistoon tms. on ajanvaraus ja. Koordinaattori on läsnä nuorten elämässä myös muutoinkin esim. retkillä ja nuorisotiloissa. Tällaista läsnäolevaa ja helposti tavoitettavaa henkilöä moni nuori tarvitsee elämäänsä.

Edellinen sitaatti on siinä mielessä merkityksellinen, että siinä hankkeen lisäarvo perustuu selvästi yhden lisähenkilön työpanokseen. Ainakin joissakin hankkeissa tulevaisuutta rakennetaan sen varaan, että koordinaattori tai nuorisosiamies on käytettävissä myös jatkossa. Täysin vastakkaisena voidaan pitää sellaista hankemallia, jossa toiminta on alusta saakka tähdännyt nykyisten käytäntöjen tehostamiseen. Asioita pyritään kehittämään työnjakoa kehittämällä ja esimerkiksi verkostoyhteistyötä organisoimalla. Koordinaattori voi tehdä itsestään välttämättömän, mutta joissakin hankkeissa tavoitteena on tehdä koordinaattorista tarpeeton:

” Meillä on hyvä suunnitelma, miten saadaan nivelvaiheessa olevat mahdolliset pudokkaat kiinni. Jos suunnitelma toteutuu, niin asiat näyttäisivät olevan hyvällä mallilla. Hanketta ei ole rakennettu uusien rahoituslähteiden varaan, vaan jo olemassa olevien toimijoiden paremmalle yhteistyölle ja verkostoitumiselle.

Nuorten vaikutusmahdollisuuksien lisääminen sekä nuorisotyön kehittäminen erottuvat siis hankkeiden tuomana lisäarvona. Yhtenä keskeisenä teimana voidaan mainita myös nivelvaiheen seuranta ja koulupudokkaiden kanssa tehtävä työ. Tämä mainitaan useassa hankkeessa tärkeäksi tavoitteeksi, ja konkreettisiakin toimia on tehty.

Ohjausryhmien jäsenille tehdyn kyselyn vastauksissa esiintyy sama kaksijakoisuus kuin projektiraporteissakin: hankkeissa on tehty konkreettisia toimenpiteitä, mutta lisäarvo näkyy myös vaikeasti mitattavana hitaana edistymisenä. Lisäarvoksi mainitaan esimerkiksi se, että nuoret ovat tulleet näkyville paremmin, ja nuorista, heidän ongelmistaan ja tekemisen tarpeellisuudesta ollaan aiempaa paremmin tietoisia.

5.4.2

Paikallinen tuki ja rajoitteet

Ohjausryhmien jäsenille tehdyssä kyselyssä selvitettiin myös hankkeiden saamaa tukea ja toiminnan rajoitteita. Kysymyksen tarkka sanamuoto kuului seuraavasti:

Mitkä paikalliset tekijät (olosuhteet, toimijat yms.) toimivat hankkeen tukena? Entä mitkä paikalliset tekijät ovat rajoittamassa tai vähintäänkin hidastamassa hankkeen toimintaa?

Tukea ja rajoitteita on siis kysytty erikseen. Käytännössä vastausten analyysi mahdollistaa sen, että hankkeiden toimintaedellytyksiä voidaan tarkastella myös laajemmin. Jos jokin asia mainitaan hankkeen tukena, sen puuttumisen voi arvella toimivan hankkeen rajoituksena, vaikkei sitä ole erikseen mainittu. Vastauksissa tuli runsaasti eri sektoreiden ja toimijoiden luetteluita, esimerkiksi toimija X toimii tukena jne. Tässä raportoinnissa ei kuitenkaan tarkastella eikä lasketa tällaisia sektorikohtaisia mainintoja, vaan tarkastelu kohdistuu yleisemmälle tasolle. Toimijakohtaiset tukijat ja rajoittajat voidaan paikallistaa esimerkiksi projektiraporteista.

Osallisuushankkeiden saama tuki ja rajoitteet jäsenyivät ajallisesti ainakin kolmeen ulottuvuuteen. Ensinnäkin vastauksissa puhutaan usein paikallisista perinteistä. Toiseksi ohjausryhmien jäsenet mainitsevat nykyhetken liittyviä asioita ja tekijöitä hankkeen toimintaedellytyksinä. Kolmanneksi osallisuushankkeiden toimintaan vaikuttavat myös erilaiset tulevaisuuteen liittyvät asiat.

Hankepaikkakunnan perinne ja vakiintuneet toimintatavat voivat tilanteen mukaan toimia joko hankkeen tukena tai toiminnan hidasteena. Hyvä perinne tarkoittaa yleensä paikallista toimintatapaa, jossa asioita on jo totuttu hoitamaan moniammatillisella yhteistyöllä ja kunnan toiminnassa on muutenkin korostunut nuorista huolehtiminen. Tämä perinne luo perustan, johon osallisuushankkeen on helppo tulla:

” Mielestäni hankkeen onnistumista on edesauttanut poikkihallinnollisen yhteistyön olemassaolo (työvoima-sosiaalitoimi, terveydenhuolto-sosiaalitoimi, perusopetus-sosiaalitoimi).

Moniammatillisella ja poikkihallinnollisella yhteistyöllä Iisalmessa hyvät ja toimivat perinteet, mikä tukee monin eri tavoin hanketta.

Nokialla on pitkään toiminut moniammatillinen työryhmä, jossa on pyritty yhdessä seuraamaan nuorten elämään, siirtymistä peruskoulusta eteenpäin ja antamaan apua elämässä selviytymisessä yleensä. Meillä siis on melko hyvin toimivat verkostot nuorten asioissa.

Melko monessa vastauksessa korostetaan myös aikaisempia kokemuksia eri hankkeista ja projekteista. Hankeperinne on osoittanut hankkeiden hyödyllisyyden:

” Voisi sanoa, että paikkakunnalla on hyvin myönteinen suhtautuminen tämän kaltaisiin hankkeisiin, kun on jo vuosien ajalta ollut nähtävissä myös tuloksia.

Heti on kuitenkin sanottava, että puhe sekä aiemmista että nykyisistä hankkeista on kaksijakoista. Hanke- ja projektiperinteeseen on myös kyllästytty ja sen järkevyyttä epäillään:

” Ongelmana, uhkana on että hyvien mallien kokeiluun ja vakiinnuttamiseen ei kuitenkaan löydy riittävästi resursseja tässä poukkoilevassa hankerahoitus maailmassa. Kaupunki ei suuntaa omia rahoja ko. toimenpiteisiin vaan ohjeistetaan hakemaan rahoitusta ulkopuolelta. – Sitten taas ”kääritään sama asia uuteen lahjapaperiin” että saataisiin vaikka Ray:ltä rahoitusta. Kysymys kuuluukin ohjaako lopulta mm. nuorten osallisuushankkeen onnistumista kuntasektorin rahoituksen puute, valtion rahoituksen poukkoilevuus, vai ohjaako Ray:n toiminta linjaus nuorten elinoloihin liittyviä toimenpiteitä.

Vanhat toiminta- ja ajattelutavat voivat myös hidastaa hanketta. Tämä näkyy erityisen selvästi poikkihallinnollisessa yhteistyössä:

” Tietynlainen arkuus esim. nuorisopalveluiden puolelta tehdä töitä opetuspalveluiden sektorilla hankaloittaa työskentely. Ei ole itsestään selvää olla osana koulutuspalveluiden työkenttää, koska perinteisesti nuorisotyötä ei mielletä osaksi koulutuspalveluita. Arvostus on ansaittava ennen kuin voi oikeasti saada aikaiseksi hyviä asioita, mistä seuraa paljon työtä.

Silloin kun tulee eteen oikeita ongelmia, niin edelleenkin se vanha ”en luota teihin” ajattelu astuu esiin ja tuntuu kuin olisi tehty ihan turhaan töitä. Muutos on aina hidasta ja asenteiden muuttaminen on äärimmäisen hidasta.

Ennakkoluulot uutta kohtaan ja tavallaan jonkun reviiirille tulo ovat kaikilla alueilla ongelmallisia kysymyksiä erityisesti nuorisotoimen alueella.

Ohjausryhmän jäsenten tulkinnoissa kehittämistoimien hidasteeksi mainitaan myös muutoksen pelko; vanhoja toimintamalleja varjellaan vanhasta tottumuksesta:

” Myös muutospelkoa on havaittavissa eri yhteyksissä; vanhojen toimintamallien kyseenalaistaminen voi olla vaikeaa ja pelätään ”työtaakan” lisääntyvän yhteistyön myötä. Ollaan monesti ”näennäiskannattajia” mutta ei olla valmiita tukemaan toiminnassa.

Näitä vastauksia tulkittaessa täytyy kuitenkin muistaa, että yhteistyön onnistumisen koetaan usein edellyttävän sitä, että ihmiset ymmärtävät toisen hallintokunnan perinteet ja näkökulman. On mahdollista, että muutospeloksi tai jähmeydeksi tulkitulla toiminnalla on omat perusteensa.

Osallisuushankkeiden toimintaa tukee huomattavasti se, että hanketta arvostetaan paikallisessa toimintaympäristössä ja hanke liittyy johonkin laajaan kokonaisuuteen. Monessa vastauksessa korostetaan johdon ja paikallisten päättäjien tuen merkitystä. Osallisuushanketta voidaan tukea myös erilaisilla hyvinvointiohjelmilla tai -strategioilla, jolloin hanke kytkeytyy osaksi tulevaisuuden suunnittelua. Myös nuorten osallisuus on voitu liittää kaupungin tai kunnan painopistealueeseen:

” Raahen seutukunnan aluekeskusohjelmassa osallisuus on näkökulma ja menetelytapa, joten nuorten osallisuushanke on ollut valmisteluvaiheesta saakka ”seutukunnallisessa suojeluksessa”.

Tukena: hankkeen vastuuhenkilöiden hengen palo + poliitikkojen sitoutuminen + kaupungin ylimmän johdon sitoutuminen + kaupungin yhteisstrategiat ja yhteiset arvot + opetussuunnitelmien (valtakunnalliset) lähtökohdat + yleinen yhteiskunnallinen keskustelu, jossa nuorten olosuhteita tuotu systemaattisesti esille, myös ongelmalähtöisesti.

Parasta tukea antaa se että hanke on niin poliittisen kuin ylimmän virkamieskunnan hyväksymä (on oikeus toimia).

Tukena ovat toimineet hyvin hallinnolliset rakenteet, jotka ovat kiinnostuneet tilanteesta, kuten mm. maakuntaliitto joka on lähtenyt laatimaan maakunnallista nuorisostrategiaa.

Tukena: – nuorten hyvinvointi on kaupungin painopistealue – media on nostanut asian hyvin esille – moniammatillisella yhteistyöllä on perinteitä.

Osallisuushankkeelle on siis hyväksi liittyä johonkin laajempaan teemaan ja kokonaisuuteen. Epäilevissä kommentteissa esiintyy kuitenkin usein uhkakuva, jonka mukaan samojen teemojen ja kokonaisuuksien kanssa toimiminen merkitsee myös päällekkäisyyttä. Tässä puheessa ei siis pystytä erottamaan hankkeen toimintaa kaikesta muusta samankaltaisesta toiminnasta. Usein hankkeen lisäarvoa ja vaikuttavuutta epäillään. Samoja asioita tehtäisiin joka tapauksessa ilman osallisuushankettakin. Erityisen selvästi tämä näkyy arvioissa, joissa hanketta tarkastellaan suhteessa muihin hankkeisiin ja projekteihin. Mielenkiintoinen teema on myös kateus ja kilpailutilanne, sillä nuorten osallisuuden edistäminen ja syrjäytymisen ehkäisy halutaan omia omalle reviirille:

” Aikaisemmin jo samantyyppinen sosiaalitoimen projekti, joka edelleen voimissaan ja kateellinen.

Joskus tuntuu siltä, että kaikki nuorten kanssa työskentelevät tahot eivät välttämättä tue hanketta (kateus?).

Osallisuushankkeiden rajoitteiksi mainitaan usein erilaisten odotusten ja tavoitteiden ristiriita. Osallisuushankkeeseen kohdistuu paljon odotuksia eri tahoilta, mutta tässä ristitulella ei pystytä löytämään yhteistä näkökulmaa eikä yhteisiä tavoitteita. Tämä heijastuu myös hankekoordinaattorin työnkuvaan ja työssä viihtymiseen. Tavoitteiden ristituli on ongelmallista, mutta yhtäläillä ongelmana on tavoitteiden selkiintymättömyys:

” Hankkeesta tulee vain helposti ”toiveitten tynnyri”, jolta kaikki odottavat ”ihmeitä”.

Hanke on liian massiivinen, tavoitteet taivaita hipovia ja konkreettiset & paikalliset tavoitteet edelleen haussa. koordinaattori on työssään yksin ja ilmeisen ”hukassa”. Suurin ongelma on se, että hankkeen tavoitteiden mukaiseen yhteistyöhön ei ole sitouduttu. kysymys ei ole pelkästään henkilöiden sitoutumattomuudesta, vaan palvelujärjestelmän ja rakenteiden vanhakantaisuudesta. vanhoille toimintarakenteille on vaikea kehittää ja rakentaa uudella tavalla toimivaa työtapaa.

Sitaateista kannattaa huomioida maininta sitoutumattomuudesta. Näennäis-sitoutuminen tai kaiken sitoutumisen puuttuminen mainitaan huomattavan usein hankkeen rajoitteeksi. Saattaa kuitenkin olla, että sitoutumattomuudessa on osittain kysymys siitä, että hankkeen tavoitteita ei koeta omiksi. Tässä mielessä sitoutumattomuus, tavoitteiden puuttuminen tai epärealistiset odotukset ovat saman kolikon eri puolia: toiset tulkitsevat sitoutumattomuudeksi sellaisen toiminnan, jonka motiivina on haluttomuus osallistua mahdollomaan tai epärealistiseen toimintaan.

Tulkinnan ristiriidat ovat aina esillä myös silloin, kun puhutaan erilaisista resursseihin tai hallinnollisiin rakenteisiin liittyvistä esteistä. Talous- ja henkilöstöresurssit – tai oikeastaan niiden puute – ovat kaikkein useimmin mainitut hankkeen rajoitteet. Myös erilaiset hallinnolliset ja lainsäädännölliset esteet mainitaan usein. Muutamissa vastauksissa vihjataan kuitenkin siitä mahdollisuudesta, että näihin rakenteellisiin esteisiin vetoaminen on vain sosiaalisesti hyväksytty tapa vältellä (osallisuus)työtä:

” Kolmas sektori on aktiivisesti mukana, mutta vaikutusmahdollisuudet suurempaan kokonaisuuteen näyttäisivät olevan vielä monen ”lasiseinän takana”. Lasiseinällä tarkoitan tässä tapauksessa, joko oikeita lainsäädäntöön tai määräyksiin liittyviä esteitä tai oletettuja esteitä, joihin on mukava vedota silloin kun tarvittaisiin uskallusta kokeilla rajoja ja uutta toimintaa.

Eri hallintokuntien edustajien vastauksia ristiintaulukoimalla havaitaan kuitenkin, että näissä epäilevissä tulkinnoissa on usein kysymys myös tietämättömydestä. Hallinnolliset tai lainsäädännölliset esteet voivat olla verukkeita, mutta usein ne ovat myös *oikeasti* rajoittamassa liikkumavaraa. Tietämättömyys toisen sektorin mahdollisuuksista saa toiset osapuolet epäilemään verukkeisiin vetoamista. Tämäkin havainto tukee sitä näkemystä, jonka mukaan moniammatillinen yhteistyö edellyttää toisen ammattikunnan toiminnan ymmärtämistä.

Hankkeiden rajoitteina voidaan mainita myös erilaiset nykyhetken ja tulevaisuuteen liittyvät muutokset ja yleinen epävarmuus. Meneillään olevat tai tulevat muutokset esimerkiksi organisaatorakenteissa, kuntaliitoksissa tai omassa työnkuvassa heijastuvat monella tavalla myös osallisuushankkeen toimintaan. Epävarmuus ja pysyvä muutoksen tila näyttää olevan arkipäivää monella hankepaikkakunnalla. Tilanteen eläminen ei välttämättä ole rajoite, mutta se on otettava kuitenkin huomioon hankkeita arvioitaessa.

5.4.3

Missä hanke ei ole edistynyt?

Ohjausryhmien jäseniltä kysyttiin arviota myös siitä, missä asioissa osallisuus-hanke ei ole edistynyt aivan toivotulla tavalla. Kysymyksen tarkka sanamuoto on seuraava:

Missä asioissa osallisuushanke ei ole mielestäsi edistynyt parhaalla mahdollisella tavalla? Mistä syystä?

Melko monet vastaajat arvelevat, että hanke on edennyt suunnitelmien mukaisesti. Osa vastaajista korostaa hankkeen alkuvaihetta ja suuria tavoitteita, tässä vaiheessa ei ole syytä odottaa suuria vaikutuksia.

Ohjausryhmien jäsenten vastauksista erottuvat ensinnäkin yhteistyön edistymiseen liittyvät vaikeudet. Näistä hankaluuksista puhutaan usein yleisesti, mutta toisinaan otetaan kantaa yksittäisten toimijatahojen kanssa syntyneisiin ongelmiin. Näissä suunnatuissa kommentteissa syyllistetään joko hanketta tai hankkeen potentiaalista yhteistyökumppania. Melko usein hankkeen puutteiksi mainitaan vajavainen yhteistyö koulujen, sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon kanssa.

Esimerkiksi koulun näkökulmasta puutteellinen yhteistyö voidaan tulkita siten, että koulu on unohdettu hankkeen tavoitteita määriteltäessä. Koulu-maailmaa ulkoapäin tarkastelevien mielestä ongelmana saattaa kuitenkin olla koulujärjestelmän hierarkkisuus ja jäykkyys. Seuraavassa on melko tyypillinen tätä asiaa kuvaava sitaatti:

” Isojen organisaatioiden sitouttaminen ja käytännön toimintaan saaminen on oma ongelmansa. tästä hyvä esimerkki on opetustoimi/koulut. Kehittämistoimenpiteiden alkuun saaminen esim. koulituksen osalta törmää moniin ongelmiin... Koulujen perinteinen jäykkyys, hierarkkisuus. Toisaalta voi kysyä kuinka kokonaisvaltaisesti yksittäinen opettaja katsoo asioita: Minä vain opetan matikan vai opetan matikkaa kasvatuksen näkökulmasta huomioiden nuoren kokonaisvaltaisen kasvun.

Kriittisissä kommentteissa poikkihallinnollisen yhteistyön kehittymisen tulkitaan olevan alkuvaiheessa ja toimivan vain näennäisesti eikä mitään konkreettista ole saatu aikaan. Näissä vastauksissa näkyy kritiikkinä sama asia, jonka toiset mieltävät hankkeen luonnollisena kehityskaarena. Suunnitteluvaihe voidaan kokea tarpeellisena pohjustuksena tai hyödyttömänä vatvomisena.

Nämä vaihtoehtoiset ajattelutavat näkyvät myös seuraavassa sitaatissa vastaajan itsearviona:

” Mielestäni nyt pitäisi jo saada jotain konkreettistakin sovittua, mutta kokouksesta toiseen vain puhutaan ja suunnitellaan (sekin on hyvä asia; hyvin valmisteltu asia varmaan toimiikin paremmin). Pian on kuitenkin kesä ja peruskoulun opoilla uudet oppilaat, entisistä ei pidä huolta kukaan (siis niistä, jotka eivät mene toiselle asteelle tai keskeyttävät heti alkuunsa). Syytä en tiedä, voi olla, että olen itse liiankin hätäinen.

Yhteistyön hidas kehittyminen ja konkreettisten toimenpiteiden puuttuminen näyttäisi olevan yhteydessä siihen, että osallisuushanketta ei ole osattu rajata eikä toimintaa ole kohdistettu tarpeeksi määrätietoisesti. Tavoitteet ovat joko liian suuria, epäselviä tai ne puuttuvat kokonaan.

Seuraavien sitaattien yhteisenä piirteenä on osallisuushankkeen hahmottomuuden kritisointi. Hanke ei ole löytänyt omaa tehtäväänsä eikä rooliaan paikallisessa todellisuudessa. Tästä hahmottomuudesta syyllistetään usein hankkeen koordinaattoria tai ohjausryhmän jäseniä. Eräänlaisina henkilöitymättöminä syyllisinä toimivat hankkeeseen kohdistuneet ristiriitaiset odotukset. Tavoitteiden määrittelyä on vaikeuttanut eri osapuolten suuret ja ristiriitaiset odotukset:

” Hahmottaessaan tehtäväänsä, rajauksessa, sitouttamisessa. Ei voi syyttää vetäjää, yksin mahdoton tehtävä. Menossa parempaan suuntaan koko ajan.

Ohjausryhmä on liian suuri ja asiat, joista pitäisi päättää ovat keskeneräisiä, josta syystä aika menee asioiden puimiseen ja päätökset jäävät tekemättä. Kokeukseni ohjausryhmän varajäsenyydestä ovat erittäin masentavat. Siellä istuu ihmisiä, joilla on suuria odotuksia lähinnä hankkeen ”rahapussiin”, mutta ei minkäänlaista ymmärrystä siitä, että nyt pitäisi tehdä yhteistyötä asiassa ja että yhteistyötä tehdessä aina oma tahto ja etu eivät toteudu.

Ei ole päästy vielä oikeaan työhön – ehkä yritetään haukata liian suurta palaa kerralla – ei kaikkeen voi kerrallaan vaikuttaa – pienin askelin päästään paremmin tulokseen.

Ryhmässä on erilaisia ennakko-odotuksia Osallisuushankkeesta ja sen tavoitteista. Aikaa menee turhaan kokouksessa, jota ei ole valmisteltu hyvin.

Hanke on kokonaisuudessaan edennyt hyvin hitaasti. Hankeen koordinaattori on mielestäni hyvin epävarma ja ei löydä hankeen syvintä tarkoitusta, vaikka ohjausryhmä mielestäni on sen hänelle hyvin osoittanut. Ohjausryhmän sitoutuneisuus on pikkubiljaa toimettomuuden vuoksi hiipunut ja hyvä aktiivisuus muuttuu odotteluksi.

Lisäksi on erilaisia näkemyksiä siitä, ohjaako projektia opetushallitus vai meidän alkuperäinen hankesuunnitelma, jonka tavoitteet ja painopisteet todennäköisesti eroavat muiden kuntien suunnitelmista.

Joka tapauksessa osallisuushankkeiden alkuvaiheessa on mitä ilmeisimmin tarvittu tavoitteiden selventämistä. Tämä näkyy hankkeiden kriittisissä kommenteissa, mutta yhtäläillä myös myönteisissä tulkinnoissa, joissa kuvataan osallisuushankkeen kehityskaarta:

” Alun ongelmana on ollut käynnistysvaihe ja etenkin se, että kaikki ymmärtää mikä ja mitä osallistumishankkeessa tehdään ja mihin konkreettisiin asioihin ja tekoihin osallistumishankkeeseen osallistujoiden tulisi pyrkiä. Alussa asiat tuppasivat rönsyilemään sinne tänne, mutta koko ajan olemme menossa kohti parempaa suuntaa. Etenkin nyt kun nuorten todelliset ongelmat ovat tulleet kaikille esiin.

Tavoitteiden selkiintymättömyyden ohella hankkeita on toisinaan kritisoitu näkymättömyydestä ja avoimuuden puutteesta. Ohjausryhmän jäsenillä ei ole tarkkaa tietoa hankkeen toiminnasta, vaan tavoitteet vaikuttavat kätkeyiltä ja toiminta puuhastelulta. Seuraavassa sitaatissa esiintyvä tiedottamisen toive on melko yleinen:

” Valitettavasti olen joutunut olemaan poissa parista viime kokouksesta, joten en tiedä, missä mennään. Minulla on kuitenkin sellainen tunne, että muutaakaan eivät tiedä, missä mennään. Ja mitä siellä touhutaan. Elikkä tiedottamispuolessa olisi toivomisen varaa. Olemmehan sentään maksamassa projektia.

Hankkeen toiminnan näkymättömyys on oletettavasti suurempi ongelma kuin tämän aineiston perusteella voi päätellä. Kyselyyn ovat todennäköisimmin jättäneet vastaamatta ne ohjausryhmän jäsenet, jotka ovat kaikkein heikoimmin selvillä hankkeen toiminnasta ja etenemisestä. Hankkeen näkymättömyys ja hahmottomuus viittaavat myös jonkinlaiseen hankkeen arvovallan puutteeseen. Aiemmin mainittiin se, että hankkeen pitäisi olla paikallisesti arvostettu, vaikutusvaltainen ja näkyvä.

Arvovallan puuttumisen ohella hankkeen näkymättömyys voi viitata myös toiminnan kapeuteen. Osa ohjausryhmien jäsenistä kritisoi hanketta liian kapeasta toiminnasta. Esimerkiksi osallisuushankkeen kohderyhmää pidettiin liian ”helppona”:

”*Syynä puutteet lähityön osaamisessa – on helpompaa työskennellä ns. tavallisten nuorten kanssa, nuorisoparlamentit yms. Tätä vaikein kohderyhmä ei tule näihin toimenpiteisiin, ne täytyis kaivaa esiin kenttätöön menetelmin ja sitten pitäisi olla pedagogista osaamista työskentelyyn heidän kanssaan. Syyt: AMK:t ja yliopistot ovat (myös tutkijat) kiertäneet ongelman kaukaa – tyyliin ”ei kuulu mun toimenkuvaan”.*

Itse odottaisin ehkä enemmän ns. heikonpiosaisten nuorten osallistamista. Nyt mukana olevat ovat pääasiassa jo muutenkin aktiivisia ja monessa mukana olevia nuoria. Koska kunnassa nuorille tarjotut toiminnat ovat valtakunnallisesti vähintäänkin kohtuullisella tasolla, niin painopiste voisi olla ainakin hankkeen jossakin vaiheessa enemmän tämän ryhmän osallistamisessa.

Ohjausryhmän jäsenten vastausten perusteella voidaan päätellä, että hankkeen alkuvaiheen suurimpia haasteita on ollut tavoitteiden rajaaminen ja niiden muotoilu kaikkia osapuolia tyydyttävällä tavalla. Paljon puhutussa sitoutumisen puutteessa on usein kysymys siitä, että hanketta ei syystä tai toisesta koeta omaksi. Sen tavoitteet ovat omasta hallintokunnasta tarkasteltuna epäolennaisia, epärealistisia tai epäselviä. Hankkeen kohderyhmän kritisointi kuvastaa osaltaan tuota ”vierauden” tunnetta.

5.5

Yhteenveto

Ohjausryhmien jäsenten vastauksia tulkitessa kannattaa muistaa, että kyselyyn vastasi runsaat puolet (56 %) jäsenistä. Aineiston edustavuuden kannalta tämä on riittävä määrä, ja nykyaikana vastausprosentti on jopa yllättävän hyvä. Kuitenkin vajaa puolet ohjausryhmien jäsenistä ei vastannut kyselyyn. Tässä ryhmässä on todennäköisesti enemmän niitä, joille hankkeen toiminta on jäänyt vieraaksi eikä mielipiteitä riitä ainakaan kyselyyn jaettavaksi.

Vastanneiden perusteella voidaan sanoa, että osallisuushankkeen toimintaan ollaan kohtuullisen tyytyväisiä. Hanke oli kokonaisuudessaan edistynyt vähintään melko hyvin lähes kaikkien (89 %) kysymykseen kantaa ottaneiden mie-

lestä. Toisaalta ainoastaan 12 prosenttia arveli, että hanke oli edistynyt erittäin hyvin. Osallisuushankkeiden arvioidaan onnistuneen erityisen hyvin ohjausryhmän jäsenten näkemysten huomioimisessa sekä toiminnan kohdistamisessa.

Myös hankesuunnitelmien realismi, hankkeen toiminta nuorisotyön kehittämisen tukena sekä poikkialueellisen yhteistyön kehittäminen ovat onnistuneet valtaosan mielestä. Hieman huonommin osallisuushankkeen arvellaan tukeneen työvoimahallinnon palveluiden, ammatillisen koulutuksen ja sosiaalitoimen kehittämistä.

Paikkakuntien valmiudet hankkeen toteuttamiseen vaikuttavat melko hyviltä, ainakin jos kriteereinä pidetään asiantuntijoiden itsearvioita paikallisesta asenneilmapiiristä, uudistushenkisyydestä ja valmiudesta poikkialueelliseen yhteistyöhön. Suurimmat puutteet vaikuttavat olevan taloudellisissa resursseissa ja henkilöstön voimavaroissa. Toisaalta rivien välistä voi lukea myös palvelujärjestelmän asiantuntijakeskeisyyteen kohdistuvaa kritiikkiä.

Ohjausryhmien jäsenten kertomukset *hitaista herättelyistä ja päänavauksista* ilmentävät sitä, että hankkeen alkuvaiheessa on käytetty aikaa keskusteluihin, ongelmien kartoitukseen ja yhteisten intressien linjauksiin. Tässä vaiheessa voidaan olettaa, että hyvät hankkeet ovat tämän prosessin aikana ohjautuneet paikallisesti olennaisiin ja realistisiin asioihin.

Osallisuushankkeet ovat aloittaneet toimintansa erilaisista lähtöasetelmistä. Muutamat hankkeet ovat päässeet suotuisaan maaperään, josta on ollut keskimääräistä vaivattomampaa rakentaa toimintaa. Joillakin paikkakunnilla valmiudet ovat heikkommat. Paikallisten erojen lisäksi on olemassa myös joitakin yleisiä piirteitä. Eräs mielenkiintoinen asia on se, että paikalliset perinteet ja toimintatavat voivat olla joko hankkeen toiminnan tukena tai hidasteena. Jos yhteistyö ja hanketoiminta on myönteisessä mielessä tuttu asia, osallisuushanke ei loppujen lopuksi tuo mitään uutta ja mullistavaa paikalliseen arkeen. Toisaalta perinne näyttäytyy myös vanhoina ja luutuneina asenteina sekä epämääräisenä muutosvastarintana, ja kaikkea uutta vastustetaan ja reviiirejä varjellaan.

Hankkeiden välillä on yhtäläisyyksiä myös siinä, että kaikki hankkeet kaipaavat tukea ja resursseja toiminnalleen. Hankkeella täytyy olla sekä materiaalista että henkistä voimaa, jotta hankkeen ajamisen tavoitteiden ja ideoiden toteutuminen tai edes sitoutunut kuunteleminen onnistuisi. Osallisuushankkeiden toimintaa tukee erityisen paljon se, että hankkeen asema paikallisessa toimintaympäristössä on arvostettu ja hanke liittyy johonkin laajempaan kokonaisuuteen. Monessa vastauksessa korostetaan johdon ja paikallisten päättäjien tuen merkitystä. Osallisuushanke saa tukea myös erilaisista hyvinvointiohjelmista tai -strategioista, jolloin hankkeen toiminta kytkeytyy osaksi laajempaa tulevaisuuden suunnittelua.

HANKEKOORDINAATTORIEN NÄKEMYKSET

Tässä luvussa tarkastellaan hanketoimintaa pääosin hankekoordinaattorien näkökulmasta. Koordinaattorien mielipiteiden tarkastelun tulokset perustuvat projektiraportteihin, tehtyihin kyselyihin ja haastatteluihin. Näitä tulkintoja verrataan ohjausryhmän jäsenten näkemyksiin ja muuhun tietoon.

6.1 Hanketoiminnan edellytykset

Osallisuushankkeet toimittivat vuoden 2003 toiminnastaan raportin Opetushallitukselle kevään 2004 aikana. Tässä raportissa hankkeita pyydettiin mainitsemaan omaa toimintaansa tukevia asioita. Seuraavassa taulukossa kuvataan tähän tulleita vastauksia.

Taulukko 6.1 Hanketoimintaa tukeneet asiat

MITKÄ ASIAT OVAT EDISTÄNEET HANKKEEN TOTEUTTAMISTA ALKUPERÄISEN SUUNNITELMAN MUKAISESTI?

Hyvät yhteistyötahot ja yhteinen näkemys lasten ja nuorten tulevaisuudesta.

Motivoitunut henkilöstö ja toiminnasta innostunut nuoriso.

Hyvä yhteistyö eri sektoreiden kanssa

Projektityön vapaus suunnitella ja toteuttaa työtä

Hyvät työkaverit työyhteisössä ja osallisuushankkeessa

Työnantajan tuki työlle

Nuorten asiat koetaan kiinnostavana ja tärkeänä (media).

Säännöllinen raportointi ja tavoitteiden asettaminen

Projektimyonteinen kunta -ajattelu

Nuorisotoimen henkilökunnan innostuneisuus ja sitoutuneisuus osallisuushankkeeseen. Yleinen ilmapiiri on myös ollut kiinnostunut, ja havaittavissa on ollut sosiaalista tilausta tämän kaltaiselle toiminnalle.

Arvovaltainen taustaorganisaatio luo hankkeelle hyvät toimintaedellytykset.
Erilaisten toimijoiden mukaan tulo verkostotyöhön
Verkoston toimijoiden halu muutokseen

Kummankin hallintokunnan yhteinen visio ja johtoportaiden yhteinen tahto hankkeen toteuttamiseen ovat olleet keskeisimmät hanketta edistävät asiat. Tämä on vaatinut uusien yhteistyökäytäntöjen luomista ja yhteisiin tavoitteisiin sitoutumista. Hankkeen laajenemisen ja opetus- ja nuorisotoimen yhteistyön sujumisen edellytyksenä on ollut se, että kummassakin hallintokunnassa on ollut omat hankkeeseen sitoutuneet työntekijät ja hanketta on viety eteenpäin yhteistyössä kehittämällä ja hallintokuntien erilaiset toimintakulttuurit huomioon ottaen.

Työnjako

Kunnan myönteisyys hankkeelle

Yhteistyö eri hallintokuntien kesken saumatonta, ja tavoitteena kaikilla on nuorten osallisuuden edistäminen.

Jotkut innokkaat ja ”uskaliaat” yhteistyötahot, heidän kannustus ja pienet onnistumiset. Valtakunnalliset tapaamiset ja läänin hanketapaamiset, joista saatiin konkreettisia ideoita ja lisää puhtia.

Vuosien mittaan kehittynyt hyvä yhteistyötraditio on erinomainen lähtökohta hankkeen edistymiselle. Vahvuutena on, että hanke perustuu kaupungin strategiaan päätöksien ja on osa valtakunnallista Nuorten osallisuushanketta.

Luottamushenkilöiden kiinnostus lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä tukevaan toimintaan antaa hyvän perustan edetä myös tästä eteenpäin.

Lasten ja nuorten hyvinvointityöryhmän toiminta kaikkiaan. Verkosto on ollut jo valmiina, johon koordinaattori on nyt päässyt sisälle. Tämä on edistänyt hankkeen aloitusta huomattavasti.

Uusi hanke on tuonut virtaa omaan työyksikköön.

Sivistysosaston osastopäällikkö on vahvasti hankkeen takana – yhteys kunnan johtoryhmään.

Hyvä yhteistyö sektorien välillä sekä hyvät yhteistyön perinteet.
Osallisuuden edistämiseksi koko seutukunnassa löytyy tarvetta.

Useiden tahojen innostus ja halu kehittää toimintoja

Nuorten asioiden tärkeyden tunnustaminen yleisesti

Nuorten innokkuus ja aktiivisuus

Verkostojen toimivuus niin paikallisesti kuin seutukunnallisesti

Hankkeen avoimuus

Todella aktiiviset nuoret, joiden kanssa yhteistyö on ollut helppoa. Yhteistyötahojen myönteinen suhtautuminen hankkeeseen

Eri yksiköiden johdon sitoutuminen hankkeeseen on ollut kiitettävää. Työryhmät ovat työskennelleet kiitettävästi ja tuottaneet materiaalia toimintamallien kehittämiseen. Pääsääntöisesti hankkeeseen on suhtauduttu myönteisesti.

Olemassa oleva tarve vähentää toisen asteen ammatillisen koulutuksen keskeyttämisiä. Tämä tarve koskettaa niin nuoria itseään kuin myös koko yhteiskuntaa.

Nämä kuvaukset vahvistavat ohjausryhmän kyselyn perusteella syntyneitä tulokintoja. Hanketoimintaa edistäviksi tekijöiksi mainitaan muun muassa hyvät yhteistyötahot, henkilöstön sitoutuminen ja arvovaltainen taustaorganisaatio. Johdon tuki ja sitoutuminen on erittäin tärkeä, koordinaattorin on saatava aineellisia ja henkisiä resursseja sekä vaikutusvaltaa. Hankkeella on lisäksi myönteinen lähtötilanne, jos paikkakunnalla on ollut sosiaalista tilausta hankkeelle, paikkakunnalla on vahvat traditiot esimerkiksi vastaavista hankkeista sekä valmiit työryhmät ja verkostot. Monessa vastauksessa mainitaan myös yhteisen näkemyksen ja nuoriin kohdistuvan yleisen myönteisen ilmapiirin tärkeys.

Raportissa hankkeilta kysyttiin myös niistä asioista, jotka ovat vaikeuttaneet hankkeen toteuttamista alkuperäisen suunnitelman mukaan. Seuraavassa taulukossa summataan näitä hanketoiminnan vaikeuksia.

Taulukko 6.2 Hanketoimintaa vaikeuttaneet tekijät

MITKÄ ASIAT OVAT VAIKEUTTANEET HANKKEEN TOTEUTTAMISTA ALKUPERÄISEN SUUNNITELMAN MUKAISESTI?

Projektikentän sekavuus ja nuorten toimintaan vaikuttavien tahojen moninaisuus.

Epävarmuus projektin/työsuhteen jatkuvuudesta. Näissä asioissa pitäisi tehdä selkeitä päätöksiä.

- Hankkeen laajat ja ympäröivät tavoitteet.
 - Yhteistyökuntien erilaiset tavoitteet ja odotukset hankkeen toteuttamisessa.
-

- Työntekijöiden vaihtuminen verkostossa
 - Fyysisen ympäristön rakentamiseen liittyviä vaikeuksia
 - Alkuvaiheessa vaikea löytää todellisia tavoitteita, koska alue ja alueen ihmiset olivat tuntemattomia. Tutuus luo turvallisuutta ja tuo esille alueen todelliset tarpeet.
-

Kukaan ei kait edelleenkään osaa arvioida, kuinka suunnattomasti nämä jutut vaativat aikaa...

Hankkeen laajeneminen (sisällöllisesti) alkuperäistä laajemmaksi.

Konkreettisen yhteistyön luominen ja toteutuminen yli hallintokuntien hidasta ja näkemuserojen ja sektoroitumisen vuoksi joskus vaikeaa.

Hetkittäinen tuen puute omassa leirissä.

Hankkeen monitahoisuus ja erilaiset sitoutumisen asteet eri toimialoilla ovat hidastaneet asioiden etenemistä. Tilakysymykset vaikeuttivat aloittamista. Verkoston selvittäminen vei aiottua enemmän aikaa. Tällaisten hankkeiden, joissa on yksi päätoiminen työntekijä, koko toiminta ja aikataulut ovat haavoittuvia poikkeuksellisissa tilanteissa.

Kaikki ohjausryhmän jäsenet eivät ole osoittaneet todellista sitoutumista hankkeeseen.

Kahden läänin alueelle sijoittuvan hankkeen yhteistyökumppaneita on enemmän ja jotkut tekemiset jäävät riippaisun asteelle. Hankkeen toimenpiteiden myötä tulee jo kuntatasolla mukaan niin paljon toimijoita, että heidän hyödyntäminen ja ajantasalla pitäminen ei toteudu kovin suunnitellusti. Täytyy osata asettaa jatkossa tavoitteet paloitellen, keskittyä vähempään asiamäärään kerrallaan. On laadittava tiedotussuunnitelma ennen ja jälkeen kunnallisvaalien.

Haukartiin liian suuri pala kakkua, eli hankkeen alussa oli liikaa intoa ja liian vähän aikaa vuorokaudessa. Hankkeessa on mahdottomuus vaikuttaa kaikkiin toimenpidekohtiin, ja tämä tosiasia saa koordinaattorin joskus tuntemaan itsensä riittämättömäksi. Karsinnan jälkeen työ tuntuu mielekkäämmältä kun voi keskittyä 3–5 ydinalueeseen.

Monien yhteistyökumppaneiden liian suuret odotukset ovat vaikeuttaneet työtä.

Byrokraatian hitaus. Kaikki rahaa ja organisaatiomuutoksia vaativat asiat kestävät kauan, ja asioita usein myös muutetaan hieman alkuperäisistä suunnitelmista, eivätkä ne välttämättä enää toimi.

Yhteistyökumppaneiden kiire ja stressi työstään.

Eri toimijoiden ja yksiköiden johto on hyvin sitoutunut hankkeeseen, mutta kenttätyössä jotkut ovat suhtautuneet hankkeeseen epäluuloisesti. Lisäksi yhteyksien rakentamista on haitannut melko tiukka sitoutuminen vaihtoehtoisuuteen, jolloin on ollut vaikea päästä käsiksi siihen tietoon, jonka avulla nuorten ongelmien kartoittaminen ja ongelmiin puuttuminen tapahtuu. Myös projektin tiukka budjetti ei ole mahdollistanut porkkanarahaa eri toimintamallien kokeiluihin.

Esitettyjen tavoitteiden ja toimenpiteiden runsaus, joiden toteuttamiseen ei kuitenkaan olla riittävästi sitouduttu. Yhteistyökumppaneiden organisaatioissa toimivien henkilöiden hankkeen tavoitteisiin sitouttamiseen ei ole kiinnitetty tarpeeksi huomiota.

Hankkeen tavoitteiden kompleksisuus ja liittyminen moniin eri toimijoihin => toiminta vaatii todella paljon eri toimijoiden ja kohderyhmän näkökulmien huomioonottamista. Asenteet. Toiminta vaatii onnistuakseen ns. hedelmällisen maaperän, eli aluksi on selvittävä asenteet ja ennako-odotukset ja jaettava tietoa ennen konkreettisten toimintojen ja mallien luomista.

Nämä edellä mainitut seikat saattavat aiheuttaa tavoitteiden paisumista liian suuriksi ja kokonaiskuvan pirstoutumista sekä sitä, että koordinaattori tuntee itsensä riittämättömäksi.

Hanketoiminnan rajoitteiksi mainitaan muun muassa oman paikkakunnan hanke- ja projektikentän sekavuus, nuorten elämään vaikuttavien tahojen moninaisuus ja epävarmuus hankkeen jatkuvuudesta. Lisäksi mainittiin sairasteluihin ja työntekijöiden vaihtumiseen liittyviä ongelmia.

Ohjausryhmille tehdyn kyselyn tavoin myös projektiraporteissa puhutaan melko yleisesti hankkeen laajoista ja osin vaikeaselkoisista tavoitteista. Koordinaattorit kokevat usein olevansa tietynlaisessa ristiriitatilanteessa, jossa monet eri osapuolet asettavat odotuksia ja tavoitteita. Tästä syystä on loogista, että hankkeiden kehitys on usein alkanut toiminnan rajaamisella tai laajentamisella.

la. Omia tavoitteita on rajattava, mutta samalla on oltava kuitenkin tarpeeksi laaja, jotta muiden osapuolten kiinnostus ja sitoutuminen olisi mahdollista. Tässä yhteydessä on syytä mainita, että projektiraportit kuvaavat kokemuksia vuodelta 2003 eli hankkeen ensimmäiseltä toimintavuodelta.

Benchmarking-kysely

Hanketoiminnan edellytyksiä voidaan tarkastella myös hankkeille lähetetyn benchmarking-kyselyn perusteella. Elokuussa 2004 lähetetyssä kyselyssä hankkeita pyydettiin mainitsemaan niitä asioita, joissa he kokevat tarvitsevan ohjausta ja tukea muilta hankkeilta tai valtakunnallisilta toimijoilta. Tämän kyselyn kaikki vastaukset esitetään liitteessä 5.

Ensimmäinen havainto voidaan tehdä siitä, että osa hankkeista koki syksyllä 2004 eri tahoilta tulevat ristiriitaiset odotukset edelleen ongelmalliseksi. Tämä teema ei kuitenkaan korostu kovin yleisesti benchmarking-kyselyssä. Kysymys on enemmänkin yksittäistapauksista. Pahin tilanne saattaa olla silloin, jos hankkeen roolista, merkityksestä ja taustalla olevista arvoista vallitsee erimielisyyttä. Yksi maininta viittaa siihen, että hanke voidaan mieltää nuorten osallisuuden edistämisen sijasta eräänlaisena säästötoimenpiteenä, jonka avulla on mahdollista karsia palveluja. Osallisuushankkeelle ladataan kuntatalouden kehittämiseen liittyviä odotuksia:

” Ristiriitaiset näkemykset hankkeen toteuttamisesta (Hyödynsaajat, tavoitteet, käytännön toimet, mitä tehdään, miksi tehdään milloin tehdään ja kuka hyötyy), ylimitoitettut odotukset (mm. kaupungin talouden kuntoon saattaminen, palvelujen uudelleen organisointi ja karsiminen jne.). Valta, etu- ja mielipide ristiriidat.

Tämä maininta on ainoa laatuaan, mutta tärkeä potentiaalisena ongelma-kohtana myös muissa hankkeissa. Hieman vastaavanlaisia ristiriitoja ilmeni myös koordinaattoreille tehdyissä haastatteluissa. Hankekoordinaattorilla saattaa olla tunne siitä, että *hanke ei ole toivottu paikkakunnalla*. Tämä viittaa sellaiseen taustaan, jossa hanketta on haettu vailla sen täsmällisempiä suunnitelmia tai tavoitteita. Hankehakemus on tehty periaatteella *varmasti saadaan*. Tällaisessa tilanteessa hanketoimintaa eivät vaikeuta niinkään arvo- ja tavoiteristiriidat vaan enemmänkin se, että hankekoordinaattori tulkitsee muiden ”unohtaneen” hankkeen myönteisen rahoituspäätöksen jälkeen. Hankkeen edistämisen tulkitaan jääneen pelkästään hankekoordinaattorin oman työn varaan.

Kyselyn perusteella eräs keskeinen hanketoiminnan edellytys on hankkeiden välinen yhteistyö ja keskinäinen kehittäminen. Hankkeet haluavat tietoa hyvistä käytännöistä ja hanketoiminnan työkalusta. Tässä puhettavassa korostetaan siis tiedottamista, jakamista, yhteistä oppimista ja verkostoitumista:

” Tietoa tarvitaan menetelmistä ja välineistä, kuinka hanketoiminnassa pitäisi edetä, jotta riittävän hyviä tuloksia voitaisiin saada aikaiseksi.

1. Hyvien käytäntöjen avoin jakaminen, teemana mm. a) ”Miten ja mikä tieto siirtyy, kun nuoriloppilas matkaa kouluasteelta toiselle asteella.” (tai muissa nivelvaiheissa) b) ”Nuorisotyö koulussa” c) ”Onnistunutta oppilashuoltoa” 2. Yhteistoiminta niiden hankkeiden kanssa jotka painottavat seudullista yhteistoimintaa, koordinaatiota ja nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämistä nuorisoyöllisin ja yhteistoiminnallisoin keinoin. 3. Arviointi.

Tehokkaampaa tiedon vaihtoa niiden hankkeiden osalta, jotka työskentelevät samojen painopisteiden kanssa. Yhteistä oppimista lisää näiden välille. Ongelmallista on ollut ehkä suunnittelun hajanaisuus. Kokonaisuus on edelleen jäänyt pirstaleiseksi. Tiedon kulkua verkostossa olisi tärkeä tehostaa. Niin paikallisesti kuin valtakunnallisestikin.

Kun benchmarking-kyselyn tuloksia suhteuttaa ohjausryhmien jäsenille tehtyyn kyselyyn ja myös muuhun aineistoon, yksi hanketoiminnan edellytys korostuu. Osallisuushankkeen toiminnan kannalta on tärkeää, miten hanke onnistuu sitouttamaan muita paikallisia toimijoita hankkeen tavoitteisiin ja toimintaan. Seuraavassa aiheeseen liittyviä sitaatteja:

” Eri hallintokuntien kanssa tehtävän yhteistyön hidas eteneminen, tarvittaisiin mukaan enemmän asiaan sitoutuneita ihmisiä eri hallintokunnista, mutta se on osoittautunut hankalaksi. Asioiden eteenpäin vieminen hidasta.

Ongelmana voi myös olla, että miten suorittavan portaan väki saadaan sitoutumaan toimintaan, kun heillä kädet ovat muutenkin täynnä työtä. Niitä olemme vasta aloittelemassa. En tiedä olisiko pitänyt yrittää päästä nopeammin toteuttamisvaiheeseen? Rahoituskysymykset ovat myös nousseet isoksi asiaksi. Tällä hetkellä verkosto työstää, että kuka maksaa kenelle mistäkin, vai toisinpäin. Eli välillä toivoisi, että hankkeella olisi enemmän rahaa uusien kokeilujen käynnistämiseen. Liian paljon menee hyviä ideoita ohi, kun joudutaan toteamaan, että kenelläkään ei ole rahaa asian toteuttamiseen.

En tiedä mikä etenee hitaasti, mutta perusturvan kanssa tehtävä yhteistyö voisi olla aktiivisempaa. Heillä on kyllä omia hankkeita niin paljon menossa, että ymmärrän tilanteen heidänkin puolelta. Toimintamallimme vakiinnuttaminen edellyttäisi joko nuorisotyöntekijän tai sosiaalityöntekijän palkkaamista kouluille. Tuntuu todella siltä, että tarvitsisimme ”uudenlaisia ajattelijoita” kuntiin sekä toimenkuvien muuttamista enemmän käytännön tarpeita vastaaviksi. Työntekijöiden ikärakenne vaikuttaa uudistusten eteenpäin viemiseen.

Hankkeella on keskuhallinnon tuki ja ohjausryhmän innostus takanaan, mutta esim. tiedonkulku ja ohjausryhmän työskentelyn kiinteyttäminen ovat edelleen kehitettäviä asioita. Erittäin tärkeitä olisi saada aikaan myös paikallista seuranta- ja muuta tutkimustoimintaa.

Nuorisoneuvostotoiminnan tärkeyden selvittäminen kunnanjohdolle ja päättäjille. Heidän sitoutuminen toimintaan ja nuorten edustajien saaminen lautakuntiin.

Osallisuushanke joutuu kilpailemaan huomiosta palvelujärjestelmän arkitöiden sekä muiden hankkeiden kanssa. Tällöin kysymys on asioiden tärkeyden osoittamisesta: kaikille hankkeen ulkopuolisille jäsenille on esitetty siihen viitettava kysymys, miksi pitäisi osallistua ja nähdä vaivaa.

6.2

Osallisuushankkeen vahvuudet

.....

Hankekoordinaattoreiden näkemykset oman hankkeen merkityksestä ja sen aikana luoduista innovaatioista tulevat kattavimmin esille koordinaattoreille tehdyssä benchmarking-kyselyssä. Haastatteluissakin käsiteltiin näitä asioita, mutta koska haastatteluja tehtiin vain 9 hankepaikkakunnalla, ne eivät kuvaa hankekokonaisuutta niin laajasti. Benchmarking-kyselyssä hankkeilta tiedusteltiin oman toiminnan vahvuuksista seuraavalla kysymyksellä:

Missä (yhdessä tai useammassa) asiassa koette onnistuneenne erityisen hyvin?
Missä asiassa arvelette olevanne ns. esimerkki- tai kärkihanke; olette luoneet hyviä käytäntöjä tai saaneet prosessin hyvin liikkeelle? Missä asiassa teillä voisi olla opetettavaa muille hankkeille?

Vastaukset kuvaavat hanketoiminnan pelinavauksia ja erityisiä kehittämisen kohteita. Kyselyn vastaukset esitellään kokonaisuudessaan liitteessä 6. Seuraavaksi kuitenkin joitakin mainintoja vastauksista:

Poikkeihallinnollinen yhteistyö ja palveluiden koordinointi ovat meillä onnistuneet loistavasti ja niitä kehitään jatkuvasti vielä paremmiksi. Myös pienien ikäluokkien ja pienen kunnan ansiosta nuorten opiskelun-/vapaa-ajan ja työllistymisen seuranta on toiminut loistavasti.

Hyvin onnistuttu: Koulupudokas-työ. Saatu pilottivaiheeseen nivelvaihetta koskeva siirtolomake, johon sitoutuu todennäköisesti useampi paikkakunta seutukunnalta. => yhdenvertaisuus, selkeys, ennakoitavuus paranee Yhteistyö Työllistämiskeskuksen ja työvoimatoimiston kanssa. Takana ensimmäinen pilot-tikurssi työnhakutaidoista koulutetuille nuorilla ja palvelukeskushankkeen myötä jatkoa tulossa.

Nuorten elinoloselvitykset seutukunnallisen kehittämisen välineenä. Tutkimukset herättäneet päättäjien huomiota ja niitä käytetään päätöksenteossa.

Missä olemme onnistuneet hyvin: oppilaskuntarakenteen saaminen kouluihin kaikille luokka-asteille ja sen toiminnan vakiinnuttaminen osaksi koulun toimintakulttuuria.

1) Poikkeihallinnollinen yhteistyö. Päihdevalistustapahtuma ”Pakoputki” (yhteistyökumppanit: koulu, sos. ja terveys, srk, poliisi ym.). Tulossa marras-joulukuun vaihteessa seksuaalivalistustapahtuma ”Tunnetunneli”.

2) Kansainvälinen toiminta / vapaaehtoistyöntekijä. Yhteistyö koulun ja järjestöjen kanssa.

Nuorisotiedotus. Uusien tiedotusmenetelmien innovointi ja toteutus. – Verkosto-yhteistyö.

Koulyhteistyön esimerkeistä saattaisi olla hyötyä muille. Samoin hallintokuntien yhteistyömuoto on omanlainen tai ainakin toimiva meillä.

Yhteistyö koulujen kanssa – Valtaosan nuorista tavoittaa koulujen kautta, joten se väylä on pidettävä auki koko hankkeen toiminta-ajan. 2. Stop-toimintamalli (yhteistyössä työvoimatoimiston ja koulujen kanssa) – Systemaattinen Tuki Oppilaalle Pulmatilanteissa 3. Nuorisotyötä kehitelty hyvin seutukuntien kanssa
** Nuorten ohjausryhmän perustaminen * nuorisovaltuustojen perustaminen*
*suetukuntiin * vaalikoulutus nuorille ehdokkaille * kunnalliset vaalipaneelit*
** seutukunnallinen nuorisotiedottaminen.*

Nuorten omaehtoinen osallistuminen mm. tapahtumien järjestäminen, nuorisokahvilan perustaminen ja ylläpitäminen ja nuorten vaikutustoiminta kaupungissa.

Alueellisen yhteistyön olemme saaneet hyvin liikkeelle nyt vain pitäisi päästä syvemmälle käytäntöihin ja pureutua nuoren arjen toimivuuteen eri hallintokuntien ja alueellisen yhteistyön näkökulmista.

Olemme onnistuneet erityisen hyvin saamaan nuorisotyöntekijät kouluihin ja tukemaan oppilaiden koulussa selviytymistä läksypiirien ja läksyklubien avulla. Viime lukuvuonna onnistuimme poimimaan Tekniikkaopiston keskeyttäneet opiskelijat tuen piiriin. Yksikään keskeyttäneistä nuorista ei pudonnut tyhjään päälle vaan sai tarvitsemansa tuen ja ohjauksen kuraattorin ja erityisnuorisotyöntekijän tiivistyneen yhteistyön kautta. Tämä yhteistyöprosessi hyvin liikkeellä.

Koska alueemme koostuu viidestä aivan eri kokoisesta kunnasta, siinä sitä on haastetta kerrakseen. Meidän erityispiirteemme on ehkä juuri alueellisten palveluiden ja toimintojen kokoaminen aivan uudelta pohjalta siten, että palveluita ja toimintoja suunnitellaan siten, että niitä voi käyttää riippumatta missä kunnassa nuori asuu.

Hankekoordinaattoreiden näkemysten perusteella voidaan jälleen kerran sanoa, että hankepaikkakunnilla tehdään hyvin monentasoista työtä. Valtakunnallisen toimenpideohjelman tavoitteiden mukaan luettuna hanketoiminta näyttäisi keskittyvän peruskoulun ja toisen asteen nivelvaiheeseen, koulujen kehittämiseen ja nuorten vaikutusmahdollisuuksien lisäämiseen. Alkuperäiseen toimenpideohjelmaan verrattuna alueellinen ja seutukunnallinen yhteistyö ovat hieman nostaneet merkitystään tavoitteena.

6.3

Osallisuushankkeen rakentaminen paikallisena prosessina

Hanketoiminnan keskeisiä edellytyksiä – tavoitteiden rajaamista ja eri toimijoiden sitouttamista – käsiteltiin myös hankekoordinaattoreille tehdyissä haastatteluissa. Haastattelujen perusteella nämä asiat liittyivät yhteistyön rakentamiseen ja siihen, kuinka hankkeelle rakennettiin realistinen ja uskottava kehys.

Oma lukunsa ovat hankkeen taustatekijät. Tässä suhteessa on mielenkiintoista, että kaikki hankkeet ovat lähtökohdiltaan samassa tilanteessa:

” Periaatteessa täällä pitäisi olla myönteinen ilmapiiri...me ollaan Opetushallitukselta saatu rahaa, sillä selvityksellä että täällä ollaan valmiita yhteistyöhön toisten hallintokuntien kanssa.

Tästä eteenpäin kaikki on sitten paikallista hanketoimintaa. Haastatteluissa tätä hanketoimintaa tarkasteltiin ensinnäkin hankkeen ohjautumisen näkökulmasta.

Hankkeiden paikallinen ohjautuminen

Hankkeen alkuvaiheessa vuoden 2003 alkupuoliskolla monet paikalliset hankkeet pitivät valtakunnallisen hankkeen tavoitteita laajoina ja epäselvinä. Hankkeen nimittäminen *osallisuushankkeeksi* koettiin toisinaan ristiriitaisena, koska samanaikaisesti puhuttiin koulutuksellisen syrjäytymisen ehkäisystä.

Valtakunnalliset tavoitteet jättivätkin pelivaraa paikallisten tavoitteiden määrittelylle ja ohjautumiselle.

Koordinaattorien tulkintojen mukaan tähän paikalliseen ohjautumiseen vaikutti esimerkiksi asiantuntijoiden käymät keskustelut ja tilanteen arviointi (”tämä on meidän tilanne ja tätä tarvitaan”). Apuna käytettiin myös erilaisia elinolonselvityksiä ja tilastoja, jotka paikallistivat keskeisiä ongelmia ja kehittämiskohteita. Aineiston perusteella hanke ohjautui useimmiten demokraattisesti ja keskeisessä roolissa ovat olleet ohjausryhmä, hankkeen koordinaattori ja paikalliset yhteistyötahot.

Haastatteluissa toistuu sama teema kuin ohjausryhmien jäsenille tehdyssä kyselyssä. Kun käsitys osallisuushankkeen roolista on epäselvä, hankkeesta uhkaa tulla eräänlainen toiveiden tynnyri, jonne kaikki heittelevät omia toiveitaan ja odotuksiaan. Tavoitteiden ristitulessa hankekoordinaattorista uhkaa tulla sekatyömies tai -nainen. Tästä syystä hankekoordinaattorit korostivatkin toiminnan rajaamista ja jämäkkyyttä hankkeen ohjaamisessa.

Tämä uhkakuva ei kuitenkaan koskenut kaikkia hankkeita. Ihanteellisimmissa tapauksissa valtakunnalliset ja paikalliset tavoitteet sekä myös koordinaattorin omat näkemykset mielekkästä hanketoiminnasta olivat sovussa keskenään. Tämä hankkeiden erilainen näkemys tuli esiin myös siinä, miten hankkeet suhtautuivat arviointikriteereiden julkistamiseen. Näistä kriteereistä saatiin tukea omaan hanketoimintaan ja koordinaattorin näkemyksille, ja niiden avulla voitiin puolustautua paikallisesti ristiriitaisia odotuksia vastaan. Toisaalta arviointi saatettiin kokea *yhteisten* paikallisten näkemysten vahvistajana, joka vain lisäsi konsensuskokemusta yhteisistä tavoitteista. Rivien välistä oli

kuitenkin luettavissa, että valtakunnalliset arviointitavoitteet saattoivat tuntua alkuvaiheessa ristiriitaisilta oman paikkakunnan tavoitteisiin verrattuna.

Hankkeen ohjautuminen ja toimijoiden sitouttaminen on yhteydessä siihen, kuinka hanke rakentaa omaa yhteistyöverkostoaan. Hanketoiminnan paradoksi on siinä, että samalla kun hankekoordinaattorin tulisi olla kuuntelematta kaikkia toiveita ja odotuksia, hänen tulisi kuitenkin kuunnella mahdollisimman monia näkemyksiä. Tämä tasapainoilu odotusten toteuttamisen ja kohteliaan kieltäytymisen välillä näyttäisi olevan yksi alkuvaiheen hanketyömenetelmä.

Yhteistyöverkoston rakentaminen ja hankkeen laajeneminen

Yhteistyöverkoston rakentaminen on selkeä taitolaji, jossa keskeistä on tieto toisten hallintokuntien työstä ja näillä aloilla toimivien työntekijöiden työkuultuurin ja professioiden ymmärtäminen. Tämä tuli esille myös ohjausryhmien jäsenille tehdyssä kyselyssä. Haastatteluiden perusteella voidaan todeta, että avainkäsitteitä ovat myös kunnioittaminen ja tietoisuus reviireistä. Seuraavassa muutama sitaatti koordinaattorien haastatteluista. Nämä ovat vastauksia kysymykseen: mitä poikkihallinnollisen yhteistyön rakentaminen vaatii?

” Tässä työssä täytyy hallita monen eri organisaation ja sektorin työtä hallitseva normisto, että voisi sanoa katu-uskottavasti ääneen jotakin. Täytyy olla uskottava, mutta on perehdyttävä aika paljon eri sektorien työkuultuuriin.

Ollaan keskustelevaisia, iloisia ja esillä. Niellään välillä jotakin...vaikka tekisi mieli sanoa jotakin. Sitten tehdään 'varoen', eli ei olla päällepäsmärinä sanomassa toisille, että teidän pitäisi tehdä jotakin työtä.

...Ensin pitää olla yhteinen tavoite, yleisellä tasolla. Täytyy olla laajempi yhteiskunnallinen näkemys ja päämäärä...Ei lähde toista muuttamaan omanlaisekseen, löytää ne yhteiset tarttumapinnat. Yhteisten asioiden lisäksi kaikilla on omia tehtäviä, jotka täytyy hyväksyä.

Olennaista tässä on se, että tieto toisen hallintokunnan tavoista auttaa tämentämään muille esitettyjä odotuksia. Mikäli käsitys toisten työnsisällöstä on epäselvä, odotukset kasvavat liiallisuuksiin. Jos taas osallisuushankkeen roolista (työnkuvasta) ei ole täsmällistä tietoa, hankkeelle on helpompi asettaa liikaa tavoitteita.

Edellä olevissa sitaateissa kuvattu *tehdään varoen* on myös olennainen huomio. Tämä viittaa työtapaan, jossa toisten toimialojen työntekijöitä on lähestyttävä varovasti ja kunnioittaen. Tämä näkyy ensinnäkin niissä maininnoissa, joissa tuodaan esille yhteistyön ongelmakohdat. Eräs haastateltu koordinaattori mainitsi lähestyneensä yhteistyökumppaneita ajatuksella *tämä auttaa sinua työssäsi*, hänellä oli tarjolla uusi *työväline*. Tällainen yhteistyötarjous kuitenkin hylättiin, koska mitä ilmeisimmin ehdotus koettiin mestaroimisena, jolla yritettiin puuttua omaan työtapaan.

Toisessa haastattelussa koordinaattori mietti omia yhteistyökumppaneitaan ja sitä, millä *asenteella* hän otti heihin yhteyttä:

” ...ainoat joiden kanssa tuli ongelmia oli opettajat...osin provosoiden..., itse ajattelen, että tällainen 'ei kuulu mulle' mentaliteetti on jo historiaa... mulla oli ennakkoluuloja opettajia kohtaa ja heillä oli minua kohtaan...muiden kanssa olen pyrkinyt nimenomaan näissä tilanteissa, että saisin ihmiset itse keksimään asiat.

Opettajien luo menttiin ikään kuin oven karmit paukkuen, mutta yhteistyö sujui kaikkein parhaiten sen yhteistyötahon kanssa, jonka luo menttiin *nöyrällä asenteella* ja *pomottamista* välttäen.

Vaikka yhteistyön rakentamisen ja sen ylläpitämisen koetaan usein perustuvan persoonallisiin ominaisuuksiin ja henkilökemioihin, monet hankekoordinaattorit ovat tunnistaneeet myös rakenteellisia tekijöitä. Edellisten esimerkkien lisäksi eräs hankekoordinaattori pohti kehittämistyön yleistä dilemmaa. Hanke- ja projektityöntekijöiden hyvää tarkoittava kehittämistarkoitus saate-taan kokea myös oman toiminnan arvostelemiseksi ja syytökseksi.

Yhteistyö vaatii siis tietoa oman toiminnan tavoitteista ja roolista sekä toisalta toisiin hallintokuntiin kohdistuvaa ymmärrystä. Tätä käytettiin haastat-teluissa tietoisesti hyväksi ja koordinaattoreilta kysyttiin tulkintoja siitä, missä asioissa toisten hallintokuntien tai toimialojen työntekijöillä on virheellinen näkemys oman toimialan todellisuudesta.

Hankkeen alkuvaiheessa tapahtuva paikallinen ohjautuminen ja yhteisten tavoitteiden hakeminen ovat tärkeitä, koska toimijoiden sitoutuminen edellyttää hankkeen mielekkyyden ymmärtämistä. Mielekkyyden kokemus on osit-tain sidoksissa siihen, miten asiat esitetään. Tarkemmin sanottuna tämä saattaa olla ensimmäinen ehto sille, että hankkeen ajamat tavoitteet ylipäänsä otetaan kuunteluun ja työn alle. Seuraava askel on sitten se, lähdetäänkö toimintaan mukaan eli ollaanko niitä hanketoimintaa tukevia sitoutuneita kumppaneita vai sitoutumattomia rajoitteita.

Toisaalta toimijoiden sitouttaminen ei saisi rajoittua vain hankkeeseen ja sen koordinaattoriin. Tässä mielessä osallisuushankkeen tulisi ylittää persoonallisiin ominaisuuksiin ja henkilökemioihin perustuvat strategiat, jotka ovat vain apukeinoja sitouttaa toimijoita rakenteisiin ja pysyviin muutoksiin. Kehittämistyön ytimessä on toiminnan, politiikan ja rakenteiden kehittäminen, tästä syystä henkilöihin nojaava politiikka on monestakin syystä rajoittunut:

” Ennen ahdistuin aina kun toiset (hankkeet, JV) oli tehnyt niin paljon konkreettista...sitten mä tajusin, että se on nimenomaan sitä, että aina kun mä suunnittelen tekeväni jotakin, sehän on nimenomaan sitä, että aina kun mä suunnittelen tekeväni jotakin, niin mä en rakenna sitä toimintaa minun varaan a) siksi että se kovin haavoittuvaista ja b) kyllähän mä voin 5 vuotta älyttömästi tehdä täällä, mutta siitä ei jää mitään. Että joka kerta kun teen mitä tahansa niin mietin työnjakoa, että miten se toteutetaan, että se ei ole pelkästään minun varassa.

Tämä käsitys hanketoiminnasta työnjaon suunnittelijana on täysin vastakkainen sellaiselle käsitykselle, jossa hankekoordinaattori pyrkii tekemään omasta toimenkuvastaan välttämättömän. Molemmissa pyritään kuitenkin rakentamaan tarvetta uudelle työmenetelmälle, onpa sitten kysymys työnjaosta tai kokonaan uudesta toimenkuvasta.

Tarpeellisuus, hyöty, lisäarvo – miksi sitoutua?

Tarpeen rakentamista voidaan tarkastella myös yleisemmin. Osallisuushankkeen keskeisimpiä paikallisia toimijoita ovat koulu- ja nuorisotoimi. Sosiaali- ja terveystoimi sekä työvoimahallinto ovat jääneet hieman sivummalle käytännön toteuttamisesta. Näistä toimijoista nuorisotyön asema on muista poikkeava: muutamalla paikkakunnalla nuorisotyö on oikeastaan käynnistynyt vasta osallisuushankkeen myötä. Myös niillä hankepaikkakunnilla, joilla nuorisotyötä on tehty jo vuosia, osallisuushankkeet pyrkivät usein osoittamaan nuorisotyön *yleisen* tarpeellisuuden.

Nuorisotyön legitimointi on yksi esimerkki siitä, kuinka toiminnan kehittäminen on sidoksissa hyödyn ja tarpeellisuuden kokemuksiin. Eräässä nuorisotyötä kehittävässä hankkeessa tämä asia oli oivallettu siten, että nuorisotyön tavoitteet täytyy kääntää virkamies- ja poliitikkokielelle. Tämä ohjausryhmien kyselyssäkin esiin noussut *propagandan* teema näkyi hankekoordinaattorin

kommentissa arveluna, jonka mukaan *kiinnostus tulee siitä, että ei puhuta mitä nuorisotoimi tekee vaan mihin tarpeisiin se vastaa.*

Koska nuorisotyö täytyy *myydä*, nuorisotyölle on kysyntää siellä, missä sen nähdään tuottavan eniten lisäarvoa. Esimerkiksi koulun ja sosiaalitoimen erot saattavat perustua siihen, että nuorisotyön tuottamaa hyötyä ei aina havaita koulussa. Sosiaalitoimea on toisinaan pidetty suopeana yhteistyökumppanina, koska *nuorisotyön merkitys on nähty ennaltaehkäisijänä ja tämän konkretisointi ja myynti on helppoa esim. sosiaalipuolelle, koska siellä huonosti hoidettu nuorisotyö näkyy sitten sosiaalisina ongelmina.*

Sama, jossain määrin kyyninen lisäarvopuhe näkyy myös muissa teemoissa. Hankekoordinaattorit kertovat haastatteluissa siitä, kuinka ongelmien esiin nostamisen ohella on päästävä hyödyn kokemuksiin. Myötätunto ja solidarisuus eivät sellaisenaan kannata osallisuutta sen pitemmälle. Varsinkin kunnan johtoa ja poliittisia päättäjiä sitoutettaessa täytyy olla tietoa, tuloksia ja (rahalta) mitattavaa hyötyä.

Koulutuksen *yleistä* tarpeellisuutta ei tarvitse juuri suuremmin legitimoida. Tarpeellisuuden ja hyödyn osoittaminen liittyy esimerkiksi niihin yksittäisiin menetelmiin, joilla pyritään kehittämään koulun toimintaa. Hyvä esimerkki on oppilaskuntatoiminta, jonka laajentamisessa ja levittämisessä on tietoisesti etsitty *houkuttelevia* tekijöitä. Opettajia ja kouluja on motivoitu toimintaan esimerkiksi kouluviihtyvyyden ja opiskelijoiden motivaation lisääntymistä korostamalla. Näistä syystä koulujen *kannattaisi* ottaa opiskelijoiden mielipiteet huomioon koulun toiminnassa.

Tarpeellisuuden osoittaminen on siis keino, jossa uudistuksia legitimoidaan erilaisilla hyödyn ja lisäarvon perusteilla. Nämä voivat olla myönteisiä ohjauskeinoja, mutta toisaalta hankekoordinaattorit tunnistavat myös rajoitteita. Esimerkiksi rahallisia resursseja pidetään hanketoiminnan rajoitteina, mutta rahan puutteen koetaan vaikeuttavan myös uusien käytäntöjen soveltamista ja kokeilua palvelujärjestelmän eri tahoilla. Hyvät ideoiden tulkitaan pysähtyvän resurssien puutteisiin.

Koulun kehittämiseen vaikuttavat myös opetussuunnitelmat ja tuntikehys: koulun kehittäminen ja uudistaminen on kamppailua tuntimääristä. Tästä syystä esimerkiksi osallisuuden ujuttaminen koulun toimintaan saatetaan kokea jälleen uutena ehdotuksena, jossa jokin intressiryhmä pyrkii korottamaan oman ”oppiaineensa” painoarvoa lukujärjestyksessä. Juuri tämän klassisen taistelun vuoksi opettajia pidetään usein muutoshaluttomina. Toisaalta esimerkiksi opetussuunnitelmat virallistavat ja legitimoivat asioita. Tällä perustellaan esimerkiksi sitä, miksi osallisuuden periaatteen kirjaaminen opetussuunnitelmaan on tärkeä askel koulujen kehittämisessä.

Hanketoiminnan tarpeellisuuden ja hyödyn osoittaminen näkyy tietenkin myös siinä, että itse osallisuushanke osoittautuu tarpeelliseksi nimenomaan hankkeena ja innovaattorina. Tämä näkyy myös konkreettisesti koordinaattorin työssä. Eräs haastateltu koordinaattori kuvasi oman hanketyönsä edistymistä siten, että toiminnan alkuvaiheessa aloite yhteistyöhön tuli häneltä itseltään. Kokemus oli sellainen, että hanketoiminnassa *tarvitaan muita*. Hanketoiminnan edetessä ja sen merkityksen lisääntyessä yhteydenottoja tulee yhä enemmän muilta tahoilta, eli koordinaattorista tuntuu, että *minua tarvitaan*. Arkipäivän hanketyössä ero on mitattavissa vaikkapa soitettujen ja vastattujen puheluiden määrän suhteen.

YHTEENVETO JA LOPPUKESKUSTELU

7.1

Yhteenveto

Tässä väliraportissa esitettävät näkemykset ja alustavat tulkinnat osallisuushankkeiden toiminnasta vuosina 2003–2004 perustuvat pääosin hankkeiden itsearviointiin. Aineistona on käytetty projektiraportteja, hankkeiden ohjausryhmien jäsenille ja koordinaattoreille tehtyjä kyselyitä sekä haastatteluja.

Valtakunnallisen toimenpideohjelman tavoitteet, eli koulutuksellisen syrjäytymisen ehkäisy ja nuorten vaikutusmahdollisuuksien lisääminen, ovat kattavasti mukana paikallisten hankkeiden toiminnassa. Toimenpideohjelman 14 tavoitekohdasta työpajatoiminnan vakiinnuttaminen, ura- ja rekrytointipalveluiden kehittäminen sekä maahanmuuttajanuorten kotouttamisen tukeminen jäivät suhteellisen vähäiselle huomiolle. Yleensä kysymys on siitä, että osallisuushanketta ei koeta tarpeelliseksi näiden tavoitteiden edistämiseksi. Toiminnan kohdetta – ongelmaa, kehittämistarvetta – ei ole olemassa, tai siten kyseisen asian tulkitaan olevan esimerkiksi muiden hankkeiden vastuulla.

Vuoden 2004 alussa havaittiin, että paikalliset hankkeet olivat valinneet toimenpideohjelman 14 tavoitteesta tietyt tavoitteet omiksi painopistealueikseen. Hankkeet olivat profiloituneet eri tavalla, ja haasteeksi tuli määrittää muutamia keskeisiä teemoja, jotka jakaisivat hankkeet sisällöllisesti samanlaisiksi hankkeiksi. Valtakunnallisten koordinaattoreiden ja tutkijoiden yhteistyöllä muotoiltiin kolme teemaa, jotka kattaisivat valtakunnallisen toimenpideohjelman tavoitteet ja ottaisivat samalla huomioon paikallisten hankkeiden omat intressit. Nämä painopistealueet on esitetty seuraavassa taulukossa:

PAIKALLISTEN HANKKEIDEN PAINOPISTEALUEET

Koulun kehittäminen yhteisöllisellä ja yhteistyöllisellä työtavalla

Toisen asteen opintoihin ohjaaminen ja/tai työmarkkinoille poluttaminen

Elinolojen ja -ympäristöjen kehittäminen nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia parantamalla

Hankkeiden toiminnassa ovat eräänlaisina läpäisevinä teemoina poikkihallinnollinen yhteistyö, palveluiden koordinointi, palvelujärjestelmän kehittäminen (projektitoiminnan sijaan), ennaltaehkäisy ja varhainen puuttuminen.

Teemoittelun ideana oli saattaa samojen asioiden kanssa työskentelevät hankkeet yhteistyöhön, jolloin hankkeissa voitaisiin yhdessä kehittää asioita. Toisaalta teemoittelun ja yhteistyön toivottiin myös vähentävän päällekkäistä työtä.

Touko-kesäkuussa 2004 tehdyssä kyselyssä paikallisten hankkeiden ohjausryhmien jäseniä pyydettiin arvioimaan oman kuntansa elinoloja ja hankkeen toimintaedellytyksiä. Tämän lähtötasokartoituksen ohella ohjausryhmien jäsenet arvioivat hankkeen etenemistä ja kertoivat omin sanoin hankkeen vaikuttavuudesta.

Ohjausryhmien jäsenten vastauksia tulkitessa täytyy muistaa, että kyselyyn vastasi runsaat puolet (56 %) jäsenistä. Aineiston edustavuuden kannalta tämä on riittävä ja nykyaikana jopa yllättävän hyvä vastausprosentti. Vajaa puolet ohjausryhmien jäsenistä ei kuitenkaan vastannut kyselyyn. Tässä ryhmässä on todennäköisesti enemmän niitä, joille hankkeen toiminta on jäänyt vieraaksi eikä mielipiteitä riitä ainakaan kyselyyn jaettavaksi.

Vastausten perusteella voidaan sanoa, että osallisuushankkeen toimintaan ollaan kohtuullisen tyytyväisiä. Hanke oli kokonaisuudessaan edistynyt vähintään melko hyvin lähes kaikkien (89 %) kysymykseen kantaa ottaneiden mielestä. Toisaalta ainoastaan 12 prosenttia arveli, että hanke oli edistynyt erittäin hyvin. Paikkakuntien valmiudet hankkeen toteuttamiseen vaikuttavat melko hyviltä, ainakin jos kriteereinä pidetään asiantuntijoiden itsearvioita paikallisesta asenneilmapiiristä, uudistushenkisyydestä ja valmiudesta poikkihallinnolliseen yhteistyöhön. Suurimmat puutteet vaikuttavat olevan taloudellisissa resursseissa ja henkilöstön voimavaroissa.

Osallisuushankkeiden toiminnan lähtökohdat ovat olleet erilaisia. Jotkut hankkeet ovat päässeet suotuisaan maaperään, josta on ollut keskimääräistä vaivattomampaa kehittää toimintaa. Joillakin paikkakunnilla valmiudet ovat heikommat. Paikallisten erojen lisäksi on olemassa myös joitakin yleisiä piirteitä. Esimerkiksi paikalliset perinteet ja toimintatavat voivat olla joko hankkeen toiminnan tukena tai hidasteena. Jos yhteistyö ja hanketoiminta on myönteisessä mielessä tuttu asia, osallisuushanke ei loppujen lopuksi tuo mitään uutta ja mullistavaa paikalliseen arkeen. Toisaalta perinne näkyy myös vanhoina ja luutuneina asenteina sekä epämääräisenä muutosvastarintana, ja kaikkea uutta vastustetaan ja reviiirejä varjellaan.

Paikallisten hankkeiden välillä on yhtäläisyyksiä myös siinä, että kaikki hankkeet kaipaavat tukea ja resursseja toiminnalleen. Hankkeella täytyy olla

sekä materiaalista että henkistä voimaa, jotta hankkeen tavoitteiden ja ideoiden toteutuminen tai edes sitoutunut kuunteleminen onnistuisi. Osallisuushankkeiden toimintaa tukee erityisen paljon se, että hankkeen asema paikallisessa toimintaympäristössä on arvostettu ja hanke liittyy johonkin laajempaan kokonaisuuteen. Monessa vastauksessa korostetaan johdon ja paikallisten päättäjien tuen merkitystä. Osallisuushanke saa tukea myös erilaisista hyvinvointiohjelmista tai -strategioista, joten hankkeen toiminta kytkeytyy osaksi laajempaa tulevaisuuden suunnittelua.

Hankkeiden paikallinen ohjautuminen on tapahtunut esimerkiksi asian tuntijoiden käymien keskustelujen ja tilanteen arvioinnin kautta. Apuna on käytetty myös erilaisia elinoloselvityksiä ja tilastoja, jotka paikallistavat keskeiset ongelmat ja kehittämiskohteet. Aineiston perusteella hankkeet ovat ohjautuneet useimmiten demokraattisena prosessina, jossa keskeisessä roolissa ovat olleet ohjausryhmä, hankkeen koordinaattori ja paikalliset yhteistyötahot. Toisaalta koordinaattorit ovat usein kokeneet olevansa tietynlaisessa ristiriitatilanteessa, jossa monet eri osapuolet asettavat odotuksia ja tavoitteita. Tt syyst on loogista, että hankkeiden kehityskaari on usein kulkenut toiminnan rajaamisen tai laajentamisen kautta. Oman hankkeen tavoitteita on rajattava, mutta samalla hankkeen on oltava tarpeeksi laaja, jotta muiden osapuolten kiinnostus ja sitoutuminen olisi mahdollista.

Sitoutumattomuudessa on osittain kysymys siitä, että hankkeen tavoitteita ei koeta omiksi. Tässä mielessä sitoutumattomuus, tavoitteiden puuttuminen tai epärealistiset odotukset ovat kuin saman kolikon eri puolia. Hankekoordinaattoreiden haastattelujen perusteella toimijoiden sitoutuminen voimistuu, mikäli tavoitteet ja erilaiset toimintaehdotukset osataan muotoilla realistisiksi. Yhteistyöverkoston rakentaminen on sosiaalinen taitolaji, jossa keskeistä on tieto toisten hallintokuntien työstä ja näillä aloilla toimivien työntekijöiden työkulttuurin ja professioiden ymmärtäminen.

Toisaalta toimijoiden sitouttaminen ei saisi rajoittua vain hankkeeseen ja sen koordinaattoriin. Osallisuushankkeen tulisi ylittää persoonallisiin ominaisuuksiin ja henkilökemioihin perustuvat strategiat, jotka ovat vain apukeinoja sitouttaa toimijoita rakenteisiin ja pysyviin muutoksiin. Kehittämistyön ytimessä on toiminnan, politiikan ja rakenteiden kehittäminen.

Hyville osallisuushankkeille näyttäisi olevan leimallista se, että hankkeen tavoitteet ja omat intressit on onnistuttu ”kääntämään” sellaiselle kielelle, josta myös ulkopuoliset ymmärtävät toiminnan mielekkyyden. Hankekoordinaattorit kertovat haastatteluissa siitä, kuinka ongelmien esiin tuomisen ohella on päästävä hyödyn kokemuksiin. Myötätunto ja solidaarisuus eivät sellaisenaan

kanna osallisuutta sen pitemmälle. Varsinkin kunnan johtoa ja poliittisia päättäjiä sitoutettaessa täytyy olla tietoa, tuloksia ja (rahalla) mitattavaa hyötyä.

Vuoden 2004 aikana monet hankkeet raportoivat hankkeen keskeisimpien vaikutusten liittyvän yhteistyön tiivistymiseen ja yhteistyöverkoston luomiseen. Samalla on luotu yhteistä tahtotilaa ja korostettu nuorten osallisuutta. Melko monet hankkeet raportoivat myös nuorisotoimen profiilin ja arvostuksen parantuneen hankkeen myötä. Kehittämistoimintaa on suunnattu melko paljon myös peruskouluihin sekä peruskoulun ja toisen asteen väliseen nivelvaiheeseen.

Alkuvaiheen aikana on tehty eräänlaista valmistelevaa pohjatyötä ja toisaalta hyvinkin konkreettisia toimenpiteitä. Valmistelevalla pohjatyöllä tarkoitetaan esimerkiksi tiedon keräämistä, kehittämistarpeiden arviointia, elinolojen ja hyvinvoinnin kartoittamista sekä suunnittelua. Valmistelevaan työhön kuuluu myös palvelutarveanalyysi, jossa kartoitetaan nuorille tarjottavat palvelut ja hankkeet sekä nuorten odotukset ja tarpeet. Tätä palvelutarveanalyysia voidaan tehdä tutkimusten ja arviointien sekä asiantuntijapalaverien avulla tai nuoria kuulemalla.

Aineiston perusteella suurin osa paikallisista osallisuushankkeista näyttäisi etenevän odotusten mukaisesti. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että muutaman hankkeen kohdalla näin ei ole tapahtunut. Tähän epäilyyn on syytä esimerkiksi sen takia, että näistä hankkeista ei ole tarpeeksi luotettavaa arviointitietoa tai sitten hankkeesta saatu tieto on ristiriitaista.

Osallisuushankkeen alkuvuodet ovat olleet käynnistymisen ja toiminnan muotoutumisen aikaa. Monet hankkeet ovat käyneet läpi pitkän prosessin, jonka kuluessa valtakunnallisista raameista on löydetty paikallisesti olennaiset asiat. Kysymys on tavallaan siitä, että paikalliset osallisuushankkeet ovat syntyneet vasta tämän prosessin myötä. Ne ovat olemassa vasta silloin, kun osallisuushankkeen oma erityinen luonne – muiden hankkeiden tai perustyön joukossa – on ymmärretty ja hankkeen merkitys koetaan tärkeäksi paikallisessa kehittämisessä ja omassa työssä.

7.2

Sitouttamisen problematiikka

Tässä alaluvussa nostetaan esille joitakin hankkeiden edistymiseen liittyviä keskusteluteemoja. Tarkastelun keskiössä on *sitouttamisen* käsite.

Paikalliset tavoitteet valtakunnallisissa raameissa

Osallisuushankkeet ovat siis useimmiten muokkautuneet paikallisiin olosuhteisiin sopiviksi. Tämä on hyvä asia, koska toiminnan mielekkyys perustuu paikallisuuteen ja konkreettisiin asioihin. Voidaan kuitenkin pohtia sitä, missä määrin tämä on yhteensopiva hankkeen valtakunnallisen ohjauksen ja tavoitteenasettelun kanssa. Aineisto osoittaa sitä, että ulkoapäin tuodut osallisuusmallit eivät välttämättä saa jalansijaa paikallisessa todellisuudessa. Eivätkö valtakunnalliset tavoitteet ja säädökset nyt kiusallisesti rajoita paikallisten hankkeiden toimintaa ja ohjautumista? Estävätkö ”Lipposen konklaavin” ohjeet mielekkään ja paikallisesti sitouttavan toiminnan?¹

Valtakunnallisten tavoitteiden ja 14 kohdan toimenpideohjelman merkitys näyttäisi olleen siinä, että ne ovat asettaneet raamit paikalliselle toiminnalle. Toimenpideohjelma on kuitenkin aika väljästi muotoiltu, ja se sallii paikallisen soveltamisen. Aineiston perusteella hankkeiden suhtautuminen toimenpideohjelman tavoitteisiin on ollut vaihtelevaa. Toisissa hankkeissa ohjelmaa on pidetty rajoitteena. Monet hankkeet ovat kokeneet ohjelman kuitenkin kehyksenä, joka suuntaa toimintaa, helpottaa tavoitteiden konkretisointia ja toimii tarpeellisenä selkänajana monien paikallisten vaatimusten ristitulessa.

Yhteisen toimenpideohjelman tarkoituksena on ollut myös varmistaa sitä, että osallisuushanke ei rajaudu pelkäksi projektitoiminnaksi. Paikallisen ohjautumisen ja projektitoiminnan logiikka saattaa pahimmillaan tarkoittaa sitä, että osallisuushankkeessa keskitytään vain sillä hetkellä olennaisiin asioihin. Voimavarat suunnataan erilaisiin ajankohtaisiin ongelmapesäkkeisiin, mutta ongelmien ennaltaehkäisy ja nuorten osallisuuden liittyvien ylihistoriallisten ja universaalien peruspilarien (koulu, koti, vuorovaikutussuhteet jne.) kehittäminen jää vähemmälle. Jos osallisuushankkeella pyritään eroon projektitoiminnan logiikasta, silloin toiminnassa pitäisi myös jossain määrin ohittaa akuutit ongelmat ja päälle kaatuvat paikalliset tarpeet. Valtakunnallisen hankkeen valmistelussa pidettiin tärkeänä, että osallisuushanke ei saa ”au-

¹ Tällaista nimitystä käytti erään paikkakunnan ohjausryhmän edustaja kritisoidessaan hankkeen olevan liikaa valtiojohtoinen.

kon paikkaajan” roolia palvelujärjestelmän perustyössä tai muiden hankkeiden joukossa.

Paikallisten hankkeiden kannalta tilanne on saattanut olla osin ristiriitainen. Paikallinen ohjautuminen ja akuuttien ongelmien hoitaminen on perusteltua, koska näin pystytään paremmin sitouttamaan kaikki tärkeät tahot. Osallisuuden peruspilarien ja taustarakenteiden kehittäminen saattaa olla tuskallisen vaikeaa ja ennen kaikkea vähemmän palkitsevaa työtä; tuloksia ei näy ja toiminnan tärkeyden perusteleminen vaatii enemmän työtä.

Pieni suuri hanke?

Osallisuushankkeet eivät aloita toimintaansa nollapisteestä, sillä kaikilla paikkakunnilla on jo vastaavankaltaista toimintaa joko projektimaisina hankkeina tai palvelujärjestelmän omana toimintana. Arvioinnin kannalta tämä tuottaa sen ongelman, että osallisuushankkeen vaikutukset tulisi pystyä erottamaan esimerkiksi kaikesta muusta hankemuotoisesta kehittämistoiminnasta. Osallisuushanke ja siihen liittyvä toiminta tulisi ”eristää” omaksi mitattavaksi asiakseen (vrt. Fischer 1997).

Toisaalta esimerkiksi Paju (2004) on huomauttanut, että hanke- ja projektirahoituksen volyymin perusteella osallisuushanke on vain pieni reunahuomautus suurimpien nuorisoprojektien rinnalla. Osallisuushankkeen kohdalla uhkakuvana on se, että osallisuushanke ei pysty erottautumaan muiden samankaltaista asiaa ajavien hankkeiden joukosta. Kuvaannollisesti sanottuna osallisuushanke hukkuu isompien ja uudempien hankkeiden joukkoon.

Nämä Pajun (emt.) esittämät uhkakuvat näkyvät osittain myös tämän raportin aineistossa. Hankkeiden ja projektien runsaus tunnistetaan, ja osallisuushankkeen oma asema ja rooli ovat olleet haussa samankaltaista työtä tekevien joukossa. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että valtaosa hankkeista on ryhtynyt rakentamaan omaa erityistä paikallista rooliaan. Syrjäytymisen ehkäisyyn ja osallisuuden edistämiseen liittyvästä *samankaltaisesta* työstä on haettu erilaisia nyansseja ja sellaisia kiintopisteitä, jotka erottavat osallisuushankkeen kaikista muista paikallisista toimijoista.

Hankkeiden samankaltaisuus herättää tietysti kysymyksen siitä, mistä osallisuushankkeen sitten tunnistaa? Mikä on tyypillistä ja leimallista nimenomaan osallisuushankkeelle? Toimenpideohjelman tavoitteiden näkökulmasta hankkeen roolina on koordinoida paikallista toimintaa ja kehittää tai luoda uusia yhteistyömalleja. Tässä raportissa käytetyn aineiston perusteella voidaan sanoa, että tämä tavoite ei ole ylimitoitettu. Paikalliset hankkeet ovat tehneet näitä asioita, eikä näissä asioissa onnistuneita hankkeita voi edes pitää erityi-

sinä poikkeustapauksina. Osallisuushankkeen erityisyys on myös siinä, että hanke tuntuu henkilöityvän koordinaattoriin, jolloin tausta, persoonalliset ominaisuudet ja ylipäänsä työntekotapa korostuvat.

Vaikka osallisuushankkeet määriteltäisiin rahoitusvolyymin perusteella pieniksi reunahuomautuksiksi (vrt. Paju 2004), hankkeet voivat nousta paikallisesti näkyvään ja merkittävään asemaan. Tämä saattaa olla jossakin määrin sidoksissa paikkakunnan kokoon ja paikallisten hankkeiden lukumäärään, mutta ennakkotapauksia on tässäkin asiassa olemassa. Rahalliset resurssit eivät ratkaise kaikkea, vaikkakin ne on tavoitteiden asettelussa ja vaikuttavuuden arvioinnissa otettava huomioon.

Osa hankkeista on saanut paikallisesti näkyvän aseman, mutta kaikkien kohdalla näin ei ole käynyt. Tämän vuoksi on pohdittava, mikä voisi olla paikallisten erojen takana. Näkyvyyden tarkastelu on kytkettävä sitoutumisen teemaan. Paikallisten avainhenkilöiden ja johtohenkilöstön sitoutuminen vaikuttaa olevan kaikkein keskeisin asia, jos mietitään hankkeiden näkyvyyteen ja vaikuttavuuden edellytyksiin liittyviä asioita. Sitoutumisen ja näkyvyyden osalta hankkeet ovat erilaisissa asemissa. Toiset hankkeet kertovat kollektiivisesta tuesta, kokemuksista, joissa ollaan samassa veneessä ja kaiken lisäksi innostuneella ja innovatiivisella mielellä. Joku toinen hankekoordinaattori kuvailee kokemuksia, jotka määrittelevät hankkeen ikään kuin ei-toivotuksi lapseksi suosituimpien kavereiden joukossa.

Hankkeiden paikallinen ohjautuminen

Sitoutumiseen ja näkyvyyteen liittyvien paikallisten erojen syyt saattavat palautua jo hankkeen hakuvaiheisiin. Aineisto kertoo siitä, että suurimmassa osassa paikkakunnista hankkeen hakeminen ja sen alkuvaiheen ohjautuminen on tapahtunut valtakunnallisen toimenpideohjelman tavoitteiden ja arvojen mukaan. Viitteitä on kuitenkin myös siitä, että ainakin muutamassa tapauksessa hanketta on haettu vailla täsmällistä tietoa siitä, mihin hanketta loppujen lopuksi käytetään. Tähän viittaavat sellaiset maininnat, joissa hankesuunnitelma tunnustettiin jälkikäteen epärealistiseksi. Hakupaperi täytti projektiretorikan vaatimukset, mutta sen sisältämiä lupauksia ei ole mahdollista täyttää.

Tavoitteiden ja arvojen puuttuminen on luku sinänsä, mutta pahimmillaan tällainen hakutoiminta saattaa kertoa siitä, että hakua ohjanneet paikalliset arvot ja tavoitteet eivät ole yksi yhteen sovitettavissa valtakunnallisen toimenpideohjelman kanssa. Paju (2004) on omaan aineistoonsa (Internetistä kerättyjä kunnanhallitusten tai lautakuntien pöytäkirjoja) perusteella todennut, että kuntien toimintaa ohjaavat suositusten ja tavoitteiden lisäksi myös

rahoituskanavat. Taloudellisessa ahdingossa toimivat kunnat saattavat ohjata osallisuushankkeen myötä saatua avustusta esimerkiksi sen mukaan, miten voidaan välttää leikkauksia ja peruspalvelujen alasajoa. Pajun mukaan tämä ei sinänsä ole ristiriidassa osallisuushankkeen alkuperäisten tavoitteiden kanssa, mutta on kuitenkin otettava huomioon kokonaisuuden tarkastelussa.²

Erilaisilla hakuprosesseilla ja niiden taustalla olevilla intresseillä näyttäisi olevan merkitystä siihen, kuinka hanketoiminta käynnistyy ja kuinka valtakunnallisiin tavoitteisiin suhtaudutaan. Kysymys on siitä, kuinka paikalliset tavoitteet ovat linjassa valtakunnallisten tavoitteiden kanssa ja mikä on hankekoordinaattorin oma ymmärrys hanketoiminnan merkityksestä ja tavoitteista. Ihanteellisin tilanne on se, jossa nämä kolme ovat sulassa sovussa keskenään. Toisaalta on mahdollista, että ristiriidat ja jännitteet sijoittuvat paikallisuuden ja valtakunnallisuuden välille: paikallisia intressejä ja tavoitteita halutaan puolustaa yhdessä rintamassa valtakunnallista ohjausta vastaan.

Sitten voidaan tarkastella sitä oletusta, että hankekoordinaattori ei työtä aloittaessaan voinut tukeutua paikallisiin tavoitteisiin ja arvoihin. Tähän on saattanut vaikuttaa se, että paikallista hankesuunnitelmaa ja visiota ei ollut realistisella tasolla edes olemassa. Hankesuunnitelman puuttuminen ei sinänsä ole mikään voittamaton ongelma. Tässä tilanteessa hankekoordinaattori aloittaa kuitenkin työnsä hieman heikommista lähtökohdista kuin ne kollegat, jotka astuivat tavallaan valmiiseen ja demokraattisesti katettuun pöytään. Tokihan se vaikeuttaa toisten osapuolten sitouttamista, koska työ on aloitettava alusta.

Toisaalta on mahdollista, että hakuvaiheen paikalliset tavoitteet ja hankesuunnitelmat eivät enää päde, koska ne eivät ole millään muotoa linjassa valtakunnallisten tavoitteiden kanssa. Tämä muuttuu ongelmaksi, jos esimerkiksi

² Toisaalta on korostettava sitä, että arvot ja tavoitteet eivät yleensä ole joko/tai vaan enemmänkin sekä/että. Arvoja ja tavoitteita on myös priorisoitava, tarkasteltava asioita laajemmissa yhteyksissä ja otettava huomioon pitemmän aikavälin tavoitteet. Tämä näkökulma on tärkeä kuntien toiminnan ymmärtämisen kannalta. Vaikka hankkeen hakuvaiheen toiminta vaikuttaisi valtakunnallisen toimenpideohjelman tavoitteiden kannalta ongelmalliselta, se saattaa silti olla nuorten osallisuuden ja elinolojen kehittämisen kannalta perusteltua. Kunnan johdossa ja taloushallinnossa toiminnan perustelut liittyvät laajempaan kuntastrategiaan ja kuntalaisten hyvinvoinnin edistämiseen, ja tämä konteksti saattaa ohjata käsityksiä osallisuushankkeen merkityksestä ja sen toiminnan suuntaamisesta. Sekä paikallisesti että valtakunnallisesti pyritään edistämään nuorten osallisuutta, käsitykset arvoista ovat yhdenmukaiset, mutta tavoitetta toteutetaan hieman eri tavalla (vrt. Paju 2005). Tässä mielessä hankkeen toteuttajien ja esimerkiksi kunnan keskushallinnon tulkinnoissa saattaa näkyä sama ero, jonka on todettu esiintyvän projektien ja perustyötä tekevien organisaatioiden välillä. Projektit voivat keskittyä omaan kohderyhmäänsä ja lyhytjänteiseen palvelutoimintaan, perusorganisaatioissa työskentelevien on otettava huomioon myös muiden kuin projekteissa olevien nuorten asema ja katsottava asiaa pitkällä aikavälillä. (Paju & Vehviläinen 2001.)

kunnan johdon tai muiden paikallisten päättäjien näkemys hankkeen merkityksestä, tavoitteista ja arvoista on myös hakuvaiheen *jälkeen* erilainen kuin valtakunnallisilla toimijoilla. *Sitoutumiseen* liittyväksi ongelmaksi tämäkin asia muuttuu vasta silloin, kun hankekoordinaattori haluaisi ohjata osallisuushanketta valtakunnallisten raamien mukaisesti, mutta koordinaattori ei saa tukea omille tavoitteilleen muilta paikallisilta toimijoilta. Tässä yhteydessä on syytä korostaa, että tämä on vain oletus, mutta jatkossa tätä asiaa on tarkasteltava yhtenä mahdollisena taustatekijänä.

Kapeasta tulokulmasta laaja-alaiseen osallisuushankkeeseen

Hankkeiden valitteleva sitoutumisen puute viittaa siihen, että paikallista hanketta ei syystä tai toisesta koeta omaksi. Vierauden tunne on todennäköisesti yhteydessä siihen, että hanke tulkitaan omien intressien kannalta epärelevantiksi. Käytännön hanketyö on tähdännyt merkittävyyden ja tarpeellisuuden osoittamiseen. Mutta tässäkin teemassa voidaan ensin palata hankkeen alkuvaiheisiin.

Paju (2004) on oman aineistonsa perusteella todennut, että laaja-alainen kokeilu rantautui kuntiin aina hieman eri kulma edellä: hanke otettiin vastaan esimerkiksi koulun, koordinoinnin, nuorisotyön tai osallistumisen kehittäjänä (ks. myös Nuorten osallisuushankkeen alkukartoitus 2003). Useassa tapauksessa näitä alueita yhdisteltiin, hieman kunnasta riippuen.

Nämä erilaiset tulokulmat näkyvät myös tässä aineistossa. Alkuvaiheen intressit heijastuivat hanketoimintaan esimerkiksi siten, että valtakunnalliset tavoitteet ja esimerkiksi arvioinnissa esiin nostettu alkuperäinen toimenpideohjelma otettiin usein vastaan ajatellen ”täytyykö tätä kaikkea tehdä”. Tässä oli osittain kysymys tulkinnan tai viestinnän virheistä, mutta joka tapauksessa kokemus kuvaa sitä, että monet hankkeet olivat suunnitelleet toimintaansa kapeamman näkökulman varaan. Useassa hankkeessa tehtäväksi tuli hankkeen toiminnan ja tavoitteenasettelun laajentaminen.³ Vuoden 2004 aikana tälle paikalliselle tulokulmalle ja valtakunnallisesti laajalle ohjelmalle haettiin eräänlaista kompromissia, ja hankkeet saattoivat keskittyä eri painopistealueisiin omien paikallisten tarpeiden mukaisesti.

³ Laajentamisen sijasta joissakin hankkeissa jouduttiin rajaamaan ja kaventamaan alkuperäistä suunnitelmaa. Tähän saattoi vaikuttaa esimerkiksi se, että valtionavustusta saatiin vähemmän kuin haettiin. Toisaalta usein kysymys oli myös tavoitteiden ylimitoittamisesta.

Toisaalta voidaan spekuloida sitä, miksi hankkeiden ylipäänsä oli mahdollista valita oma erityinen ja toisinaan jopa kapea tulokulma. Yksi vaikuttava tekijä oli ilmeisesti se, että monet paikalliset hankkeet kokivat valtakunnalliset tavoitteet epäselviksi hankkeen alkuvaiheessa. Tämä vaikeutti yhtenäisen tulokinnan tekemistä ja sitä myöten antoi tilaa paikalliselle soveltamiselle. Tätä oletusta voidaan myös tarkentaa: oliko kysymys ymmärryksen ja tulkinnan tajun paikallisesta puutteesta vai siitä, että valtakunnalliset tavoitteet olivat oikeasti epäselvät?

Valtakunnallisen aineiston perusteella (vrt. Paju 2004) kysymys oli ilmeisesti siitä, että osallisuushankkeen merkitys ja tavoitteet määriteltiin hieman eri tavalla eri intressiryhmien keskuudessa. Ensinnäkin osallisuushankkeella haluttiin kehittää nuorisotyötä ja lisätä nuorten osallisuutta siten, että *osallisuus* määriteltiin vaikutusmahdollisuuksien ja aktiivisen kansalaisuuden kontekstissa. Toisaalta osallisuushanke kytkettiin voimakkaasti koulun kehittämiseen ja koulutuksellisen syrjäytymisen ehkäisyyn. Alkuvaiheen hankediskurssissa oli erilaisia käsitteitä, hieman ristiriitaisia merkityksiä ja sitä myöten myös tiettyä tulkinnanvaraisuutta. Nämä valtakunnalliset painotuserot heijastuivat todennäköisesti myös paikallisille hankkeille.

Samasta toimenpideohjelmasta puhuttiin hieman eri tavalla ja toisaalta yksi ja yhteinen osallisuuden käsitekin tulkittiin eri tavalla. *Osallisuus*-käsitteen perinteinen merkitys ja sen luomat mielikuvat muista osallisuushankkeista olivat osaltaan vahvistamassa niitä näkemyksiä, joiden mukaan tämänkin hankkeen tulisi ensisijaisesti painottua vaikutusmahdollisuuksien kehittämiseen. Koulutuksellisen syrjäytymisen ehkäisyä korostavat joutuivat ehkä kamppailemaan tuon käsitteen vanhoja merkityksiä vastaan, mutta saattoivat vastaavasti nostaa esiin osallisuushankkeen alkuperäiset merkitykset ja tausta-arvot.

Toisaalta voidaan ajatella, että olisiko kaikki voinutkaan olla toisin. Jos lähtökohtana pidetään sitä, että toimenpideohjelma oli tavoitteiltaan laaja ja valtakunnallinen kokonaisuus, tietyt intressiristiriidat ja tulkinnan vaihtelut olivat odotettuja. Valtakunnallinen osallisuushanke oli yhtä aikaa kaikkien hanke, mutta toisaalta ei kenenkään hanke. Tämä jätti väistämättä sekä valtakunnallisesti että paikallisesti tilaa erilaisille lukutavoille ja tulkinnoille.

Arvioinnin näkökulmasta katsottuna erilaiset valtakunnalliset ja paikalliset intressiristiriidat eivät ole mitenkään yllättäviä. Esimerkiksi osallisuushankkeiden kaltaisten laajojen toimenpideohjelmien arvioinneissa pidetään jo lähtökohtana sitä, että ohjelmat on eräällä tavalla kyllästetty erilaisten yhteiskunnallisten intressiryhmien toiveilla ja odotuksilla. Tämä näkemys ilmenee myös siinä, että arvioinnissa tulisi ottaa huomioon osapuolten *erilaiset* näkemykset arvioitavan kohteen merkityksestä ja sille asetetuista tavoitteista. Juuri mo-

niäänisyyden ja dialogisuuden huomioiminen on nostettu arviointioppaissa keskeiseen osaan luotettavuuden kontrolloijana (esim. Patton 1997.)⁴

Konsensuksen ja yhteisen linjan puute on siis tiettyyn pisteeseen asti ymmärrettävää. Erittäin vaikea on määritellä sitä, missä vaiheessa tuo intressien puolustaminen ja asemien hakeminen alkaa muuttua hanketoimintaa haittaavaksi hidasteeksi. Tarkemmalla analyysillä ja erilaisella arviointiasetelmalla tuonkin rajan hahmottaminen olisi toki mahdollista.

Vaikka moniäänisyys olisikin ymmärrettävää, hanketoiminnan yksiäänisyys on sitten jo suurempi ongelma. Saattaa olla, että valtakunnallisen toiminnan moniäänisyys oli osaltaan mahdollistamassa paikallisten hankkeiden kapeat tulokulmat. Paikallisten hankkeiden etenemisen kannalta tässä on mielenkiintoista se, miten laajeneminen ja hankkeen yhteiseksi kokeminen tuli mahdolliseksi. Yksi paikallisesti merkittävä lähtökohtiin liittyvä seikka on kysymys hankkeen omistajuudesta eli siitä, minkä hallintokunnan organisoi-
masta hankkeesta on kysymys.

Paju (2004) on omassa käsikirjoituksessaan tarkastellut valtionavustuksen paikallisen käytön problematiikkaa. Kunnilta vaadittu omarahoitusosuus (50 %) voidaan ottaa usealta momentilta, jolloin se voi vähentää yhden tai toisen hallintokunnan perusvoimavaroja. Se hallintokunta, jonka momentilta omarahoitusosuus otetaan, voi mieltää koordinaattorin omaksi työntekijäkseen. Pajun mukaan yhden hallintokunnan palkkalistoilla olevaa ihmistä ei toisaalta välttämättä mielletä oikeutetuksi asettumaan koordinaattorin rooliin. Monessa kunnassa – ilmeisesti jo usean hankkeen opettamana – osallisuushanke sijoittui suoraan kunnan keskushallinnon alaisuuteen (emt.).

Hankkeen omistajuuden ja hankekoordinaattorin aseman merkitystä voidaan tarkastella useasta näkökulmasta. Hankkeen tulokulma ja myös alkuvaiheen ohjautuminen on saattanut tapahtua hakeneen hallintokunnan intressien mukaan. Olennaista tässä on se, missä määrin hankkeen ”omistaja” ajaa hankkeella vain oman sektorinsa etuja ja missä määrin hankkeeseen kutsutaan mukaan muita. Toisaalta muiden toimialojen mukaantulo on sitä

⁴ Arviointioppaat heijastavat tältä osin mielenkiintoisella tavalla klassista bourdieulaista yhteiskuntakäsitystä. Bourdieun (1998) mukaan yhteiskunta muodostuu erilaisista kentistä. Tällaisia kenttiä ovat esimerkiksi koulutus, talous, kulttuuri, politiikka, taide ja uskonto. Kenttien hallinnasta käydään kilpailua, jossa jokainen intressiryhmä pyrkii saavuttamaan mahdollisimman hyvät asemat. Demokraattisissa yhteiskunnissa pyrkimyksenä on se, että mikään ryhmä ei nouse dominoivaan asemaan millään kentällä. Bourdieulaista skeemaa vapaasti tulkiten osallisuushanke on saatettu mieltää pelivälineeksi tai -taktiikaksi, jolla on mahdollista parantaa omia asemia kentällä. Bourdieun käsitteet (kilpailu, taistelu, nujertaminen) ovat ehkä turhan kyynisiä, mutta sinällään eri etu- ja intressiryhmien olemassaolo ja ns. omien etujen ajaminen mielletään yleensä hyväksyttäväksi periaatteiksi.

todennäköisempää, mitä enemmän hankkeen ajamat tavoitteet liittyvät omiin intresseihin. Tätä yhteensovittamista paikalliset hankkeet ovat tehneet, ja tästä on kysymys toiminnan laajentamisessa, kaikkien sitouttamisessa ja osallisuus-hankkeen yleisen hyödyn osoittamisessa.

Tässä vaiheessa on liian aikaista sanoa, onko jokin paikallinen hanke edelleen ”sulkeutunut”. Tällä tarkoitetaan sitä, että hanke ajaa vain tietyn hallintokunnan etuja. Aineiston perusteella on kuitenkin ilmeistä, että hankekoordinaattorin organisatorisella asemalla ja työnkuvalla on merkitystä. Tämä näkyy ensinnäkin siinä, miten muihin toimijoihin otetaan yhteyttä sekä myös siinä, miten hankkeeseen suhtaudutaan. Kysymys on intressien ohella toisiin ammattikuntiin pesiytyneistä vakiintuneista käsityksistä tai jopa ennakkoluuloista. Esimerkiksi nuorisotyöntekijät suhtautuvat usein epäillen opettajiin ja opettajilla on omia käsityksiään nuorisotyöntekijöistä. Hyvin etenevissä hankkeissa on pystytty ohittamaan myös nämä ammattikuntien rajoihin ja perinteisiin liittyvät esteet.

Voidaan myös kiinnittää huomiota siihen, että paikalliset osallisuushankkeet näyttävät organisoituneen joko nuorisotoimeen tai koulun alaisuuteen. Tämä heijastuu melko suoraan siihen, mitä paikallisissa hankkeissa tehdään. Esimerkiksi sosiaali- ja terveystoimi sekä paikallinen työvoimahallinto eivät ole yhtä merkittävässä roolissa paikallisesti. Tämä oli tilanne ainakin vuosina 2003–2004. Uhkakuvana on se, että tämä tiettyjen toimialojen vähäinen asema voi kumuloidua jatkossa entistä suurempana näkymättömyytenä. Jotkut hankkeet ovat havainneet, että ohjausryhmissä vähemmistöön jäävien hallintokuntien edustajien sitoutuminen heikkenee, koska heitä ei pidetä ”vertaisina”. Tämä havainto tukee sitä oletusta, jonka mukaan hanke ohjautuu omistavien tai muuten keskeisten hallintokuntien haluamaan suuntaan. Jos sosiaali- ja terveystoimi sekä työvoimahallinto halutaan jatkossa täysipainoisemmin mukaan, tämä edellyttää houkuttelevampaa kutsua tai aktiivisempaa tarjoutumista.

Omaa työtä, toisten työtä vai yhteistä työtä?

Hankkeen omistajuus saattaa siis osaltaan selittää toiminnan kapeutta ja kapeus puolestaan selittää sitoutumisen puutetta. Monessa hankkeessa tuo paha ennuste on kuitenkin käännetty nurin ja sitoutumista on onnistuttu rakentamaan. Tämä on luonnollisesti merkinnyt samalla hankkeen laajentamista ja toimenpideohjelman tavoitteissakin mainitun paikallisen yhteistyön lisääntymistä. Tätä hankkeiden toimintaa käsiteltiin jo aiemmin tässä raportissa: ratkaisevaa on se, kuinka hanke onnistuu rakentamaan *tarpeita* erilaisille

toimenpiteille ja kehittämisohdotuksille ja kuinka nämä innovaatiot leviävät erilaisten siirtovaikutusten avulla eri organisaatioihin.

Yhdeksi väliin tulevaksi muuttujaksi on kuitenkin edelleen nostettava sitoutuminen. Tällä kertaa kysymys on työhön sitoutumisesta. Eräänlaisena avainlauseena voidaan pitää erään hanketoimijan tulkintaa omasta työorientaatiosta: *palkka tulee osin nuorisotoimelta, mutta välillä on tunne, että tekeekö tarpeeksi työtä siihen suuntaan.*

Tulkinta kuvaa mielenkiintoisella tavalla hallintokuntaa kohtaan koettua lojaalisuutta. Hankkeen omistajuus heijastuu siis myös subjektiivisina kokemuksina, toimiala määrää osaltaan sitä, mihin pitää sitoutua ja millainen on *oikeaa* työtä. Paljon puhutulla työetiikalla on myös ammatillisia, organisatorisia ja työyhteisöllisiä alaviitteitä, eikä työhön sitoutuminen ole pelkästään *työhön* sitoutumista (esim. Morrow 1993). Tämä näkökulma avaa olennaisia jatkokysymyksiä esimerkiksi siitä, missä määrin hankekoordinaattori voi keskittyä pelkästään hanketyöhön. Miten hankekoordinaattori voi sitoutua hankkeeseen niin, ettei ammatillinen omatunto kolkuta eikä vaadi tekemään perustyötä oman hallintokunnan eteen? ⁵

Tuota sitaattia voidaan tarkastella edelleen, koska se kuvaa myös poikkihallinnollisen ja moniammatillisen yhteistyön rakentamisen vaikeutta. Tarkkaan ottaen sitaatti on jossain määrin yhteistyöideologian vastainen. Sen mukaan osallisuuden ja elinolojen kehittäminen pyritään saamaan sellaiseksi työksi, joka koetaan kaikkien taholla *omaksi* työksi. Tällä hetkellä eri ammattikuntien edustajilla on kuitenkin tietty käsitys omaan alaan kuuluvasta työstä – oikeastaan muuta ei voisikaan odottaa. Sitoutumista ja yhteisen tekemisen mahdollisuuksia voidaan hahmottaa tarkastelemalla eri ammattikuntia professionaalina ryhmittyminä.

Paikalliset osallisuushankkeet toimivat hyvinvointipalveluja tuottavien työntekijöiden ammatillisilla kentillä. Näille palvelusektorien ammattilaisille on leimallista se, että ammatin ja toimenkuvan sisältöä on säädelty professionaalistumisen avulla. Ammattien muuttuminen professioiksi tarkoittaa tiettyjen erikoispiirteiden ja asemien muodostamista, joiden avulla ammatit määrittelevät omaa pätevyysaluettaan ja sulkevat samalla profession ulkopuolisia toimijoita alueeltaan pois. Professiot tuottavat omaa erikoisaluettaan koulutuksella

⁵ Jatkossa on syytä tarkastella systemaattisesti koordinaattorien erilaisia työoloja ja niiden vaikutusta tavoitteiden saavuttamiseen. Osassa hankkeista koordinaattori pystyy keskittymään pelkästään hanketoimintaan (kuntaan on rekrytoitu uusi työntekijä tai kunnan entinen työntekijä on siirretty koordinaattoriksi). Ainakin muutamassa hankkeessa osallisuushanketta viedään eteenpäin osa-aikaisesti oman työn ohella.

ja ammatillisella autonomialla. Tässä mielessä professiot ovat myös sulkeutuvia eli ammattikuntaan kutsutaan erilaisten pätevyysriittien avulla.⁶

Juuri tämä sulkeutuminen tuntuu olennaiselta poikkihallinnollisen yhteistyön kehittämisen kannalta. Profioiden tulisi toisaalta sopeutua yhteiskunnalliseen muutokseen, ja tämä vaatimus tunnustetaan myös hyvinvointipalvelujen alalla (esim. Nieminen 2000). Tämä sopeutuminen ei kuitenkaan tapahdu hetkessä, ja esimerkiksi osallisuushankkeen aineisto kuvaa sitä, että toimenkuvien muuttaminen tapahtuu puolustuksellisten strategioiden avulla. Erilaiset kuvaukset siitä, kuinka palvelusektorin työntekijät varjelevat reviirejään ja korostavat omaa tietoaan (esimerkiksi salassapitosäädösten suhteen), kertovat juuri tällaisesta puolustuksellisuudesta.

Toisaalta tämä puolustuksellisuus ja eräänlainen uudistuksiin liittyvä vastahanka on hyvin paljolti kiinni siitä, miten toisen profession alueelle mennään. Juuri tähän liittyy se hankekoordinaattorien havainto, että on tunnettava ja tiedettävä toisen ammattikunnan tavat. Yhteistyö ja toisten sitouttaminen ei onnistu, mikäli uusia työmuotoja ja innovaatioehdotuksia heitellään ilman tätä ymmärrystä.

Tässä saattaa näkyä myös eri hallintokuntien välisiä eroja. Esimerkiksi nuorisotoimen edustajat kritisoivat hyvin usein kouluja, sosiaalitoimea ja työvoimahallintoa niiden jäykästä, byrokraattisesta ja muutoshaluttomasta toimintatavasta. Toisaalta muiden hallintokuntien näkemykset nuorisotaimesta vihjaavat siitä, että nuorisotyötä ei mielletä kovin selkeästi professioksi. Nuorisotyö koetaan tietyllä tavalla henkilöihin ja määrittelemättömään työtapaan perustuvaksi toiminnaksi. Nuorisotyötä on vaikea kuvata täsmällisesti. Myös nuorisotoimen ja nuorisotutkimuksen sisällä nuorisotyötä ei tulkita niin professionaaliseksi kuin muita poikkihallinnollisen yhteistyön tyypillisiä toteuttajia (opettajat, sosiaalityöntekijät, työvoimavirkailijat, terveydenhoitajat) (Nieminen 2000).

Professioteorioihin perustuen voisi väittää, että ei-professionaalinen nuorisotoimi kohtaa yhteistyötarjouksissaan omia ammatillisia reviirejä puolustavia työntekijöitä ja sulkeutuvia professioita. Näille ammattikunnille on – muutenkin kuin nuorisotoimen piiristä – heitetty avautumiseen ja vastuualueiden uudistamiseen liittyvä haaste. Oma toimenkuva on ymmärrettävä entistä laa-

⁶ Tämä profioiden sulkeutuminen ja eräänlainen oman arvon tunne vaihtelee ammattikunnittain. Perinteisesti vahvoja professioita ovat esimerkiksi lääkärit ja muut korkeasti koulutetut ammattikunnat. Profioiden sulkeutuminen näkyy esimerkiksi siinä tavassa, jossa asiantuntijat varjelevat ja mystifioivat omaa pätevyyttään, esimerkiksi oman ammattikunnan sisäisellä kielenkäytöllä ja ammattitermeillä.

jempialaisena: *asioita tulisi tarkastella laajemmin kuin oman sektorin näkökulmasta* lienee poikkihallinnollisen yhteistyödiskurssin yksi keskeinen klisee.

Sama laajentumisen ja avautumisen haaste on heitetty myös nuorisotyölle, mutta vaikuttaa siltä, että nuorisotoimen sisällä on tarvetta myös oman ammatillisen pätevyyden *rajaamiselle*. Aikaisemman hajanaisen ja vaikeasti määriteltävän toimenkuvan sijaan halutaan rakentaa jotain erityisyyttä, joka erottaisi nuorisotyön omaksi rajatuksi alueekseen (vrt. Nieminen 2000; Vehviläinen 2002).

Kun nämä laajentamisen ja rajaamisen vaatimukset kohdistuvat murroksissa oleviin työntekijäryhmiin, joiden professionaalinen asema on muuttunut subjektiivisesti koetuksi ammatti-identiteetiksi, niin moniammatillisuuden ja poikkihallinnollisuuden rakentamisen vaikeus tulee entistään ymmärrettävämmäksi. Kysymys on siis muustakin kuin intressiristiriidoista ja tietyllä tavalla kyynisestä näkemyksestä, jossa ammattikuntien tulkitaan vain ajavan omia etujaan.

Joka tapauksessa tällä professioiden kentällä osallisuushankkeet joutuvat työtään tekemään. Hankkeille asetettu koordinoinnin vaatimus tarkoittaa toisten työntekijöiden ammatillisten reviirien kohtaamista ja niiden (varovaisia) säätelypyrkimyksiä. Sitouttaminen ja osallisuus syntyy palvelualuejen työntekijöiden arkityön tasolla. Silloin sitoutumista mietitään luonnollisesti sen suhteen, missä määrin tämä liittyy juuri omaan työhöni.

Työntekijöiden sitoutuminen omaksi koettuun työhön tarkoittaa myös sitä, että vieraalta tuntuvaan työhön ei sitouduta. Ylimääräiseksi lisätyöksi koettua työtä vastaan on helppo puolustautua vetoamalla esimerkiksi rahallisten tai ajallisten resurssien puutteeseen – vieraaksi koettua työtä voidaan vältellä yhtä lailla, siihenkin löytyy kyllä strategiat.⁷

Lopuksi voidaan kuitenkin tarkastella sitä, missä määrin edes omaan työhön sitoutuminen on odotettua ja mahdollista. Taustana voidaan pitää 2000-luvun työelämää kuvaavia kertomuksia, jotka korostavat epävarmuutta,

⁷ Tämä näkökulma laajentaa aiemmin esitettyä tulkintaa, jonka mukaan toiminta on koettava tarpeelliseksi ja hyödylliseksi. Toiminta on koettava myös omaan ammatilliseen kehyyteen sopivaksi – olkoonkin, että noiden ammatillisten kehysten tulkitaan olevan murroksessa ja liikkeessä. Tähän murrokseen asettavat toivonsa esimerkiksi oppilaskuntatoiminnan laajentamispyrkimykset, joissa osallisuuden tärkeyden korostaminen pyritään tuomaan osaksi koulujen arkipäivää. Osallisuuden ja vaikkapa oppilaskuntatoiminnan tärkeys voidaan perustella hyödyn kautta, esimerkiksi kuinka osallisuuden huomiointi parantaa viihtyvyyttä ja sitä kautta opiskelijoiden tyytyväisyyttä. Tämän hyödyllisyyden ohella osallisuuden legitimointi edellyttäne sitä, että oppilaskuntatoiminnan tukeminen tai mukanaolo siinä koetaan osaksi opettajuutta ja oppimisen kehystä. Esimerkiksi vaikutukset opiskelijoiden oppimiskykyyn saattavat toimia tällaisena tekijänä.

määräaikaisuutta ja sitoutumisen puutetta työn arkipäivinä. Varsinkin osallisuushankkeen keskeisellä toiminta-alueella – siis naisvaltaisella kuntapalvelu-alalla – henkilöstö joutuu kohtaamaan säästöt, leikkausuhat ja tehokkuuden lisäämisvaatimukset. Siinä sivussa pitää kamppailla omaa tyytymättömyyttä, uupumusta ja kyynisyyttä vastaan. (Esim. Ojala & Ahonen 2003; Julkunen 2001.)

Osallisuushankkeen ydinteemoihin, kuten koordinointiin ja palveluiden kehittämiseen, voidaan hyvinkin liittää omaa työtä ja tulevaisuutta koskeva pelko. Palveluita kehittävät konsultit ja muutosagentit joutuvat kohtaamaan myös sellaista vastarintaa, jossa kehittämistoive tulkitaan syytökseksi huonosti hoidetusta työstä. Puolustusellisessa ja epävarmassa työorganisaatiossa tästä ei ole kovin pitkä matka siihen, että syytös koetaan myös uhaksi.

Epävarmuus työstä saattaa puolestaan olla yhteydessä sitoutumisen ja luottamuksen puutteeseen. Esimerkiksi Sennettin mukaan (2002) työelämän nopeatempoisuus ja lyhytjänteisyys (pätkätyöt, jatkuva muutos, projektiluontoiset työt, joustavat verkostomaiset organisaatiot) heikentävät ihmisten välistä luottamusta ja sitoutumista. Tällaisessa työympäristössä ihmiset eivät kovin helposti sitoudu mihinkään pitkäjänteiseen työn kehittämiseen ja keskinäiseen lojaliteettiin, vaan keskeiseksi projektiksi tulee oman työuran jatkuvuuden turvaaminen. Erilaiset yksilölliset selviytymisstrategiat korvaavat kollektiivisen sitoutumisen ja yhteisiin arvoihin perustuvan toiminnan. Nämä kriittisten työntekijöiden havainnot näkyvät myös osallisuushankkeen arjessa. Esimerkiksi yhteistyökumppanit vaihtuvat usein ja verkostojen rakentaminen joudutaan aloittamaan aina uudestaan uusien ihmisten kanssa.

Jos nämä työelämän nykytilaa kritisoivat näkemykset kuvaavat osallisuushankkeen toimintaympäristöä, niin silloin tullaan siihen ongelmaan, että työelämän rakenteet tuottavat juuri niitä asioita, joista osallisuushankkeella halutaan päästä eroon. Modernin työelämän tulkitaan tuottavan yksilöllisyyteen käpertymistä, omien etujen puolustamista ja lyhytjänteisen kapeaa ajattelua (esim. Sennett 2002). Osallisuushankkeella pyritään puolestaan ajamaan yhteistä sopimuksellisuutta, yhteisiä näkemyksiä ja yhteisiä toimintamuotoja. Nämä solidaarisuusvaatimukset saattavat kuitenkin kimmota takaisin yksilöllistymistä tuottavista rakenteista.

Tässä törmäyksessä on nähtävissä useita eri ratkaisuyrityksiä. Ensinnäkin on korostettu ja tuotu esiin sellaisia ratkaisuja, jotka perustuvat yksilöiden omaan etuun. Osallisuushankkeenkin kohdalla on mainittu, että innovaatioiden takana täytyy olla omaa työtä hyödyttävä logiikka. Uuden toimintatavan on tunnettava tarpeelliselta ja mielellään jopa omaa työtä helpottavalta uudistukselta. Toiseksi on nostettu esiin sellaisia uudistuksia, jotka säätelevät

ihmisten työtä organisaatioiden ja rakenteiden tasolla. Esimerkiksi opettajien työn säätely tuntikehysten ja opetussuunnitelmien avulla on yksi tapa, jossa ei niinkään pyritä ihmisten houkuttelemiseen vaan paremminkin ohjeistamiseen, säätelyyn ja joskus jopa pakottamiseen.

Kolmanneksi on pyritty luomaan johonkin yhteiseen solidaarisuuteen perustuvia sopimuksia ja sitoumuksia. Yhteiskunnan kokonaisuuden tasolla sosiaalisia sopimuksia on nimitetty hyvinvointivaltion sisällä muodostuneiksi moraaliksiksi ja poliittisiksi koodeiksi, joiden varaan sosiaalinen koheesio on perustunut (Väärälä 2000). Väärälän mukaan 2000-luvulla tarvitaan uutta sopimuksellisuutta, jossa sopimukset olisivat suuntaviivoja sille, miten kullakin politiikan lohkokolla tulisi tasapainottaa taloudellinen ja sosiaalinen toiminta. Myös osallisuushankkeen voi ymmärtää peruslähtökohdiltaan sopimuksellisuuteen perustuvaksi ohjelmaksi. Kyseessä on toimenpideohjelma, jossa on koko ajan korostettu eri osapuolten sitoutumista yhteiseen toimenpideohjelmaan.

Hankepaikkakuntien tasolla tällaista sopimuksellisuutta ja sitoutumisen lupausa edustavat esimerkiksi erilaiset hyvinvointistrategiat ja -ohjelmat. Merkillepantavaa on myös se, että monet osallisuushankkeet ovat pyrkineet rakentamaan paikallisesti yhdenmukaista ajattelu- ja toimintatapaa, jossa eri osapuolet (vanhemmat, viranomaiset jne.) lupautuvat toimimaan tietyllä tavalla. Tällaista yhteisöllisyyttä voidaan rakentaa epävirallisesti, mutta käytössä on myös erilaisia *sitouttavia papereita*.

Arkielämän tasolla, esimerkiksi opetuksessa ja lasten kasvatuksessa, sitouttavia papereita voidaan verrata laajoihin hyvinvointistrategioihin. Sitouttavissa papereissa määritellään ja kirjataan ylös keskeiset periaatteet ja säännöt. Tällaisten sitouttavien papereiden tarpeellisuus on ehkä myös oire jostakin, viittaahan se siihen, että vanha ja perinteinen moraalikoodi ei kaikilta osin toimi nuorten elinoloja tukevalla tavalla. Kun jokin lupaus täytyy kirjata lakiin, kyse ei ole enää kulttuurisesta itsestään selvydestä tai sisäistetystä moraalista. Tässä mielessä ainakin osa sitouttavista papereista on uuden innovaation ohella merkki jonkin katoamisesta.

LIITE 1. HANKEPAIKKAKUNNAT JA NIIDEN SIJAINTI

NUORTEN OSALLISUUSHANKE: PAIKKAKUNNAT

Etelä -Suomen lääni

1. Askolan kunta
2. Elimäen kunta
3. Helsingin kaupunki
4. Hämeenlinnan kaupunki
5. Kotkan kaupunki
6. Lahden kaupunki
7. Lammin kunta
 - a) Tuulos
 - b) Hämeenkoski
8. Lappeenrannan kaupunki
9. Lohjan kaupunki
10. Riihimäen kaupunki
11. Taipalsaaren kunta
12. Vantaan kaupunki

Itä-Suomen lääni

13. Iisalmen kaupunki
 - a) Kiuruvesi
 - b) Sonkajärvi
 - c) Vieremä
14. Joensuun seutukunta
15. Kuopion kaupunki
 - a) Karttula
 - b) Maaninka
 - c) Siilinjärvi
16. Lapinlahden kunta
17. Nurmeksien kaupunki
18. Varkauden kaupunki

Lapin lääni

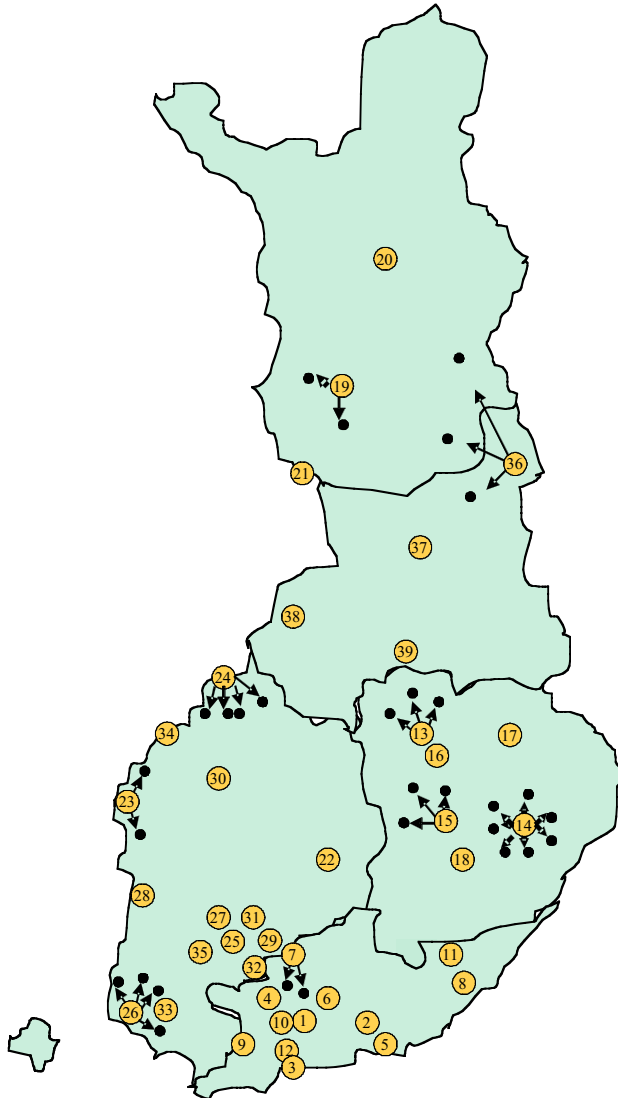
19. Rovaniemen seutu
20. Sodankylän kunta
21. Tornion kaupunki

Länsi -Suomen lääni

22. Jyväskylän kaupunki
23. Kaskisten kaupunki
 - a) Kristiinankaupunki
 - b) Närpiö
24. Kokkolan kaupunki
 - a) Himanka
 - b) Kannus
 - c) Kälviä
 - d) Lohtaja
25. Lempäälän kunta
26. Naantalien kaupunki
 - a) Raisio
 - b) Masku
 - c) Rymättylä
 - d) Merimasku
27. Nokian kaupunki
28. Porin kaupunki
29. Sahalahden kunta
30. Seinäjoen kaupunki
31. Tampereen kaupunki
32. Toijalan kaupunki
33. Turun kaupunki
34. Vaasan kaupunki
35. Vammalan kaupunki

Oulun lääni

36. Kuusamon kaupunki
 - a) Posio
 - b) Taivalkoski
 - c) Salla
37. Pudasjärven kunta
 - a) Kuivaniemi
 - b) Ii
 - c) Yli-Ii
 - d) Ylikiminki
 - e) Utajärvi
38. Raahen kaupunki
39. Vuolijoen kunta

LIITE 2. TILASTO-INDIKAATTOREISTA

Tutkimuksessa on tarkoitus käyttää tilastoindikaattoreita hankepaikkakuntien elinolojen ja hankkeen vaikuttavuuden arviointiin. Sopivia tilastoindikaattoreita on kartoitettu, vaikka indikaattoreiden muodostamisella ei sinänsä ole kiirettä. Esimerkiksi työvoimahallinnon tilastoista tiedot on mahdollista saada usealta vuodelta taaksepäin.

Monen asian kohdalla tilastoindikaattoreiden käyttö on osoittautunut yllättävän hankalaksi. Täsmällisten paikkakunta-kohtaisten tietojen saanti on monessa tapauksessa myös maksullista. Opetushallituksen edustajan kanssa selvitettiin mahdollisuutta saada paikkakunta-kohtaisia tietoja peruskoulun päättöluokkalaisten ja lisäopetuksessa olevien lukumäärästä sekä yhteishaun tilastotietoja (taustamuuttujittain eroteltuina) hakeneista, valituista, ulkopuolelle jääneistä ja hakematta jättäneistä.

Mielekkäitä tietoja ovat lisäksi tilastot ammatillisen koulutuksen aloittaneista ja keskeyttäneistä. Tilastokeskuksella on saatavilla oppilaitoskohtaisia tietoja, mutta ainoastaan luokkiin ryhmiteltynä¹. Tarkat keskeyttämistiedot yhteishaun tilastotietoihin yhdistettynä tarjoaisivat mahdollisuuden tarkastella hankepaikkakunnittaista tilannetta ja mahdollisia muutoksia esimerkiksi seuraavien asioiden suhteen:

- ammatilliset opinnot keskeyttäneet (muutos 2003–2007)
- peruskoulun jälkeen jatko-opintoihin hakematta jättäneet (muutos 2003–2007)
- jatko-opintoihin hakeneet, mutta opintojen ulkopuolelle jääneet (muutos 2003–2007)

Koulutukseen sijoittumisen ja koulutuksen keskeyttämisen ennakoinnin kannalta tärkeä indikaattori olisi myös tieto opiskelijoiden poissaoloista. Myös työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin osallistuminen ja kolmannen sektorin (järjestöt, seurat yms.) toiminnassa mukana oleminen lienee mahdollista selvittää tilastoaineistolla.

¹ Luokkiin ryhmittely tarkoittaa sitä, että oppilaitokset on sijoitettu esimerkiksi 'korkean keskeyttämisprosentin luokkaan' ja 'alhaisen keskeyttämisprosentin luokkaan'.

LIITE 3. HAASTATTELURUNKO /9.8.2004

Taustaa

1. Jos ajattelet oman paikkakuntasi tilannetta nuorten osallisuuden näkökulmasta, niin missä asioissa on eniten puutteita?
(14 kohdan ohjelma muistilistan)
2. Ketkä ovat vaikuttaneet hankkeen tavoitteiden ja painopistealueiden valintaan?
(a) valtakunnalliset tavoitteet ja ohjausmekanismit,
b) paikalliset ohjausmekanismit, c) oman toimenkuvan itsenäisyys)
3. Ovatko hankkeen suunnitelmat, tavoitteet ja painopistealueet muuttuneet matkan varrella?
4. Mikä on aikaisempien hankkeiden antama hyöty nykyiselle kehittämistyölle?

Hankkeen toimintaedellytykset

5. Mitkä asiat (olosuhteet, toimijatahot yms.) rajoittavat hankkeen toimintamahdollisuuksia?
6. Mitkä asiat (olosuhteet, toimijatahot yms.) toimivat hankkeen tukena?
7. Jos koordinaattorilla olisi rajaton valta... missä määrin osallisuushanke olisi erinäköinen?
8. Millä tavallaan ohjauksellisuus toimii nykyään?
(a) valtakunnallinen, b) paikallinen)
9. Kun tarkastelet toimintaa ajassa taaksepäin, niin millaisissa asioissa ajattelet: 'olisi pitänyt toimia toisin'...
(entä muiden toiminta; kenen ja miksi olisi pitänyt toimia toisia?)
10. Millaisissa asioissa ajattelee, että 'on toimittu erityisen hyvin'...
(entä muiden toiminta; kuka on toiminut erityisen mallikkaasti)

Yhteistyö, koordinointi ja poikkihallinnollisuus

11. Miten yhteistyötä, poikkihallinnollisuutta ja toiminnan koordinointia tehdään käytännössä?
(a) yhteistyö palvelujärjestelmän toimijoiden kanssa, b) paikallisten muiden hankkeiden kanssa, c) jo olemassa olevien työryhmien ja verkostojen kanssa)
12. Mitä kunnollisen yhteistyön ja poikkihallinnollisuuden rakentaminen vaatii?
(a) mitkä asiat tukee meidän ja teidän sektorilla, b) mitkä asiat rajoittaa)
13. Mikä on keskeisin yhteistyöllinen kuvio?
(jos esimerkiksi koulun ja nuorisotyön välinen, niin nelikenttäinen reflektio. 1) Koulun itsereflektio; millainen on koulun itseymmärrys, mihin suuntaan toiminnan tulisi muuttua? 2) Reflektio nuorisotoimen suuntaan; käsitys nuorisotoimen nykytilasta ja muutoksen tarpeesta? 3) Nuorisotoimen itsereflektio; millainen on nuorisotyön itseymmärrys, mihin suuntaan toiminnan tulisi muuttua? 4) Reflektio koulutoimen suuntaan; käsitys koulun nykytilasta, muutoksen tarpeesta)
14. Miten yhteistyöprosessi on edistynyt?

Lopuksi

15. Mihin asioihin osallisuushanke pyrkii vaikuttamaan kaikkein eniten; minkä muotoilisitte omaksi keskeiseksi tavoitteeksi? Entä muita?
16. Oman hankkeen toiminta suhteessa toimenpideohjelman 14 tavoitteesen?
(kts. liite, **puhutaan keskeisimmistä**:, a) vaikuttavuuden arviointi, b) toiminnan ongelmat, c) mitä pitää tapahtua – jotta asia onnistuu, d) minkä pitäisi muuttua – jotta asia onnistuisi, e) keiden pitäisi toimia toisin
muut: (a) tavoitteiden tärkeys, b) suunnitelmat tai (valmius) strategiat oman paikkakunnan kehittämiseksi, d) tieto muiden paikkakuntien (tai oman paikkakunnan muiden) hankkeiden käytännöistä, e) yhteistyö näitä tavoitteita ajavien hankkeiden tai kuntien kanssa, f) muiden hankkeiden hyvien käytäntöjen levittämismahdollisuudet omalla paikkakunnalla (tiedotus yms.)
17. Minkä teeman tai tavoitteen kohdalla arvellette olevanne muille hankkeille ns. hyvä esimerkki – mihin on panostettu, missä saadaan aikaan konkreettisia tuloksia ja hyviä käytäntöjä?
18. Minkä teeman tai tavoitteen kohdalla arvellette tarvitsevanne ohjausta ja neuvontaa – missä ei olla onnistuttu yrityksistä huolimatta?
19. Arviointi vuoden 2004 lopussa – missä oman hankkeenne tulokset näkyvät ja ovat mitattavissa?

LIITE 4. OHJAUSRYHMIEN JÄSENILLE TEHDYN KYSELYN PALAUTUMINEN HANKEPAIKKAKUNNITTAIN

Hankepaikkakunta	Lähetettyjä	Palautui	Palautus %
Seinäjoki	5	5	100,0
Tampere	13	10	76,9
Iisalmi	13	8	61,5
Kuusamo	9	3	33,3
Varkaus	16	6	37,5
Vammala	12	6	50,0
Tornio	8	4	50,0
Lappeenranta	5	0	0,0
Pudasjärvi	5	1	20,0
Lammi	11	9	81,8
Pori	3	2	66,7
Rovaniemi	10	6	60,0
Kotka	11	9	81,8
Lempäälä	11	4	36,4
Joensuu	12	3	25,0
Lohja	8	6	75,0
Vaasa	9	3	33,3
Kuopio	12	8	66,7
Sahalahti	5	4	80,0
Taipalsaari	10	8	70,0
Lahti	6	4	80,0
Sodankylä	12	7	58,3
Helsinki	8	4	50,0
Lapinlahti	18	7	38,9
Riihimäki	11	10	90,9
Raahe	8	5	62,5
Jyväskylä	13	7	53,8
Nokia	6	6	100,0
Elimäki	8	1	12,5
Toijala	8	4	50,0
Nurmes	6	3	50,0
Naanali	11	4	36,4
Turku	13	4	30,8
Askola	8	4	50,0
Kokkola	11	7	63,6
Vantaa	12	5	41,7
Vuolijoki?		3	
Hämeenlinna		4	
KAIKKI	346	194	56,1

LIITE 5. BENCHMARKING -KYSELYN VASTAUKSET (hankkeiden vahvuudet)

HANKKEIDEN VAHVUUDET

Poikkihallinnollinen yhteistyö ja palveluiden koordinointi ovat meillä onnistuneet loistavasti ja niitä kehitään jatkuvasti vielä paremmiksi. Myös pienien ikäluokkien ja pienen kunnan ansiosta nuorten opiskelun-/vapaa-ajan ja työllistymisen seuranta on toiminut loistavasti. (Sahalahti).

Hyvin onnistuttu: Koulupudokas-työ. Saatu pilottivaiheeseen nivelvaihetta koskeva siirtolomake, johon sitoutuu todennäköisesti useampi paikkakunta seutukunnalta. => yhdenvertaisuus, selkeys, ennakoitavuus paranee Yhteistyö Työllistämiskeskukseen ja työvoimatoimiston kanssa. Takana ensimmäinen pilottikurssi työnhakutaidoista koulutetuille nuorilla ja palvelukeskushankkeen myötä jatkoa tulossa (Vammala).

Hanketta on kehitetty hyvän yhteistyöhengen luomisesta ja yhteistyön lisääntymisestä Lapinlahden kunnassa. Nuorten luottamus hanketta kohtaa on kasvanut (nuorisovaltuusto, katu/saapaspäivys tys). Työryhmissä mukana olo ja tiivis yhteistyö, tapahtumien järjestelyt yhdessä keinoina. Vaatii monessa mukana oloa työntekijältä.... Hankkeen aikana on viritetty PAVA -työryhmä, joka tekee ennaltaehkäisevää ja korjaavaakin päihdetyötä nuorten parissa. Hanketyöryhmä on hakenut rahaa terveyden edistämiskeskuksesta hankkeen totuttamiseksi. Vapaa-aika toimintaa lisätty ja nuorisotalo toimintaa viety ”ulos” esim peli-iltojen merkeissä paikalliseen Portaanhänkeen opistoon yhteistyössä ohjaajien ja nuorten kanssa. Eri projektien yhteistyö Lapinlahdella (Suuntana elämähanke, 4 projektia) ja Aktiivi projektit ylä-savossa (n. 7 eri projektia). Vaihdetaan kokemuksia, hyviä keinoja, tukea, tehdään yhdessä tapahtumia ja seminaareja...Itsemme tunnetuksi (Lapinlahti).

1. Käytännön yhteistyö koulujen rehtoreitten ja koulukuraattoreitten kanssa. He ovat ”välittäneet” hankkeelle koulutyössä ongelmia kokeneita nuoria. 2. Hankkeessa mukana olevien nuorten omatoimisuus on ollut kuitenkin kaikkein positiivisinta hankkeessa. Nuoret ovat itse ideoineet ja pitkälle itsenäisesti toteuttaneet hyvin monenlaisia toimintoja yhteistyössä eri tahojen kanssa. Toiminta on tapahtunut nuorisotilojen ulkopuolella ja on siten aivan uudenlaista perinteiseen tilatoimintaan verrattuna. Tällainen nuorten (talkoo)työskentely liikuntatoimen, naapurikuntien ja yritysten tapahtumissa on selvästi lisännyt heidän itseluottamustaan (Seinäjäki).

Nuorten elinoloselvitykset seutukunnallisen kehittämisen välineenä. Tutkimukset herättäneet päättäjien huomiota ja niitä käytetään päätöksenteossa. (Joensuu).

1. Poikkihallinnollinen asiantuntija- ja hankeyhteistyö ja koordinoituvuus keskushallinnosta käsin. 2. Nuorten kuulemisen ja nuoren äänen ja nuorten aloitteellisuuden esille nostaminen seudulla. (Tiedottaminen, Internet- kyselyt, tapaamiset, koulutus). 3. Osallisuusteeman lanseeraaminen asiantuntijaverkostoissa. (Aineistot, tilaisuudet, asiantuntijat) 4. Koulutusyhteistyö Humanistisen ammattikorkeakoulun, Tornion yksikön kanssa. (Rovaniemi).

Ohjausta ja paikallista yhteistyötä on lisätty nuorten väliinputoamisen ehkäisemiseksi. Yhteistyö eri hallintokuntien välillä, lähinnä koulun ja sosiaalitoimen välillä on sujunut joustavasti ja hyvin. Yhteistyötä on tehostettu myös peruskoulun ja toisen asteen välillä. (Riihimäki).

Missä olemme onnistuneet hyvin: oppilaskuntarakenteen saaminen kouluihin kaikille luokkasteille ja sen toiminnan vakiinnuttaminen osaksi koulun toimintakulttuuria. Missä voisi olla opetettavaa: prosessin ohjaamisessa ja hallinnassa, projektin ja prosessin välisen eron esille tuomisessa ja siinä, miten luodaan pysyviä rakenteita. (Helsinki).

1)Poikkihallinnollinen yhteistyö. Päihdevalistustapahtuma ”Pakoputki” (yhteistyökumppanit: koulu, sos.ja terveys, srk, poliisi ym.) Tulossa marras-joulukuun vaihteessa seksuaalivalistustapahtuma ”Tunnetunneli” 2)Kansainvälinen toiminta/vapaaehtoistyöntekijä Yhteistyö koulun ja järjestöjen kanssa (Elimäki).

Ehkä suhteellisen pitkällä olemme verkoston kokoamisessa ja yhteistyön tarpeiden hahmottamisessa.(Jyväskylä).

Pienen paikkakunnan etuna on että nuorten ideat voidaan toteuttaa nuorten omalla osallisuudella ja aktiivisuudella helposti, tästä hyvänä esimerkkinä on rantalentopallo kenttä ja skeittirasppi parkki jota nuoret itse ovat tehneet alusta asti. Nämä hankkeet ovat omalta auttaneet poistamaan jonkin asteista kielisyrtintää jota valitettavasti on aika ajoin esiintynyt kaksi kielisellä paikkakunnalla. Olemme ilolla seuraneet kuinka suomen ja ruotsin kieliset nuoret ovat yhdessä tehneet työtä yhteisen päämäärän puolesta. Paikkakunnan pienuudesta johtuen on ollut helppo seurata nivelvaiheen pudokkaita ja saada heihin henkilökohtainen yhteys (Kaskinen).

Nuorisotiedotus. Uusien tiedotusmenetelmien innovointi ja toteutus. – Verkostoyhteistyö (Nokia).

Olemme laaja-alaisella yhteistyöllä ja koordinoitusti toteuttaneet kaupunkimme eri strategioita ja ohjelmia, kuten Lapsi- ja perhepoliittista ohjelmaa, koulujen turvallisuushanketta eli ns. koulujen hyvinvointiohjelmaa, turvallisuus- ja rikosentorjunta-yhteistyön suunnitelmia ja pajatoimintojen/nuorten palvelujen suunnitelmia. Kaikissa em. ohjelmissa/suunnitelmissa on toteutettu lukuisia toimia, joistakin olemme saaneet jopa valtakunnallista kiitosta ja huomiota. (Vaasa).

Koulyhteistyön esimerkeistä saattaisi olla hyötyä muille. Samoin hallintokuntien yhteistyömuoto on omalainen tai ainakin toimiva meillä (Lappeenranta).

Yhteistyö koulujen kanssa –Valtaosan nuorista tavoittaa koulujen kautta, joten se väylä on pidettävä auki koko hankkeen toiminta-ajan. 2. Stop-toimintamalli (yhteistyössä työvoimatoimiston ja koulujen kanssa) –Systemaattinen Tuki Oppilaalle Pulmatilanteissa 3. Nuorisotyötä kehittänyt hyvin seutukuntien kanssa *Nuorten ohjausryhmän perustaminen *nuorisovaltuustojen perustaminen suetukuntiin*vaalikoulutus nuorille ehdokkaille *kunnalliset vaalipaneelit *seutukunnallinen nuorisotiedottaminen. (Kokkola).

Nuorten omaehtoinen osallistuminen mm. tapahtumien järjestäminen, nuorisokahvilan perustaminen ja ylläpitäminen ja nuorten vaikutustoiminta kaupungissa. (Raahe).

Peruskoulunsa päättävien nuorten sijoittuminen on tiedossa alkukesästä, elokuun lopussa ja edelleen mm. AKU-projektin kautta myöhemmin syksyllä ammatillisten opintojen keskeyttäneiden osalta. Tämän vuoden tarkoituksena luoda selkeä kokonaisjärjestelmä, työryhmässä poikkihallinnollinen edustus (Tampere).

Alueellisen yhteistyön olemme saaneet hyvin liikkeelle nyt vain pitäisi päästä syvemmälle käytäntöihin ja pureutua nuoren arjen toimivuuteen eri hallintokuntien ja alueellisen yhteistyön näkökulmista. Millaiset ovat alueelliset nuorisopalvelut? ,mitä kannattaa tehdä/luoda yhdessä ja missä toimia paikallisesti? Miten voimme rohkaista kaikkia nuoria hakeutumaan koulutukseen peruskoulun jälkeen, millainen rooli nuorisotyöllä voisi tässä asiassa olla? esim. vapaaehtoistyön koordinointi/ vaihtoehtojen markkinointi? – sillä voi olla vaikutusta ammatinvalintaan, jos on tutustunut useampaan alaan tai perusteellisemmin johonkin kiinnostavaan alaan. Alueellisen yhteistyön alkutaipaleelta meillä voisi olla toisille annettavaa. Mikä on vaikuttanut sen onnistumiseen ja mikä on hidastanut kenties? (Kuusamo).

Nuorisotilan osallisuusidean kehittämisessä olemme onnistuneita. Myös kokemusta ns. nuorisovaltuustosta. Hyvä alku – sitten lopettamisuhka ja taas nousu (Toijala):

Teeman 3 ja 4 osalta on edistytty hyvin – vaikka henkilöstöä on vaihtunut, asioissa on päästy eteenpäin moniammatillisen yhteistyön kautta (Pudasjärvi).

Pienen kunnan etu on toimiva yhteistyö. Tiedonkulku on sujuvaa ohjausryhmän vuoksi ja näinollen ongelmiin tai esille tuleviin asioihin voidaan puuttua nopeasti ja edistää sujuvasti. Myös yhteistyö Seurakunnan kanssa on erittäin toimivaa ja aktiivista. Konkreettinen esimerkki toiminnasta on kesän työleirit, joiden aikana kunnostetaan nuorien kanssa yhteisiä alueita, kuten aitoja, pihoja rakennuksia. Näillä leireillä nuoret oppivat yhteisvastuullisuutta ja oppivat kunnioittamaan paikkoja, joissa he liikkuvat (Taipalsaari).

Monessa jutussa ollaan kumppanina ja edelleen haetaan aktiivisesti yhteistyökuvioita, seutukunnallista yhteistyötä esiintyy eri hankkeiden ja vapaa-aikatoimen puolella esim. tapahtumien järjestämisessä, myös ammattiopiston kuraattorin ja kuntien nuorisotyöntekijöiden yhteistyö oppilashuollossa parantunut (Iisalmi).

Elämönhallinnan vahvistamisessa ja varhaisessa puuttumisessa. (Sodankylä).

Olemme onnistuneet erityisen hyvin saamaan nuorisotyöntekijät kouluihin ja tukemaan oppilaiden koulussa selviytymistä läksypiirien ja läksyklubiin avulla. Viime lukuvuonna onnistuimme poimimaan Tekniikkaopiston keskeyttäneet opiskelijat tuen piiriin. Yksikään keskeyttäneistä nuorista ei pudonnut tyhjän päälle vaan sai tarvitsemansa tuen ja ohjauksen kuraattorin ja erityisnuorisotyöntekijän tiivistyneen yhteistyön kautta. Tämä yhteistyöprosessi hyvin liikkeellä. (Pori).

Oppilaskuntatoiminnan yhteistyön aloittaminen *yhteiset tavoitteet: koulutus jne. –Seiskaluokkalaisten ja lukion ekaluokkalaisten ryhmäytämiset syksyllä *oma koottu materiaali ja koulutetut vetäjät –Lasten- ja nuorten harrastuskerhotoiminnan nivoutuminen tähän hankkeeseen (Tornio).

Kouluviihtyvyyden ja opintojen etenemisen parantaminen toisen asteen oppilaitoksissa. Ryhmäytttäminen, keskeyttämisen ehkäisy, verkostotyön ja oppilashuollon vahvistaminen, osallisuuden lisääminen tutor ja oppilaskunta toiminnalla. Opettajien kouluttaminen ryhmän dynamiikkaan ja nuorten kohtaamiseen. Moniammatillisen dialogin käynnistäminen perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheessa: Osallisuusverstaas seminaarit (Vantaa).

Ollaan onnistuttu: -palvelutarpeen oivaltamisessa -uuden palvelun lanseeraamisessa: 3:ssa kuu-kaudessa yli 30 asiakasta. – nuorten ohjaus peruskoulun jälkeen ammatillisiin opintoihin jälkihaussa tai harjoittelu/kesätyöpaikkoihin -valmiin palveluidean muokkaaminen omannäköiseksi ja toimivaksi turun seudulla (tässä ollaan vielä matkalla, koska ollaan vasta aloitettu (Turku).

Joustava lisäluokka moniammatillisena yhteistyönä – mekanismi pudokkaiden selvittämiseksi - nuorisokahvilan toteuttaminen (Lempäälä).

Koska alueemme koostuu viidestä aivan eri kokoisesta kunnasta, siinä sitä on haastetta kerrakseen. Meidän erityispiirteemme on ehkä juuri alueellisten palveluiden ja toimintojen kokoaminen aivan uudelta pohjalta siten, että palveluita ja toimintoja suunnitellaan siten, että niitä voi käyttää riippumatta missä kunnassa nuori asuu. (Naantali).

Yhteistyö kuntien välillä intoa kainuuseen hanke. (vapaa-ajanohjaajien oppisopimuskoulutus kajaanissa humak haapavesi kouluttaa. monimuoto-opetuksella aloittaa 1.1.2005 amk yhteisöpedagogi kajaanissa. nuorten vaikuttajapäivät paljakassa puolangalla, tehty yhteistyössä kainuun kuntien nuorten vaikuttajien kanssa) sekä pajayhteistyö --> pajamme siirtyi kumppaniksi ry:n pajaksi (kajaani, sotkamo, ristijärvi, vaala, paltamo). sosiaalitoimen kanssa tehtävä yhteistyö (Vuolijoki).

LIITE 6. BENCHMARKING -KYSELYN VASTAUKSET (hankkeiden tarvitsema tuki ja ohjaus)

HANKKEIDEN TARVITSEMA TUKI JA OHJAUS

Yhteistyö eri toimijoiden välillä

Maahanmuuttajanuorille tarkoitettu toiminta tökkii. Kaikki ideat tältä saralta ovat tervetulleita.

Kun oppilas lopettaa peruskoulun – seuranta tässä ns. nivelvaiheessa. Yhteistyö ammattiopiston kanssa on aluillaan, mutta ei ole lähtenyt kovin hyvin käyntiin.

Eri hallintokuntien kanssa tehtävän yhteistyön hidas eteneminen, tarvittaisiin mukaan enemmän asiaan sitoutuneita ihmisiä eri hallintokunnista, mutta se on osoittautunut hankalaksi. Asioiden eteenpäin vieminen hidasta. Alueellisten toimikuntien perustaminen: miten nuoret mukaan alueellisten asioiden suunnitteluun ja kehittämiseen, millaisia rakenteita se vaatii?

Koulu-yhteistyön lisääminen, ja oikea vaikuttaminen... mittaristoa onko kehitystä missäkin asiassa tapahtunut. Itsellä heikko kirjallinen ja tutkiva ote työhön. Työssä saa varmasti aikaiseksi mutta kuinka työn merkitystä saa kirjattua. Jatkuvuus on myös mietittävä hankkeen jälkeen. heh..ongelmana 24 h vuorokaudessa :)). Tässä työssä pitäisi olla toinen työntekijä koulussa jonka kanssa tekisi tiivistä yhteistyötä. Siihen haettu rahoitusta mutta ei onnistunut.

Tietoa tarvitaan menetelmistä ja välineistä, kuinka hanketoiminnassa pitäisi edetä, jotta riittävän hyviä tuloksia voitaisiin saada aikaiseksi.

Hankkeen tulosten raportoinnissa. Työajan riittämättämyys on myös ollut haitaksi hankkeen etenemiselle.

Suurin ongelma on ollut nuorten aktivoiminen mukaan yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Nuorillamme on paljon hyviä ideoita ja paljon mielenkiintoista sekä painavaa sanottavaa, mutta he eivät jostain syystä innostu nuorten valtuusto tms. ideasta vaan asioista puhutaan nuorisotiloilla biljardin ääressä. Mielestäni tämä ei kuitenkaan ole välttämättä huono asia, mutta ns. järjestäytyneessä toiminnassa asiat menisivät ehkä helpommin kunnan päättäjien tietoon.

1. Hyvien käytäntöjen avoin jakaminen, teemana mm. a) ”Miten ja mikä tieto siirtyy, kun nuori/oppilas matkaa kouluasteelta toiselle asteella.” (tai muissa nivelvaiheissa) b) ”Nuorisotyö koulussa” c) ”Onnistunutta oppilashuoltoa” 2. Yhteistoiminta niiden hankkeiden kanssa jotka painottavat seudullisista yhteistoimintaa, koordinaatiota ja nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämistä nuorisotyöllisin ja yhetistoiminnallisin keinoin.3. Arviointi.

Tehokkaampaa tiedon vaihtoa niiden hankkeiden osalta, jotka työskentelevät samojen painopisteiden kanssa. Yhteistä oppimista lisää näiden välille. Ongelmallista on ollut ehkä suunnittelun hajanaisuus. Kokonaisuus on edelleen jäänyt pirstaleiseksi. Tiedon kulkua verkostossa olisi tärkeä tehostaa. Niin paikallisesti kuin valtakunnallisestikin. Hanke kokonaisuutena etenee varsin hitaasti. Toisaalta keskustelu isossa verkostossa onkin hidasta. Suunnitteluun meni koko vuosi. Vielä ei ole kauheasti käytännön toimia olemassa. Ongelmana voi myös olla, että miten suorittavan portaan väki saadaan sitoutumaan toimintaan, kun heillä kädet ovat muutenkin täynnä työtä. Niitä olemme vasta aloittelemassa. En tiedä olisiko pitänyt yrittää päästä nopeammin toteuttamisvaiheeseen? Rahoituskysymykset ovat myös nousseet isoksi asiaksi. Tällä hetkellä verkosto työstää, että kuka maksaa kenelle mistäkin, vai toisinpäin. Eli välillä toivoisi, että hankkeella olisi enemmän rahaa uusien kokeilujen käynnistämiseen. Liian paljon menee hyviä ideoita ohi, kun joudutaan toteamaan, että kenelläkään ei ole rahaa asian toteuttamiseen.

Nuorten kotisivujen tekemisessä on hyvä ottaa oppia ja mallia muilta hankkeilta.

Osallisuushankkeen kotisivut on tarkoitus saada valmiiksi syksyllä vuonna 2004.

Hankkeen mainostus ja PR työ. – Raportointi ja arkistointi.

Monien toimijoiden hankkeiden ja toimien runsaus aiheuttaa joskus harmaita hiuksia. Koordinaointi on raskaan luokan työtä

En tiedä mikä etenee hitaasti, mutta perusturvan kanssa tehtävä yhteistyö voisi olla aktiivisempaa. Heillä on kyllä omia hankkeita niin paljon menossa, että ymmärrän tilanteen heidänkin puolelta. Toimintamallimme vakiinnuttaminen edellyttäisi joko nuorisotyöntekijän tai sosiaalityöntekijän palkkaamista kouluille. Tuntuu todella siltä, että tarvitsisimme ”uudenlaisia ajattelijoita” kuntiin sekä toimenkuvien muuttamista enemmän käytännön tarpeita vastaaviksi. Työntekijöiden ikärakenne vaikuttaa uudistusten eteenpäin viemiseen.

Hankkeella on keskushallinnon tuki ja ohjausryhmän innostus takanaan, mutta esim. tiedonkulku ja ohjausryhmän työskentelyn kiinteyttäminen ovat edelleen kehitettäviä asioita. Erittäin tärkeitä olisi saada aikaan myös paikallista seuranta- ja muuta tutkimustoimintaa.

Seutukunnallisen toiminnan yhteisten tavoitteiden muodostaminen ei ole edennyt odotetusti. Jos jossain on prosessoitu, kiinnostaisi kuulla miten on tehty ja miten on onnistuttu.

Nuorten vaikuttaminen osaksi yleisiä vaikuttamiskanavia! Onko se jossakin onnistunut. Alueellamme olemme alkutekijöissä, olemme suunnittelemassa JetS-keskuksia tiedotuspisteineen ja nettikahvilaoneen, joissa toivomme syntyvän konkreettisia tuloksia....

Tukea ja ohjausta: Oppilaskuntatyön kehittäminen edustuksellisemmaksi ja poikittaisen yhteistyön aloittamiseksi. Sekä ns. avoimen foorumien (päätoксentekopäivä, jolloin nuoret oikeasti saavat päättää asiasta) perustaminen.

Yhteistyön kehittäminen yleensä ja varsinkin eri tahojen sitouttaminen yhteisiin tavoitteisiin.

Suunnitelmasta käytäntöön Suunnitelmat ovat olemassa. Hyviä käytänteitä niiden jalkauttamiseksi käytäntöön olisi hyvä kuulla. Päätoксenteon nopeus/hitaus etc.

Avarttotoiminnan osalta haluaisin kuulla kokemuksia, jos niitä joillakin on? Mitä erityispiirteitä se vaatii esim. toiminnan koordinoijalta? Onko joku kompastunut jossain vaiheessa, miten karikat voisi välttää tai minimoida? Nuorten tiedotustoiminnasaa esim. nettitiedotuksessa huomioitavaa ja siihen liittyviä kokemuksia? Kokemuksia erityisesti harvaan asutulta seudulta? Videoneuvottelulaitteiden hyödyntämiskokemuksia nuorten kesken haluaisin kuulla, jos niitä joillakin on? Läänin yhteistyön tehostamista ihan oikeasti kilpailemisen sijaan. Taidamme olla ainut hanke, jonka yhteistyökunnat ovat kahden läänin alueella. Jos kohtalotovereita on niin jaan kokemuksia mielelläni.

Nuorisotilan yhteydessä toimiva nuorten työpaja-”ohjaamo” -ideapientä kuntaa tai seutukuntaa varten. Nuorisotila= yksi ”luukku

Jatkuvuuden kehittämisessä. Haluaisimme kuulla, että millaisia nuorisotyön malleja on muissa kunnissa. Projektit ovat aina vain muutamaksi vuodeksi kerrallaan ja pyrkimys olisi johonkin pysyvään

Tavoitteet ovat edelleenkin aika laajat ja niitä on vaikea pilkkua konkreettiseen toimintaan, yhteistyötahoilla kullakin omat odotukset, yhteistä hyvää vaikea tavoittaa.

Ristiriitaiset näkemykset hankkeen toteuttamisesta (Hyödynsaajat, tavoitteet, käytännön toimet, mitä tehdään, miksi tehdään milloin tehdään ja kuka hyötyy), ylimitoitettut odotukset (mm. kaupungin talouden kuntoon saattaminen, palvelujen uudelleen organisointi ja karsiminen jne.) Valta, etu- ja mielipide ristiriidat.

Vaikuttamisjärjestelmän osaksi opetussuunnitelmaa. Miten saada osallisuus ja vaikuttamisasiat opetussuunnitelmiin ja sitä kautta käytäntöön? Vinkkejä tästä.

Opinto-ohjaus lukio ja yläaste.

Nuorisoneuvostotoiminnan tärkeyden selvittäminen kunnan johdolle ja päättäjille. Heidän sitoutuminen toimintaan ja nuorten edustajien saaminen lautakuntiin.

Kunnan nuorisotyön koordinointi. Päättäjien ja kuntalaisten tiedon lisääminen nuoria koskeissa asioissa.

Vaikuttamisen oppaan synnyttäminen kestää liian kauan (ajankäytön ongelmat pitää ratkaista...)

Osallisuushankkeen laajempien tarkoituksien selvittäminen korkeammalle ja laajemmalle -talouden ja rahoituskuvioiden seuraaminen -laajan katsantokannan säilyttäminen -tunne siitä, että asiat etenevät liian hitaasti –”kaikki yhden henkilön varassa” – tunne -ohjausryhmä ei toimiva –Saako kohdistaa voimavaransa aluksi yhden asian kehittämiseen? Vai jatkuvasti tätä laajaa katsantokantaa ja kaikkia hankkeen aspekteja kehittäen?

LÄHDELUETTELO

Osallisuushankkeeseen liittyvät lähteet

- Nuorten osallisuushankkeen alkukartoitus 2003*: Elise Hänninen. Opetushallitus. Helsinki.
- Osallisuushankkeen toimintakertomus 2003*: Elise Hänninen. Opetushallitus. Helsinki.
- Paju (2004): *Hanke muuttamaan kuntia*. Julkaisematon käsikirjoitus.
- Paju (2004b): *Nuorten valtakunnallinen osallisuushanke – taustaa hankekunnista*. Julkaisematon käsikirjoitus.
- Paju (2004c): *Tilastotietoa Osallisuushankkeista*. Excel-tiedosto.
- Paju (2005): sähköpostikeskustelu tammikuussa 2005.
- Toimenpideohjelma nuorten osallisuuden edistämiseksi 2002*: Pääministeri Paavo Lipposen asettaman johtoryhmän toimenpide-ehdotukset 2002. (www.edu.fi/osallisuus)

Muut lähteet

- Alasuutari, P. (1994): *Laadullinen tutkimus*. Vastapaino. Tampere.
- Bourdieu, P. (1998): *Järjen käytännöllisyys*. Vastapaino. Tampere
- Civics – Nuori kansalainen (2001): *Yhteiskunnallisen opetuksen kansainvälinen tutkimus*. (<http://www.jyu.fi/ktl/civics.htm>)
- Fischer, F. (1997): *Evaluating Public Policy*. Nelson-Hall Publishers. Chicago.
- Giddens, A. (1991): *Modernity and Self-Identity*. Polity Press. Oxford.
- Gretschel, A. (2002): *Kunta nuorten osallisuusympäristönä*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä
- Harré, R. (1999): *Trust and its surrogates: psychological foundations of political process*. In Warren (ed.), *Democracy & Trust*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Holmila, M. (2000): *Evaluaatiotutkimuksesta sosiaalitieteissä*. Teoksessa: Paakkunainen (toim.): *Arviointitutkimus ja nuoriso*. Tulosvastuusta dynaamiseen nuoriso-toimintaan. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki
- Ilmonen, K. & Jokinen, K. (2002): *Luottamus modernissa maailmassa*. SoPhi 60. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Inglehart, R. (1999): *Trust, well-being and democracy*. In Warren (ed.), *Democracy & Trust*. Cambridge University Press. Cambridge
- Jakku-Sihvonen, R. & Heinonen, S. (2001): *Johdatus koulutuksen uudistuvaan arviointikulttuuriin*. Arviointi 2 / 2001. Opetushallitus. Helsinki
- Julkunen, R. (2001): *Suunnanmuutos: 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Vastapaino. Tampere.
- Karjalainen, A. (2002): Mitä benchmarking-arviointi on? <http://www oulu.fi/w5w/benchmarking/bm>. RTF

- Kortteinen, Matti (1992): *Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*. Hanki ja Jää. Hämeenlinna.
- Koulutuksen tuloksellisuuden arviointimalli* (1998): Opetushallitus. Helsinki.
- Koulutus ja tutkimus 2003–2008*. (2004): Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriön julkaisuja 2004:6. Opetusministeriö. Helsinki.
- Kuoppala, M. & Virtanen, P. (2000): *Innovatiiviset työpajat*. ESR-julkaisu 64/00. Työministeriö. Helsinki.
- Kuoppala, M. & Virtanen, P. (2000b): *Kadonneiden aarteiden metsästyks. Suomalaisten nuorten työpajojen lupaavat käytännöt*. Opetusministeriö. Kulttuuri- liikunta ja nuorisopolitiikan osaston julkaisusarja. Nro 8/2000. Helsinki.
- Morrow, P. (1993): *The Theory and Measurement of work Commitment*. Jai Press. Greenwich.
- Nieminen, J. (2000): *Nuorisotyön professionalisaatio Suomessa*. Nuorisotutkimus 3 /2000. Vol. 18. Helsinki.
- Numminen, U. & Jankko, T. & Lyra-Katz, A. & Nyholm, N. & Siniharju, M & Svedlin, R. (2002): *Opinto-ohjauksen tila 2002*. Opetushallitus. Helsinki.
- Nuorisobarometri (2/1998)*: NUORAn julkaisuja. Nro 9. Helsinki.
- Nuorten työpajatoiminnan vakinaistaminen* (2004): Nuorten työpajatyöryhmän esitys. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:37. Opetusministeriö. Helsinki.
- Nurmela, S. (1999): *Nuoret ja eduskuntavaalit*. NUORAn julkaisuja. Nro 12. Helsinki.
- Oppilaitostilastot (2003)*: Koulutus 2003:5. Tilastokeskus. Helsinki.
- Otala, L-M. & Ahonen G. (2003): *Työhyvinvointi tuloksen tekijänä*. Ekonomia. WSOY. Helsinki
- Paakkunainen, K. (2000): *Johdannoksi nuorisotyölle: evaluaation kanssa voi elää*. Teoksessa: Paakkunainen (toim.): Arviointitutkimus ja nuoriso. Tulosvastuusta dynaamiseen nuorisotoimintaan. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki.
- Paakkunainen, K. (2003): *Markkinaekspansioista pedagogian henkeen ja refleksiiviseen asiantuntijuuteen*. Nuorisotutkimusverkosto; Nuorisotutkimusseura. Helsinki.
- Paakkunainen, K. ja Myllyniemi, S. (2004): *Ohut kuntakansalaisuus ja uudet linkittäjät: nuoret kunnallisessa demokratiassa ja paikallisissa vaikuttajaryhmissä*. Teoksessa: Paakkunainen (toim.): Nuorten ääni ja kunnantalon heikko kaiku. Nuorisoasiain neuvottelukunta, julkaisuja 29. Helsinki
- Paju, P. & Vehviläinen, J. (2001): *Valtavirran tuolla puolen. Nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen kitkat 1990-luvulla*. Nuorisotutkimusverkosto. Julkaisuja 18. Helsinki
- Patton, M.Q. (1997): *Utilization Focused Evaluation*. CA: Sage. Thousand Oaks.
- Pawson, R. & Tilley, N. (1997): *Realistic Evaluation*. Sage Publications. London
- Raivola, R. (2000): *Tehoa vai laatua koulutukseen?* Wsoy. Porvoo.
- Sennet, R. (2002): *Työn uusi järjestys*. Vastapaino. Tampere

- Torney-Purta, J., Lehmann, R., Oswald, H. & Schulz W. (2001): *Citizenship and Education in Twenty-eight Countries: Civic Knowledge and Engagement at Age Fourteen*. Delft Nederland: Eburon Publishers.
- Vedung, E. (1997): *Public policy and program evaluation*. Transaction publishers. New Brunswick, New Jersey.
- Vehviläinen, J. (1999): *Polun rakentajat. Nuorten sijoittuminen ammatilliseen koulutukseen ja työelämään*. Työministeriö. ESR-julkaisut-sarja. 49/99. Helsinki.
- Vehviläinen, J. (2002): *Moniammatillinen nuorisotyö – yksinäisten sankareiden ajasta tiimityöhön*. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Sarja C. Oppimateriaalit 2 / 2002.
- Vehviläinen, J. (2005): *Ammattiosaamisen näytöiden vaikutukset ammatillisen koulutuksen laatuun*. Opetushallitus. Vantaa.
- Virtanen, P. (1996): *The making of a New Underclass among the Unemployed Youth?* Ministry of Labour. Labour Policy Studies 150. Helsinki.
- Virtanen, P. (1998): *Innovatiiviset työpajat*. ESR-julkaisut 14/1998. Työministeriö. Helsinki.
- Väärälä, R (2000): *Tarvitseeko Suomi syrjäytymisen vastaista ohjelmaa?* Teoksessa: Heikkilä ja Karjalainen (toim.): *Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros*. Gaudeamus. Helsinki.